DE INSPIRATIONE SACRAE SCRIPTURAE

THEOLOGICA DISQUISITIO

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT S. J.

IN PONTIFICIA UNIVERSITATE GREGORIANA
THEOLOGIAE PROFESSORE

EDITIO ALTERA AUCTA ET EMENDATA

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA IUVENUM OPIFICUM A S. IOSEPH
M DCCCC VI

PROOEMIUM

Monet nos Augustinus ne scientiam Scripturarum accipiamus ab expositoribus earum inimicis. « Nihil est, inquit, temeritatis plenius quam quorumque librorum expositores deserere, qui eos se tenere ac discipulis tradere posse profitentur, et eorum sententiam requirere ab his qui conditoribus illorum atque auctoribus acerbissimum, nescio qua cogente causa, bellum indixerunt. Quis enim sibi unquam libros Aristotelis reconditos et obscuros ab eius inimico exponendos putavit, ut de his loquar disciplinis in quibus lector fortasse sine sacrilegio labi potest? » ([1]).

([1]) August. de utilitate credendi, n. 13. — Idem quoque monebat Tertullianus, l. de Praescript. c. 12 : « Nobis et si quaerendum esset adhuc et semper, ubi tamen quaeri oportet? Apud haereticos? ubi omnia extranea et adversaria nostrae veritati, ad quos vetamur accedere? Quis servus cibaria ab extraneo, ne dicam ab inimico domini sui sperat? Quis miles ab infoederatis, ne dicam ab hostibus regibus, donativum et stipendium captat, nisi plane desertor, et transfuga, et rebellis? . . . Nemo inde instrui potest, unde destruitur; nemo ab eo illuminatur, a quo contenebratur. Quaeramus ergo in nostro, et a nostris, et de nostro; idque dumtaxat, quod, salva regula fidei, potest in quaestionem venire ».

Id profecto, etiam in profanis, absonum temerariumque nemo prudens non aestimabit. At quanto magis in sacris illis Scripturis quae cum Spiritu Sancto dictante conscriptae sint, ab humano sensu, humano iudicio, humana cogitatione et factura longe longeque distant; quae altissimis undequaque refertae mysteriis, *libro signato* rectissime comparantur ([1]), et idcirco Ecclesiae catholicae ab auctore earum fuerunt concreditae, ut eo spiritu interpretationem accipiant, a quo et descenderunt. « Nos quidem inopes, aiebat orans Deum Hilarius in « exordio librorum de Trinitate ([2]), ea quibus egemus « precabimur, et in scrutandis prophetarum tuorum apo- « stolorumque dictis studium pervicax afferemus, et om- « nes obseratae intelligentiae aditus pulsabimus. Sed « tuum est, et oratum tribuere, et quaesitum adesse, et « patere pulsatum... Expectamus ergo ut... ad consor- « tium vel prophetalis vel apostolici spiritus voces, ut « dicta eorum non alio quam ipsi locuti sunt sensu appre- « hendamus ».

Quod tamen vetat prudentia in humanis, quod vetat vel maxime spiritus catholicus in divinis, id passim diebus nostris factitatum videmus. Sane vero, fuerunt ab antiquo qui sacrorum librorum auctoribus acerbissimum, ea quam scimus causa, bellum indixerunt. Sed duobus abhinc saeculis bellum istud a Celso, Porphyrio, Manichaeo, Iuliano, olim inchoatum, nova atque incredibili violentia recruduit. Nihil intentatum relictum ut authenticae illae Dei ad homines litterae mendacii seu falsi-

([1]) Isai. XXIX-11.
([2]) Hilar. l. 1 de Trinit. n. 37--38.

tatis convincerentur. Non apex, non iota praetermissum. Non verbum, non nomen, non locutio quae in cribro criticae non fuerit excussa. Nulla item disciplina, seu physica, seu philologica, seu historica, in adiutorium demolitionis non advocata. Nulla demum opinio, nulla coniectura, nulla levitas, velut solidissima scientiae conclusio contra eloquia veritatis impudenter non allegata. Quanquam ipse semper renascens impetus ac in dies recrudescens destructionis furor, praecisione etiam facta a babelica confusione colluctantium systematum, luculenter ostendit quam firma semper arx permaneat. Nam contra deiectam et iacentem ruinam quis conaretur? aut cui in mentem unquam veniret adversus fabulosas gentium cosmogonias vel quoslibet sacros earumdem libros disputare? Hic autem nostrismet oculis continuo videmus adimpletum illud Davidicum: *Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis, turbati sunt omnes insipientes corde.*

Ast non ita visum est quibusdam viris catholico nomine adhuc gloriantibus. Persuasum enim eis fuit, scientiam Scripturarum, sin minus ex toto, at certe magna ex parte accipiendam esse a supramemoratis earum osoribus atque inimicis. Et speciminis quidem gratia, persuasum eis fuit, recte sentire magnos illos rationalismi magistros, cum traducunt velut infantilia et puerilibus mythis similia, pleraque ea quae in initio Geneseos leguntur: Deum creasse sex diebus coelum et terram, plasmasse hominem e limo terrae, plantasse paradisum ad Orientem, et in medio eius posuisse arborem scientiae boni et mali, adduxisse animalia ad Adam ut videret quid vocaret ea. Rursus, infantilem mythum sonare Evam fabricatam e costa Adami, serpentem qui cum muliere colloquitur, Ie-

hovah deambulantem in paradiso ad auram post meridiem, et protoparentes induentem tunicis pelliceis. Mythus est Cain timens ne occidatur cum nondum habitaretur terra, obtinensque signum ut non interficeret eum omnis qui invenisset eum. Mythus connubium filiorum Dei cum filiabus hominum, unde nascuntur gigantes. Mythus diluvium et arca Noe in qua pauci, id est, octo animae salvae factae sunt. Mythus quoque confusio linguarum et divisio gentium in aedificatione turris. De posteriorum autem patriarcharum gestis haud absimiliter sentiendum iam nunc erit, nec tam in eis quaerere oportebit veram ac proprie dictam historiam, quam traditiones populares sub forma legendaria. Peregrinationes Abrahae sunt immigrationes populorum. Matrimonium Ismaelis cum muliere Aegyptia symbolum est originis mixtae Ismaelitarum, qui ex Abrahamitis et Aegyptiis ortum ducunt. Isaac filius est Abrahae pro quanto caput fuit rami qui remansit in terra Chanaan, a quo postmodum sese separavit ramus novus Idumaeorum per legendam Esau-Edom significatus. Sed et alia legenda Esau-Iacob tibi monstrabit sub allegoria factorum personalium, vicissitudines et fata et indolem duorum populorum. Esau quippe simplex et cordatus, sed asper et rudis; Iacob vero astutus, ambitiosus, et astutia sua maiorem natu supplantaturus. Qui dum exhibetur revertens in terram Chanaan post fugam in Mesopotamiam, nihil aliud cogitabis nisi legendariam quamdam memoriam novae immigrationis stirpis chaldaicae, e qua, post fusionem cum reliquiis invasionis primae, ortum habuit populus Israeliticus. Atque ita demum efficitur ut fundamentum historicum narrationis Abraham-Iacob-Ioseph, in nullo alio sit reponendum quam in magno quodam et lento motu populo-

lorum a septentrionalibus partibus Mesopotamiae in Arabiam, Chanaan, et Aegyptum. Haec, inquam, omnia rationalisticae crisis placita catholicis etiam viris placere potuerunt, et pene ab eisdem pro irreformabilibus scientiae conclusionibus iam nunc circumferuntur ([1]).

Porro a Genesi ad reliquas Hexateuchi partes, hoc est ad Exodum, Leviticum, Numeros, Deuteronomium, et librum Iosue, eumdem transferunt interpretandi modum. Autumant enim, eas inveniri in dictis libris contradictiones vel indicia artificialis et systematicae compositionis, quae prohibent ne eisdem valor absolute histo-

([1]) Scribebat Renan, quinquaginta iam abhinc annis: « Ces souvenirs « particuliers de la race sémitique qui comprennent à peu près les onze « premiers chapitres de la Genèse, se divisent en deux parties bien « distinctes. Dans la phase antédiluvienne, c'est une géographie fabu- « leuse, à laquelle il est fort difficile de trouver un sens positif; ce sont « des généalogies fictives, dont les degrés sont remplis, soit par des noms « d'anciens héros et peut-être de divinités qu'on retrouve chez les autres « peuples sémitiques, soit par des mots exprimant des idées, et dont « la signification n'était plus aperçue. Ce sont des fragments de sou- « venirs confondus, où le rêve se mêle à la réalité, à peu près com- « me dans les souvenirs de la première enfance... A partir du déluge « les traditions ont un caractère beaucoup plus réel. Les généalogies « se composent en général de noms de villes, de pays, de monta- « gnes... Des mouvements (de la race sémitique avant son entrée dans « la terre où depuis les temps historiques nous la voyons établie), il « n'en est qu'un seul sur lequel nous ayons des données précises: c'est « celui de Térach ou Tharé, Gen. XI-31. Ici nous entrons réellement « dans l'histoire... On sent évidemment qu'on a affaire à un évènement ca « pital, à celui qui transporta d'Our-Kasdim en Chanaan une nombreuse « famille de tribus sémitiques... Les noms de Ragho, Sarug, Na- « chor, Harran, qui figurent dans la généalogie d'Arphaxad, parais- « sent représenter des villes échelonnées du Nord au Sud depuis la « source du Tigre jusqu'à l'endroit où les Térachites passèrent l'Eu- « phrate, et peuvent ainsi désigner les principales stations de l'émi- « gration ». *Histoire générale et système comparé des langues sémitiques*, (4ème èdit. 1863), l. 1, c. 2, § 1. — Cuique suum.

ricus attribuatur. Plagae aegyptiacae, transitus maris rubri, pluvia coturnicum et manna de coelo, non videntur posse esse nuda et simplex realitatis descriptio, sed omnia potius sonant phaenomena naturalia solito intensiora, quae in suos fines direxit divina Providentia, quaeque postmodum imaginatio popularis, longe a locis et eventibus, liberaliter ornavit adiunctis miris et poeticis. Eiusdem quoque popularis imaginationis procreatio erit sol stans ad imperium Iosue. Item, pro narratione vere historica recipi non debebit occupatio terrae promissae. Obstant enim irreductibiles antilogiae cum aliis narrationibus biblicis eiusdem facti, dum in Hexateucho exhibetur Iosue cum omni Israel subiugans integram regionem Chanaan, alibi vero exhibentur singulae tribus per longum temporis decursum separatim decertantes, ad consummandum id quod sub Iosue vix ac ne vix quidem fuerat principiatum. Et ideo, etsi non oporteat abire in placita eorum criticorum qui librum Iosue volunt omni prorsus historico fundamento esse destitutum, aequum saltem atque necessarium erit agnoscere ibi *historiam sui generis*, id est historiam idealizatam.

Et quoniam appetitus crescit eundo, absit sane ut ab eadem exegesis ratione aliae quaelibet partes, tam veteris quam novi testamenti, tam evangelicae quam apostolicae scripturae, excipiantur. Appellabunt ergo docti viri ad litterarium quod vocant vestimentum, ad citationes implicitas, ad compilationes documentorum diversi valoris diversaeque auctoritatis, quorum auctores sacri sese non sponsores, sed puros relatores faciunt. Atque inde fundamentum sument, ut inerrantiam bibliorum simul cum erroribus seu historicis seu scientificis in eisdem

contentis compossibilem asseverantes, ad sequentes demum conclusiones veniant. ***Conclusio prima:*** Veram quidem esse in suis lineis generalibus biblicam narrationem, sed nihil impedire quin historia praesertim primitiva, narrata fuerit, sicut fert indoles eius, sub veste illa plus minusve legendaria quam acceperat in traditione populari. Imo vero, id de facto ita contigisse, omnia criticae dictamina apprime nunc persuadere. ***Conclusio secunda:*** Veraces sane in omnibus ipsos auctores sacros necessario esse agnoscendos, quanquam nihil prohibeat quominus secundum conventiones litterarias per quas pro temporum diversitate regebatur historiographia, maxime apud Orientales, retulerint facta et circumstantias iuxta solam auctoritatem documentorum quae in manus eorum devenerant, minime caeteroquin solliciti an documenta ista veritati obiectivae plene responderent, vel secus. ***Conclusio tertia:*** Nullum quoque fore inconveniens si dicamus eosdem auctores sacros ex proprio etiam marte expressisse sub fictione factorum historicorum veritates religiosas vel morales, ad eas melius inculcandas, et identidem accommodasse circumstantias realium eventuum eo artificiali modo, qui intento eorum scopo magis congruebat. ***Conclusio quarta:*** Pertinere ergo tum ad Criticam tum ad Ecclesiam, discerniculum nuclei vere historici a formis imaginariis quibus nucleus ille tegitur. Ad Criticam quidem ope examinis scientifici. Ad Ecclesiam vero, iudicio authentico et infallibili, ubicumque de iis agitur quae cum fide et moribus necessariam habent connexionem (1).

(1) Huc venit comparatio quae ab uno e novellae scholae scriptoribus alio dirigebatur: « Comme un fruit avarié qu'il faut peler pour

Caeterum non diffitentur conclusiones istas esse novas. Orthodoxas tamen eas esse volunt, quia earum novitas non consistit in aliqua conceptione peregrina de inspiratione et effectibus eius, sed solum in notione accuratiori legum quae antiquis praesertim temporibus regebant varia genera litteraria ab hagiographis usurpata pro singulorum fine et ingenio, cum nulla sit forma libri apud homines recepta, quam respuat inspiratio Spiritus Sancti. Unde manent immota principia dogmatica hactenus in doctrina catholica admissa, et solae applicationes, praelucente profundiori studio in campo critico et litterario, plus minusve modificatae inveniuntur. Atqui in hoc praecise stat progressus theologiae. Aliunde vero non est cur scandalum quispiam accipiat ex hoc quod intelligentia Scripturarum futura sit in posterum apud nos adeo diversa ab ea quam habebant Sancti Patres. Nam etsi verissimum sit quod nos comparamur ad eos sicut nani ad gigantes, adhuc tamen nihil omnino mirum si nanus stans supra humeros gigantis, et longius prospiciat quam ipse gigas, et in altiori contemplationis specula dicatur constitutus (1).

His tamen non obstantibus, vereor plane ne Augustinus, si forte garrientem audiret nanum qui supra eius humeros esse supponitur, lassae tandem patientiae si-

« arriver jusqu'au noyau incorruptible. Et Harnack enlève la pelure avec « tant de persévérance, qu'on peut se demander s'il restera quelque- « chose à la fin ».

(1) « Dicebat Bernardus Carnotensis nos esse quasi nanos gigan- « tium humeris insidentes, ut possimus plura eis et remotiora videre, « non utique proprii visus acumine, aut eminentia corporis, sed quia « in altum subvehimur et extollimur magnitudine gigantea ». Ioannes Saresberiensis, Metalogicus l. 3, c. 4.

gnum ederet haud aequivocum. Vereor, inquam, ne sursum attollens caput, in eamdem prorumperet exclamationem qua olim Iulianum interpellabat : *Mira sunt quae dicitis*, *nova sunt quae dicitis*, *falsa sunt quae dicitis* [1]. Certe, quod sint mira, res ipsa clamat. Quod nova, ipsorum auctorum confessio est. Unum ergo superest videndum, utrum similiter et falsa. Et ad hoc dirigitur praesens disquisitio, in qua dicetur primo de inspiratione Scripturae sacrae, deinde vero de his quae ad inspirationem consequuntur.

(1) August. l. contra Iulianum Pelagianum, c. 3.

PARS PRIMA

DE INSPIRATIONE SCRIPTURAE SACRAE

Quosdam esse libros sacros ac divinos, quorum sit suprema atque irrefragabilis auctoritas, semper a Iudaeis pariter et Christianis creditum est. Iudaeorum fidem attestatur Iosephus l. I contra Appionem n. 8, his verbis: « Apud nos nequaquam in« numerabilis est librorum multitudo dissidentium et inter se « pugnantium, sed duo duntaxat et viginti libri sunt, totius tem« poris descriptionem continentes, *qui merito creduntur divini* ». Et post pauca: « Re ipsa manifestum est, quanta nos venera« tione libros nostros prosequamur. Cum enim tot iam saecula « effluxerint, nemo nec adiicere quidquam, nec ab eis demere « aut mutare ausus est. Sed omnibus Iudaeis statim a prima « nativitate congenitum est, *ut haec scripta credant Dei dogmata,* « et eis inhaereant, ac pro eis si opus sit, libenter mortem sub« eant ». Hanc porro Iudaici populi fidem sua auctoritate apertissime confirmat Christus in Evangelio, passim appellans ad Iudaeorum libros sicut ad scripturas quae sunt in culmine auctoritatis, quae solvi omnino non possunt (1), quae infallibiliter debent impleri (2), a quibus habebat ipsemet, non tanquam ab homine, sed a Deo testimonium (3). Apostoli quoque in suis

(1) Matth. V-17.
(2) Matth. XXVI-54.
(3) Ioan. V-39.

scriptis libros eosdem eodem plane modo, ipso usu et crebra citatione commendant: *Scriptum est, dicit Scriptura, dictum est per prophetam,* et eo ipso indeclinabilis adducitur auctoritas. Denique: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum,* inquit Paulus 2 Tim. III-16. Et Petrus in secunda epistola, I-20: *Omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.*

Nunc autem libris illis quos Iudaei venerabantur ut sacros, plures alios, praesertim de N. T., in aequali auctoritatis gradu esse reponendos, non est aliquatenus ambigendum. Certe Petrus ubi supra, III-16, epistolas Pauli cum caeteris Scripturis connumerat dicens: *Sicut et charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his in quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant sicut et caeteras Scripturas.* Sed quod caput est, non solum de epistolis Pauli, verum etiam de evangeliis, de Actibus, de septem canonicis, et de Apocalypsi Ioannis, universalis et constans et authentica Ecclesiae traditio certiores nos facit. Quos omnes libros, tanquam totidem sacerdotales tubas ad quarum clangorem muri Iericho, id est robur et munimenta gentilitatis corruerunt, et evertuntur usque nunc altitudines saeculares, una recensione unoque catalogo elegantissime colligebat Origenes: « Firmitas namque et munimenta quibus velut muris mundus « iste nitebatur, idolorum cultus erat, divinationum fallacia arte « daemonum ministrata, augurum atque aruspicum magorumque « commenta, quibus omnibus velut muris validissimis ambieba- « tur hic mundus. Insuper etiam diversis philosophorum do- « gmatibus et eminentissimis assertionibus ac disputationibus, « velut proceris quibusdam et robustis turribus firmabatur. Ve- « niens vero Dominus noster I. C., cuius ille prior filius Nave « designabat adventum, mittit sacerdotes apostolos suos portan- « tes tubas ductiles, praedicationis magnificam caelestemque do- « ctrinam. Sacerdotali tuba primus in evangelio suo Matthaeus « increpuit. Marcus quoque, Lucas et Ioannes suis singulis tubis « sacerdotalibus cecinerunt. Petrus etiam duabus epistolarum

« suarum personat tubis. Iacobus quoque et Iudas. Addit nihilo« minus adhuc et Ioannes tuba canere per epistolas suas et « Apocalypsim, et Lucas apostolorum gesta describens. Novis« sime autem veniens (Paulus), in quatuordecim epistolarum sua« rum fulminans tubis, muros Iericho, et omnes idololatriae ma« chinas, et philosophorum dogmata usque ad fundamenta de« iecit » [1].

Caeterum, propositum intentionis in praesenti non est de sacrarum scripturarum exsistentia, aut de earum canone, aut de modo quo perficitur utriusque rei demonstratio, multoque minus de deuterocanonicis V. T., vel de iis N. T. libris de quibus subortum est aliquando dubium, quamlibet instituere demonstrationem. Haec enim alibi examinata, discussa, et comprobata supponuntur. Supponuntur quoque demonstrati loci theologici omnes, tum in se, tum in harmonica habitudine qua inter se constant. Supponuntur in summa, et quidem de integro, conclusiones theologiae quam fundamentalem vocant, ac per hoc, fontes, regulae, et praesidia universa quae theologicae disciplinae sunt propria. Iisque sic praeacceptis ac praestabilitis tanquam principiis totius disputationis, iam quaeritur qua praecisa ratione libri in canone Tridentino recensiti pro sacris et divinis habendi sint, et quatenus ratione inspirationis per quam Deus exstitit horum librorum auctor, quaenam sit praedictae inspirationis notio, natura, quidditas et modus. In quo quidem, ut ordine debito procedamus, incipiendum est a notione inspirationis secundum quod elucet in authenticis Ecclesiae documentis, et ad huius rei investigationem sequens praemittitur capitulum.

[1] Origen. Hom. 7 in Iosue, n. 1.

CAPITULUM PRIMUM

UBI DOGMATICA INSPIRATIONIS NOTIO DECLARATUR

Credo... in Spiritum Sanctum... qui locutus est per prophetas.

In hac notione declaranda regulam processus accipimus ex definitione Vaticana, Const. *Dei Filius,* cap. 2, et a generalioribus ad magis determinata gradatim descendentes, sequentes statuimus propositiones.

§ 1.

Quod libri Scripturae omnes et singuli pro sacris et canonicis habendi sunt, non ratione acceptae ab infallibili Ecclesiae magisterio approbationis, nec etiam ratione solius materiae seu veritatis revelatae sine erroris admixtione in eisdem contentae, sed omnino ratione originis, in quantum Spiritu Sancto inspirante conscripti, habent auctorem Deum.

I. — Iacobus Bonfrerius in suis praeloquiis in Scripturam Sacram, tres recensuerat modos quibus potest concipi Spiritum Sanctum sese cum sacris scriptoribus habere: antecedenter scilicet, concomitanter, et consequenter. De ultimo autem ex his tribus modis sic statuerat ipse: « Consequenter se habere pos-« set Spiritus Sanctus, si quid humano spiritu absque Spiritus « Sancti ope, directione, assistentia, a quopiam scriptore esset « conscriptum, postea tamen Spiritus Sanctus testaretur omnia « quae in eo scripta essent, vera esse. Certum enim est, tunc « totum hoc scriptum fore Dei verbum, et eamdem infalli-« bilem veritatem habiturum, quam habent caetera quae inspi-« ratione vel directione eiusdem Spiritus Sancti conscripta es-

« sent. Quemadmodum tam est regis verbum, et paris auctori-
« tatis, cum quis a secretis vel notarius proprio marte manda-
« tum aliquod regium vel instrumentum publicum concipit, quod
« postea rex lectum probat, et sigillo suo impresso munit, cum
« eo quod rex ipse concipit, scribit, dictat. Hoc tertio modo etsi
« non existimem Spiritum Sanctum aliquando usum in iis quos
« habemus sacrae scripturae libris, absolute tamen nihil vetat
« uti, vel etiam aliquando usum, forte in iis libris nonnullis
« ac scriptis quos supra diximus fuisse scripturam sacram, et
« postea tamen intercidisse » ([1]). Hucusque Bonfrerius, qui solum considerans quid sufficere posset ad rationem scripturae sacrae *in abstracto*, opinatur quidem modum mox descriptum esse admissibilem, sed simul considerans quod in eo nequaquam verificarentur ea quae *de Scripturis nostris* docet nos revelatio, protestatur etiam se nulli Bibliorum nostrorum libro hanc suam theoriam velle applicari. Quoniam in hac opinione sua simplicem exhibet hypothesim quae aut numquam habuit locum, aut si forte habuit, nonnisi in scriptura iam nunc deperdita, eaque non eiusdem rationis cum illis scripturis sacris quae de facto per apostolorum manus Ecclesiae sunt traditae. At recentiores quidam ante Concilium Vaticanum hanc ipsam hypothesim in thesim vertere voluerunt, diminuendo adhuc de conditionibus a Bonfrerio appositis, et loco attestationis Spiritus Sancti substituendo simplicem approbationem ecclesiastici magisterii per insertionem in canone. Dixerunt itaque, plures seu libros seu librorum textus, maxime historicos, reipsa exstare in Bibliis nostris, qui humana tantum industria conscripti, postmodum auctoritate et approbatione Ecclesiae inter sacros et canonicos fuerunt accensiti. Hunc porro errorem reprobavit Vaticana Synodus docens: « Eos vero (libros) Ecclesia pro sacris et canonicis habet,
« non ideo quod sola humana industria concinnati, sua deinde
« auctoritate sint approbati ».

Et re quidem vera, vel primo intuitu apparet opinionis falsitas, et absoluta eius oppositio ad regulam revelationis. Certe

([1]) Bonfrerius, Praeloq. c. 8, Sect. 7.

in 2 Tim. III-16 dicitur: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum.* Nec refert an ponatur ibi vox Θεόπνευστος, *divinitus inspirata*, per modum praedicati vel per modum adiectivi, quia si per modum praedicati, sensus erit quod omnis scriptura est divinitus inspirata et ad docendum utilis; si autem per modum adiectivi, quod omnis scriptura est utilis, utpote divinitus inspirata. Et utroque modo inspiratio ad omnem scripturam extenditur, ita ut in stylo Pauli idem plane sit γραφὴ Θεόπνευστος, ac τὰ ἱερὰ γράμματα, seu sacrae litterae de quibus locutus fuerat in versiculo immediate praecedenti. Propterea etiam, pro synonymis semper habita sunt in Ecclesiae doctrina, scriptura sacra, scriptura canonica, scriptura divinitus inspirata, nec in re adeo nota opus est diutius insistere. Nunc vero, quidquid de inspiratione sentias, id saltem omnino evidenter elucebit: inspirationis nempe nomine significari actionem Dei in hagiographum per quam movetur ille ad scribendum. Unde statim efficitur, librum inspiratum nonnisi eum esse, qui sub speciali Dei motione et influxu scriptus sit. Sed in libro sola humana industria concinnato, quantumcumque superveniat Ecclesiae approbatio, imo vero, quantumvis accedere supponatur ipsius Dei revelatio in attestationem veritatis omnium et singularum sententiarum, nihil tale habetur, ut in terminis perspicuum est. Ergo, praescindendo etiam ab aliis quam plurimis rationibus quae brevitatis gratia hic omittuntur, certissime concludendum est, nullum exsistere Scripturae librum qui pro sacro et canonico habendus sit, ratione acceptae ab infallibili Ecclesiae magisterio approbationis ([1]), imo nec ratione consequentis testificationis Spiritus Sancti de rerum in eo scriptarum veritate.

Bene itaque Bonfrerius tutos esse volebat ab omni applicatione tertii illius modi a se excogitati, omnes et singulos libros Scripturae sacrae quae nunc est. Videbat enim eos omnes diserte revelari ut inspiratos, et nullum inspirationi remanere locum in modo praedicto. Unde apud ipsum nusquam occurrit inepta illa

[1]) Propositio Ecclesiae certiores nos reddit de canonicitate librorum, ac per hoc, de propria canonicitatis ratione, sed non facit eam.

locutio « *inspiratio subsequens* », qua utuntur auctores mox refutati, (et dico ineptam, quia imaginari inspirationem quae scripto iam libro posterior sit, nihil aiiud est quam contradictoria iungere simul). Sed quod rectissime iudicabat satis non esse ad rationem *scripturae inspiratae,* sufficiens nihilominus reputabat ad communissimam rationem *scripturae sacrae,* id est scripturae quae esset verbum Dei. In quo quidem minime sequendus videtur Bonfrerius, quoniam ibi latet quaedam aequivocatio, quam statim ad claritatem totius disputationis oportet removere.

Duplici enim sensu dici potest scriptura aliqua verbum Dei: sensu solum obiectivo, et sensu formali. Sensu, inquam, obiectivo, quatenus scriptura illa solum exprimeret et referret id quod alias est dictum seu revelatum a Deo. Qua quidem ratione verbum Dei sunt symbola fidei, vel divinae traditionis monumenta; et ideo, cum ex eis proferimus testimonia, dicimur argumentum sumere ex verbo Dei tradito. Sensu vero formali, quatenus obiectum seu sententia seu veritas quam scriptura illa exprimit, non modo res esset a Deo revelata seu dicta, verum etiam esset ab eo dicta per scripturam illammet per quam exprimitur: quod sane nequaquam esse potest nisi a Deo sit ipsa scriptura significans, et non sola sententia per scripturam significata. Haec est distinctio vere fundamentalis in praesenti materia, eaque prae oculis necessario habenda, nisi velimus ad arbitrarios detorquere sensus hoc nomen *scripturae sacrae.* Certo enim certius pro scriptura sacra nusquam habita sunt scripta symbola fidei vel monumenta traditionis, praecise propter defectum alterius conditionis mox assignatae, idque recte admodum et rationabiliter. Aliud quippe est quod sacra sit doctrina, sacra sententia, sacra historia quae in scripto est contenta, aliud vero quod sacrum sit, id est a Deo descendens, scriptum ipsum in quo continetur. Nunc autem si quis bene consideret, facile perspiciet quod consequens illa Spiritus Sancti testificatio de veritate sententiarum contentarum in aliquo libro sola humana industria concinnato, id tantum efficeret: ut nimirum res quae ab homine scriptae et dictae prius fuissent, essent iam dictae etiam a Spiritu Sancto, et idcirco fide divina credibiles et credendae.

Proinde praefatus liber aliquo iam modo dici forsitan posset effectum verbum Dei sensu obiectivo, at certe non sensu formali, prout oporteret ad rationem scripturae sacrae. Plane enim evidens est quod simplex consequens Dei attestatio nequaquam valeret efficere ut veritates enuntiatae in libro illo, attestatae iam forent et dictae a Spiritu Sancto per eam ipsam scripturam quam marte proprio supponitur homo edidisse.

Aliter autem esset iudicandum si loco purae et simplicis attestationis de veritate sententiarum quam in medium adducit Bonfrerius, supponeres inspirationem Spiritus Sancti ad hoc, ut nomine suo, suaque auctoritate, idem ille liber denuo ederetur. Quo solo in casu vera adesset paritas cum schemate legis vel bullae, quod prius a iurisconsulto vel theologo elaboratum, postea publicatur a legislatore vel pontifice, fitque verbum eius tam vere et tam proprie ac si ipse concepisset, ipse scripsisset, ipse dictasset. Verumtamen etiam atque etiam animadvertes quod in allato exemplo, textus legis seu bullae non est verbum principis ratione primae scriptionis, sed secundae, quae tunc aequivalenter habetur, cum princeps subscribit, et ipsum textum facit suum. Idem enim per eiusmodi subscriptionem agitur, ac si assumptum schema verbaliter dictaretur a principe, et sic ab eo dictatum prodiret in publicum. Vere ergo reperitur ibi aequivalens scriptio secunda, quae sola in causa est cur scriptura edicti sit sensu etiam formali verbum legislatoris vel Papae. At simile quid imaginari de Spiritu Sancto, pene ludicra res esse videtur. In omni autem modo, iam versaremur extra praesentem hypothesim quae ponit solum consequentem testificationem Dei, quaeque idcirco, non tantum ad rationem *scripturae inspiratae,* ut ipse Bonfrerius concedebat, verum etiam ad qualemcumque rationem *scripturae sacrae* plane insufficiens esse ostenditur.

Haec igitur dicta sint de primo errore a Vaticana Synodo reprobato, necnon et de opinione Bonfrerii quae huic errori occasionem dedit. Sequitur iam error alter ex eiusdem Bonfrerii doctrina pariter occasionatus.

II. — Hic error iam non ex approbatione Ecclesiae repetit

id quo formaliter libri nostri pro sacris et canonicis sunt habendi, sed ex horum librorum argumento seu materia, videlicet ex hoc dumtaxat, *quod revelationem sine errore contineant* [1].

Dixerat Bonfrerius explicans modum quo iam non consequenter, sed concomitanter Spiritus Sanctus ad hagiographos se habere potest: « Concomitanter sese habet Spiritus Sanctus, « cum non ad modum dictantis et spirantis se habet, sed ad « eum modum quo quis alterum scribentem oculo dirigeret ne « in re quapiam erraret. Hoc enim modo potest Spiritus Sanctus « scriptorem hagiographum dirigere, ut in nullo eum errare « fallive permittat. Cum enim praesciat quid ille scripturus sit, « ita ei adstat ut sicubi videret eum erraturum, inspiratione sua « illi esset adfuturus. Hic modus videtur a Spiritu Sancto ser- « vatus in historiis, dictis aliorum factisque referendis, quae vel « visu cognita, vel auditu ab hominibus fide dignis accepta « fuerant. Ita evangelia, ita acta apostolorum, ita caeteri libri « historici a prophetis aliisve conscripti ». Haec iterum Bonfrerius, Praeloq. in Script. c. 8, sect. 3, ubi non iam sicut prius, hypotheticum et mere possibilem modum intendit proponere, sed modum de facto usurpatum quoad plures nostri canonis libros. Quamquam nondum plene eius mens eluceat. Completur enim ex iis quae addit, sect. 6: « Notanda, inquit, in hoc secundo « modo duo. Unum, licet in hoc modo non se habeat antece- « denter divina inspiratio qua singula demonstrentur et inspi- « rentur, *non deesse tamen scriptori initio inspirationem quamdam* « *generalem scribendi talem historiam,* vel pulchras gnomas ad « vitam moresque bene componendos, vel quid aliud... Alterum « est, licet in hoc secundo modo Spiritus Sanctus hominem sibi « relinquat, *subinde tamen inspirationem aliquam accedere,* ut si « quid visorum auditorumque scriptor esset oblitus, vel si qua in « re esset scriptor erraturus nisi a Spiritu Sancto doceretur, etc. ». Ubi vides, aliqualiter adhuc salvari positivum Spiritus Sancti influxum in hagiographum; cuius influxus ratione scriptura seu liber aliquo adhuc pacto ad Spiritum Sanctum referretur aucto-

[1] Vatic. Const. *Dei Filius*, cap. 2.

rem. Propterea, in sententia Bonfrerii (aliunde minime recipienda, ut in sequentibus apparebit), non ideo *dumtaxat* liber aliquis pro sacro et canonico haberi debebit, quod revelationem sine errore contineat. Sed rursus, theologi quidam ante Vaticanum, opinionem Bonfrerii amplexi sunt, exspoliando illam ab omni addito quo adhuc positiva Spiritus Sancti suggestio quadantenus retineretur. Posuerunt enim nudam assistentiam *in negativo* consistentem ([1]), et ita quidem ut ratio canonicitatis librorum Scripturae nullo iam modo ex parte auctoris repeti posset. Reliquum igitur fuit ut ex parte solius materiae seu veritatis revelatae sine admixtione erroris in eis contentae quaereretur, et hic est secundus error a Vaticano confixus ubi supra.

Porro ad huius erroris confutationem eadem fere argumenta valent, quae pro refutatione praecedentis. — Et primo quidem, quidquid commune esse potest scripturae inspiratae et non inspiratae, nequaquam exhibet propriam rationem propter quam scripturae nostrae pro sacris et canonicis habendae sunt. Ipsa enim inspiratio in causa est cur sacrae dicantur et sint, iuxta doctrinam Pauli, in qua idem sunt sacrae litterae et scriptura divinitus inspirata, ut supra notatum est. Atqui in scriptura etiam non inspirata contineri potest revelatio sine errore, ut apparet in symbolis fidei et definitionibus pontificum vel conciliorum. Et ratio facile constat, quia ad hoc quod liber aliquis revelationem sine errore contineat, non est necessarius positivus ille Spiritus Sancti afflatus qui omnino de ratione inspirationis est, sicut satis superque indicat vel ipsum inspirationis nomen, et confirmat etiam Petrus in secunda epistola, I-21, dicens: *Spiritu Sancto inspirati*, (ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, moti, acti),

([1]) Ita Ioannes Iahn, Introd. ad V. T., apud Franzelin de divin. Script. Thes. 4: « Divinam assistentiam ad praecavendos errores appel« lamus suggestionem seu inspirationem, quae appellatio usu loquendi « consecrata est, quamvis non valde apta sit. Exprimit enim aliquid « positivum, *cum tamen notio ei subiecta sit negativa.* In hoc ipso quippe « haec divina praemunitio ab erroribus differt a revelatione, quod « scriptori nullas novas cognitiones suppeditat, sed tantummodo impedit « immixtionem errorum in iis quae iam novit, etc. ».

locuti sunt sancti Dei homines. — Praeterea, ex hoc quod liber aliquis contineat revelationem sine errore, sequitur ad summum quod sit verbum Dei sensu obiectivo, iuxta superius praemissa. Hoc autem non satis est ad scripturam sacram, quae est verbum Dei sensu etiam formali. — Denique clausus est canon Scripturarum simul cum deposito fidei catholicae, ut fert constans et perpetuus Ecclesiae sensus. Sed in dies augeretur aut augeri posset, si ratio constituens scripturam in esse scripturae sacrae, ea esset quae nunc assignatur. Omnibus itaque modis reiicienda erronea opinio [1].

Nunc igitur, si neque ex superveniente approbatione, neque ex materia contenta repeti potest ratio canonicitatis librorum Scripturae, nihil aliud restat nisi ut repetatur ex eorum scriptione, pro quanto scilicet libri illi scripti a Deo sunt, ac per hoc, *Deum habent auctorem.* Et in hoc est veritas quae a Vaticana Synodo definita, ex fontibus revelationis accurate diligenterque iam est demonstranda.

III. — Primum porro argumentum sumitur e Scriptura ipsa, quae utique si de seipsa testimonium ponit, nonnisi veridicum perhibet testimonium, de Dei revelatione descendens. Scriptura autem seipsam testatur *divinitus inspiratam,* idque profecto, se-

[1] In hac eadem opinione alius error omnino latere videtur. Auctores enim illi aperte supponunt quod non erant aliunde a Deo revelatae omnes et singulae veritates in libris sacris consignatae. Et assistentia quam hagiographis tribuunt, ad hoc tandem dirigebatur, ut sine errore omnia scriberent, sive quae divinitus revelata acceperant, sive quae de visu vel de auditu vel per documenta historica, humana scientia cognoscebant. Atqui simplex assistentia non id praestat, ut eo ipso fiant a Deo dicta vel testificata, ea quae dicit vel scribit homo cui assistit Deus. Sequeretur ergo, multas esse veritates (puta historicas) in sacris Scripturis contentas, quae non essent fide divina credibiles et credendae. Et tamen catholica doctrina docet, omnia Scripturarum asserta esse divinae fidei obiectum, quia a Deo revelata: sumendo nunc revelationem secundum quod apud theologos revelatum dicitur quidquid a Deo dictum seu attestatum est, sive de iis rebus quae humanae rationi sunt imperviae, sive de illis etiam quae aliunde in sphaera naturalium nostrarum cognitionum continentur.

cundum quod scripta est, Spiritu Sancto inspirante. Quo posito, sic: Libri conscripti Spiritu Sancto inspirante, a Deo sunt tanquam a causa efficiente principali, ab hominibus vero nonnisi ut ab instrumentis. Sed liber qui a Deo est ut a principali causa, et ab homine nonnisi ut ab instrumento, est liber qui Deum habet auctorem. Ergo libri Scripturae inspirante Spiritu Sancto conscripti, habent auctorem Deum, et ut tales pro sacris et canonicis sunt habendi.

In hoc syllogismo minor est per se nota, quia in omni genere operum, effectus tribui debet causae principali quae per instrumentum agit. Ideoque, statim ac Deus causa principalis scriptionis librorum asseritur, implicita quoque assertio est, quod proprius eorumdem auctor haberi debeat. Sola ergo remanet declaranda maior: idem nimirum esse, librum conscriptum Spiritu Sancto inspirante, et librum qui ab homine non sit nisi tanquam a Spiritus Sancti instrumento. — Declaratur autem primo, quia inspiratio apud Paulum, est apud Petrum ubi supra, motio sub qua locuti sunt sancti Dei homines, et ex qua explicatur quomodo prophetia sive Scriptura voluntate humana allata non fuit, nec est ab humano sensu descendens, sed altius repetit originis principium, quod est Spiritus Sanctus. — Declaratur deinde secundo, quia ipsum per se inspirationis nomen semper importat suggestionem quam quis accipit ab alio. Proinde inspiratio divina est suggestio a Deo, et inspiratio divina terminata ad scripturam, est motio qua quis divinitus movetur ad scribendum ea quae sibi a Deo suggeruntur. In huiusmodi autem scriptione, habes profecto hominem in ratione instrumenti, et Deum in ratione causae principalis.

Accedunt alia plurima Bibliorum testimonia, quibus exhibetur Deus utens hominibus inspiratis tanquam organis seu instrumentis scriptionis. Velut cum dicitur Spiritus Sanctus locutus in Scripturis per prophetas, in prophetis, per os prophetarum (1). Vel cum ordine inverso dicitur homo enuntiasse textus

(1) Act. I-16: *Oportet impleri Scripturam quam praedixit Spiritus Sanctus per os David.* Ibid. I-25: *Domine, qui Spiritu Sancto per os*

scriptos in Spiritu Sancto (1). Vel cum absolute ponitur Scriptura pro ipso Deo loquente (2). Quae omnia egregie exponit Card. Franzelin de div. Script. Thes. 2.

Aliud quoque argumentum est ex universali SS. Patrum consensu. Dicunt enim, *Scripturas esse conscriptas per Spiritum Sanctum, vel per operationem Spiritus Sancti* (3), *esse litteras Dei ad homines missas* (4), *Scripturas esse a Deo dictas* (5), *esse a Deo, vel operatione Dei datas et conditas* (6), *homines in iis scribendis fuisse instrumenta sub operatione divini Spiritus* (7).

Hinc in specialibus documentis authenticis fidei Ecclesiae, explicite dicitur Deus profitendus *auctor librorum utriusque Testamenti:* « In professione fidei episcopis ordinandis praescripta, « quae ab eis adhuc nunc editur; in professione fidei a Leone IX « missa ad Petrum Antiochenum; in symbolo Graecis proposito

David pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, etc. Rom. I–2: Deus evangelium *ante promiserat per prophetas suos in Scripturis Sanctis.* Heb. I–6: *Cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei.* Heb. III–7: *Sicut dicit Spiritus Sanctus: Hodie si vocem eius audieritis, etc.* Heb. IV–4: *Dixit (Deus) in quodam loco de die septima sic: Et requievit Deus die septima ob omnibus operibus suis.*

(1) Matth. XX–43: *Quomodo David in Spiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Dño meo.* Quid sit autem dicere in Spiritu Sancto, explicat ipse David 2 Reg. XXIII-2: *Spiritus Dñi,* inquit, *locutus est per me, et sermo eius per linguam meam.*

(2) Galat. III–8: *Providens Scriptura.... praenuntiavit Abrahae, quia benedicentur in te omnes gentes.*

(3) Origen. contra Celsum, l. 5, n. 60. — Theoph. Antioch. ad Autolyc. c. 2, n. 9. — Athanas. Praef. in Psalm. n. 2-10. — Hieron. in Mich. l. 2, c. 7, vers. 5-7. — August. l. 18 de civit. c. 41, n. 1. — Chrysost. Hom. 21 in Genes. n. 1.

(4) Chrysost. Hom. 2 in Genes. n. 2. — August. Serm. 2 in Psalm. 90, n. 1. — Greg. Magn. l. 4 epist. 31,

(5) Clem. Rom. epist. 1 ad Cor. c. 45. — Iren. l. 2 c. haeres. c. 28, n. 2. — Cyrill. Hieros. Catech. 16, n. 2. — Basil. Hom. 9 in Hex. n. 1.

(6) Clem. Alex. Strom. l. 2.

(7) Iustin., Cohort. ad Gent. n. 8. — Athenag., Legat. n. 9. — Ambros., epist. 8, n. 1. — Cassiod., Instit. c. 13. — Greg. Magn., Mor., Praef. c. 1.

« in Concilio Lugdunensi II, haec fides enuntiatur: *Credo etiam* « *novi et veteris Testamenti, Legis et Prophetarum et Apostolorum* « *unum esse auctorem Deum et Dominum omnipotentem.* Adhuc « expressius in Concilio Florentino, decreto pro Iacobitis idem « declaratur: *Sacrosancta Romana Ecclesia unum atque eumdem* « *Deum veteris et novi Testamenti, hoc est, Legis et Prophetarum* « *atque Evangelii profitetur auctorem, quoniam eodem Spiritu Sancto* « *inspirante utriusque Testamenti sancti locuti sunt, quorum libros* « *suscipit et veneratur, qui titulis sequentibus continentur.* Hic igitur « dicitur Deus auctor Legis, Prophetarum, et Evangelii, quate- « nus conscriptores omnium librorum sacrae Scripturae locuti « sunt, scribendo nempe ipsos libros, Spiritu Sancto inspirante. « Proinde talis est inspiratio ad scribendum, ut Deus sit auctor « librorum. Porro ipsum Concilium Tridentinum in Sessione IV, « hoc decretum Synodi Florentinae prae oculis habuit. Eodem « igitur sensu intelligi debent verba Tridentini: *Omnes libros* « *tam veteris quam novi Testamenti, cum utriusque unus Deus sit* « *auctor..., suscipit et veneratur* » ([1]). Novissime tandem Vaticanum hanc perpetuam Ecclesiae fidem decreto suo iterum iterumque sanxit, proscriptis simul grassantibus pro tempore erroribus qui eidem adversabantur. Sed quoniam de praeciso sensu formulae: *Deus auctor librorum utriusque testamenti,* quidam adhuc dubitare videntur, ideo statim, ad huius dubii elucidationem, sequentem statuimus propositionem.

([1]) Documenta Synodalia Concilii Vaticani, Collect. Lacens. Tom. 7, col. 522.

§ 2.

Quod Deus est auctor librorum novi et veteris Testamenti, non sensu abusivo, quatenus solum inspiravit hagiographis consilium scribendi, suppeditavit generale libri argumentum, et dum scriberent, adstitit ne errarent; sed sensu proprio, quatenus libros ipsos cum omnibus suis partibus, scriptoribus sacris quibus tanquam instrumentis utebatur, suggerendo dictavit. Unde sequitur, omnia et singula in originalibus Scripturae libris contenta, prout et ea ratione qua in eisdem libris lectori proposita iacent, vere esse a Deo ut directum ad nos scriptum verbum Dei.

I. — Sententia hic confutanda, est ipsa sententia Bonfrerii superius secundo loco adducta. Quae etsi, ut iacet, nequaquam dici possit in Vaticana Synodo directe reprobata, adhuc tamen facile destruitur argumento deducto ex definitione Concilii. Haec enim definitio, sensui et litterae praecedentium decretorum fidei ad amussim inhaerens, proponit integros Scripturae libros cum omnibus suis partibus, tanquam sacros et canonicos. Sacros vero et canonicos eos declarat quatenus Deum habent auctorem. Sequitur ergo, *Deum esse auctorem integrorum librorum quoad omnes eorum partes.* Porro auctor libri integri quoad omnes eius partes, ille profecto non est, qui tantummodo suggessit scribendi consilium, suppeditando etiam argumentum generale, sed ille solus qui totum librum ab initio ad finem scripsit, idque vel per se, (quod quidem in casu, semel pro semper manet exclusum, cum sit perquam evidens, sacros libros non fuisse a Deo immediate conscriptos), vel per alium tanquam per scriptionis instrumentum. Scribere autem librum per alium tanquam per scriptionis instrumentum, nihil aliud est quam suggerere et dictare omnia quae ponuntur in libro. Ergo a primo ad ultimum, legitima Vaticanae definitionis conclusio est, quod Deus sacros libros integros cum omnibus suis partibus, hagiographis quibus tanquam instrumentis utebatur, positiva suggestione dictavit.

At statim occurrunt novi exegetae de schola larga criticorum, dicentes non definiri in Vaticano quod Deus sit librorum Scripturae auctor simpliciter et absolute, sed solum cum addito diminuente: eatenus auctor, quatenus inspirator. Ait enim Concilium quod libri canonici, *Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem.* Quod est dicere, eos ideo habere Deum auctorem, quia sunt Spiritu Sancto inspirante conscripti, et non vice versa. Proinde, inquiunt, absonum est inferre modum quo se habuit Deus in condendo Scripturam, ex formula dogmatica, *Deus est auctor librorum Sacrae Scripturae,* absolute sumpta, ut Franzelin fecit, de div. Script. Thes. 3. Sed vulgaris etiam logica requirit ut per prius determinetur inspirationis mensura et modus, et exinde consequenter eruatur legitima interpretatio verborum quibus librorum nostrorum auctor declaratur Deus, non autem e converso. In quo quidem, nunc sub una, nunc sub altera forma explicando, magnum doctrinae apparatum sibi videntur proferre novi nostri critici, sed frustra, quia fortasse ipsorum logica, et non illa Cardinalis Franzelin, in defectu est.

In primis falsissimum est, esse in definitione Vaticana additum diminuens. Nam verba illa, *Spiritu Sancto inspirante conscripti,* assignant rationem cur libri Scripturae Deum auctorem habeant, id est causam ontologicam ex qua fit ut ad Deum tanquam ad proprium auctorem referantur. Sed quis, quaeso, unquam imaginatus est quod assignare causam effectus, est diminuere de veritate et proprietate eius quod ut effectus affirmatur? Certe cum definitur in conciliis, *Iesu Christi corpus et sanguinem in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter contineri, transubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina* (1), assignatur transubstantiatio ut causa praesentiae corporis Christi in sacramento. Numquid propterea, de veritate et proprietate huius praesentiae aliquid diminuitur? Numquid non tam absolute definitur praesentiae veritas, quam absolute enuntiatur transubstantiationis realitas? Et simili modo in praesenti, utrumque est in omni proprietate terminorum accipiendum: quod

(1) Conc. Later. IV, cap. Firmiter.

Deus est librorum Scripturae auctor, et quod libri Scripturae eo inspirante conscripti sunt. Non ergo, vel specie tenus, additum diminuens ibi invenire est.

Insuper distinguere oportet causam essendi quae est in ordine ontologico, et causam inferendi quae est in ordine logico. Et licet secundum causam essendi, ideo Deus sit Scripturae auctor, quia eo inspirante Scriptura conscripta est, et non vice versa, adhuc tamen secundum causam inferendi rectissime dici potest quod ideo Scriptura inspirante Deo conscripta est, quia habet auctorem Deum. Sicut si dicerem quod secundum causam essendi, ideo in Eucharistia continetur corpus Christi, quia transubstantiatus est panis in ipsum, ut habetur in Lateranensi IV, et quod secundum causam inferendi, ideo transubstantiatus est panis, quia corpus Christi sub speciebus sacramenti veraciter continetur, ut habetur in Tridentino, Sess. 13, cap. 4. Sicut etiam si dicerem quod secundum causam essendi, ideo Caius est filius Titii, quia genitus ab eo est, et quod secundum causam inferendi, ideo est ab eo genitus, quia filius eius est. Quippe, si mihi undecumque constat filiatio, rectissime infero generationem quae est causa filiationis. Et ratio a priori est quia sicut causa ex qua necessario sequitur effectus, demonstrat effectum, ita ordine inverso, effectus demonstrat causam. Hinc, si in regula fidei invenio libros Scripturae, utpote Spiritu Sancto inspirante conscriptos, Deum habere auctorem, nedum ratio mihi sit diminuendi aliquid de proprietate et rigore formulae dogmaticae, *Deus est auctor librorum sacrae Scripturae,* suppeditatur potius unde ex hoc quoque capite mensuram inspirationis accipiam, pro quanto scilicet infallibilis Ecclesiae doctrina me certiorem facit, tantam esse inspirationi Spiritus Sancti extensionem attribuendam, quanta requiritur ad hoc ut vere et proprie dici possit Deus, librorum sacrae scripturae auctor. Omnibus igitur modis nullius valoris est argumentum criticorum (1), et arguendo ex auctoritate con-

(1) Consulto hic praetermittuntur rationes quibus nonnulli philologi persuadere volunt, non esse eumdem sensum vocis latinae *auctor*, et vocis italicae *autore*, vel gallicae *auteur*. Falsitatem inconsideratae as-

ciliorum, optime infertur libros canonicos fuisse de integro a Spiritu Sancto positiva suggestione dictatos.

At nec desunt qui fidem integralis inspirationis originalium scripturarum elevare volunt, hac ratione ducti: Quia scilicet in decreto Tridentini ad quod sese referunt Patres Vaticani, non dicitur simpliciter: *libros ipsos integros cum omnibus suis partibus esse sacros et canonicos,* sed: libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, *prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata latina editione habentur.* Porro, inquiunt, non omnia quae in vulgata reperiuntur, sacra et canonica dici possunt, cum menda quaedam in ea, aequivalenter saltem, ipsum Tridentinum admiserit. Ergo partes quae sacrae et canonicae definiuntur, non sunt omnia et singula quae primitus scripta erant in libris originalibus.

Sed hoc nihil esse, evidenter tibi constabit si consideres quod decretum Tridentinum *de canonicis Scripturis* non respicit directe vulgatam versionem qua talem, quia versio non est sacra et canonica qua versio, sed solum qua authentica, id est conformis cum originali. Et de hac conformitate seu authenticitate vulgatae directe non agitur nisi in decreto sequenti *de editione et usu sacrorum librorum.* Primum itaque decretum directe est de ipsis originalibus libris, qui *integri,* ac per hoc, cum omnibus partibus ad eorum integritatem quocumque modo pertinentibus, sacri et canonici definiuntur. Nunc autem, quia de aliqui-

sertionis ostendet tibi Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*: « Auctor... « proprie significat eum qui auget, hoc est, gignit ac producit... Speciatim vero sumitur saepissime pro scriptore, *scrittore, autore.* Cic. 12 « Attic. 18: *Lectitare auctores.* Suet. Aug. 89: *Evolvere auctores.* Id. « Gramm. 8: *Evulgare libros nomine auctoris.* Liv. 2. 8: *Invenire apud* « *auctores*, etc. etc. ». Nonnisi quarto decimo loco ponitur acceptio illa quam adversarii propriam et primariam esse vellent: « 14.° Latius inde « extenditur, ad significandum eum, cuius auctoritate aut imperio, item « consilio, opera, impulsu, suasu, vel etiam periculo aut exemplo ali- « quid fit. Cic. 1 Leg. 20: *Tibi magnopere auctor sum ut*, etc. Tacit. 3 « Hist. 71: *Furens miles aderat, nullo duce: sibi quisque auctor*, etc. ». Caeterum, in locutione complexa, *auctor libri*, nonnisi unica est acceptio, initio posita.

bus poterat oriri dubium an essent necne, integrantes Scripturae originalis partes, (nam capita 13 et 14 Danielis, itemque plura loca libri Esther, in Hebraeorum voluminibus Hieronymus non reperit; et rursus, alia quaedam in novo testamento, velut Marc. XVI, 9-20, Luc. XXII, 43-44, Ioan. V-4 et VII-53, etc., a nonnullis Patribus notantur ut in paucioribus vel pluribus codicibus omissa): ideo oportebat statuere pro norma aliquam editionem in concreto. Et hac de causa non satis fuit Concilio dicere, libros ipsos *integros* pro sacris et canonicis habendos, (quod utique satis erat ad integralem inspirationem originalis scripturae firmandam), sed addendum fuit: *cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata latina editione habentur,* ut scires ad originales Scripturas ea quoque pertinere, quae in multis codicibus sive hebraicis sive graecis nunc desiderantur, et tamen in veteri illa editione vulgata, longo tot saeculorum usu in ipsa Ecclesia probata, continentur.

II. — Sequitur nunc aliud caput argumenti, iam non ex definitione Vaticana, sed ex ipsis fontibus unde Concilium suam deprompsit doctrinam. Sunt autem Scriptura et Traditio.

Et Scriptura quidem ubi supra, iam de seipsa testimonium posuit dicens: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum.* Expressius in graeco: Πᾶσα γραφὴ Θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, videlicet: est divinitus inspirata et utilis. Porro, si inspiratio ad *omnem* scripturam, et consequenter ad omnes et singulas eius partes se extendit, ergo et suggestio seu dictatio. Ac per hoc, in ultima analysi venire nunc poterit ut conclusio argumenti scripturalis, illud ipsum quod in argumento superiori, ex auctoritate Concilii ut antecedens accipiebatur, Deum nempe esse integrae scripturae auctorem. Nam uterque processus est rectus. Primus sic: Deus est integrae scripturae auctor, ergo omnia inspiravit, omnia dictavit. Secundus sic: Omnia inspiravit, omnia dictavit, ergo est auctor scripturae integrae. Et uterque simul est etiam legitimus, absque calumnia circuli vitiosi, dummodo alia via quam ex alterius enthymematis conclusione, alterius antecedens supponatur acceptum.

Sed veniamus iam ad SS. Patres, integerrimos traditae ab apostolis fidei testes. Quorum testimonia si scriberentur per singula, nec ipsa arbitror integra volumina sufficere posse. Omitto igitur loca illa innumera, et ex parte superius indicata, ubi sacrae litterae dicuntur ab eis simpliciter et absolute, eloquia Dei, Dei libri, voces Dei, scripturae a Spiritu Sancto conscriptae et editae. Omitto pariter quod fides inspirationis sese ad omnes etiam minimas sacrorum librorum partes extendentis, est apud Patres universos, evidens praesuppositum super quo fundatur omnis eorum interpretandi modus, et omnis ratio respondendi ubique ad occurrentes difficultates sive antilogias. Solum in proposito est pauca quaedam selecta pro nunc adducere, quae ad rem magis facere videbuntur.

Hilarius in Psalm. 135, n. 1: « Non est otiosus propheticus « sermo... Si enim in viris prudentibus exspectari id maxime « solet, ut ea quae loquuntur, gravitate eorum doctrinaque digna « sint..., quanto magis id coelestibus eloquiis opinandum est, ut « quidquid in his est, excelsum, divinum, rationabile et perfectum « existimetur ». Sed hoc profecto, non alia de causa nisi quia omnia ibi sunt dictata a Spiritu Sancto.

Chrysostomus, Hom. 21 in Genes. n. 1: « Neque enim est « syllaba vel apiculus in sacris litteris, in cuius profundo non « sit grandis quispiam thesaurus... Neque opus habet divina « scriptura hominum sapientia ut intelligatur, sed revelatione « Spiritus, ut hausto inde vero sensu, magnum nobis hinc lu« crum accrescat. Nam si in saecularibus negotiis scripta quae « ab hominibus conficiuntur, saepe... ab una syllaba multum mo« menti habent: multo magis hoc in scripturis divinis a Spiritu « Sancto compositis invenitur ».

Basilius, Hom. 9 in hexaem. n. 1, rationem exponens cur de rebus scientificis in scriptura nihil, hanc causam reddit, quia omnia in scripturis sunt dictata a Spiritu Sancto, qui de his nos instruere non curat. « Numquid ideo, inquit, Spiritus Sancti « eloquia censuero infatuata sapientia esse viliora? Nonne potius « ideo ei dedero gloriam, qui mentem nostram in rerum vana-

« rum occupatione non detinuit, sed omnia ad aedificationem et « perfectionem animarum nostrarum conscribi sanxit? ».

Ambrosius, epist. 8, asserens nihil in sacris codicibus expressum inveniri, quod non ex divina suggestione descenderit: « Non secundum artem scripserunt (sacri scriptores), sed secun« dum gratiam quae super omnem artem est. Scripserunt enim « quae Spiritus eis loqui dabat ».

Hieronymus, epist. 27, n. 1, refutans eos quos in correctione vulgatarum scripturae versionum patiebatur adversarios: « Quos « ego, ait, cum possem meo iure contemnere, (asino quippe lyra « superflue canit), tamen ne nos superbiae, ut facere solent, ar« guant, ita responsum habeant: Non adeo me hebetis fuisse « cordis, et tam crassae rusticitatis..., ut aliquid de dominicis « verbis, aut corrigendum putaverim, aut non divinitus inspira« tum. Sed latinorum codicum vitiositatem, quae ex diversitate « librorum omnium comprobatur, ad graecam originem voluisse « revocare ».

Augustinus multus est in eadem fide de totali illa inspiratione scripturae ubique inculcanda. Ex qua procul dubio fide inconcussa, auream hanc, et nunquam satis meditandam regulam ponit, epist. 82, n. 3: « Si aliquid in eis offendero litteris, quod « videatur contrarium veritati, nihil aliud quam, vel mendosum « esse codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum « est, vel me non intellexisse non ambigam ».

Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 16, n. 2, in eadem fide suos instruit catechumenos: « Ecquid aliud est, inquit, quod co« gnoscat profunda Dei, nisi solus Spiritus Sanctus qui divinas « scripturas elocutus est? » Et infra: « Ipse Spiritus Sanctus elo« cutus est scripturas ».

Gregorius Magnus, l. 4 in 1 Reg. c. 3, n. 49: « Eorum (sa« crorum librorum) verba Paulus sive Ioannes scripsit, sed quod « quisque scripsit, loquens in eis Verbum inspiravit ». Et in praefatione Moralium, c. 1: « Quis haec scripserit (librum Iob), valde « supervacue quaeritur, cum tamen auctor libri Spiritus Sanctus « fideliter credatur. Ipse igitur haec scripsit, qui scribenda dicta« vit. Ipse scripsit qui et in illius opere inspirator exstitit... Si

« magni cuiusdam viri susceptis epistolis legeremus verba, sed « quo calamo fuissent scripta quaereremus, ridiculum profecto « esset epistolarum auctorem scire, sensumque cognoscere, sed « quali calamo earum verba impressa fuerint indagare ».

Unde tandem Leo XIII in recentissima encyclica *Providentissimus Deus,* totius traditionis interpretem sese faciens, ait: « Nefas omnino fuerit, aut inspirationem ad aliquas tantum sacrae « scripturae partes coangustare, aut concedere sacrum ipsum er- « rasse auctorem. Nec enim toleranda est eorum ratio, qui ex « difficultatibus se expediunt, id nimirum dare non dubitantes, « inspirationem ad res fidei et morum, nihilque praeterea, per- « tinere, eo quod falso arbitrantur, de veritate sententiarum cum « agitur, non adeo exquirendum quaenam dixerit Deus, ut non « magis perpendatur quam ob causam dixerit. *Etenim libri omnes « atque integri quos Ecclesia tanquam sacros et canonicos recipit, « cum omnibus suis partibus, Spiritu Sancto dictante conscripti « sunt... Haec est antiqua et constans fides Ecclesiae* ». Vides igitur nihil expressius desiderari posse, et ideo, missis iam auctoritatibus aliis, ad conclusionem in thesi positam statim accedo.

III. — Conclusio est quod omnia et singula in originalibus scripturae libris contenta, prout et ea ratione qua in iisdem libris posita iacent, vere a Deo sunt ut directum ad nos scriptum verbum Dei. Et aperte fluit ex dictis, quia quidquid in libro ex dictatione alicuius positum invenitur, id profecto verbum eius est. Sed omnia et singula in scriptura originali fuerunt a Deo dictata, ut ante praemisimus. Ergo omnia et singula sunt scriptum verbum Dei. Verumtamen attende determinationem adiectam: *prout et ea ratione qua in libris sacris posita iacent,* quae paulo diligentius nunc consideranda manet. Et quia in omni verbo duplex habitudo est, una ad dicentem, altera ad rem dictam, videndum est quid sibi velit adiecta determinatio, accipiendo scripturam primo per ordinem ad Deum dicentem, et secundo per ordinem ad res dictas a Deo.

Quoad primum animadvertendum occurrit quod in libro quolibet, praeter verba auctoris ipsius, contingit inveniri quoque verba aliorum, et hoc dupliciter: vel per modum simplicis rela-

tionis, vel per modum citationis. Per modum simplicis relationis, si solum in libro narretur quid ab hoc vel illo dictum sit. Per modum citationis, si alterius dictum afferatur etiam ut auctoritas, in subsidium argumenti quod in libro tractatur. Et quandoque quidem ut auctoritas in materia historiae, sicut cum historicus producit fontes suos; quandoque ut auctoritas in materia doctrinae, sicut cum theologus profert revelationis monumenta in quibus fundat suas conclusiones; quandoque ut auctoritas ad hominem, sicut cum quis ad confundendum suos contradictores, testimonia ponit quae ipsi respuere non possunt; quandoque ut auctoritas puri facti, sicut cum consequentiae alicuius doctrinae confirmantur ex confessionibus eorum auctorum qui hanc doctrinam profitentur, atque ita porro discurrendo per singula. Semper enim invenietur citatio proprie dicta a simplici relatione in hoc differre, quod relatio simplex solum narrat quid fuerit dictum ab aliquo, citatio vero profert etiam auctoritatem in ordine ad scopum quem libri auctor prosequitur. Quod autem utroque modo interserantur etiam in Bibliis alienae sententiae, non secus ac in aliis quibuslibet humanae originis libris, non est ullatenus ambigendum. Nam relationes verborum a variis personis dictorum continuo occurrunt in sacris libris historicis. Citationes quoque passim adsunt, eaque non solum ex aliis ipsius Scripturae partibus, uti frequentissimum est in evangeliis et epistolis apostolicis, verum etiam quandoque ex auctoribus profanis, sicut exempli gratia apud Paulum, Tit. I–12: *Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri.*

Quaeritur ergo utrum loca quoque illa scripturarum quae sive citationibus sive relationibus verborum humanorum constant, adhuc sint verbum Dei, et ad Deum tanquam ad dicentem sint referenda. Et non est dubium quin responsio esse debeat affirmativa, modo hic adhibeas determinationem superius assignatam: *prout et ea ratione qua in sacris libris posita iacent.* Videlicet sunt verbum Dei, formaliter qua relationes vel citationes. Omnis enim citatio, qua citatio est, ab auctore est, et omnis auctor dicit suas citationes, sicut et dicit suas relationes. Quasi

vero citationes essent in libris aliquid adiaphorum, nihilque conducens ad finem quem sibi auctores praestituunt! Proinde libri Scripturae non haberent quoad omnes suas partes auctorem Deum, si citationes omnes et singulae ex inspiratione seu suggestione divina non essent, sed forte ab hagiographis proprio marte fuissent insertae. Et hoc iam nota pro confutatione theoriae de citationibus implicitis, ad sensum novellae scholae criticorum. De quo tamen postea. Nunc enim restat ut observatio facta circa scripturam per ordinem ad dicentem Deum, eodem modo applicetur per ordinem ad res dictas a Deo.

Diversa sane ratione contingit Deum dicere res quae in sacris libris continentur. Nam res illae, vel sunt propriae cogitationes Dei, vel sunt dogmata religionis, vel sunt facta historiae, vel denique sunt sensus seu affectus alicuius personae creatae. *Et semper ea ratione a Deo dicuntur, qua ratione in scriptura proponuntur*. Si ut propriae cogitationes Dei, si ut dogmata religionis, si ut historiae facta, sic sunt absolute et secundum se a Deo dictae. Si vero ut sensus seu affectus personae creatae, sic dicuntur a Deo ut talis personae sensus, praescindendo ab eorum absoluta veritate, vel etiam rectitudine ac sanctitate. Quanquam distinctione hic maxime opus sit. Nam persona illa, vel est persona idealis et typica, vel vivens et concreta. Si vivens et concreta, videndum est an ea persona sit quae in aliorum exemplum et informationem fuerit divinitus constituta, vel non. Si idealis et typica, videndum est cuiusnam sit idea vel typus, an impii, an stulti, an hominis humanis praeiudiciis abducti, sicut passim occurrit in quibusdam libris sapientialibus ([1]), an potius animae

([1]) « Alia sunt quae in libro (Ecclesiastae) per inquisitionem mo« ventur, atque alia quae per rationem satisfaciunt; alia quae ex tentati « profert animo, atque adhuc huius mundi delectationibus dediti, alia « vero in quibus ea quae rationis sunt disserit, ut animum a delectatione « compescat... Sicut ergo delectationem prius carnalium exprimens, curis « postpositis, denuntiat bonum esse manducare et bibere, quod tamen « postmodum ex iudicii ratione reprehendit, cum esse melius dicit ire « ad domum luctus quam ad domum convivii..., ita etiam concionator

fidelis vel Ecclesiae, sicut frequens est in Psalmis et Cantico Canticorum ([1]). Quae enim a Deo dicuntur in persona hominis impii vel abrepti humanis praeiudiciis, nequaquam ab eo dicuntur ut in se vera, recta, et sancta, sicut evidentissime constat. Quae autem in persona fidelis animae, ista sine dubio dicuntur ut sensa Dei, id est ut affectus et sensus qui sunt secundum cor Dei. Simile enim est quando profani auctores in dialogis, dramatibus, hymnis, vel canticis, ponunt sua propria sensa in ore personae abstractae seu idealis, sub forma accommodata conditioni illius in cuius ore ponuntur. Porro idem quoque iudicium ferendum erit, si persona cuius sensus et affectus a Deo dictante et inspirante dicuntur, sit persona realis et concreta, quam tamen posuit Deus in exemplum et informationem aliorum. Et haec observatio valet quoad plurima epistolarum apostolicarum loca, ut infra videbitur.

Denique, si quando in scriptura res proponatur ut dicta non a Deo, sed ab homine, tunc quoque tanquam eo ipso modo a Deo dicta accipienda erit. Nullam ergo patieris difficultatem in eo loco I Cor. VII, 8-12, qui vulgo solet obiici: *Dico autem non nuptis et viduis: bonum est illis si sic permaneant sicut et ego... Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam caeteris* (videlicet non nuptis et viduis) *ego dico, non Dominus.* Et ad meliorem rei intelligentiam cogita aliquem qui concionem componens, sic scriberet: Non ego dico, sed Dominus, quod diligendi sunt inimici, et orandum est pro calumniantibus nos. Nec esset contradictio, quia etsi omnia diceret concionator ab initio ad finem, res tamen ab ipso diceretur, non ut a se dicta, sed ut a Deo.

« noster (Ecclesiastes), velut ex mente infirmantium, humanae suspicionis « sententiam proponit, dum dicit: *Unus interitus est hominis et iumentorum, et aequa utriusque conditio* ». Gregorius Magnus, l. 4 Dialog. c. 4.

([1]) « Certe illud meminimus saepe vos audisse quod dicimus: vix « est ut in Psalmis invenias voces, nisi Christi et Ecclesiae, aut Christi « tantum, aut Ecclesiae tantum, quod utique ex parte et nos sumus ». Augustinus, Enarr. in Psalm. 59, n. I.

Hoc nunc applica verbis Apostoli: *Caeteris ego dico, non Dominus.* Licet enim totum dicatur a Domino, quia omnia scripsit Paulus ex inspiratione divina, id tamen quod pertinet ad servandam continentiam dicitur a Domino, non ut a se dictum vel praescriptum, sed ut a Paulo consiliatum. Secus vero id quod praecessit de uxore non dimittenda.

Sic igitur omnia et singula in originalibus scripturis contenta, prout et ea ratione qua in eisdem libris lectori proposita iacent, vere sunt verbum Dei, hac nimirum de causa: quia scripta sunt omnia, dictante Spiritu Sancto. Sed iam de ratione et modo huius dictationis ambigitur, et ad quaestionis solutionem sequens statuitur propositio.

§ 3.

Quod duobus modis intelligi posset, scripturam fuisse Spiritu Sancto dictante conscriptam. Uno quidem modo per dictationem materialem seu verbalem. Alio vero modo per dictationem longe altioris ordinis, hoc est per interiorem motionem seu instinctum ad concipiendum mentaliter sententias et propositiones quas Deus ad nos per hagiographos dirigere voluit, easque sic conceptas scripto consignandum. Et quod prior dictationis modus nec est necessarius ad hoc ut dicatur Deus librorum Scripturae auctor, nec est generatim loquendo ullatenus admittendus. Unde relinquitur modus posterior, ut in quo vere habeatur propria ratio inspirationis de qua Vaticanum: « Eos vero (libros) Ecclesia pro sacris « et canonicis habet, propterea quod Spiritu Sancto inspi- « rante conscripti Deum habent auctorem, atque ut tales ipsi « Ecclesiae traditi sunt ».

I. — Dictatio verbalis ea esset in qua hagiographus nullum ministerium praeberet, nec in concipiendo, nec in exprimendo ea quae scribit, sed ex suggestione divina acciperet verba materialiter chartae commendanda. Sic magister in schola solet discipulis dictare lectiones; sic scriptor lucubrationes suas amanuensi. In

quo quidem dictationis modo nihil profecto refert an amanuensis intelligat vel non, ea quae dictantur. Et ad hunc modum reducitur instinctus propheticus datus Caiphae, quando teste Ioanne XI-50, dixit: *Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.* Non enim intelligebat Caiphas sensum suae locutionis secundum quod prophetica erat, et a Deo inspirata. Fuit igitur ibi quaedam dictatio verbalis, quatenus cum intenderet Caiphas suam propriam mentem exprimere, talia ei verba divinitus suggesta sunt, quae essent simul idonea ad exprimendam mentem plane diversam Spiritus Sancti. Unde S. Thomas, 2-2, Q. 173, a. 4: « Quandoque ille cuius mens movetur ad aliqua verba exprimenda, « non intelligit quid Spiritus Sanctus per haec verba intendat, « sicut patet de Caipha, Ioan. XI ». Caeterum, sive intelligentia dictatorum concomitanter habeatur, sive non, semper est idem per se invariatus dictationis modus, nimirum per materialem vocabulorum propositionem, in qua nihil activitati instrumenti relinquitur praeter merum mechanicum transcribendi vel exterius eloquendi laborem.

Porro vel ipsa simplex rei expositio luculenter ostendit non esse hunc dictationis modum admittendum quoad libros Scripturae sacrae. Et ratio est quia sic, libri scripturae nulla plane ratione essent ex notitia hagiographorum, per quorum ministerium conscripti sunt. Nam certe, quidquid amanuensis scribit sub dictatione verbali, nequaquam de eius notitia formaliter loquendo depromitur, cum ipse se habeat ad dictantem ut purum materialis scriptionis instrumentum. Atqui tale quid de libris canonicis minime est admissibile, et ne in cogitationem quidem venire potest: tum quia tolleret veritatem illius locutionis qua, teste apostolo Petro ubi supra, locuti sunt sancti Dei homines, quaeque procul dubio intelligenda est de locutione ex interiori notitia orta, prout decet homines rationales, praesertim ad tantum dignitatis culmen per charisma Spiritus Sancti evectos; tum quia est contrarium iis quae de seipsis diserte etiam hagiographi asseverant. *Hic est discipulus ille,* inquit Ioannes, *qui testimonium perhibet de his, et scripsit haec.* Et iterum: *Quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae.... et te-*

stamur... et annuntiamus vobis. Et Lucas in prooemio sui Evangelii: *Visum est et mihi assecuto omnia a principio diligenter,* (utique ab his qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis), *ex ordine tibi scribere, optime Theophile.* Et auctor 2 Mach. II-27: *Et nobis ipsis qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, imo vero negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsimus.* Quae omnia profecto non sunt simplicium amanuensium. Amanuensis enim nihil testatur, non opus habet assequi praeviam cognitionem earum rerum quas scripto effert, non assumit negotium sudoris et vigiliarum plenum, sed quorum verborum phantasmata interius accipit, eorum lineamenta exterius ponit.

Praeterea, sicut inspiratio divina non tollit in sacris libris historicis formalitatem auctoritatis etiam humanae quae caeteris quibusvis monumentis praeteritorum temporum communis est, atque in praeambulis fidei ad fundandum credibilitatis iudicium usui esse debet: ita nec aufert ab epistolis apostolicis veram ac propriam rationem epistolarum, sive Pauli, sive Petri, sive Iacobi, atque ita porro. Sed si sacri illi libri ab hagiographis emanassent tanquam a puris Dei amanuensibus, nec evangelia in aliquo convenirent cum consuetis historiae documentis, nec epistolae vere inscriberentur: epistola Pauli ad Romanos, epistola Petri ad electos advenas dispersionis Ponti, et sic de aliis. Quippe epistola quam purus amanuensis scribit, non ipsius, sed solius dictantis epistola est.

Accedit tertia consideratio quae ad universos scripturae libros aequaliter applicatur, quia singuli hagiographi proprium habent stylum secundum diversitatem ingenii, educationis, atque originis. Certe de Isaia dicit Hieronymus: « Ac primum de Isaia « sciendum quod in sermone suo disertus sit: quippe ut vir no- « bilis, et urbanae eloquentiae, nec habens quidquam in eloquio « rusticitatis admixtum. Unde accidit ut prae caeteris, florem ser- « monis eius translatio non potuerit conservare » (¹). Tum de Ieremia: « Ieremias propheta, sermone quidem apud Hebraeos, « Isaia et Osee et quibusdam aliis prophetis videtur esse rusticior,

(¹) Praefatio in librum Isaiae.

« sed sensibus par est, quippe qui eodem spiritu prophetaverit. « Porro simplicitas eloquii, a loco ei, in quo natus est, accidit. « Fuit enim Anathothites, qui est usque hodie viculus, tribus ab « Ierosolymis distans millibus » (1). Tum de Ezechiele: « Eodem « tempore, licet posterior, hic in Chaldaea, Ieremias in Iudaea « prophetaverunt. Sermo eius nec satis disertus, nec admodum « rusticus est, sed ex utroque medie temperatus » (2). Denique quis non vel primo intuitu recognosceret proprium et characteristicum vel Pauli vel Ioannis modum, ut de caeteris sileam, de quibus etiam par atque eadem ex omnium consensu observatio est? Nunc autem in hypothesi verbalis dictationis, in qua omnis etiam grammaticalis constructio esset a solo Deo, et nihil plus contulisset hagiographus quam merum materialis calami ministerium, diversitas illa in sacris libris inventa non secus ac in aliis omnibus litterariis hominum operibus, nullam connaturalem haberet explicationem. Accedit tandem quod absonum esset refundere in Spiritum Sanctum vitia grammaticae, velut soloecismos, hyperbata, et alia eiusmodi quae notat Hieronymus in c. 3 ad Ephesios, aut imperitiam sermonis quam Paulus 2 Cor. XI-6 in se confitetur, aut possibiles defectus pro quibus forte admissis excusationem petit auctor 2 Mach. XV-39, sic dicens: *Ego quoque in his faciam finem sermonis. Et si quidem bene, et ut historiae competit, hoc et ipse velim. Sin autem minus digne, concedendum es mihi.*

Concludendum igitur est, inadmissibilem esse verbalem illam dictationem a nonnullis theologis assertam, et tanto magis inadmissibilem, quanto minus necessaria ostenditur ad hoc ut cum omni verborum proprietate Deus sacrorum librorum auctor et dicatur et sit. Adhuc enim sine illa manet ipse solus principalis causa compositionis et scriptionis eorumdem, quemadmodum satis superque apparebit ex his quae in sequentibus supersunt iam explananda.

II. — Dico itaque assurgendum esse ad altiorem dictandi

(1) Prologus in Ieremiam.
(2) Praefatio in Ezechielem.

modum, eumque maxime proprium Deo. Et ad huius rei evidentiam considerandum venit quod in editione cuiuslibet libri duo distinguuntur: primo compositio contextus sententiarum, seu mentalis eius conceptio et formatio; tum deinde scriptio exterior, quae nihil aliud est quam transpositio formati contextus in materiales chartas per calamum et atramentum. Duobus proinde modis imaginari poteris, aliquem assumi in libri edendi instrumentum. Primo ita ut sit instrumentum quoad solam scriptionem externam. Secundo, ita ut sit instrumentum quoad ipsam quoque contextus compositionem. Et non est tertius quispiam modus excogitabilis, ut cuilibet attendenti statim apparebit.

In primo igitur modo intervenit dictatio verbalis mox declarata, in qua totius acceptio contextus a dictante est, et activitas instrumenti nonnisi consequenter incipit exerceri, quia tunc instrumentum pure et simpliciter movetur ad hoc ut vocabula ab exteriori sibi suggesta, calamo delineet. Et cum ad compositionem libri nihil conferat, nihil quoque in ea ponit de proprio stylo propriave ratione concipiendi. Unde tandem, excepta manuscripti materialitate, nihil refert, cuius scribae, cuiusve amanuensis ministerium adhibeatur. At non ita in altero modo, ubi intervenit dictatio quae iam non fit per verba sonantia vel eorum phantasmata. Tunc a dictante non est acceptio contextus iam formati. Tunc activitas instrumentalis praecedit formationem sententiarum, quia ad ipsammet ordinatur. Tunc non sola scripti materialitas, sed et eius formalitas impressam retinebit propriam instrument-indolem, characteristicumque modum. Porro dictatio ista consistit in interiori motione seu instinctu ad concipiendum mentaliter sen, tentias et propositiones quas principalis auctor in libro esse vult-easque sic conceptas scripto consignandum. Et quia, ut supra ostensum est, prior dictationis modus in scripturis sanctis non habuit locum, remanet admittendus hic posterior, ut in quo sit reposita vera et propria scripturalis inspirationis ratio.

Sed ne confusa et generali tantum notione contenti esse videamur, veniendum est nunc ad ulteriorem eius expolitionem seu analysim, quam in sequenti capitulo, Deo iuvante, pro viribus prosequemur.

CAPITULUM SECUNDUM

UBI NOTIO INSPIRATIONIS MAGIS EXPOLITUR

Ὑπο Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι
ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι.
2 Petr. I-21.

Quisquis sane ad scribendum librum se accingit, tria facit. Primo accipit notititiam rerum de quibus erit ille liber. Secundo excogitat intus in mente sua singulas per ordinem sententias, simul cum verbis quibus exprimantur. Tertio exterius transcribit in codice contextum qui fuit prius in cogitatione formatus et expressus. Porro, si verum est sanctos Dei homines per quos in scripturis sacris locutus est Spiritus Sanctus, non fuisse puros et simplices amanuenses, sed aliquo etiam pacto auctores librorum qui sub eorum nomine publicantur, consequens est quod in eis etiam, tria illa quae in caeteris auctoribus signata sunt, reperire sit. Differenter tamen, quoniam non principales, sed instrumentales tantum auctores sunt. Et quia eatenus instrumentales, quatenus sub inspiratione divina scripserunt, prae primis necesse est secernere id quod praesuppositive solum ad inspirationem se habet, ab eo quod ipsam rationem praedictae inspirationis seu dictationis seu motionis instrumentalis, (haec enim omnia in praesenti idem sunt), intrinsece et formaliter ingreditur. Huc igitur spectabit prior huius capituli propositio.

§ 1.

Quod acceptio notitiae rerum scribendarum est quidem de praerequisitis ad inspirationem, sed nondum in ea formaliter includitur. Et quod haec acceptio fit dupliciter. Vel per communicationem divinam secundum unum aut alte-

rum e multiplicibus modis quos assignat S. Thomas ubi de prophetia, si res sint a cognitione scriptoris procul remotae. Vel per media naturalia sub assistentia divina, utputa per propriam hagiographi industriam in quaerendis documentis, consulendis fontibus historicis, et comparandis omnibus quae ad scientiae humanae acquisitionem faciunt, si secus.

I. — Notissimum est, multas esse res in scripturis quae hagiographis nota esse non potuerunt nisi per revelationem propheticam. Est autem prophetica revelatio de his quae procul sunt a nostra cognitione; quorum est triplex gradus, ait S. Thomas 2-2, Q. 171, a. 3: « Unus est eorum quae sunt procul a cognitione « huius hominis sive secundum sensum sive secundum intelle- « ctum, non autem a cognitione omnium hominum. Sicut sensu « cognoscit aliquis homo quae sunt sibi praesentia secundum lo- « cum, quae tamen alius humano sensu, utpote sibi absentia, non « cognoscit. Et sic Elisaeus prophetice cognovit quae Giezi disci- « pulus eius in absentia fecerat, ut habetur 4 Reg. V. Et simili- « ter cogitationes cordis unius alteri prophetice manifestantur, ut « dicitur 1 Cor. XIV, et per hunc modum etiam, ea quae unus « scit demonstrative, alii possunt prophetice revelari. Secundus « autem gradus est eorum quae excedunt universaliter cognitio- « nem omnium hominum, non quia secundum se non sint cogno- « scibilia, sed propter defectum cognitionis humanae, sicut myste- « rium Trinitatis quod revelatum est per Seraphim dicentia: « *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* etc., ut habetur Isai. VI. Ultimus « autem gradus est eorum quae sunt procul ab omnium homi- « num cognitione, quia in seipsis non sunt cognoscibilia, ut con- « tingentia futura quorum veritas non est determinata. Et quia « quod est universaliter et secundum se, potius est eo quod est « particulariter et per aliud, ideo ad prophetiam propriissime « pertinet revelatio eventuum futurorum, unde et nomen prophe- « tiae sumi videtur ». Constat autem quod prophetica revelatio de qua nunc nobis sermo, minime restringitur ad res ultimi gradus, sed generaliter extenditur ad ea omnia quorum notitia adveniebat hagiographis supernaturali via, sive essent de futuris

contingentibus, sive de mysteriis coelestibus, sive demum de iis quae etsi intellectum humanum per se non superantia, ex quacumque tamen causa ipsis sacris scriptoribus naturaliter nec cognita erant, nec cognoscibilia.

In hac porro revelatione prophetica duo generatim distinguit S. Thomas tanquam a Deo indita: primo species ad repraesentandum veritates intelligibiles, secundo lumen confortans potentiam intellectivam ad eas assequendas recto iudicio. Et quantum ad primum ait esse similitudinem inter divinam revelationem et doctrinam humanam, non autem quantum ad secundum, quia homo suo disciplo repraesentat aliquas res per signa locutionum, sed non potest interius confortare intellectum ad recte et infallibiliter iudicandum de rebus praesentatis [1]. Insuper, quoad ipsam rerum repraesentationem quae fit per species, similitudo doctrinae humanae valde deficiens est et imperfecta. Intelligibiles enim species humanus magister non causat in mente discipuli, nisi proponendo ei quaedam exteriora signa intelligibilium intentionum quas intellectus discipuli ab illis signis accipit, et recondit in seipso [2]. At Deus multis aliis modis, iisque etiam longe excellentioribus, id facit. Res enim repraesentantur menti prophetae, quandoque quidem mediante sensu exteriori, sicut cum Daniel vidit scripturam parietis. Frequentius vero, vel per formas imaginarias divinitus formatas et non per sensum acceptas, sicut cum Ioannes vidit in medio septem candelabrorum aureorum similem Filio hominis, et cecidit ad pedes eius tanquam mortuus; vel per species praeacceptas a sensibus, sed divinitus aliter ordinatas secundum congruentiam ad veritatem revelandam, (nam et ex diversa ordinatione earumdem litterarum accipiuntur diversi intellectus), sicut cum Ieremias vidit ollam succensam a facie aquilonis; vel demum per species immediate et directe ipsi menti impressas, sicut patet de his qui acceperunt scientiam vel sapien-

(1) S. Thom. 2-2 Q. 173, a. 2.
(2) S. Thom. de Verit. Q. 11, a. 1.

tiam infusam ([1]). Et propter hoc Apostolus dicit, multifariam multisque modis olim locutum esse Deum in prophetis.

Verum de diversis illis modis quibus acquiritur prophetica cognitio, non est nunc disserendi locus. Id unum interim animadvertes, quod etsi recte a Deo infusa dicantur huius cognitionis principia, puta lumen interius confortans intellectum, vel etiam species revelandarum rerum repraesentativae, (quanquam illae non semper sint ex infusione divina, ut mox dictum est, sed quandoque a Deo sit sola nova ordinatio seu dispositio specierum praeexsistentium), nusquam tamen dices infusum ipsum cognitionis actum. Etenim actus cognoscitivus quaedam operatio vitalis est, essentialiter ab intrinseco exoriens atque elicita, cui absolute repugnat ut sit ab exteriori indita. Unde sequitur quod ipsa quoque cognitio prophetica adhuc servat modum cognoscentis. Modum autem cognoscentis dico, etiam ex parte rei cognitae, sicut generale est quoties cognitio perficitur per hoc quod cognitum intelligibiliter concipitur et exprimitur a cognoscente. Et haec observatio non parum iuvabit in decursu huius nostrae analysis, ut postea suo loco apparebit.

II. — At non omnia in libris Scripturae consignata, de eo genere rerum sunt, quas praecedens categoria comprehendit. Plurima enim inveniuntur, quae vel ex intima conscientia sacri scriptores noverant, sicut patet de propriis cogitationibus propriisque affectibus ab eis identidem manifestatis et expressis; vel in sua memoria retinebant, sicut constat de eventibus quibus ipsi interfuerant, et quorum testes exsistebant oculati; vel denique communibus et humanis mediis assequi poterant, sicut videre est quoad facta quae in historiae fontibus continebantur.

Porro, non solum nulla est necessitas asserendi, harum rerum notitiam alia via quam communi et ordinaria, eis advenisse, verum etiam est positiva negandi ratio, eaque apodictica et plane peremptoria, cum ipsi hagiographi consuetum informationis modum, vel signate vel exercite de se attestentur. — Signate quidem, velut cum auctor 2 Mach. II-24, asserit se uno volumine breviare ea

([1]) S. Thom. 2-2, Q. 173, a. 2.

quae fuerant a Iasone Cyrenaeo quinque libris comprehensa, vel cum Lucas in principio sui voluminis declarat dicens: *Sicut tradiderunt nobis qui a principio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis*. Ex quo recte infert Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis: « Igitur evangelium sicut audierat scripsit, acta vero « apostolorum sicut viderat ipse composuit ». — Exercite etiam, velut cum historici sacri passim indicant fontes unde hauserunt cognitionem eventuum, quemadmodum frequens est in quatuor libris Regum, et in duobus Paralipomenon. Nam 1 Par. XXIX-29, historia David sic concluditur: *Gesta autem David regis priora et novissima scripta sunt in libro Samuelis videntis, et in libro Nathan prophetae, atque in volumine Gad videntis*. Item paulo supra, XXVII-24, de *fastis regis David* occurrit mentio. Et 2 Reg. I-19, elegiam de morte Saulis et Ionathae *ex libro iustorum* se transumpsisse sacer auctor ait. Et 3 ac 4 Reg., de libro verborum dierum Salomonis, de fastis regum Iuda, et fastis regum Israel continua allegatio est ([1]). Et ideo non est in hac parte relictus ullus dubitandi locus.

Animadverte tamen quomodo consulto dictum sit in thesi: *per media naturalia sub assistentia divina*, ut scilicet iam insinuetur, debuisse omnem praecaveri errorem in hac informatione ad inspirationem praevia. Et ratio est quia scribenda Deus non inspirat nisi de fundo veritatis. Si de hoc dubitas, remittam te ad ea quae inferius dicenda sunt ubi de inerrantia scripturae sacrae. Interim vero puto quod sine temeritate praesupponi potest illud quod de Deo Optimo Maximo, vel ipsa fere congenita mentibus hominum notio fert, quodque nullus unquam scientiae criticae progressus valebit expungere. Ergo, ne a spuriis et corruptis fontibus informationes suas accipiat is qui a Deo destinatur divini libri scribendi instrumentum, sensus quoque communis iam nunc satis superque requirit. Quia etsi acceptio notitiae rerum scribendarum nondum ad inspirationem formaliter pertineat, adhuc tamen

([1]) Cf. Cornely, Introd. in V. et N. T. libros. De V. T. libris historicis, c. 5.

ad eam se habet velut materialiter et praesuppositive. Et utrumque statim declaro.

III. — Dico igitur quod praefatae notitiae acceptio non clauditur intrinsece in inspiratione. Nam primo, omnis scriptura est divinitus inspirata, et eodem ubique modo; quippe inspiratio unius rationis est, et non dividitur sicut genus in species subalternas. Unde libri prophetici non sunt magis inspirati quam libri historici; non minus inspiratae partes quae tractant de rebus humanae rationi per se non imperviis, quam partes ubi proponuntur mysteria illa in Deo abscondita, quae nisi revelata divinitus, innotescere omnino non poterant. Sed si acceptio notitiae de rebus scribendis intrinsece ingrederetur rationem inspirationis, unum de duobus remaneret dicendum: Vel quod notitia omnium et singulorum quae continentur in scriptura debuisset a Deo per eamdem revelationis viam hagiographis advenire, vel certe quod in aliquibus scripturae partibus fuisset solum diminuta et manca et veluti dimidiata inspiratio. Quorum utrumque, ut ex praemissis constat, est omnino inadmissibile.

Praeterea, ibi incipit inspiratio ubi incipit dictatio; imo vero, inspiratio et dictatio in praesenti sunt secundum rem unum plane atque idem. Atqui informationes de rebus scribendis, materia quidem dictationis esse possunt, ad dictationem vero ipsam pertinere non possunt. Dictatio enim initium et progressum et finem habet cum initio et progressu et fine compositionis libri; ad quam compositionem informationes se habent velut congeries materiarum ad constructionem aedificii. Sicut ergo aliud est adductio lapidum et caementi et ligni, aliud vero ipsa constructio: sic etiam aliud est acceptio notitiae scribendarum rerum, aliud vero instrumentalis motio qua ad componendum et scribendum librum movetur hagiographus.

Denique, inspiratus in quantum huiusmodi comparatur ad inspirantem tanquam instrumentum ad causam principalem. Sed in simplici notitiae acceptione nemo censetur instrumentum eius a quo accipit. Ergo rursus, eadem notitiae acceptio, etiamsi sit a Deo revelante, adhuc est extra propriam intrinsecamque inspirationis rationem. Et sic semper redit eadem conclusio.

Verumtamen, undecumque accepta, sive a revelante Deo sive ex fonte naturali, semper est praesupponenda notitia illa, ut necessaria conditio. Quod quidem iam fere declaratum est, cum de dictatione verbali tanquam non habente in sacra scriptura locum, agebatur. Sed et magis magisque perspicuum fiet in propositione sequenti, ubi ipsa inspirationis formalitas nunc venit explicanda.

§ 2.

Quod inspiratio formaliter constat motione intellectus et voluntatis, qua scriptor sacer est motus divinitus, primo quidem ad formandum intus apud se contextum sententiarum quas Deus ut principalis auctor in libro scribi vult, tum deinde ad delineandum scriptione materiali quidquid fuit prius mentaliter compositum instinctu seu afflatu divino. Et quod scriptum huiusmodi vere est scriptum Dei, tametsi servet proprium scriptoris humani characterem quantum ad modalitatem conceptionum et connexam styli ac litterariae artis rationem.

I. — Illud iam antea observare datum, videlicet quod apud nos libri bis scribuntur: prius in mente tanquam in tabula spirituali ac viva in qua est verum exemplar, deinde in codice tanquam in exemplo seu apographo quod sumitur ab exemplari. In prima scriptione intellectus sibi ipsi calamus est, ex seipso et in seipso formans mentalia verba sententiarum, simul cum imaginibus correspondentium vocabulorum. In altera vero indiget materiali instrumento, mediante quo reddit exterius, ac veluti transponit quaecumque sunt intus apud se praedelineata. Sic certe res se habet in omni factura libri, cuius homo quisquiam principalis auctor est, proprioque marte compositor.

At nunc de homine agitur divinitus inspirato, qui ratione inspirationis, non principalis auctor est, sed instrumentalis tantum. Si autem instrumentalis tantum, iam illa duo quae praedicta sunt, proportionaliter varientur necesse est.

Et primo quidem variabitur id quod pertinet ad mentalem

libri compositionem, pro quanto mens scriptoris iam non ex seipsa movebitur in formandis determinandisque sententiis, simul cum verbis earumdem enuntiativis, sed nonnisi sub motione et ex motione a Deo recepta, cuncta in libro inserenda concipiet et describet in cogitatione sua. Et vide ibi analogiam cum calamo materiali secundum generalia principia quae dantur de instrumento. Certe omne instrumentum propriam habet operationem quam elevat motio agentis principalis: ut si dicamus quod calami materialis propria operatio est describere lineas cum atramento; instrumentalis autem, ordinate illas describere, tali nimirum ordine talique dispositione, ut signa evadant intellectualium intentionum. Pariter ergo mens hagiographi quae praeinstructa supponitur cognitione omnium ad libri argumentum pertinentium, habebit pro operatione propria, concipere et formare sententias de rebus illis quae in sua notitia praeexsistunt; pro operatione vero instrumentali, *tali modo concipere,* id est secundum inflexionem et determinationem et ductum Dei utentis intellectu creaturae suae tanquam quodam calamo rationali, ita scilicet ut sententiae conceptae et idealiter descriptae, iam non sint sententiae qualescumque, sed divinae, cum ea quae divinis sententiis propria est, summae certitudinis atque infallibilitatis formalitate.

Nunc autem, si in mentali compositione libri instrumentaliter se habet hagiographus, eodem quoque modo se habebit in scriptione externa, pro quanto scilicet divina motio sub qua ille consilium scribendi iam praeformaverat, sese nunc extendet ad exteriorem exsecutionem. Neque ibi peculiaris tibi difficultas occurret, cum in hac parte analogum exemplum praesto sit de dictationibus usitatis apud nos. Nam differentia inter amanuensem et hagiographum consideratur quantum ad contextum, in cuius acceptione ille passivus est, hic autem minime, sed instrumentaliter componit illum, ut dictum est. Verum, in ordine ad scriptionem externam non iam speciale inter utrumque discrimen intercedit. Vide ergo qualiter homo dictans moveat suum amanuensem, et inde sumas analogiam quae sufficit in proposito.

Sic igitur oportet agnoscere motionem divinam intus in hagiographis receptam, qua praedeterminatur intellectus ad scri-

bendum idealiter id quod Deus scribi vult, et eo modo quo vult; tum infallibiliter movetur voluntas ad imperandum actum externum transcriptionis in codice materiali. Apparet autem, hanc ipsam motionem esse, quae formaliter facit ut liber referri debeat ad Deum ut ad auctorem principalem. Quia igitur inspiratio nihil aliud est quam id cuius ratione Deus est librorum canonicorum auctor, sequitur quod in motione supradicta formalissime dicenda est consistere.

II. — Sed nunc nota bene quomodo oporteat ut scriptum ex ea inspiratione procedens, impressum exhibeat proprium humani scriptoris characterem, quantum ad modalitatem conceptionum et connexam styli rationem. Omne enim opus instrumentale in se habet signatum instrumenti modum, individualemque formam, sicut typi in charta descripti alius atque alius facturae sunt secundum calami grossitiem vel tenuitatem, duritiam vel ductilitatem, et sic de aliis. Et ratio intrinseca est, *quia actio alicuius, etiamsi sit eius ut instrumenti, oportet ut ab eius potentia egrediatur*, inquit S. Thomas de Pot. Q. 3, a. 4 in corp. Quidquid autem e potentia alicuius egreditur, modum eius servat, ut per se notum est. Insuper motio instrumentalis semper addit novam formalitatem vel efficaciam propriae operationi instrumenti, sed nihil unquam destruit de his quae positive in ea includuntur, sicut facile constat, tum a posteriori discurrendo per singula instrumentorum genera, tum etiam a priori, ex hoc quod propria instrumenti operatio idipsum est quod ab agente principali quaeritur, nedum ab eo tollatur. Si igitur mens hagiographi instrumentum est, et quasi vivens Dei calamus in ipsa compositione contextus, necesse quidem est ut infallibiliter concipiat et exprimat sententias ad quas concipiendas a Deo movetur, sed simul necesse est ut suo modo concipiat illas, proprioque pariter exprimat stylo.

Et confirmatur, quia ipsa quoque revelatio prophetica, licet ab exteriori veniens, debet induere modum subiecti, eo quod fit per species menti impressas et in mente receptas, adeoque eidem commensuratas, cum quidquid recipitur, ad modum recipientis recipiatur, ut fert notum axioma. Multo ergo magis idem

senties de contextu inspirato, qui semper est ab intimo mentis hagiographi etiam exoriens, quatenus inspiratio inflectit et determinat activitatem intellectus in compositione et constructione sententiarum, sed non supprimit aut supplet illam. Quo fit ut quantum ad facturam, contextus ille modum habeat scriptoris a quo immediatam repetit originem, et quantum ad auctoritatem, modum induat Dei, quo movente et inflectente et determinante, ab humana et in humana cogitatione formatus atque exaratus est.

Hoc itaque pacto, sine difficultate *vestem litterariam* in hagiographos refundes, modo tamen non eo sensu vocabulum nunc accipias, quo illud sumunt novi exegetae de schola criticorum. Nam per vestem litterariam intelligunt isti formam *romanticam* vel *mythicam* multis libris sacrae scripturae inditam, ad commendandas certas veritates religiosas vel morales. Et hanc dicunt proprio marte ab hagiographis conceptam vel quaesitam, ut esset vehiculo ideis seu doctrinis de Dei revelatione descendentibus. Sed missis pro nunc multis aliis considerationibus, haec sunt aperte contraria dogmati quo credendus est Deus auctor et inspirator scripturae, praesertim quoad omnes et singulas eius partes. Si enim scriptor Pentateuchi sua phantasia ductus assumpsit mythos chaldaicos vel aegyptiacos, ut in eis proponeret veritates revelatas de creatione, de lapsu, de originali peccato, aliisque eiusmodi ; si scriptores librorum Tobiae vel Iudith totum tramitem narrationis *ex seipsis* confinxerunt ad inculcandum meritum eleemosynae, orationis, aut fiduciae in Deum : ergo ibi erunt secundum rem, non secus ac in fabulis Phaedri vel Aesopi, duae partes plane distinctae. Una quae ipsa fabula constat, altera quae sensu et moralitate fabulae sicut cum Aesopus concludit dicens : ο μυθος δηλοι οτι. Et quidquid nunc sit, an adhuc posterior haec pars dici posset inspirata divinitus, certo certius non illa prior. Firmiter ergo retine id quod supra ostensum est, Deum scilicet non se habuisse ad hagiographos tanquam suppeditantem generale argumentum, ab eis deinde propria minerva pro lubitu extendendum, sed omnino sicut dictantem ratione iam dicta totum contextum ab initio ad finem. Diligenter quoque considera quod forma libri, romantica, historica, allegorica, didactica,

nequaquam de accidentalibus est, ac per hoc, non potest non esse omnino determinata ab eo qui ipsius libri principalis auctor vere et proprie nuncupatur. Non ergo acquiescimus tam perniciosis novitatibus, sed solum dicimus quod intra latitudinem uniuscuiusque generis, suus cuique scriptori personalis modus est. Quem modum si vestem litterariam scripturae appellare velis, sic non immerito facturam huius vestis hagiographo attribues, cuius propriae indoli atque conditioni, ut alias semper, divina motio sese accommodat.

III. — Sed iam ultimo loco, de motione ipsa in qua formaliter consistit inspiratio, quaeri potest cuius naturae sit, et in quo recipiatur.

Et dicendum quod principaliter constat motione recepta in intellectu, quia compositio libri opus intellectuale est. De cuius motionis quidditate si ulterior inquisitio fiat, nihil aliud occurrit nisi quod sit aliquid fluens et viale, proportionaliter se habens in mente scriptoris quo utitur Spiritus Sanctus, sicut virtus artis in instrumentis quibus nos homines utimur. Nam, « divinum illud delapsum e coelis plectrum, velut quodam citharae aut lyrae instrumento, ita iustis hominibus utens, divinarum nobis et coelestium rerum cognitionem reclusit », inquit Iustinus in cohortatione ad Gentes, n. 8. Et rursus Athenagoras in legatione pro christianis, n. 9: « Prophetae..., quae ipsis inspirabantur, ea sunt locuti, utente illis Spiritu Sancto, velut si tibiam inflet tibicen ». Denique, uti habet Gregorius Magnus, praef. in Iob, n. 2: « Ipse (Spiritus Sanctus) haec scripsit qui scribenda dictavit. Ipse scripsit, qui et in illius opere inspirator exstitit, et per scribentis vocem imitanda ad nos eius facta transmisit... Cum ergo rem cognoscimus, eiusque rei Spiritum Sanctum auctorem tenemus, quia scriptorem quaerimus, quid aliud agimus, nisi legentes litteras, de calamo percontamur? »

Verum, quia compositio libri non est opus intellectus nisi adiuncta voluntate, motionem quoque in voluntate receptam indubitanter agnosces. Differt tamen a praecedenti, quia motio intellectus ad hoc est requisita, ut sententiae quibus libri contextus

constat, sint sententiae Dei. Motio vero voluntatis requiritur solum ad hoc, ut sint ad nos transmissae in materiali scripturae signo. Et ideo non oportet ut sit praedeterminans sicut illa prior, sed satis est ut voluntatem infallibiliter flectat, secundum modum vel modos illos qui exponi solent in materia de gratia efficaci.

Et haec quidem circa ipsam inspirationis formalitatem proponenda occurrebant. Superest tantum ut consectaria praemissorum videamus.

§ 3.

Ubi conclusiones quaedam ex enucleata hactenus notione inspirationis fluentes explicantur.

Conclusiones istae ad tria capita commode revocari possunt, secundum quod inspiratio consideratur, vel comparative ad revelationem, vel absolute secundum se, vel denique respective ad effectum suum, id est ad scripturam cuius auctor est Deus. Et singula per ordinem, quanta fieri poterit brevitate, declaranda.

Conclusio prima: *Quod accipiendo revelationem secundum sensum usu ecclesiastico consecratum, pro positiva Dei ad nos locutione, omnis inspiratio scripturae est revelatio, sed non e converso. Et quod quaedam est revelatio antecedens inspirationem, quaedam consequens illam, quaedam quoque quae nullo ad eam ordine religatur.*

Revelatio iuxta etymon vocis, nihil aliud est quam remotio veli, quasi quaedam manifestatio veritatis quae prius velata erat et ignota. Quisquis igitur inhaerebit soli sensui etymologico, necesse habebit revelationem restringere ad ea tantum quae extra ambitum cognitionis humanae exsistentia, aliter quam per supernam Dei illustrationem innotescere non poterant. Nec aliam sane revelationem noverat Ioannes Iahn, quando concludebat inspirationem formaliter consistere in sola Dei assistentia ad errores praecavendos, hoc nimirum ductus ratiocinio, quod inspiratio in sua ratione formali non claudit acceptionem novae cognitionis

rerum antea ignotarum; ergo simpliciter et adaequate a revelatione condividitur; ergo non dicit aliquid positivum ex parte Dei; ergo reponi debet in quodam negativo, hoc est in simplici impeditione erroris, ita scilicet ut libri humana industria concinnati possint esse scriptura sacra, si modo accedat approbatio Ecclesiae, per quam haec ipsa ab errore puritas authentice declaretur ([1]).

At vitium argumenti in eo potissimum est, quod dum ex una parte positivus Dei influxus in sola revelatione esse supponitur, ipsa deinde revelatio circumscribitur et coangustatur intra limites ab etymo nominis acceptos, cum tamen principium generale sit, aliud esse id a quo assumitur nomen ad significandum, aliud vero id ad quod significandum assumitur. Idem proinde fallaciae genus est, ac si quis considerans substantiam dici ab eo quod est substare accidentibus, concluderet substantiae nomen nequaquam competere Deo, in quo procul dubio accidentia nulla sunt. Verum diligenter observabis quod res solent denominari a nobis secundum quod exsistunt in apprehensione nostra. Et quia apud nos substantia, id est ens in se et per se, primo et principaliter apprehenditur ut substans phaenomenis seu proprietatibus quae per sensum percipiuntur, ideo abhinc impositum est substantiae nomen, quod tamen proprie adhuc dicitur de iis in quibus sensibiles illae proprietates nec sunt nec esse possunt. Et simile quid accidit in praesenti. Debuit enim inveniri nomen

([1]) « Divinam assistentiam ad praecavendos errores appellamus suggestionem seu inspirationem, quae appellatio usu loquendi consecrata « est, quamvis non valde apta sit. Exprimit enim aliquid positivum, cum « tamen notio ei subiecta sit negativa. In hoc ipso quippe haec divina « praemunitio ab erroribus differt a revelatione, quod scriptori nullas « novas cognitiones suppeditat, eum nihil docet; sed tantummodo impedit immixtionem errorum in iis quae iam novit. Revelatio autem « doctrinas, cognitiones, et intelligentiam divinorum consiliorum subministrat. Haec definitio inspirationis et distinctio a revelatione diligenter animadvertenda est; frequenter enim una cum altera permiscetur, « ex qua confusione magnae deinde oriuntur difficultates ». Iahn, Introd. ad libros V. T., apud Franzelin de Script. Thes. 4.

ad significandum supernaturalem illam ac positivam locutionem qua Deus O. M., velut praeceptoris habitu sumpto, de omnibus quae ad salutem vitae aeternae quoquo modo ordinantur, humanum genus instruxit. Et quia in his principem locum obtinent veritates superrationales quae impenetrabili velo undequaque contectae, naturalem intellectus nostri aciem fugiunt, propterea a remotione veli omnis illa appellata est locutio de qua Apostolus: *Multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* At perperam sane confunderes rationem impositionis nominis cum ipsa eius significatione, quasi sub revelatione non caderent veritates ullae captum rationis per se non transcendentes, aut quasi de essentia eius esset ut novas semper, praesertim ipsi organo transmissionis, afferret cognitiones; cognitiones dico quae nulla plane ratione ab eo praehabebantur vel haberi poterant. Certe non ea est revelationis ratio quam nobis suppeditat Vaticanum, cum in toto eius ambitu distinguit ea quae humanae rationi per se impervia non sunt, ab iis quae humanae mentis intelligentiam omnino superant ([1]). Item, cum formale obiectum fidei reponit in auctoritate Dei revelantis, et statim subiungit ea omnia fide divina credenda esse quae continentur in verbo Dei scripto ([2]), in quo permulta sunt exempli gratia pure historica, humanoque testimonio aliunde noscibilia, ut evidentissime constat. Sic igitur, non oportet restringere revelationem ad limites quos praestituere videretur etymon vocabuli, sed sicut omne dictum a Deo, revelatum et dicitur et est, ita revelatio ipsa pro omni positiva Dei ad nos locutione indubitanter est accipienda.

Hinc iam sequitur manifeste quod omnis inspiratio scripturae est revelatio, quia est libri dictatio, et dictatio libri procul dubio elocutio est eorum quae in libro scribuntur. Unde Cyrillus Hierosolymitanus ubi supra, catech. 16, n. 2: « Ipse Spiritus San« ctus elocutus est scripturas ». At non convertitur propositio. Non enim vice versa, omnis revelatio inspiratio scripturae est, quia

([1]) Vaticanum, Const. *Dei Filius*, cap. 2.
([2]) Ibid., c. 3.

hominibus loqui potest Deus, et de facto locutus est aliis modis quam dictando scripturam. Et simile est apud homines, qui quandoque scripto, et quandoque viva voce loquuntur, quandoque per seipsos, quandoque per alios tanquam per organa seu instrumenta. Sic etiam Deus quandoque locutus est dictando scribenda, quandoque dictando verba ore proferenda, quandoque mentibus imprimendo species seu signa revelandarum veritatum per multiplices illos modos qui fuerunt iam indicati cum de cognitione prophetica ageretur.

Indubium igitur sit, esse aliquam revelationem ab inspiratione scripturae distinctam, eamque multiplicem. Quaedam enim revelatio est quae nullam ad verbum Dei scriptum dependentiam habet, sed parallela procedit via, sicut patet de sine scripto traditionibus quae ipsius Christi ore ab apostolis acceptae, aut ab ipsis apostolis Spiritu Sancto dictante quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt [1]. Quaedam vero alia est quae ab inspiratione formaliter sumpta ita distinguitur, ut tamen ad eam referatur tanquam antecedens vel consequens ipsam. Et necessitas quidem revelationis antecedentis satis declarata est supra, § 1, pro quanto scilicet inspirationi praesupponitur acceptio notitiae de rebus scribendis. Cum itaque multa sint in scripturis quae hagiographis innotescere non poterant nisi per revelationis viam, debuerunt ista revelari prius natura quam inspirarentur. Caetera vero, eo tantum revelata fuerunt, quo inspirata. Sed haec ex praemissis patent, nec aliquid nunc adiungendum occurrit. At de revelatione consequenti hucusque nihil.

Revelationem autem consequentem dico illam per quam a Deo revelatur ipsa libri inspiratio. Non enim satis est ut liber canonicus dictante Spiritu Sancto conscriptus sit, sed oportet etiam ut hoc ipsum nobis innotescat; innotescat, inquam, non qualibet ratione vel modo, sed sicut innotescere debent dogmata fidei in quorum numero procul dubio recensetur scripturae canon quoad omnes et singulos contentos in eo libros. Porro, etiamsi quis diceret, (quod nequaquam concedendum videtur), necesse esse ut

(1) Trident. Sess. 4, decret. de canonicis Scripturis.

hagiographus conscientiam habeat suae inspirationis [1], adhuc tamen testimonium ex eiusmodi conscientia procedens non posset fundare nisi fidem humanam, quae in proposito non sufficit. Oportet ergo venire ad revelationem Dei. Insuper haec Dei revelatio in inspiratione ipsa non clauditur, cum nullus scripturae liber exsistat qui de se tanquam divinitus inspirato testimonium ponat. Imo, licet apponeret, nondum fuisset satis, saltem quantum ad omnes indiscriminatim tam veteris quam novi testamenti libros, quia semper indiguisset authenticari ministerio eorum qui totius doctrinae revelatae promulgatores a Deo sunt constituti, cuiusmodi fuerunt quoad nos, post Christum Dominum, soli apostoli. Omnibus ergo modis revelatio quaedam inspirationem consequens, necessario est admittenda, ac per hoc, magis ac magis apparet veritas primae conclusionis, videlicet: Latius patere revelationem quam inspirationem, quatenus inspiratio non est nisi unus particularis modus illius locutionis, qua Deus seipsum ac aeterna voluntatis suae decreta humano generi dignatus est revelare.

Et de his hactenus satis. Sequitur nunc conclusio alia circa inspirationem, non iam comparative acceptam, sed absolute et secundum se.

Conclusio secunda: *Quod inspiratio tam ad verba quam ad conceptus protenditur. Ed quod vivisectio quam quidam introducunt, procedit ex falso eorum supposito de eo quod inspiratio intelligenda sit per modum infusionis sive immissionis praeformatorum vel conceptuum vel verborum. Sed non habet amplius locum, accepta semel inspiratione per modum motionis qua intellectus hagiographi instrumentaliter movetur ad componendum integrum in concreto contextum, et non quoad solas in abstracto sententias, sed inseparabiliter etiam quoad verba earum expressiva.*

Semper equidem innaturalis et violenta visa est distinctio illa inter conceptus et verba a quibusdam passim theologis introducta, ut a sacra scriptura verbalem dictationem removerent. « Potest (inspiratio) spectari et pertinere... vel ad singulas (libri) « sententias et veritates, earumque ordinem, vel ad singula quo-

[1] Cf. Franzelin de Script. Thes. 3, coroll. 3.

« que verba, eorumque compositionem seu phrasim et stylum.... « Dico primo: Deus non videtur specialiter inspirasse sacros « scriptores quoad singula etiam verba et phrasim ». Ita Wirceburgenses, de principiis c. 1, a. 3, et plerique moderni cum ipsis. Verum si quis recte consideret, videbit tantam esse connexionem inter sententias et phrasim, ut par atque eadem utrobique causa esse videatur. Unum enim de duobus. Vel consideras verba quoad substantiam sensus, vel consideras illa quoad solam expressionis modalitatem. Si primum, tunc non erit minor ratio attribuendi divinae inspirationi verba quam conceptus, eo quod intentio inspirantis certo certius fertur in verba secundum sensus substantiam, imo ad illa ut sic, primo ac principaliter terminatur. Si secundum, iam e converso, non erit maior ratio attribuendi divinae inspirationi conceptus quam verba, quia cum expressionis modalitas modalitati conceptionis per omnia respondeat, si modalitatem styli in hagiographum refundis, et non in Deum inspirantem, eodem plane iure in eamdem quoque causam refundere oportebit modalitatem conceptuum. Unde a primo ad ultimum, separari videntur ea quae sunt inseparabilia, et non male in hac parte rationalista quidam observavit, introduci ibi quoddam quasi vivisectionis genus quod rei natura non patitur [1].

Sed iste dicendi modus parentelam habere videtur cum ea opinione, quae ab omni praemotione Dei penitus abhorrens, gratiam praevenientem vult formaliter consistere in ipsissimis actibus indeliberatis intellectus et voluntatis. Quasi nimirum actus illi ponerentur a Deo in anima, eo pacto quo in ea infunduntur habitus, vel imprimuntur species, cum tamen de essentiali

[1] « Dire que Dieu est l'auteur des idées, que l'homme est l'au« teur des mots ; que Dieu est l' auteur du fond, et l' homme l' auteur « de la forme ; que Dieu est l'auteur des passages dogmatiques ou « moraux, et que l'homme est l'auteur des passages historiques ou sim« plement des *obiter dicta*, c'est pratiquer la vivisection... Ni l'ancienne « tradition bien interprétée, ni la raison n'admettent les partages que « les modernes, sous l'influence de préoccupations polémiques ou apo« logétiques, ont essayé d'introduire dans la Bible ». Loisy, Etudes bibliques, pag. 35.

ratione actuum, praesertim vitalium, sit, ut oriantur ab intrinseco, ac per hoc, nullum aliud proximum atque elicitivum principium habere possint praeter animae potentias, vel nudas, vel habitibus instructas, vel fluente motione ad operandum applicatas ([1]). Quidquid vero sit, eadem conceptio e materia de divinae gratiae auxiliis transfertur nunc ad scripturae inspirationem, quam auctores illi imaginantur non aliter intelligi posse, quam per modum infusionis ac veluti immissionis praeformatorum seu conceptuum seu verborum. Et cum viderent excludendam esse hypothesim de immissione verborum, utpote quae rationem non redderet diversitatum styli, et inutilem faceret conceptuum inspirationem, hagiographosque ipsos reduceret ad conditionem simplicium amanuensium, ideo tandem infusos dixerunt nudos conceptus, qui deinde propria industria sacrorum scriptorum sub Dei assistentia, verborum veste induerentur. Quae quidem opinio omnibus inconvenientibus premitur hactenus insinuatis, praeterquam quod, si vera essent exposita, non fuissent sacri scriptores vera Dei instrumenta, nisi forte in scriptione materiali. Caeterum, quoad sententias ipsas mere passive se habuissent, quoad verba autem, active activitate causae principalis. Atqui nec in primo, nec in secundo, nec in utroque coniunctim vera salvatur ratio instrumenti.

Nunc autem, si superstitiosum illum planeque irrationabilem praemotionis horrorem deponas, si non fingas conceptus velut e coelo delapsos et in mente repositos sicut picturae reponuntur in pinacotheca, si denique consideres mentes hagiographorum fuisse viva Dei instrumenta ad totam atque integram scripturae compositionem, iam non opus erit dissecare ea quae tam intime apud nos natura coniunxit, ideas et verba, modum loquendi et modum concipiendi, nec tandem oportebit referre ideas ad Deum, verba vero ad hominem, destruendo in re ipsa omnem veram ac propriam hominis instrumentalitatem. Sed sine difficultate intelliges totum esse a Deo ut praemovente hominem, totum quo-

([1]) Cf. Pignataro, de Gratia, Thes. 15.

que ab homine ut moto a Deo, quemadmodum manifestius adhuc apparebit ex declaratione conclusionis quae sequitur.

Conclusio tertia : *Quod libri sacri toti a Deo sunt, et toti ab homine, sicut opus artis totum est ab instrumento, et totum ab artifice : pro quanto nimirum non est pars a parte realiter distincta, quae propriae virtuti instrumenti seorsum ab influxu causae principalis, vel influxui causae principalis seorsum a propria activitate instrumenti debeatur, sed solum sunt distinctae formalitates quas in unam alteramve causam tanquam in proprium principium necesse est refundere.*

Haec conclusio nihil aliud est quam applicatio ad casum particularem, generalis conditionis operum quae per instrumenta efficiuntur. Quantumcumque enim excurras per omnia talium operum genera, ubique videbis sic subordinari causalitatem instrumenti causalitati agentis principalis, ut non sit assignare in effectu partes secundum rem distinctas quae alterutri seorsum causae debeant vel possint adscribi. Sicut in scriptura materiali ex. gr., totum est a calamo, totum a scribente, et sic de aliis. Verumtamen in hoc ipso effectu realiter indiviso diversae apparent formalitates, quae aut propriae virtuti instrumenti, aut virtuti eius solum instrumentali, adeoque in ultima analysi, virtuti agentis principalis referuntur acceptae. Cogita iterum scripturam materialem, primo quidem secundum quod constat quibusdam lineis in atramento ductis, deinde vero secundum quod constat eisdem lineis certo ordine descriptis. Quorum primum refunditur in propriam calami virtutem, alterum in motionem a scribente derivatam, quanquam impossibile profecto sit ut reali divisione, hinc ponantur lineae, illinc vero artificiosa earumdem dispositio. Et hoc ideo est, quia causa principalis et causa instrumentalis non se habent ut concurrentes, sed ut subordinatae. Quo fit ut totus effectus indivisibiliter egrediatur e potentia instrumenti prout per principale agens mota et elevata.

Haec nunc applica Scripturae sacrae, siquidem consentiens totius Traditionis testimonium nos edocuit, libros canonicos a Deo ut a principali, ab hagiographis vero ut ab instrumentalibus auctoribus vere habere originem. Totum proinde a Deo in eis

est, tam quoad sententias quam quoad verba sententiarum expressiva; totum quoque ad homine, tam quoad haec quam quoad illas; ab homine tamen nonnisi ut a calamo vivo quo utebatur Deus. Hinc, ibi etiam reperire est duas formalitates distinctas, secundum quod scriptura consideratur primo ut constans sententiis humano modo formatis et expressis, deinde vero ut constans sententiis eisdem ita formatis et expressis, ut vere sint vi originis directus ad nos sermo Dei. Quae duo proportionaliter se habent sicut modo se habebant lineae atramentales ex una parte, et artificiosa earum in characteres et litteras distributio ex altera. Et cum haec satis per se pateant, non oportet in eis amplius immorari. Sed quia aliud est quod in libris sacris totum sit ab homine, aliud vero quod totum tam sit ab homine ac si a Deo non esset, attende iam hanc aliam conclusionem quam statim declaro.

Quarta conclusio: *Quod falsum est, libros Scripturae tam humanos esse ac si divini non essent. Falsum quoque, hagiographos fuisse nec plus nec minus auctores librorum canonicorum, sicut sunt suorum auctores profani. Falsum denique, sensum eorundem librorum non minus esse proprium scriptori biblico, quam sensum Iliadis Homero, vel orationum contra Verrem Ciceroni.*

Ista sunt asserta criticorum; ex quibus deinde deducunt multa abnormia prae scopo quem habent, aequiparandi scripturam caeteris libris humana industria concinnatis, eamque subiiciendi altae, ut aiunt, crisis iudicatorio. Sed haec nihil minus important quam puram ac meram negationem inspirationis. Re enim vera, non tam humanus est ille liber qui homini non debetur nisi ut Dei instrumento, quam ille alius qui ab homine tanquam ab auctore etiam principali repetit originem. Nisi forte contendas, tam meum esse librum quem alio dictante scripsi, quam quem proprio marte propriaque minerva composui. Proinde, si libri canonici tam humani sunt ac si divini non essent, aperte sequitur eos non esse divinos praecise in quantum a Deo principaliter, ab homine autem nonnisi instrumentaliter compositos et conscriptos; quod aliis verbis idem est ac si diceres libros illos non esse divinitus inspiratos.

Vide ergo quomodo in hac appellatione librorum *divinorum* lateat forte aequivocatio. Ut enim ab initio dictum est, duobus modis intelligi posset scripturam aliquam esse scripturam sacram seu divinam. Primo quatenus esset a Deo inspirata. Secundo quatenus esset scriptura humanitus prius composita, quam deinde Deus fecisset suam, eodem pacto quo schema bullae a theologo elaboratum fit postea scriptura Pontificis, ratione pontificiae subscriptionis et publicationis. Et si quidem libri canonici essent hoc modo libri Dei, sic verissime diceres eos tam humanos ac si divini non essent. Tunc enim fuissent assumpti ad esse verbi Dei, tales quales eos humana fecisset origo. Tunc auctores eorum homines non ideo minus auctores exsisterent, ex quo placuisset Deo scriptis subscribere, et dicta canonizare. Tunc sensus Dei ipse utique esset nec plus nec minus, proprius humani scriptoris sensus. Tunc denique aliqualiter valeret illa quam urgent comparatio cum Verbo incarnato, cuius humanitas iisdem plane terminis essentialibus circumscribitur, ac si divinae hypostasi unita non esset. Sed non haec ratio est divinitatis librorum nostrorum, uti supra, occasione opinionis Bonfrerii observatum est. Scripturae enim libri non eatenus divini et dicuntur et sunt, quatenus cum humana prius industria fuissent concinnati, supervenientem postea recepissent divinae auctoritatis formalitatem, sed quatenus Spiritu Sancto inspirante conditi sunt, adeoque ratione originis, et vi originis.

Hinc primo, vi originis non modo immunes sunt ab omni defectuositate quam sermo Dei non patitur, verum etiam positive excellunt ea quae ad dictationem ipsius Dei consequitur, certitudine, infallibilitate, atque auctoritate.

Hinc secundo, nedum sensus divinorum librorum tam proprius sit scriptoribus biblicis quam sensus Iliadis Homero, vel Aeneidis Virgilio, imo potius ita proprius est Deo, ut possit ad plura sese extendere, quam quae erant in hagiographorum vel notitia vel intentione. « Sciendum, inquit S. Thomas, 2-2, Q. 173, « a. 4, quod quia mens prophetae est instrumentum deficiens « (respectu principalis agentis, id est Spiritus Sancti), etiam veri

« prophetae non omnia cognoscunt quae in eorum visis, aut « verbis, aut etiam factis, Spiritus Sanctus intendit ».

Hinc denique tertio, intra latitudinem illam quam diversa humanorum instrumentorum conditio et indoles delimitabat, ipsa scripturarum nostrarum elocutio proprium quiddam ac veluti maiestaticum habet, quo sacra illa Biblia ab omni alia litteratura in mundo unquam inventa mire discriminantur. « Modus dicendi « quo sancta Scriptura contexitur, quam omnibus accessibilis, « quamvis paucissimis penetrabilis! Ea quae aperta continet, « quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur, indoctorum « atque doctorum. Ea vero quae in mysteriis occultat, nec ipsa « eloquio superbo erigit, quo non audeat accedere mens tardiu- « scula et inerudita, quasi pauper ad divitem. Sed invitat omnes « humili sermone, quos non solum manifesta pascat, sed etiam « secreta exerceat veritate, hoc in promptis quod in reconditis « habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus operta de- « siderantur, desiderata quodam modo renovantur, renovata sua- « viter intimantur. His salubriter et prava corriguntur, et parva « nutriuntur, et magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinae « inimicus est animus, qui vel errando eam nescit esse saluber- « rimam, vel odit aegrotando medicinam » ([1]).

Quinta et ultima conclusio: *Quod ad rationem libri inspirati nihil equidem refert, quis fuerit scriptor instrumentalis. Et quod nihilominus falsissime infertur: ergo universaliter loquendo, quaestiones de personis scriptorum biblicorum pertinent ad altam criticam, tanquam in proprio ac reservato eius campo circumscriptae.*

Sane vero, verissimum est quod Gregorius ubi supra, in praefatione Moralium c. 1, observavit dicens: « Quis haec scrip- « serit (librum Iob), valde supervacue quaeritur, cum tamen « auctor libri Spiritus Sanctus fideliter credatur... Si magni cu- « iusdam viri susceptis epistolis legamus verba, sed quo calamo « fuissent scripta quaereremus, ridiculum profecto esset episto- « larum auctorem scire, sensumque cognoscere, sed quali calamo « earum verba impressa fuerint, indagare ». Et sensus est, quod

([1]) August. Epist. 137 ad Volusianum, n. 18.

si quando scriptor alicuius libri Scripturae ignoretur, aut non nisi dubiis atque incertis documentis commendetur, nihil sequitur incommodi. Quo fit ut non oporteat in curiosas sese tunc immiscere quaestiones, quae nec ad divinam libri auctoritatem pertinere, nec ad eius intelligentiam quidquam conferre inveniantur. Caeterum, apertissime fluit ex praemissis, personam hagiographi, quae aut qualis fuerit, plane accidere in ordine ad inspirationis effectum, ac per hoc, esse penitus indifferentem relate ad dogma quo omnes et singuli libri in indice Tridentino recensiti credendi sunt sacri et canonici.

Verumtamen, aliud omnino est quod quaestiones de scriptoribus biblicis non tangant peculiare inspirationis dogma formaliter in quantum huiusmodi; aliud vero, quod universaliter loquendo, ad doctrinam sacram nihil attineant, et idcirco in proprio ac reservato scientiae criticae campo reponantur. Id enim certo certius non solum non sequitur ex praedeclaratis, sed etiam non sine gravissimo errore posset sustineri.

In primis, quaestiones istae quandoque intime connectuntur cum dogmate quo edocemur fuisse in apostolis clausum atque ultimo sigillatum catholicae revelationis depositum. Nam in hoc deposito procul dubio continetur totus atque integer scripturae canon, et ideo, si verum de fide est quod eidem deposito nihil post apostolos accrescere potuit, necesse quoque est ut per apostolos ipsos vel aliquem ex eis, libri canonici omnes et singuli fuerint Ecclesiae commendati. Hoc autem esse non potuisset, si aevo apostolico posteriores exstitissent. Quisquis igitur, altae criticae placitis ductus, redactionem vel unius libri, puta quarti evangelii, scriptori vel scriptoribus attribuet secundi vel tertii saeculi, iste in doctrina fidei gravissime errabit, imo propositionem enuntiabit quae necessario nexu connectitur cum propositione haeretica. Non ergo *omnis* quaestio de calamo quo usus est Spiritus Sanctus in sacris libris conscribendis, de illis quaestionibus est, quae liberae criticorum operationi relinquuntur.

Praeterea, contingit quandoque ut scriptor sacer sese nominet in ipso textu inspirato, sicut videre est in plerisque epistolis apostolicis, necnon in evangelio et apocalypsi Ioannis.

Nam quartum evangelium his verbis concluditur: *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, et scripsit haec.* Discipulus nempe de quo paulo supra dictum fuerat: *Quem diligebat Iesus, qui et recubuit in coena super pectus eius.* Et quis, quaeso, erit discipulus ille scriptor, quem diligebat Iesus, quique in coena recubuit super pectus eius, nisi Ioannes apostolus? An forte dicent critici, verba evangelica aliam pati interpretationem? Aut ibi esse postillam textui inspirato posterius additam, non dictante Spiritu Sancto? Sed missis nunc aliis rationibus, tantisper interrogo, cuiusnam sit decisio de textibus inspiratis vel non inspiratis. Altae forsitan criticae, an Traditionis et Ecclesiae? Et ne in praesenti effugium quaerant ex parte textuum qui sunt vel non sunt de rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, (quam distinctionem schola critica non recte assequitur, ut videbitur infra), solum nunc observo, tantum abesse quin textus ille ad res fidei indifferenter se habeat, ui modernis rationalistis causa negandi authenticitatem evangelit sub Ioannis apostoli nomine evulgati, ea potissimum sit: qui nimirum dogma de Verbo quod erat in principio apud Deum, quodque caro factum est et habitavit in nobis, originis esse neoplatonicae, et secundo vel tertio saeculo resultasse ex casuali evolutione seu adaptatione ideae christianae ad tunc praevalentes Alexandrinorum philosophorum doctrinas, persuadere volunt. Quorum placitis imbutus quidam novellae scholae auctor non timuit in recentissimo opere sequentes haereses crude asserere: *Theoria Verbi incarnati fuit inventa quando evangelium praedicatum est non solis proselytis Iudaismi, sed etiam gentilibus qui hellenicam educationem acceperant* (1). Et rursus: *Hellenizatio christianismi per fidem Verbi incarnati fuit causata per statum culturae intellectualis primorum gentilium conversorum* (2). Et adhuc apertius: *Ex conatu spontaneo fidei ad sui ipsius definitionem venit progressive ad lucem graeca interpretatio messianismi christiani, quatenus Christus filius Dei et hominis, praedestinatus salvator, transfor-*

(1) Loisy, l'Evangile et l'Eglise, pag. 136.
(2) Ibid. pag. 138-139.

matus est in Verbum carnem factum, revelatorem Dei in humano genere, idque per adaptationem ideae christianae ad methaphysicam Platonis et Philonis ([1]). Et iterum : *Orthodoxi Patres non habuerunt conscientiam mutui accepti a sapientia hellenica, et ideo plus minusve condemnant Platonem, Philonem, et Origenem, quamvis secundum veritatem historiae, dogmata Trinitatis et Incarnationis sint dogmata graeca ex fonte philosophorum emanata* ([2]). Dices fortasse quod haereses istae non habent necessariam connexionem cum personalitate redactoris quarti evangelii, sitne ille Ioannes apostolus, vel non sit. Et id tibi confiteor. Verumtamen, nec etiam habent amplius locum, si semel Ioannes auctor asseritur. Proinde ad hominem dico, textum supra memoratum : *hic est discipulus ille qui... scripsit haec,* non de illis esse quos tu adiudicares criticae sub eo pretextu, quod ad res fidei nihil attineant. Vide ergo iterum, quomodo quaestiones de scriptoribus biblicis non sunt universim loquendo, de reservato criticae iure, quasi nullo cum doctrina sacra nexu colligatae.

Sed quoniam res agitur quae multis nunc videtur liberae uniuscuiusque appretiationi relicta, et quasi nullius consequentiae in ordine ad fidem, liceat eam penitius discutere, specialiter transferendo quaestionem ad auctorem Pentateuchi.

Praecedentis conclusionis confirmatio, *ex solutione quaestionis: Utrum sine gravi errore in materia fidei dici possit, Pentateuchum non fuisse scriptum a Moyse.*

I. — Sane vero, Moysen non scripsisse Pentateuchum, opinio est quam a prima eius origine ad haec usque tempora nostra, scriptores et apologetae catholici omnes uno ore exploserant velut religioni maxime contrariam, et tanquam ab incredulis, seu atheis seu deistis seu rationalistis, ad convellenda fidei christianae fundamenta data opera adinventam, summo studio confutarant.

« Quod Moyses sit auctor Pentateuchi, pro explorato sem-
« per habuere unanimi tot saeculorum consensu tam Iudaei quam
« Christiani, ut Huetius demonstrat. Verum, cum Spinosa, Hobbes,

([1]) Ibid. pag, 139.
([2]) Ibid. pag. 140.

« Balingbrock, Voltaire, aliique increduli, ut S. Scripturae au-
« ctoritatem et authentiam statim in limine subruant, praefracte
« negent Moysen esse Pentateuchi auctorem, provide ipsorum
« cavillationes confutarunt Huetius, Dem. Evang., prop. 4, c. 14;
« Calmet, Praef. in Genesim; Goldhagen, Introd. in S. Script.
« prop. 2, sect. 1, aliique. Nos idem praestabimus, incipiendo a
« Voltairii deliriis, etc. „ [1] — « Unanimis semper fuit Iudaeorum
« et Christianorum sententia, Pentateuchi auctorem esse Moysen.
« Primi omnium constantem hanc traditionem aperte impugna-
« runt Hobbes et Spinosa, a quorum opinione non multum recedit
« Isaac Peyrerius. Inventas ab iis scriptoribus difficultates stu-
« diosissime collegit, amplificavit, eaque styli elegantia et faci-
« litate qua nemini secundus erat, ornavit Voltaire: *Traité de
« la tolérance*, *Philosophie de l'histoire*, *Dictionnaire philosophique*,
« *Questions sur l'Encyclopédie*, *la Bible expliquée*, etc. Singularem
« et relatae mox opinioni cognatam sententiam amplexus est
« Richardus Simon, in Historia critica V. T. » [2] — « Quinque
« libros Moysen conscripsisse, in superiore huius nostri operis
« parte me adeo probasse confido, ut nulla praeterea videatur
« necessaria esse demonstratio. Verum quia Hobbes in opere
« inscripto *Leviathan*, Peyrerius in *Systemate praeadamitico*, Bene-
« dictus Spinosa *Tractatu theologico-politico*, Mosen Pentateuchi
« auctorem esse negant, ob eam rem iterum in hoc argumento
« versandum est ut cumulatissime absolvatur. » [3] — « Penta-
« teuchi opus Moysi auctori deputandum esse, post tot luculentas
« in idem argumentum scriptas lucubrationes, frustra prorsus a
« nobis in praesentiarum demonstraretur. Post diuturnam sane
« ultra 3000 annorum possessionem, nemo in Moysen litigator
« admittitur, nisi iuris sui non dubia tantum et ambigua, sed
« evidentia plane et perspicua documenta protulerit. Quae autem
« a recentioribus incredulis promuntur argumenta, multo illa a

(1) Weith, Pentateuchus contra incredulos propugnatus. c. 1. n. 5.
(2) Stattlerus, de auctorit. S. Script. a. 1.
(3) Marchini, Prolegom. S. Script., part. 2, a. 1.

« perspicuitate longissime absunt. » ([1]) — « Quotquot de rebus « Iudaicis scripserunt, sive Iudaei, sive Christiani, sive Ethnici, « de antiquitate et auctoritate Pentateuchi nullum unquam du- « bium obmoverunt usque ad Spinosam, Hobbesium, Peyrerium, « et quosdam vanissimos olim haereticos. Horum theistae vestigia « secuti, ut religionem christianam quaqua via evertant, Mosen « personis romanensibus, et legem Mosaicam ementitis narra- « tiunculis accensent. » ([2])

Et longum profecto, fastidiosumque esset producere tot alia testimonia ex quibus apertissime constat, hanc fuisse a temporibus exorti philosophismi, per saecula duo cum dimidio, fixam constantemque positionem apologiae catholicae contra impietatem rationalisticam : Moysen esse certe auctorem librorum qui sub ejus nomine vulgantur, *idque ad causam defendendae religionis omnino pertinere.*

Aliter equidem nunc videtur viris doctis, catholico nomine gloriantibus, in quorum libris et periodicis contraria positio invenitur. Sed illud accurate notandum, quod omnes eorum in hac etiam parte lucubrationes, non sunt nisi reproductio opinionum et conclusionum quas saeculo XIX mediante, post principales rationalisticae criticae promotores in Germania, vulgavit Ernestus Renan, sive circa auctorem Pentateuchi ([3]), sive circa modum seu processum redactionis historicae in Pentateucho ([4]). Quo fit

([1]) Calmet, Prolegom. in Pentat.

([2]) Wircerbug., De Relig. Diss. 6, Sect. 1.

([3]) « La rédaction définitive des livres contenant l'histoire ancienne « d'Israel ne remonte pas problablement au delà de l'an 750 avant « J. C..... L'opinion qui attribue la rédaction du Pentateuque à Moïse « paraît assez moderne, et il est bien certain que les anciens Hébreux « ne songèrent jamais à regarder leur législateur comme un historien... « Les expressions *loi de Moïse*, *loi de Jehovah donnée par Moïse*, n'impli- « quent pas que Moïse fût regardé comme l'auteur de l' ensemble histo- « rique du Pentateuque tel que nous le possédons, etc. » Renan, Histoire générale des langues sémitiques, l. 2, c. 1, § 2.

([4]) « On a très bien aperçu dans ces dernières années où il fallait « chercher l'analogie des procédés qui ont présidé aux transformations « successives des écritures historiques des Hébreux. C'est dans l'histo-

ut in eis non tam catholicos audiamus quam rationalistas ipsissimos, qui nescio qua singulari sorte, quave stupenda fortuna, quoddam veluti repetitionis instrumentum et publicitatis organum in catholicis illis obtinuerunt. Non est igitur cur de eis in praesenti ratio habeatur. Neque enim nova rationalisticae sapientiae editio, ubicumque inventa et a quibuscumque illustrata atque adornata, poterit impedire quin simpliciter et absque restrictione verum sit, sententiam quae tenet Moysen certissimum Pentateuchi auctorem, sententiam esse quae apud Ecclesiae scriptores universaliter constanterque habita est ut cum causa fidei et defensione revelationis intime connexa. Nec sane immerito, ut statim apparebit.

II. — Ulterius enim nunc considerandum est quod ad doctrinam fidei aliquid potest dupliciter pertinere. Vel quia contentum in ipso fidei obiecto, quod a Deo nobis revelatum, sufficienter ab Ecclesia est propositum. Vel quia, etsi forte extra amplitudinem revelationis exsistens, nihilominus cum obiecto fidei ita est connexum atque cohaerens, ut ad ejus custodiam, defensionem, propositionem, explicationem, credibilitatem requiratur,

« riographie arabe. Lorsque l'on compare en effet les unes aux autres « les diverses classes d'historiens musulmans, on reconnait que tous « ne font guère que reproduire un fond identique, dont la première « rédaction se trouve dans la Chronique de Tabari. L'ouvrage de Tabari n'est lui-même qu'un recueil de traditions juxtaposées sans la « moindre intention de critique, plein de répétitions, de contradictions, « de dérogations à l'ordre naturel des faits... L'historiographie hébraïque « a traversé des degrés analogues. Le Deutéronome nous présente l'histoire arrivée à sa dernière période, l'histoire remaniée dans une « intention oratoire, où le narrateur ne se propose pas seulement de « raconter, mais d'édifier. Les quatre livres précédents laissent eux-mêmes « apercevoir les sutures de fragments plus anciens, réunis, mais non assimilés dans un texte suivi. Cette hypothèse, présentée d'abord comme « un hardi paradoxe au siècle dernier, est maintenant adoptée de tous « les critiques éclairés en Allemagne. On peut différer sur la division « des parties, sur le nombre et le caractère des rédactions successives, « on ne peut plus douter du procédé, qui amena au 8ème siècle avant « notre ère, le Pentateuque et le livre de Josué à leur état définitif ». Renan, ubi supra. — Ibi ergo habes legem et prophetas.

eo nimirum modo qui explicari solet ubi de obiecto secundario ecclesiastici magisterii.

Interim ergo permittamus authenticitatem Pentateuchi secundum quod ad Moysen refertur auctorem, non esse a Deo revelatam, adeoque non pertinere primo modo ad fidei doctrinam. Numquid idcirco, gravissima censura non erit digna propositio authenticitatem negans? Sed attende, quaeso, quod authentia illa quam maxime facit ad fidei credibilitatem, et in tantum quidem, ut si semel vel negetur, vel in dubium adducatur, eo ipso tollantur magna ex parte externa revelationis argumenta a Deo disposita ut fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset; quae argumenta, testante Vaticano Sess. 3, cap. 3, sunt imprimis miracula et prophetiae.

Et re quidem vera, si Pentateuchus non est genuinum opus illius auctoris sub cuius nomine hactenus fuit universaliter receptus, prae primis aufertur ab eo *omnis valor historicus.* Neque enim cum qualibet verosimilitudine poterit adscribi auctori coaevo, qui oculatus testis exstitisset eorum quae narrantur in Exodo, Levitico, Numeris, et Deuteronomio, quique ex certa traditione maiorum instrui potuisset de factis in Genesi consignatis. Imo, ad hoc ipsum increduli contra Moysen auctorem impetu facto ruunt, ut res Pentateuchi ad legendas, seu mythos, seu imaginationis popularis procreationes libere reducant; et in hoc quoque, supra memoratos catholicos habent pedissequos, fidelesque discipulos. Ecce ergo capite truncatur historia populi Dei. Nihil iam valent antiqua miracula. Successio religionis, *saltem secundum quod consideratur in fidei praeambulis,* fit incerta. Harmonia duorum testamentorum fluctuat in aere. Praeciditur miranda illa ab Adam ad Moysen, et a Moyse ad Christum, prophetiae evolutio atque continuitas, in qua Christus ipse per oracula successiva, per oracula concordantia, per oracula semper magis praecisa pro magis magisque appropinquante temporum plenitudine, fuit annuntiatus. In summa, tollitur de medio grande illud credibilitatis signum de quo Augustinus in epistola ad Volusianum: « Quem non moveat ad credendum tantus ab initio ipse rerum « gestarum ordo, et ipsa connexio temporum praeteritis fidem

« de praesentibus faciens, priora posterioribus, et recentioribus « antiqua confirmans? Eligitur unus e gente Chaldaeorum, pie« tate fidelissima praeditus, cui promissa divina post tantam sae« culorum seriem novissimis temporibus complenda prodantur, « atque in eius semine omnes gentes habiturae benedictionem « praenuntiantur.... Propagatur ex illo numerosissimus populus « multiplicatus in Aegypto.... Educitur ex Aegypti servitute gens « valida, pulsisque impiis gentibus, in terra promissionis per« ducta et constituta, regno etiam sublimatur. Deinde.... variis « flagellata cladibus et prosperitatibus consolata, usque in Christi « incarnationem declarationemque perducitur. Quem Christum « Dei Filium, Deum in carne venturum, moriturum, resurrectu« rum, in coelum ascensurum, praepollentissimo suo nomine in « omnibus gentibus dicatos sibi populos habiturum, inque illo « remissionem peccatorum salutemque aeternam futuram esse « credentibus, omnia gentis illius promissa, omnes prophetiae, « sacerdotia, sacrificia, templum, et cuncta omnino sacramenta « sonuerunt. Venit et Christus. Complentur in eius ortu, vita, « dictis, factis, passionibus, morte, resurrectione, ascensione, « omnia praeconia prophetarum.... Quae tandem mens avida ae« ternitatis, vitaeque praesentis brevitate permota, contra huius « divinae auctoritatis lumen culmenque contendat? ». Egregie quidem, o Augustine, modo de factis quae adducis, *historice constet*. Nunc autem, cum Pentateucho, utpote incertae originis incertique auctoris, nulla humana fides sit, artificialis et imaginaria invenitur ista constructio, cui basis deest, et primum aedificii molem sustentans fundamentum.

Sed iam argumentum crescit, quia si Pentateuchus authenticus non est, quomodo adhuc authenticae prophetiae posteriores, puta Isaiae, Ieremiae, Danielis, et aliorum? Non enim, puto, afferri poterunt fortiores rationes pro his quam pro illo. Et si valent argumenta criticorum contra Moysen, valebunt alia eiusdem valoris, vel ut verius dicam, eiusdem levitatis contra caeteros [1]. Et consequentia ipsis etiam factis facile confirmatur,

[1] Quod argumenta criticae in hac parte, (praeterquam non nova, ut videre est apud Bossuet, Hist. univ. part. 2, c. 29), sat etiam levia

quia habemus iam proto-Isaiam et deutero-Isaiam. Habemus quoque pseudo-Danielem. Habebimus mox pseudo-Ieremiam, pseudo-Michaeam, atque ita porro, et nihil remanebit nisi lacera quaedam vaticiniorum compilatio, de quibus nemo sciet unde orta, a quibus edita, ad quam epocham referenda, etc.

Accedit quod semper intellexerunt maiores nostri, ideo Deum permisisse casum Iudaeorum, et tam grandi miraculo conservasse hunc populum in sua dispersione inter gentes, ut idem ille populus authentiae prophetiarum testis omni exceptione maior exsisteret. « Omnes gentes, ait Augustinus, Serm. 374, n. 2, « a Romanis subactae, in Romanorum iura transierunt. Haec « gens et victa est, et in lege sua mansit, quantum ad Dei cul- « tum attinet, patrias consuetudines ritumque custodivit... Pro- « pter quid, nisi propter testimonium veritatis? Sparsi sunt « ubique Iudaei portantes codices quibus Christus praedicatur, « et sicut praedictus est praesentatur, ut iam paganis possit « ostendi. Profero codicem, lego prophetam, ostendo impletam « esse prophetiam. Dubitat paganus ne forte hoc ipse con- « finxerim. Inimicus meus habet hunc codicem antiquitus sibi « a maioribus commendatum. Ambos inde convinco. Iudaeum, « quia id prophetatum et completum ego cognovi. Paganum, quia « non ego hoc confinxi ». At vero, si testimonium Iudaeorum fallit quoad libros Mosaicos, eritne tandem alicuius ponderis quoad reliquos? Rursus ego labefactantur signa clara, facilia, obvia, omnium intelligentiae accommodata, quae Deus ipse in sua

sint, ipsorum criticorum diserta confessio est. Fatentur enim se *constanter* operari supra hypotheses plus minusve verosimiles. Verum admirationem facit quod eadem *interna argumenta* quibus plerique nituntur, ut Pentateuchum Moysi abiudicent, *eadem ipsissima* ab aliis critico-philologis, non minoris certe auctoritatis, habentur e contra pro positivis authentiae indiciis. Scribit enim Rosenmuller, Proleg. in Pent. § 2: « Ordo orationis non ubique commodus, et oratio ipsa progreditur « saepe per disrupta sine nexu fragmenta, haud raro singulari clausula « terminata. Quae arguunt auctorem non continenter scribentem, sed « saepius interruptum, qualem novimus Moysen, tot tantisque negotiis « obrutum, continuisque migrationibus distractum, etc. ».

providentia disposuit, ut demum remittamur ad falsissimas illas et vanissimas rationes credibilitatis, verae fidei theologicae penitus destructivas, quas praedicant novi inventores systematis immanentiae.

Sic igitur iam apparet, authenticitatem Pentateuchi prout ad Moysen refertur auctorem, esse quam maxime de iis quae in fidei praeambulis fixa inconcussaque manere debent, ne fides ipsa in discrimen primum adducatur, donec suis velut propugnaculis destituta, in plenam tandem abeat ruinam.

III. — Sed quod sub una consideratione de praeambulis fidei est, sub alia consideratione esse potest de fidei objecto. Sicut resurrectio Christi, prout historica demonstratione cognoscibilis, praecipuum quemdam in signis credibilitatis quae sunt praeambula ad fidem, obtinet locum. Et secundum quod asserta in symbolo et Scripturis divinitus inspiratis, fide divina credi debet et creditur.

Porro, ad Pentateuchum quod attinet, videtur Moyses sat aperte ut ejus auctor indicari in ipso textu inspirato. Declarationem sumere liceat ex critico qui adversariis suspectus esse non potest. « Quoad argumenta ex ipso Pentateucho petita quae « Mosen illius auctorem arguant, sub finem operis *(Deut. XXXI, « 9-26)*, disertis verbis Moses testatur esse hunc integrum li- « brum a principio ad finem a se conscriptum, proceribus populi « et sacerdotibus traditum, ut in adyto sacri tabernaculi penes « arcam foederis custodiatur, et septimo quoque anno, diebus « festi tabernaculorum universo populo praelegatur. Et in opere « ipso passim, nunc singulas leges, nunc rerum gestarum narra- « tiones a se in hoc libro consignatas esse Moses ait. Ita *Exod. « XVII-14,* insidias quas Amalecitae Hebraeis itinere defatigatis « struxerunt, praelium quod consecutum est, et decretum illis « futuro aevo excidium, Moses dicit se divino jussu inscripsisse « libro, incepto haud dubie, et in quo iam plura exaraverat, ut « inde colligitur, quod cum articulo scripsit..., quo innuit, se de « certo quodam et satis noto libro loqui. Postquam Israelitae « cum Iehovah foedus pepigissent ad montem Sinai, et leges a « Mose accepissent, scripsit Moses omnia verba Jehovae in libro

« foederis quem universo populo praelegit, *Exod. XXIV-4-7*. His
« praeceptis cum postea plura alia addita essent, iterum jussus
« est Moses ea litteris consignare, *Exod. XXXIV-27*. Porro *Nu-*
« *mer. XXXIII, 1-2*, Moses profectiones et itinera Israelitarum,
« prouti ibi leguntur, ex Iehovae mandato perscripsisse dicitur.
« Numerorum liber clauditur, xxxvi--13, his verbis : *Haec sunt*
« *mandata atque iudicia quae mandavit Dominus per manum*
« *Moysi ad filios Israel in campestribus Moab supra Iordanem*
« *contra Iericho*. Denique in Deuteronomio, quo legum in tribus
« qui praecedunt libris traditarum ἀνακεφαλαιώσις, explicationes et
« supplementa continentur, Moses in suis ad populum adhortatio-
« nibus iterum iterumque hanc legem (xvii, 18-19 ; xxxi, 9-11),
« et hujus legis librum (xxviii-61 ; xxix, 9-26) commemorat
« Imprimis notabilis est locus, xxviii-61, ubi in oratione qua
« Moses Israelitis, si divinis praeceptis non obtemperarint, in
« fausta omnia minatur, inter alia haec leguntur : *Insuper et*
« *universos languores et plagas quae non sunt scriptae in volumine*
« *legis hujus inducet Dominus super te, donec te conterat*. Ex quo
« sequitur, Mosen hunc librum in quo comminationes istae
« perscriptae erant, populo tradidisse, adeoque sermones suos
« ipsum litteris mandasse ». [1]

In Novo quoque Testamento innumera loca sunt in quibus a Christo et apostolis adscribuntur Moysi libri Pentateuchi. Dicunt quidem Christum et apostolos citasse hos libros sub nomine et titulo sub quo vulgabantur, nihil de vero auctore affirmare intendentes. Et non vacat eiusmodi assertionem in sua generalitate discutere. Solum nunc dico, textus esse qui talem interpretationem evidenter excludunt. Sic, cum Ioan. V-45, Christus Iudaeis dicit : *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis,* an de quodam incognito auctore loquitur, qui apud vulgus nomen Moysis obtinuerat, an non potius de vero illo Moyse quem legislatorem, institutorem, et fundatorem vere habuit Synagoga ? Puto responsionem non posse esse dubiam. Porro de illo vero Moyse

(1) Rosenmuller, Proleg. in Pentat. § 2.

subjungit Christus: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit.*

Item cum dicitur 2 Cor. III, 13-15: *Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur... Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum:* de quo Moyse agitur secundo loco? Nonne de illo eodem de quo in priori? ubi sine dubio sermo est de ipso legislatore Iudaeorum, qui Exod. XXXIV, de monte descendens, velata facie populo loquebatur. Aut forte superius, verus Moyses in medium adducitur, inferius vero Moyses existimatus tantum? Nunc autem, si ille idem verus et non existimatus Moyses, teste Scriptura, *legitur usque in hodiernum diem,* ergo, eadem Scriptura teste, auctor est librorum qui ei attribuuntur [1].

[1] Iis qui tanta tamque incomprehensibili levitate quaestionem tractant ultra modum gravem, et cum veritate christianae religionis per omnia connexam, liceat proponere testimonium viri, natione et religione Iudaei, directoris Parisiensis periodici: *Revue Sémitique*, qui in dicto periodico recensens duo novissima egregia opera P. Cereseto, (*Tre classi di dottori*, et *Ipotesi del P. Hummelauer e di altri autori moderni su l'autenticità del Deuteronomio di Mosè,* sic scribit:

« Le Révérend P. G. G. Cereseto, Professeur d'exégèse et *Consultore* de la Commission pontificale pour les études bibliques, s'efforce, dans ses deux ouvrages précités, d'entraver la pénétration des idées de la critique biblique protestante dans le clergé catholique romain.

« Le mouvement déviant et plein de menaces pour la quiétude du catholicisme traditionnel, trouva des partisans dans deux ecclésiatiques d'un rang considérable, à savoir Mgr. Mignot, évêque d'Albi, et le P. Hummelauer. Dans une lettre sur la critique biblique, Mgr. Mignot formula une série de dix-huit propositions qui répercutent assez fidèlement les opinions de l'École libre allemande. De son côté, le P. Hummelauer se prononça en faveur des mêmes idées dans ses ouvrages exégétiques... .

« Il faut avouer que la question est d'une gravité extraordinaire pour la conscience chrétienne en général. Étant par tempérament fort peu théologien, je combats depuis de longues années les conclusions historiques de cette École en contestant la validité de ses prémisses par des raisons puisées, tantôt dans l'exé-

Haec igitur sint dicta ut appareat quod etsi ad rationem scripturae inspiratae formaliter in quantum hujusmodi, non referat quis fuerit instrumentalis auctor, falsissime tamen in thesi generali inferretur, attributionem sacrorum librorum ad hos vel illos scriptores, nihil interesse doctrinae fidei, sed semper esse

« gèse biblique elle même, tantôt dans les monuments littéraires « des autres peuples sémitiques. Entre cent autres divergences, je « relèverai ces deux seules : Selon ma conviction, les trois premiers « chapitres de la Genése *sont l'œuvre d'un seul auteur*, malgré la diffé« rence des noms divins *Élohim* et *Yahwé*, qui y sont successivement « employés. D'autre part, je nie formellement que le Code sacerdotal « puisse être un produit postexilique, ou qu'on puisse discerner, dans « les premiers livres prophétiques, la marche régulière d'un progrès « d'idées religieuses. Quant à la question relative à l'origine mosaïque « du Pentateuque, tel qu'il nous est parvenu à travers les générations, « je l'ai toujours considérée comme un problème secondaire et pure« ment historique.

« La situation n'est pas la même pour le chrétien de n'importe « quelle secte. Dans des passages nombreux de l'Évangile, Jésus et « les Apôtres à sa suite, invoquent formellement l'origine mosaïque « du Pentateuque, celle d'Isaïe II, ainsi que l'origine davidique des « Psaumes, pour en tirer des dogmes fondamentaux de la nouvelle « Foi, comme la divinité du prédicateur galiléen, sa messianité, son « caractère de victime expiatoire des péchés de ses croyants, sa ré« surrection, etc. L'authenticité du livre de Daniel leur sert de preuve « que Jésus reviendra à la fin des siècles, sur les nuées du ciel, pour « rétablir sur terre son royaume céleste et mettre fin à la puissance « de Satan, censé la source principale de toutes les iniquités du genre « humain. L'affirmation des critiques que les livres précités n'appar« tiennent pas aux auteurs *nommés par Jésus*, implique, de la part « de ce dernier, non seulement l'ignorance du véritable état de choses, « mais un mensonge débité sans vergogne devant un public crédule, « à la fin intéressée et impie de se faire adorer comme un dieu. *On « n'a pas besoin d'être théologien pour apprécier la justesse absolue de « ces dernières remarques, qui appartiennent au P. Cereseto.* Les ratio« nalistes on tenté de se tirer d'embarras en disant que Jésus n'a pu « contredire les légendes généralement admises par son auditoire. Mais « les faits démentent absolument ce subterfuge désespéré; témoin son « opposition aux lois concernant le repos du sabbat, son exaltation de « Jean-Baptiste au-dessus des prophètes, son allocution mordante à « l'adresse des pharisiens et d'autres faits analogues. Ceux qui, comme

de iis quaestionibus quae liberae criticorum appretiationi relinquuntur. Et sic concludetur disputatio de ipsa inspirationis notione. Sequitur iam altera huius nostrae disquisitionis pars : de his quae ad inspirationem consequuntur.

« moi, assistent de loin à cette grave controverse, ne peuvent s'empê-
« cher d'y voir l'aube d'une transformation radicale du christianisme.
« En Allemagne, la personnalité théologique de Jésus, malgré les louan-
« ges dont on le comble, se réduit à bien peu de chose. D'atténua-
« tion en atténuation, on est déjà arrivé à rejeter la totalité des récits
« concernant Jésus, et à ne laisser à celui-ci que trois ou quatre apo-
« phtegmes dont l'originalité est d'ailleurs plus que douteuse. Dans
« leur bouche, les termes Christ, chrétien, christianisme, sont des con-
« cessions provisoires à la routine traditionnelle, et en réalité vides de
« tout sens.

« Renan a eu le courage de le dire ouvertement; ainsi on saura
« au moins à quoi s'en tenir, et le progrès de l'élaboration de la nou-
« velle religion ne sera pas entravé par des équivoques trompeuses.
« Le P. Cereseto n'aime pas les *demi-mesures ;* il pose le dilemme
« tranché : Foi ou apostasie ! En témoin désintéressé, nous nous bor-
« nons à exposer la pensée substantielle du savant polémiste ». J. Halévy.

PARS ALTERA

DE HIS QUAE AD INSPIRATIONEM CONSEQUUNTUR

Deinde dicendum est de his quae consequuntur ad inspirationem. Et primo de sensu spirituali scripturae sacrae. Secundo de intentione eius ad res fidei et morum per se terminata. Tertio de absoluta eius inerrantia. Quarto de conventionibus, usibus, et formis litterariis quas natura eius non patitur. Quinto de subordinatione criticae ad traditionem et magisterium ecclesiasticum in omni exegesi scripturaria.

CAPITULUM PRIMUM

DE SENSU SPIRITUALI SCRIPTURAE SACRAE

« Haec autem omnia in figura contingebant « illis ». I Cor. X-II.

Est igitur scripturae sacrae prima proprietas, quod habeat quemdam sensum qui in nullo alio libro humana industria concinnato esse potest, quique spiritualis seu mysticus dicitur, quia sub littera latens sicut spiritus in corpore, magno est mysterio obvolutus. Et huius quidditas est per prius breviter declaranda.

§ I.

« Auctor sacrae scripturae est Deus, in cuius potestate est « ut non solum voces ad significandum accommodet, quod etiam « homo facere potest, sed etiam res ipsas. Et ideo cum in om- « nibus scientiis voces significent, hoc habet proprium ista scien-

« tia, quod ipsae res significatae per voces etiam significant ali-
« quid. Illa ergo prima significatio qua voces significant res, per-
« tinet ad primum sensum, qui est sensus historicus vel littera-
« lis. Illa vero significatio qua res significatae per voces, iterum
« res alias significant, dicitur sensus spiritualis qui super litte-
« ralem fundatur, et eum supponit ». Ita S. Thomas in prima parte, Q. 1, a. 10. Ubi primo ponit principium generale, deinde eruit conclusionem ex generali principio fluentem, tertio explicat propriam rationem sensus spiritualis secundum quod a litterali condividitur.

I. — De principio autem generali statim suboritur dubitatio, cum non ita primo intuitu appareat quomodo verum sit, hominem non posse accommodare res ad significandum. Nam et poetae et oratores et ii omnes quibus permittuntur allegoriae, continuo res adhibent in usum significationis. Neque solum in dicto, verum etiam et in facto, quemadmodum ex. gr. narrant historiae de illo antiquo, qui cum rogavisset ut in quodam coetu silentiariorum admitteretur, et vase usque ad summum aqua pleno coram apposito, responsum ei fuisset completum iam esse academicorum numerum, non propterea destitit ab incepto. Sed folium rosae decerpens, caute imposuit in superficie aquae, et tanta quidem dexteritate ut vas non redundaret, hoc modo eleganter exprimens quod sicut in vase pleno fuerat adhuc locus foliolo rosae, sic et in plena academia, exiguo homunculo. Uno demum verbo, actum est de symbolismo, actum est de metaphoris et allegoriis, si semel principium admittatur, solius Dei esse accommodare res ad significationem aliquorum.

At vero considerandum est quod *voces* sunt in praesenti non solum vocabula proprie dicta, verum etiam omnia ea quae ad significandum, vel artificiose componuntur, vel imaginarie finguntur, ita scilicet ut sub ea forma sub qua significant, ad nihil aliud sint ordinata; sicut apparet in supradicto folio rosae superficiei aquae imposito, vel in fictis similitudinibus per quas ars poetica veritatem rerum solet praesentare. Proinde, *res* nunc dicuntur illa sola quae cursum suum peragunt sub Dei providentia; quae nullo adventitio artificio disponuntur in significandi finem, sed

formam sibi connaturalem independenter ab omni ulteriori repraesentationis habitudine vel scopo, secundum seipsa omnino habere intelliguntur. Cogita ex. gr. populum Israel captivum in Aegypto, a Moyse in signis et portentis eductum de captivitate, transeuntem mare rubrum, per quadraginta annos in deserto ambulantem, manducantem panem de coelo missum, bibentem aquam de petra miraculose manantem, et tandem post innumerabiles casus pertingentem ad terram promissam. Ibi certe nihil artificialis compositionis est, sed pura et simplex evolutio eventus historici; cui si figuralis quaedam significatio insit, inerit utique non per modum vocis, sed per modum rei ([1]).

Hoc itaque pacto evidenter apparet, solius Dei esse, accommodare res ad significationem aliquorum. Nam cum Deus solus sit omnium eventuum per infallibilem providentiam ordinator, solusque habeat eventus ipsos dispositioni suae subiectos sicut ordinationi typographi subduntur litterae alphabeti, solus quoque potest cursum eorum ita quandoque temperare ac moderari, ut ponat in eis ad alias res habitudinem signi ad signatum et figurae ad figuratum. Et hac de causa rectissime infert S. Thomas, Quodl. 7, a. 16: « Sicut enim homo potest adhibere ad aliquid « significandum, *aliquas voces vel similitudines fictas,* ita Deus « adhibet ad significationem aliquorum, *ipsum cursum rerum suae « providentiae subiectarum* ». Non ergo de principio generali relinquitur dubitandi locus.

([1]) Ne ergo confundas distinctionem quae nunc est inter *voces* et *res*, cum illa quae introducitur in sacramentis inter *res* et *verba*. Nam in sacramentis tam res quam verba ad nihil aliud ordinantur nisi ad significandum, solumque differunt quoad significandi modum, quatenus verba signa sunt arbitraria et ex sola positiva institutione hominum, res vero signa symbolica per quamdam analogicam similitudinem fundatam in natura. Hic autem, *res* sunt ea quae proprium cursum peragunt sub gubernatione divinae providentiae, formaliter in quantum huiusmodi. Et ideo ea quae in sacramentis dicuntur res, reducuntur ad genus vocum secundum praesentem considerationem, dicente Augustino, l. 19 c. Faust. c. 16: *Quid enim sunt aliud quaeque corporalia sacramenta, nisi quaedam quasi verba visibilia, sacrosancta quidem, verumtamen mutabilia et temporalia?*

II. — Sequitur iam conclusio principii. Et primo quidem, quod in caeteris scripturis humanae originis, nulla alia significatio quaerenda sit praeter illam quae vocibus inest, si tamen voces nunc sumas sensu illo adaequato qui supra fuit declaratus, secundum quod sub vocibus concluduntur omnes sermonis figurae vel fictae similitudines quae apud homines ad significationis usum adhiberi solent. Sequitur secundo, quod in scripturis divinis, praeter significationem quae subest vocibus, possit etiam alia inesse significatio, indita rebus per voces significatis. Et dico tantum quod *possit* inesse, quia ex principio a priori nihil plus concludere licet. At vero, quod de facto ita se res habeat, certissime colligitur, tum ex disertis ipsarum scripturarum asseverationibus, tum ex consentiente totius traditionis testimonio.

Et sane, Gal. IV-22, ait Apostolus: *Scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit... Quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo testamenta.* Et nota hic, duo esse allegoriae genera. Alia est allegoria communis, nimirum in verbis, qua sacra etiam scriptura utitur, sicut apparet in parabolis Christi, in parabola Nathan ad David 2 Reg. XII, et alibi saepissime. Alia vero est allegoria in rebus, quae nonnisi analogice convenit cum praecedente, et soli scripturae sacrae propria est: Quatenus vera quidem secundum immediatum verborum sensum narratur historia, sed in ea re quae narratur, secretior quaedam latet altioris rei significatio. Et haec est allegoria de qua nunc Apostolus, quia illa de duobus Abrahae filiis historia vere sicut narratur contigit, sed res gesta ulteriorem habebat alterius cuiusdam rei significationem, duorum scilicet testamentorum, veteris et novi. — Rursus, 1 Cor. X, 1-14, cum prius commemorasset ea quae antiquis Israelitis in deserto acciderunt, conclusit dicens: *Haec autem in figura facta sunt nostri.* Et infra: *Haec autem omnia in figura contingebant illis.* Ac si dixisset: Quaecumque antiquis illis contigisse memoravi, fuerunt typi, figurae, seu tabellae quaedam praenuntiae eorum quae in Ecclesia Christi futura erant. Et ideo Augustinus l. 22 c. Faust. c. 24: « Dico, inquit, illorum hominum « non tantum linguam, verum etiam vitam fuisse propheticam, « totumque illud regnum gentis Hebraeorum, magnum quemdam

« quia et magni cuiusdam, fuisse prophetam ». — Et eadem quoque conclusio est ex Heb. VII, ubi prosequitur Apostolus figuralem similitudinem Melchisedech ad Christum; et ex Rom. V-14, ubi Adam dicitur fuisse forma futuri; et ex 1 Petr. III-21, ubi asseritur in arca et diluvio exstitisse typum baptismi tanquam antitypi, id est tamquam rei per typum illum significatae et praenuntiatae; denique ex aliis plurimis sive evangelii sive apostolicarum epistolarum locis, ubi de signo Ionae prophetae, de serpente aeneo, de manna in deserto, de duobus geminis Esau et Iacob, atque ita porro.

Traditionis autem auctoritas in hac parte adeo conspicua est, ut nescias quid in tanta abundantia tantaque ubertate potissimum eligas. Dicit *Hilarius* in Psalm. 134, n. 1: « Secundum apostolum, « quae in lege sunt, umbra est futurorum. Quae in ea gesta fue« runt, allegorumena sunt, non negligenter audienda sunt, quia « sub corporalium gestorum fide in exemplum sint spiritualium « operum constituta ». — Dicit *Hieronymus*, Prolog. in Isaiam: « Post historiae veritatem, spiritualiter accipienda sunt omnia. Et « sic Iudaea et Ierusalem, Babylon et Philistiim, Moab et Da« mascus... intelligenda sunt, ut cuncta quaeramus in sensu; et « in omnibus his, quasi sapiens architectus, Paulus apostolus « iaciat fundamentum, quod non est aliud praeter Christum Ie« sum ». — Dicit *Nazianzenus* l. 2 Carm. VII ad Nemesium: « Est « etiam apud nos duplex sensus divinae scripturae, unus internus « et spiritalis, alter vero externus. Structurae admirabilis uterque « est sensus. Ille quidem a paucis, iste vero a pluribus perci« pitur ». — Dicit *Cyrillus*, Glaphyr. in Genes. l. 6, n. 1: « Varie « ac multifariam sacra scriptura salutis per Christum typos prae« dicit... Quemadmodum enim pictoriae artis magistri varias co« lorum figuras umbris inducentes, ad ameniorem aspectum eas « perducunt, multumque gratiae ac decoris picturae conciliant: « ita etiam Deus quam plurimis typis mysterii (incarnationis) « pulchritudinem subtiliter praemonstrat, ut intelligentes veluti « in figuris, atque iis veluti praeludiis seu praeexercitamentis usi, « ad veritatem suscipiendam paratiores sacrae disciplinae candi« ditati efficiantur... Porro, videat quis id quod dixi, veluti in

« umbris significantem Iacob; quaeque de eo scripta sunt, et quod « in historia obscurius videbitur, explicabimus ». — Dicit *Augustinus*, l. 22 c. Faust. c. 24: « Quod ad eos quidem attinet qui « illic (in gente Hebraeorum) erant eruditi corde in sapientia Dei, « non solum in iis quae faciebant; quod autem ad caeteros ac « simul omnes illius gentis homines, in iis quae in illis vel de « illis divinitus fiebant, prophetia venturi Christi et Ecclesiae « perscrutanda est ». — Dicit *Ambrosius* l. 1 de Abraham c. 4: « Illa quae gessit Abraham ut de ancilla susciperet sobolem, in « figuram facta sunt, et secundum allegoriam dicta. Allegoria est « cum aliud geritur, et aliud figuratur. Sicut etiam ipse Apo- « stolus docet..., duos populos ostendens de Abrahae generatione « manare: unum Iudaeorum, qui legis syllabis serviat, eo quod « de ancilla in servitutem videatur esse generatus; alterum Chri- « stianorum, qui ad remissionem peccatorum caelestis gratiae li- « bertatem acceperit ». — Dicit *Chrysostomus*, Hom. in illud Pauli: Nolo vos ignorare, n. 3-4: « Ut ostendat (apostolus) magnam esse « Legis veteris cum Nova cognationem, et illa fuisse horum figuram, « et futurorum umbram... Vide cognationem figurae cum veritate, « ac veritatis prae typo excellentiam. Neque enim omnino alienum « oportet esse typum a veritate, alioquin typus non esset. Neque « rursum par est exaequari typum veritati... Ne igitur in veteri « (testamento) totum a me requiras, sed si qua parva et obscura « acceperis aenigmata, tecum bene actum esse puta ». — Dicit *Cassiodorus*, praef. in Psalt. c. 1: « Prophetia est aspiratio di- « vina quae eventus rerum, aut per facta, aut per dicta quorum- « dam, immobili veritate pronuntiat... Multis autem modis gratiae « istius munera praestabantur. Sed ut de plurimis pauca com- « plectar, acta est per operationes hominum, ut fuit arca Noe, « et sacrificium Abrahae, et transitus maris rubri; per nativi- « tatem quoque geminorum Esau et Iacob, qui futurarum rerum « sacramenta gestabant ». — Dicit *Gregorius* l. 1 in Ezech. Hom. 9, n. 29: « Liber sacri eloquii intus scriptus est per allegoriam, foris « per historiam. Intus per spiritalem intellectum, foris autem per « sensum litterae simplicem, adhuc infirmantibus congruentem ». —

Et haec quidem speciminis gratia, ex doctrina Patrum relata sufficiant.

III. — His iam praemissis, veram notionem sensus tam litteralis quam spiritualis accipere licet.

Illa ergo prima significatio qua voces significant res, pertinet ad primum sensum qui est sensus historicus vel litteralis. — Sed hic iterum nota, formaliter accipiendos esse terminos, secundum distinctionem superius factam inter voces et res, prout de vocibus et rebus nunc loquimur. Itaque ad sensum litteralem plane pertinent ea etiam omnia quae in scripturis per simplices sermonis figuras, verbalesve allegorias dicuntur. Verbales enim figurae seu allegoriae nequaquam terminant significationem ut res, quia non clauduntur in cursu eventuum historico, sed solum adhibentur in artificiale significandi instrumentum. Hinc, si traditionali interpretationi Cantici canticorum inhaereas, concludes Canticum esse *omnino litteraliter* de Christo et Ecclesia. Et ratio est quia secundum traditionalem ac fundatissimam huius libri intelligentiam, non est ibi eventus historicus, utputa matrimonium Salomonis cum filia Pharaonis (3 Reg. III-1), qui historice narretur; non reale factum humanorum amorum immediate per verba relatum, cui tamen facto ulterior inesset significatio spiritualis unionis Christi et Ecclesiae. Sed est allegoria poetica, adeoque pure verbalis, in qua sub nuptialis dramatis forma, directe exprimuntur sensus caelestis sponsi ad animam fidelem, et animae fidelis ad caelestem sponsum Christum (1). « Salomon divinitus inspiratus, « Christi et Ecclesiae laudes, et sacri amoris gratiam, et aeterni « connubii cecinit sacramenta; simulque expressit sanctae desi-« derium animae, et epithalamii carmen, exsultans in spiritu, iu-« cundo composuit eulogio, figurato tamen. Nimirum velabat et « ipse instar Moysi faciem suam, non minus forsitan in hac parte

(1) Cf. Grandvaux, Etude sur le vrai sens du Cantique, (La Sainte Bible, collect. Lethielleux). « Tout ce que nous avons à dire dans cette « partie de notre travail, montrera que pour s'élever au vrai sens du « Cantique des Cantiques, il faut y voir une allégorie, *et une allégorie « littérale* ». Pag. 13.

« fulgentem, eo quod illo adhuc in tempore nemo aut rarus erat, « qui revelata facie gloriam istam speculari sufficeret. Igitur pro « sui excellentia reor nuptiale hoc carmen huiusmodi titulo prae- « signitum, ut merito Cantica canticorum singulariter appelletur, « sicut is quoque cui canitur, singulariter est dictus: Rex regum « et Dominus dominantium » ([1]). — Et de sensu quidem litterali haec sedulo notanda occurrebant. Nunc ea quae ad sensum spiritualem attinent, nullius iam negotii esse possunt.

Illa vero significatio qua res significatae per voces iterum res alias significant, dicitur sensus spiritualis qui super litteralem fundatur et eum supponit. — In quo quidem observabis pulchram analogiam inter verbum Dei scriptum et Novae Legis sacramenta. Nam in sacramentis N. L., praeter significationem ritus exterioris qui dicitur sacramentum tantum, attenditur significatio rei per exteriorem ritum immediate significatae, quae appellari solet res et sacramentum. Et sic etiam est in praesenti. Res enim illae per voces significatae quae iterum res alias significant, tanquam res et sacramentum quodammodo se habent. Et secundum quod typica significatione sua referuntur vel ad Christum et Ecclesiam, vel ad vitae christianae regulam, vel ad mysteria futurae gloriae, tripartitam afferunt sensus spiritualis divisionem, in allegoricum, tropologicum, et anagogicum. « Sicut enim dicit Apostolus ad Heb. VII, lex vetus figura est « novae legis, et ipsa nova lex, ut dicit Dionysius in libro de ec- « clesiastica hierarchia, est figura futurae gloriae. In nova etiam « lege, ea quae in capite (Christo) sunt gesta, sunt signa eorum « quae nos agere debemus. Secundum ergo quod ea quae sunt « veteris legis significant ea quae sunt novae legis, est sensus « allegoricus. Secundum vero quod ea quae in Christo sunt « facta, vel in iis quae Christum significant, sunt signa eorum « quae nos agere debemus, est sensus moralis. Prout vero signi- « ficant ea quae sunt in aeterna gloria, est sensus anagogicus » ([2]).

([1]) Bernardus, Serm. I in Cantica, n. 8.

([2]) S. Thomas, ubi supra. — Sed nota quod haec nomina, *allegoricus*, *tropologicus*, *anagogicus*, subsequenti usu theologorum, potius quam

Propriissimus itaque spiritualis interpretationis locus est vetus testamentum, quod totum typicum fuisse noscitur, ut splendido specimine ostendit Agustinus in toto libro duodecimo contra Faustum, incipiens a principio in quo Deus creavit caelum et terram, et perducens seriem propheticorum eventuum usque ad tempora reditus populi Israel a Babylonica captivitate. Propriissimum tamen dixi spiritualis interpretationis locum vetus testamentum, non unicum. Nam certe evangelia, dum narrant gesta Christi ante consummatam eius passionem per quam fuit abrogatum testamentum vetus, et dedicatum novum, dicente apostolo : *testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet dum vivit qui testatus est:* evangelia, inquam, aliqua ratione conveniunt cum libris antiquae legis, et propterea, non tropologicum modo, aut anagogicum, verum etiam allegoricum sensum suscipiunt ([1]). A consummata autem passione et deinceps, discrimen in eo est, quod non debuerunt amplius ea quae novi testamenti sunt, typice praefigurari. Adhuc tamen relinquitur locus sensui anagogico vel tropologico. Anagogico quidem, secundum quod ea quae ad futuram beatitudinem pertinent, fuerunt nobis figurata in circumstantiis resurrectionis et apparitionum Christi. Tropologico vero, secundum quod in transitu Christi a mortali ad immortalem vitam, fuit datum sensibile exemplar cui nostra moralis vita conformetur, iuxta illud Rom. VI-9 : *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur... Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel ; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Iesu Domino nostro.*

nativa sua vi, ad significandas species sensus spiritualis determinata sunt. Proinde, si quis sensum litteralem ex communi allegoria verbali resultantem, allegoricum vocare vellet, de verbis non esset disputandum. Et similiter, si anagogicum vel tropologicum appellaret scripturae sensum in locis illis qui de aeterna gloria vel regulis morum litteraliter tractant. Cave ergo possibilem confusionem,

([1]) Vide *de Verbo incarnato*, ubi de nativitate, miraculis, et passione Christi, Q. 36, 43-45, et 46. Item *de Ecclesia* in prooemio.

Quod autem ait S. Thomas ubi supra, in responsione ad 1um, ex solo sensu litterali trahi posse argumentum, id non est propter maiorem eius auctoritatem intrinsecam, sed quia sensus spiritualis innotescere non potest nisi per ea loca in quibus veritas sub rerum allegoriis alibi delitescens, litteraliter enuntiatur, et idcirco efficacia argumenti ad litteralem sensum semper reducitur. Caeterum, etsi ad demonstrationem dogmatum sensus spiritualis minime inserviat, ad confirmationem tamen eorumdem valet quam plurimum, nam consonantia tot figurarum quibus adeo ad vivum delineatae et expressae sunt res novi testamenti, est non leve argumentum ad confirmationem fidei, quo etiam contra infideles uti possumus. Unde Augustinus l. 12 c. Faust. c. 7: « Ex illis quae figuris involuta sunt, si quaedam velut sub « uno aspectu quasi contexta ponantur, ita coniungunt in con« testatione Christi voces suas, ut cuiusvis obtusi surditas eru« bescat ».

§ 2.

Reliquum est ut ex catholica illa doctrina de sensu spirituali scripturae sacrae, quaedam conclusiones eruantur contra *largam scholam* Biblicorum.

Et prima conclusio sit, quod veritas in hoc capitulo hactenus declarata conciliari omnino non potest cum mythica indole quam novatores illi generatim attribuunt veteri testamento. Unde etiamsi haec eorum monstruosa opinio aliis ex capitibus, utique tot ac tantis, non repugnaret, iam esset explodenda hoc solo nomine, quod de medio tollit sensum illum soli scripturae proprium, quem in ea unanimi consensu agnoverunt maiores nostri, apostolicae traditionis testes authentici. Nam si sensus spiritualis nihil aliud est quam significatio qua res significatae per voces iterum res alias significant, super veram realemque historiam fundetur oportet. Et si significatio parabolarum allegoriarumve verbalium non supergreditur modum sensus litteralis, ut supra ostensum est, multo minus, puto, significatio puerilium earum imaginationis popularis procreationum quae mythi dicuntur. Denique, divi-

num illud quod in sensu spirituali signum elucet, in hoc praecise reponitur, quod Deus solus, utpote solus potens disponere et ordinare mundi eventus sicut scriba ordinat et disponit apices describendos in charta, possit quoque significare aliqua, non iam per signa vocalia aut similitudines fictas, sed per ipsum realem cursum rerum suae providentiae subiectarum. Et ideo Patres unanimiter adstruunt historicam veritatem tanquam unicum ac necessarium spiritualis sensus fundamentum. « Post historiae « veritatem spiritualiter accipienda sunt omnia », inquit Hieronymus, Prolog. in Isaiam. Et Gregorius l. 1 Moral. n. 56 : « Qui « ad spiritualem intelligentiam mentem sublevat, a veneratione « historiae non recedat ». Et Hilarius in Psalm. 123, n. 5 : « Fi« des historiae non periclitatur, si rebus effectus inesse et con« nexam sibi extrinsecus significantiam existimemus ». Et inter alia erronea quae in Origene notant Epiphanius, Hieronymus, et alii, illud quoque invenitur, quod allegoricus semper interpres exsistat, historiae fugiens veritatem : « Quod sic paradisum al« legorizet, ut historiae auferat veritatem ; pro arboribus angelos, « pro fluminibus virtutes coelestes intelligens, totamque paradisi « continentiam tropologica interpretatione subvertat... Recede ab « haeresi Origenis, et a cunctis haeresibus, dilectissime » ([1]).

([1]) Hieronymus, l. contra Ioannem Hierosolymitanum, n. 7-8 — Cf. etiam l. 5 in Ierem. c. 27-29.

Hinc quoque apparet quid sentiendum de principio recepto in schola historico-theologica, quo statuunt figuram et historiam sese mutuo excludere: quatenus si aliquod factum figuram continere inveniatur, eo ipso historicum non est ; si historicum sit, eo ipso figuram continere non potest. Exemplum inter alia multa sumere liceat de capite sexto Ioannis.

Unus praefatae scholae auctor, Alfredus Loisy, in suo voluminoso commentario super Ioannem, vult totum caput sextum, incluso facto multiplicationis panum, esse de Eucharistia : pro quanto scilicet, factum praecedit ut figura mysterii, totusque consequenter sermo, cuius factum causa occasionalis adstruitur, de eodem mysterio est. Et hucusque quidem bene. Sed ex orthodoxa illa exegesi in vi sui principii venit ad conclusionem haereticam, qua tum facti tum sermonis Christi negatur realitas sive historicitas. Inde enim firmat generale sui operis assertum : Evangelium Ioannis non esse nisi mysticam quamdam contemplationem seu religio-

Altera quoque conclusio sit, quod si sensus spiritualis, totus quantus est, suum habet in historia fundamentum, vice etiam versa, verae historiae fidem haud raro firmat et tutatur, pro quanto scilicet suppeditat clavem intelligendi rationem certarum circumstantiarum quae alias, vel supposititiae, vel otiosae, vel minus dignae commendatione narrationis divinitus inspiratae viderentur. Quod quidem multis prosequitur Augustinus, l. 12 c. Faustum, c. 39 : « Si Ismael et Isaac homines nati, duo testa-« menta significant, quid credendum est de tot factis, quae nullo « naturali usu, nulla negotii necessitate facta sunt ?... Verbi enim « gratia, numquid, si oportebat adiutorium viro feminam fieri, « etiam hoc necessitas ulla cogebat, vel ulla suadebat utilitas « ut de dormientis latere fieret ? Si causa evadendi diluvii opus « erat fabricari arcam, quid opus erat mensuras eius, aut ipsas « potissimum fieri, aut etiam scriptis ad religionem posteritati « propagandis commemorari ? Si propter genus reparandum ani-« malia includi oportebat, quid opus erat illo potissimum numero, « septena de mundis, bina de immundis ? Aditum ad arcam fieri

sam meditationem, saeculo tertio descriptam, in qua sub symbolismo factorum imaginariorum, propositae inveniuntur ideae christianae pro statu evolutionis quem in hoc eodem saeculo obtinebant.

Ex adverso, alius ejusdem scholae auctor, Petrus Battifol (*Etudes d'histoire et de théologie positive. L'Eucharistie)*, bonam intentionem habet defendendi, saltem in hac parte, fidei veritatem. Semper tamen tenetur communi principio de incompossibilitate historicitatis cum quovis symbolismo. Et ideo, ut vindicet historicitatem capitis sexti Ioannis, negat esse in facto multiplicationis panum, Eucharistiae figuram. Consequenter negat sermonem de pane vitae esse, directe saltem et principaliter, de Eucharistia ipsa, et concludit dicens : « Invenitur quod « Ioannes in re ipsa, de Eucharistia valde parum locutus est, cum in « summa, ad eam non faciat *allusionem* (!) nisi in vers. 53-56 ». Op. cit. p. 104.

Caeterum constat quod perniciosissimo principio semel supposito, licebit totam historiam sacram ad fictiones ideales reducere. Quodnam, quaeso, miraculum Christi in quo figura invisibilium mysteriorum gratiae non invenies? Quodnam factum in veteri oeconomia conspicuum, cui respectu Christi et Ecclesiae figurae ratio non conveniat? dicente apostolo : *Omnia haec in figura contingebant illis.*

« necessitas utique cogebat; in latere autem fieri, vel etiam me-
« moriae commendari per litteras, quid cogebat? Immolare fi-
« lium iubetur Abraham; iussus hoc fuerit, ut eius obedientia
« tali etiam examine probata, posteris innotesceret; convenientius
« ligna portaverit filius, ne pater senexque portaret; non sit
« postea filium ferire permissus ne orbitate gravissima se feriret:
« numquid etiam si nullo effuso sanguine rediretur, minus esset
« probatus Abraham? Aut si iam opus erat perfici sacrificium,
« etiamne, ut ille aries in vepre adhaerens cornibus appareret,
« ad ullum augmentum victimae pertinebat? Sic omnia cum con-
« siderantur, et quasi superflua necessariis contexta inveniuntur,
« admonent humanum animum, prius aliquid significare, deinde
« quid significent quaerere. Itaque etiam ipsi Iudaei qui Christum
« nolunt talibus rerum, non tantum dictarum, sed etiam gesta-
« rum figuris praenuntiatum videri, coguntur a nobis discere
« quid illa significent. Quae nisi aliquid significare concedant,
« divinae auctoritatis libros ab ineptarum fabularum ignominia
« non defendunt ».

Ultima denique conclusio esse potest, quod cum spirituales sensus ad splendorem fidei catholicae tantopere conferant, multae sunt in scripturis historicae narrationes, quae cum aliunde indifferentes prorsus, et nullius emolumenti videri possent, nihilo tamen minus, praedictorum sensuum ratione, dicendae sunt omnino esse de illis rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, a quibus ad sua placita contorquendis, per decretum Concilii Tridentini, omnis humana critica iam dudum iussa est abstinere. Sed de his ipsis sic dictis *rebus fidei et morum*, propter quaestionis gravitatem, aequum est ut specialis consideratio habeatur. Huc igitur spectabit capitulum sequens.

CAPITULUM SECUNDUM

DE INTENTIONE SCRIPTURAE AD RES FIDEI ET MORUM PER SE TERMINATA

« Omnis scriptura divinitus inspirata uti-
« lis est ad docendum, ad arguendum,
« ad corripiendum, ad erudiendum
« in iustitia ».
2 Tim. III-16.

« Ad coercenda petulantia ingenia, decernit (sacrosancta Sy-
« nodus): ut nemo suae prudentiae innixus, *in rebus fidei et*
« *morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium*, sa-
« cram scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sen-
« sum quem tenuit et tenet Sancta Mater Ecclesia, cuius est iu-
« dicare de vero sensu et interpretatione scripturarum sanctarum,
« aut etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam scriptu-
« ram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes
« nullo unquam tempore edendae forent ». Ita Tridentinum in notissimo illo decreto de editione et usu sacrorum librorum. Ex cuius tenore statim deducitur quod non omnia ac singula in sacris libris contenta possunt dici *res fidei et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium.* Alias redundaret specificatio ista, quae nisi sensum haberet limitativum seu restrictivum, frustra omnino ac superflue apponeretur. Sed summopere interest ut recte intelligatur quid veniat ibi nomine rerum fidei et morum. Et ad hoc ipsum, primum omnium, per praeambuli modum, recolenda sunt quaedam principia alibi tradita, ubi de obiecto fidei materiali ([1]).

§ 1.

Obiectum materiale fidei dupliciter sumi potest. Uno quidem modo mere materialiter, pro eo quod cadit de facto sub divina

([1]) De virtutibus, thes. 10.

revelatione, praescindendo a peculiari fine in quem revelantis fertur intentio. Et sic, ad obiectum fidei indiscriminatim et eodem titulo pertinent omnia quaecumque in scriptura divinitus inspirata proponuntur, (prout et ea ratione qua proponuntur, sicut alias dictum est), quia omnibus et singulis de facto aequaliter applicatur formale fidei motivum, quod est Dei loquentis auctoritas. Non ergo hoc sensu accipies distinctionem inter res quae sunt vel non sunt fidei et morum, quasi alia forent in scriptura, de quibus esse debet fides, alia vero de quibus esse non debet, sed liberum unicuique maneret, pro arbitrio et lubitu ea credere vel discredere. Certo enim certius, supposita nunc inspiratione ad omnes et singulas scripturae partes sese extendente, positio huiusmodi nil minus sonaret quam apertam impietatem. Nisi forte in tantum quis desipiat ut dicat Deum esse fide dignum cum revelat trinitatem personarum, et amplius non esse cum testatur factum qualecumque ad rerum humanarum ordinem pertinens; quod absit omnino. Sub hac ergo consideratione nec est nec esse potest discrimen, differentia, vel gradus, qua late patet divinae revelationis seu inspirationis ambitus, quia non minoris est infidelitatis discredere punctum vel minimum de cuius revelatione constat, quam discredere articulum etiam primarium inter principales.

At nunc venit alia obiecti materialis consideratio, in qua ratio iam habeatur intentionis dirigentis divinam revelationem seu inspirationem. Deus enim in revelando se habet sicut in humanis magister ad discipulos, et quidem magister peculiaris cuiusdam disciplinae. Quemadmodum enim apud nos, alius docet geologiam, alius physicam, alius mathesim, alius medicinam, et singulus quisque ita semper se gerit, ut quidquid ab eo docetur, doceatur in ordine ad principale obiectum scientiae cuius doctor est et magister: sic etiam accidit in revelatione Dei. Unde statim consequitur quod cum res revelatae a Deo ad specialem quemdam veritatum ordinem determinentur, quin tamen omnes ac singulae aequalem in praedicto ordine gradum obtineant, locus utique iam erit quibusdam distinctionibus in iis quae materiale obiectum fidei constituunt. Et quamvis distinctiones istae non huc vergant aut vergere possint, ut maioris credibilitatis alia prae aliis esse

dicantur, faciunt tamen quam maxime ad intelligendum cur et quomodo non omnia revelata sint aequaliter nobis cognitu necessaria; praesertim vero, cur et qua de causa non quoad omnia infallibile medium vel conservationis vel authenticae interpretationis debuerit a Deo provideri.

Sciendum itaque est, obiectum fidei primarium, quod attributionis vocant, esse Deum ipsum ut finem supernaturalem, quia sub revelatione divina et fide theologica caetera non cadunt, « nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum, prout « scilicet per aliquos divinitatis effectus homo adiuvatur ad ten- « dendum in divinam fruitionem » ([1]). — Id certe nos docet Apostolus, Heb XI-1, cum dicit : *Est autem fides sperandarum substantia rerum.* Nam quocumque modo accipiatur ibi substantia, sive cum S. Thoma pro eo quod est prima in nobis futurae beatitudinis inchoatio, primumque fundamentum ([2]), sive cum aliis pro eo quod iam ex nunc sperandis rebus tribuit quamdam in mente nostra subsistentiam ([3]), semper verum est fidem principaliter versari circa illius beatitudinis obiectum quam sperare debemus; quod quidem obiectum nihil aliud est nisi Deus ipse ut in intuitiva visione possidendus. — Et eadem quoque conclusio erit ex iis quae paulo infra subduntur: *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quia inquirentibus se remunerator sit.* Nam ibi intendit Apostolus id in quo tota fidei doctrina recapitulatur, et velut in compendio abbreviatur. Unde et communi consensu theologi consequenter docent, haec duo esse ab omnibus explicite scienda et credenda, necessitate etiam medii. Nunc autem, quid sibi vult illud, *quia est et quia inquirentibus se remunerator sit?* Nempe, *quia est*, profecto ut substans suae ipsius revelationi, cum de necessitate credendi sermo sit; ac per hoc, quia est sub ea ratione sub qua hominibus proponitur ut finis transcendens naturae ordinem; illum dico ordinem in quo nonnisi per ea et in iis quae facta sunt, invisibilia eius cognoscuntur. Quare statim subiungitur: *Et quia inquirentibus se remunerator sit.* Remune-

([1]) S. Thomas, 2-2, Q. 1, a. 1.
([2]) S. Thomas, 2-2, Q. 4. a. 1, et de Verit. Q. 14, a. 2.
([3]) Estius, Comment. in epist. ad Heb.

rator scilicet illius remunerationis quae sola in scripturis novi testamenti ubique annuntiatur, et quae est remuneratio supradictae aeternae vitae. Si ergo totum de integro obiectum fidei continetur et veluti incardinatur, tum in esse divino prout finis est naturam excedens, tum in providentia prout se extendit ad omnia quae a Deo temporaliter dispensantur ac disponuntur in hominum salutem, cuncta ibi profecto collineant in Deum finem supernaturalem, qui idcirco obiectum attributionis rectissime ponitur. — Et hoc idem egregie confirmatur ex hoc quod videmus Scripturam, quae quoddam depositorium est revelatae veritatis, incipere per genesim mundi, et desinere in apocalypsim aeternitatis, omnem viam generis humani in ordine ad Deum inter haec duo extrema comprehendendo. Initium quippe est in verbo Dei educentis universum de nihilo, (Genes. I). Finis est in verbo Dei revocantis hominem ad se in gloria caelesti, (Apocal. XXI-XXII). Denique intermedium in informatione morum reponitur, necnon et in propositione tam historica quam dogmatica mysterii incarnationis Christi Domini, qui simul via est et terminus, terminus quo perveniendum est, et via qua ad terminum pervenitur.

His iam praemissis, sine difficultate intelliges quaenam ea sint quae in scripturis, speciali nomine rerum fidei et morum insigniuntur. Sunt enim ea quae *directa intentione* fuerunt divinitus inspirata, ratione habita scopi quem Deus revelans sive inspirans sibi praestituebat. Illa dico omnia quae quolibet modo faciunt ad notitiam vel speculativam vel affectivam finis, necnon et mediorum conducentium ad finem, utputa praeceptorum, consiliorum, sacramentorum, et totius demum oeconomiae regni Christi Redemptoris a prima eius praeparatione statim post lapsum protoparentum, usque ad perfectam eius constitutionem in Ecclesia novi testamenti. Et licet in his adhuc occurrat distinctio inter ea quae sunt de substantia doctrinae, et ea quae solum sunt de complemento eius, utpote ad penitiorem tantum cognitionem veritatum salutis ordinata, (ex quo quidem multiplices exoriuntur necessitatis gradus quoad propositionem, praedicationem, cognitionem, et explicitam credibilium fidem), omnia tamen sine ulla

contradictione in ordinem eorum veniunt, quae a Tridentino dicuntur ad aedificationem doctrinae christianae pertinere.

At praeter haec, inveniuntur in scripturis aliqua, quae non directa intentione inspirata perhibentur, sed pure *per concomitantiam*, propter connexionem mere materialem cum caeteris. Illa dico adiuncta, quae ex sese ad fidei doctrinam undequaque indifferentia, in unum nihilominus historiae sacrae corpus coalescere debuerunt, eo quod sine illis ipsa sacra historia, humano saltem et connaturali modo exarari non poterat ([1]). Cogita multas circumstantias chronologicas, physicas, geographicas, genealogicas in libris veteris testamenti consignatas. Quod Adam secundum vulgatam vixerit annis nongentis triginta, Seth annis nongentis duodecim, Enos annis nongentis quinque. Quod nomen unius fluviorum paradisi fuerit Phison; alterius, Gehon. Quod Cain genuerit Enoch, Enoch Irad, Irad Maviael, etc. Item, quod Paulus reliquerit penulam suam Troade, quod ei advenienti Romam christiani occurrerint ad Appii forum ac tres tabernas, aliaque sexcenta huiusmodi. Et certo quidem certius, sine discussione et velut a priori constat, talia esse eiusmodi, ut nemo ad ea addiscenda,

([1]) Nulli sane dubium esse potest quin voluerit Deus, cuius providentia disponit omnia suaviter, ut sacra historia pertinens ad praeparationem, annuntiationem, praefigurationem adventus Christi Redemptoris, consueto modo exararetur. Unde inspirando scriptores sacros, accommodavit se modo ordinario quo alias solet historia confici, praesertim cum propositum intentionis esset ut in iisdem libris, simul cum formalitate scripturae sacrae, haberetur quoque distincta formalitas documentorum quibus idem accederet auctoritatis genus ac aliis transactorum temporum monumentis, idque in ordine ad iudicium credibilitatis, cuius fundamenta naturali rationi independenter ab auctoritate divina innotescere debent. Ideo, uti iam in superioribus dictum est, character vere historicus in omnibus servari debuit. Et simile quid animadvertendum de apostolicis epistolis, quorum plura adiuncta ad doctrinam quidem adiaphora sunt, sed tamen exhibent signa authenticitatis documentorum, talesque promunt characteres, quibus omnis suppositionis suspicio procul removeatur. — « Les seules épitres de S. Paul, si vi« ves, si originales, si fort du temps, des affaires et des mouvements « qui étaient alors..., suffiraient pour convaincre les esprits bien faits, « que tout est sincère et original dans les écritures que les apôtres « nous ont laissées ». Bossuet, Histoire universelle, Part. 2, chap. 28.

ac per hoc, explicite credenda obligetur. Imo constat nullam fuisse necessitatem ut per specialem Dei assistentiam impediretur in versionibus vel quibuslibet transcriptionibus originalium scripturarum, error amanuensium sive interpretum, quoniam infallibilis horum conservatio ad fidelium utilitatem minime intererat. Ex quo etiam bene explicatur quomodo in codicibus vel versionibus scripturae quas nunc prae manibus habemus, distingui possint res diversae auctoritatis, quin tamen liceat distinctionem hanc ad ipsa originalia, prout ab hagiographis prodierunt, extendere. Constat denique, non requiri in supradictis rebus authenticam Ecclesiae interpretationem sive propositionem, easdemque res hac de causa contradistingui in Tridentino a rebus fidei et morum, ut supra, in quibus nemini licet interpretari scripturam contra eum sensum quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, aut etiam contra unanimen consensum Patrum. Licet enim sub eo tenore quo ex Dei inspiratione descenderunt, *res fidei* dicendae sint, non tamen *res fidei facientes ad aedificationem doctrinae christianae* (1). Ex qua quidem speciali earum conditione id demum consequitur quod mox dictum est: opus non fuisse, aut peculiari providentia ut incorrupte conservarentur in scripturae editionibus, aut magisterio authentico ut cognitioni et explicitae fidei christianorum proponerentur.

Et distinctio quidem inter ea quae, formula abbreviata, *res fidei et morum* vocantur vel non vocantur, in eo quem diximus sensu fuerat a theologis hactenus intellecta, exposita, et tradita.

(1) Oppones forsitan auctoritatem Pauli, 2 Tim. III–16, ubi dicitur omnis scriptura divinitus inspirata utilis esse ad docendum. Nam *divinitus inspirata* afficit absque limitatione omnem scripturam. Ergo et *utilis, etc.* Ergo non relinquitur locus obiecto accidentario, condistincto a rebus fidei et morum.

At respondeo quod aliter atque aliter pro rei natura, duo haec praedicata afficiunt subiectum *omnis scriptura.* Sicut si dicerem: totus ille liber est scriptus ab Augustino, et est valde utilis ad theologiam. Certe intelligerent omnes, primum dici de toto libro secundum totalitatem etiam materialem, non autem secundum, quoniam in omni libro inveniuntur quaedam obiter dicta, vel ad ornamentum, vel ad aliquem finem accidentarium qui per se non facit ad principalem libri finem.

§ 2.

Nunc autem alia est interpretatio novellae scholae criticorum. Et primo quidem nonnulli opinati sunt aliquando, sic accipienda esse ea quae in scripturis nomine rerum fidei et morum veniunt, quasi contraponerentur aliquibus aliis quae nullo modo nulloque sensu ad fidei obiectum pertinerent. Et quia aliunde videbant, tam late patere fidei obiectum quam late patet divina revelatio, negandam ex consequenti existimaverunt integralem scripturae inspirationem, asserentes etiam solos textus dogmaticos esse a Spiritu Sancto. Qui error iam fuit in superioribus satis confutatus, et expresse damnatur in Encyclica *Providentissimus Deus*, in qua edocemur non esse tolerandam opinionem dicentium, inspirationem ad res fidei et morum, nihilque praeterea, pertinere; quoniam secundum antiquam et constantem Ecclesiae fidem, libri omnes atque integri quos Ecclesia tanquam sacros et canonicos recipit, cum omnibus suis partibus, Spiritu Sancto dictante conscripti sunt.

Sed huius erroris correctio vix desideratum attulit fructum, quia retinuerunt exegetae nostri errorem alium, ex quo per diversam viam ad easdem nunc, quod ad exegesim attinet, consequentias deveniunt. Et consistit alius ille error in eo quod res fidei et morum restringunt omnino ad solam dogmatum substantiam, ac veluti siccam ossaturam. Assumunt enim repertorium solemnium definitionum Ecclesiae, (nam magisterium ordinarium pro sufficienti regula generatim videntur non habere); deinde extrahunt propositiones quae tanquam de fide ibi notantur, et si qua in scripturis respondeant illismet propositionibus sic nude acceptis, atque in ea praecise mensura, nec plus nec minus, in qua correspondent, ista esse aiunt res fidei et morum, nihilque praeterea. Diceres aliquid simile ossibus aridis de visione Ezechielis, antequam daret Dominus super ea nervos, et succrescere faceret carnes, et superextenderet cutem, et insufflaret spiritum. Caeterum, quaecumque in libris sacris praedicta dogmata illu-

strant, exponunt, clarificant; quaecumque de vitis sanctorum exempla dantur; quaecumque historica facta providentiam Dei, oeconomiam salutis, et successionem religionis commendant: omnia, inquam, summatim reponuntur extra categoriam rerum in quibus solis regula traditionalis interpretationis tenemur. Et quia nihil iam in interpretationis negotio cogit sive consensus Patrum sive Ecclesiae magisterium, ecce tibi novam exegesim, plenam inauditis hactenus mythis, fabulis, fictionibus, quas admissibiles esse volunt, imo et admittendas, absque ulla nota heterodoxiae (1).

Nunc autem, hanc eorum acceptionem quoad res fidei et morum, esse per omnem modum erroneam, multiplici argumento demonstratur.

I. — Primum argumentum sumitur ex ipsissimis Tridentini verbis, quae restrictam criticorum interpretationem omnino non patiuntur. Res, inquit Concilium, *fidei et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium.* Atqui ad aedificationem doctrinae christianae profecto non sola pertinet abstracta dogmatum substantia. Nam et ad aedificationem domus non soli pertinent lapides quibus principales muri constant, non solae trabes quae structuram sustentant, non sola contignatio nuda, ad usum ha-

(1) « L'autorité de la tradition a un objet déterminé: *les choses de « la foi et des moeurs qui ont trait à l'édification de la doctrine chrétienne.* « La substance doctrinale des onze premiers chapitres de la Genèse « est facile à résumer. Ils enseignent Dieu, créateur du monde et de « l'humanité, providence toute puissante, iuste et miséricordieuse, l'unité « de l'espèce humaine, la déchéance primitive avec l'espoir de relève- « ment. Ces doctrines se présentent dans la Bible sous forme con- « crète; en elles-mêmes, ce sont des idées qui expliquent des faits géné- « raux, l'existence du monde, celle de l'homme, et l'origine du mal. « L'autorité de la tradition garantit-elle absolument l'exactitude histo- « rique de la forme sous laquelle les doctrines sont présentées, ou seu- « lement les doctrines elles-mêmes? Pour que la forme sous laquelle « ces doctrines sont présentées dans la Bible dût être considérée comme « vraie historiquement par l'autorité de la tradition ecclésiastique, il « faudrait deux choses: d'abord que les faits appartinssent à l'objet de « la foi, secondement que la tradition fût unanime à les présenter comme « tels ». Loisy, Etudes bibliques. Les onze premiers chapitres de la Genèse.

bitationis procul dubio per se insufficiens. Ad aedificationem quoque humani corporis non sola requiritur compages ossaturae, et ideo, cum eductus esset Ezechiel in spiritu Domini, et dimissus in medio campi qui erat plenus ossibus, ut prophetante eo, ossa illa arida reviviscerent, primo quidem accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad iuncturam suam; secundo ascenderunt super ea nervi et carnes; tertio extenta est in eis cutis desuper; quarto venit spiritus, et insufflavit super interfectos istos, et vixerunt, steteruntque super pedes suos. Et quiddam simile etiam est in aedificatione doctrinae christianae, ita ut nihil magis absonum excogitari possit quam reductio rerum fidei et morum in scripturis sanctis ad sceletum illum seu larvalem et omnino evisceratam doctrinae formam quam nobis obtrudunt novi exegetae.

Ut autem speciale sumatur exemplum de undecim primis capitibus Geneseos, dico intolerabile esse quod ipsi affirmant, volentes nihil aliud nos in iis edoceri, nisi quod Deus creavit mundum et hominem, quod provisor est iustus et misericors, quod ex uno viro et una femina caeteri omnes propagati sunt, et quod humanum genus lapsum est in suo capite Adam, accepta deinde promissione reparationis. Nihil ergo ad aedificationem doctrinae christianae attinebunt sex creationis dies, et septimus ille in quo requievit Deus ab omnibus operibus suis? At contrarium docet Deus ipse in promulgatione decalogi, Exod. XX-11. Contrarium Apostolus, Heb. IV, ubi disserit de requie quae nobis in futura vita repromittitur. Contrarium quoque Sancti Patres et Doctores, sive cum propriam rationem requiei Dei et sanctificationis diei septimae tam sublimiter exponunt (1); sive cum harmonicam ostendunt concordantiam inter opus Dei creatoris et opus Christi redemptoris, qui ex hoc quod sexta die creatus est homo, sexta quoque feria humanae restaurationis implevit arcanum, sabbato autem in sepulcro requiescens, resurrectionis quae octava die ventura erat, exspectabat eventum (2); sive de-

(1) Cf. August. l. 4 de Genes. ad litt. c. 15; S. Thom. 1a Part. Q. 73 per totum, etc.

(2) Cf. Beda, l. 4 in Marcum, c. 15.

nique cum mysteria enarrant quibus apud nos dominica dies consecratur ([1]). Quidquid enim illud sit, in quo oporteat determinate reponere analogiam illorum dierum Geneseos cum diebus hebdomadae nostrae, id saltem ratum fixumque apud omnes est, analogiam aliquam exsistere, et non ex mytho seu fabula desumi, et in omni hypothesi solidum atque obiectivum praebere fundamentum documentis quae exhinc eruuntur. Quomodo igitur ad res fidei et morum ista non pertinebunt? ([2]).

Nihil etiam videbis ad aedificationem doctrinae christianae attinens, in plasmatione corporis hominis de limo terrae, in qua tuae originis dignitas contra deliramenta Darwinistarum tam efficaciter vindicatur? ([3]). Nihil in Eva e latere Adam educta, et de costa eius procreata, quidquid Apostolus dicat, Eph. V-32, de sacramento magno in Christo et Ecclesia? ([4]).

([1]) Cf. Bossuet, Elévations sur les mystères, III-7.

([2]) Hic nota duplicem confusionem apud auctorem paulo supra citatum. — Prima consistit in hoc quod pro eodem omnino accipit res fidei et morum, et res in quibus unanimis SS. Patrum interpretatio est, quasi scilicet *ex hoc solo* quod deest interpretationis unanimitas, *statim* concludere liceret, non esse ibi aliquid quod ad doctrinae christianae aedificationem quavis ratione pertineat. Sed hoc nihil minus est quam negare possibilitatem omnis veri progressus in intelligentia veritatum fidei. Et mirum sane, si homines qui aliunde toti sunt in errore evolutionismi praedicando, excessu nunc directe contrario, a censu rerum ad aedificationem doctrinae pertinentium excludant in globo omne id in quo diversa dixerunt Patres, hoc solo nomine, quia concors exegesis non fuit. — Altera et potissima confusio est, quia auctor non distinguit inter discordantiam secundum quid, et discordantiam simpliciter. Et valde quidem sibi complacet in enumerandis opinionibus contradictoriis quae prodierunt de situ paradisi terrestris, cum tamen concretam eius realitatem, praeter unum quem sciam Origenem, omnes tueantur. Et simile est de diebus Geneseos, quia etsi Patres discordent circa determinatam eorum quidditatem, minime tamen circa obiectivitatem quae omnem fabulae suspicionem procul removeat.

([3]) Cf. Pignataro, de Deo Creatore, thes. 37.

([4]) « Dieu tire la femme de l'homme même, et la forme d'une côte « superflue qu'il lui avait mise exprès dans le côté. Mais pour montrer « que c'était là un grand mystère, et qu'il fallait regarder avec des « yeux plus épurés que les corporels, la femme est produite dans une

Adhuc, nihil ad aedificationem doctrinae christianae facit historia tentationis, et ipse ordo praevaricationis quae incipit in muliere, tum per mediatricis mulieris suggestionem persuadetur viro, ac demum in viro universum inficit genus? Nihil, inquam, ad intelligentiam oeconomiae redemptionis nostrae, quam tota traditio christiana agnovit tanquam ordini ruinae e diametro oppositam, ita ut in ea, veteri Evae nova Eva, veteri Adae novus Adam respondeat, et quidquid diabolus ad perditionem nostram machinatus fuerat, divina quadam et stupenda recirculatione contra ipsum retorqueatur? (1).

« extase d'Adam, et c'est par un esprit de prophétie qu'il connut tout « le dessein d'un si bel ouvrage... *Mon Dieu! que de vains discours je « prévois dans les lecteurs au recit de ce mystére! Mais pendant que je « leur raconte un grand et mystérieux ouvrage de Dieu, qu'ils entrent dans « un esprit sérieux, et, s'il se peut, dans quelque sentiment de cette admi- « rable extase d'Adam, pendant laquelle: aedificavit Dominus Deus costam « quam tulerat de Adam in mulierem* .. Sans nous arrêter davantage à « des questions curieuses, et remarquant seulement en un mot ce qui « parait dans le texte sacré, considérons en esprit cette épouse mysté- « rieuse, c. à. d. la sainte Eglise tirée et comme arrachée du sacré « côté du nouvel Adam pendant son extase, et formée pour ainsi parler, « par cette plaie; dont toute la consistance est dans les os et dans « les chairs de Jésus-Christ qui se l'incorpore par le mystère de l'in- « carnation, et par celui de l'eucharistie qui en est une extension admi- « rable. Il quitte tout pour s'unir à elle. Il quitte en quelque façon son « père qu'il avait dans le ciel, et sa mère la synagogue d'où il était « issu selon la chair, pour s'attacher à son épouse ramassée parmi les « gentils. C'est nous qui sommes cette épouse; c'est nous qui vivons « des os et des chairs de J. C., par les deux grands mystères qu'on « vient de voir ». Bossuet, Elévations, V-2.

(1) « En même temps qu'un homme et une femme perdaient le « genre humain, Dieu qui avait daigné prédestiner un autre homme et « une autre femme pour les relever, a désigné cet homme et cette « femme jusque dans ceux qui nous donnaient la mort. Jésus-Christ est « le nouvel Adam, Marie est la nouvelle Eve... Tout convient à ce grand « dessein de la bonté divine. Un ange de ténèbres intervient dans notre « chute; Dieu prédestine un ange de lumière qui doit intervenir dans « notre réparation. L'ange de ténèbres parle à Eve encore vierge; l'ange « de lumière parle à Marie qui le demeura toujours. Eve écouta le ten- « tateur et lui obéit. Marie écouta aussi l'ange du salut, et lui obéit. La

Adiaphora quoque est historia Cain et Abel, ubi tam insignis elucet figura de Christo et populo deicida? Purum ornamentum litterarium erit tremendum illud diluvii flagellum quod teste ipso Domino, Matth. XXIV-37, necnon et Petro, 2 epist. III-6, in iudicii universalis ostensionem praecessit? Fidei veritatem non illustrat Noe inebriatus et nudatus in tabernaculo suo, in quo Christi crucifixi opprobrium cernitur; Cham irridens, seu Iudaeus nuntians cum derisione ignominiam eius; Sem denique et Iaphet, id est primitiae circumcisionis et plenitudo gentium, cum pietate et faciebus aversis ad patrem accedentes, quasi detestantes scelus parricidarum?

Haec igitur ex undecim prioribus Geneseos capitulis, brevis speciminis gratia sint summatim recensita, ut noveris quam sit abnormis interpretatio criticorum quoad *res fidei et morum* a Tridentino memoratas, quasi nempe illae res nihil plus importarent quam quae locum habent in fidei symbolis, aut catalogis praeceptorum. Sed ab eiusmodi interpretatione, praeter alia permulta, removere eos debuissent vel sola verba non frustra a Concilio apposita: *ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium.*

II. — Secundum argumentum sumi potest ex auctoritate scripturae. Nam ubicumque documenta sunt ad docendum, ad corripiendum, ad arguendum, ad erudiendum in iustitia, ut dicitur 2 Tim. III-16, ibi quoque res sunt fidei et morum aedificationi doctrinae christianae idoneae. Atqui ipsamet scriptura semet ipsam explicans atque interpretans, materiam docendi, arguendi

« perte du genre humain qui se devait consommer en Adam commença « par Eve. En Marie commence aussi notre délivrance; elle y a la même « part qu'Eve a eue à notre malheur, comme Jésus-Christ y a la même « part qu'Adam avait eue à notre perte. Tout ce qui nous a perdus se « change en mieux. Je vois paraitre un nouvel Adam, une nouvelle Eve, « un nouvel ange. Il y a aussi un nouvel arbre, qui sera celui de la croix, « et un nouveau fruit sur cet arbre, qui détruira tout le mal que le fruit « défendu avait causé. Ainsi l'ordre de notre réparation est tracé dans « celui de notre chute; tous les noms malheureux sont changés en bien « ponr nous, et tout ce qui avait été employé pour nous perdre, par un « retour admirable de la divine miséricorde, se tourne en notre faveur ». Bossuet, Elévations, VIII-3.

corripiendi, erudiendi, expresse assumit ex nuda etiam et simplici veteris testamenti historia reduplicative in quantum historia est. Si de hoc dubitas, lege caput quartum epistolae ad Romanos, ubi docet Apostolus quod non ex legis operibus contingit iustificatio, sed ex fide in Deum quae Abrahae reputata fuit ad iustitiam ante datam ei circumcisionem ; et quod idem Abraham ex iustitia fidei constitutus est pater omnium credentium, dum credidit promissum sibi a Deo semen, cum tam ipse quam uxor eius Sara annos excessissent aptos ad generandum. Lege caput nonum et undecimum, ubi iterum historia, Genes. XVIII-XXV, et 3 Reg. XVIII-XIX, in argumentum assumitur. Item caput quartum epistolae ad Galatas. Item caput secundum et quintum epistolae Iacobi. Item 1 Petr. II, 5-15. Lege praesertim splendidam illam pericopen epistolae ad Hebraeos, ubi fidem magnifice commendat Apostolus ex actis patrum a mundi exordio usque ad David et prophetas, enarratque quanta per fidem patrarint et passi sint, nec tamen plenam adhuc acceperint retributionem : « Fide plu« rimam hostiam Abel... Fide Henoch... Fide Noe... Fide qui « vocatur Abraham... Fide et de futuris benedixit Isaac... Fide « Iacob moriens... Fide Ioseph... Fide Moyses... Et quid adhuc « dicam ? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, « Samsom, Iephte, David, Samuel, et prophetis. Qui per fidem « vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromis« siones, obturaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, « effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti « sunt in bello, castra verterunt exterorum, acceperunt mulieres « de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non « suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectio« nem ; alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula « et carceres. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione « gladii mortui sunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, « egentes, angustiati, afflicti. Quibus dignus non erat mundus ; « in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis et in caver« nis terrae. Et hi omnes testimonio fidei probati, non accepe« runt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, « ut non sine nobis consummarentur. Ideoque et nos, tantam

« habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, « et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad pro- « positum nobis certamen ». Adhuc lege quatuor ultima capita libri Sapientiae, necnon et Ecclesiasticum, XLIV–L, ubi eadem et fidei et morum instructio est, nisi quod Apostolus documenta historiae ulterius protrahit usque ad Machabaeos, et ad heroica illa martyria quae in secundo libro, VI–VII, aeternae memoriae sunt commendata.

Haec sane vel sola satis essent ad explodendam singularem eam atque inauditam criticorum inventionem, dum scilicet in narratione factorum nihil aliud vident praeter formam aliquam litterariam, quae cum ratione sui nullius valoris sit, et ad res fidei et morum per se nihil attineat, liberae ac phantasticae eorum exegesi relinquatur, etiam contra evidentem atque unanimem totius traditionis sensum. Et mirum rursus si homines, quibus unicus nunc probatus argumentandi locus historia positiva est, ad hunc excessum devenire potuerint, ut dicerent facta qua talia, esse extra ordinem rerum quibus nos in scriptura erudit Deus, quibus corrigit, quibus arguit, quibus fidem nostram firmat, spem roborat, et ad omne opus bonum animum accendit! aut eumdem esse disciplinae fructum, sintne illa vere historica, an imaginaria potius et fabulosa!

Nunc autem, si ad aedificationem christianae doctrinae sacra veteris testamenti historia omnino dicenda est pertinere, quanto magis illa evangelii. Christus enim est qui *coepit facere et docere,* et non tam per praecepta theoretica quam per divinissimae vitae exempla viam nobis salutis demonstravit. « Oportet ad beatitu- « dinem tendentes secundum virtutem disponi. Ad virtutem au- « tem et verbis et exemplis provocamur. Exempla autem alicu- « ius et verba tanto efficacius ad virtutem inducunt, quanto de « eo firmior bonitatis habetur opinio. De nullo autem homine puro « infallibilis opinio bonitatis haberi poterat, quia etiam sanctis- « simi viri in aliquibus inveniuntur defecisse. Unde necessarium « fuit homini, ad hoc quod in virtute firmaretur, quod a Deo « humanato doctrinam et exempla virtutis acciperet. Propter quod « ipse Dominus dicit : *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum*

« *ego feci, ita et vos faciatis* » [1]. Vide igitur utrum sacram scripturam, *in rebus fidei et morum*, contra eum sensum quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, itemque contra unanimem Patrum consensum, ad tuos sensus non contorqueas, si forte facta quae in quarto evangelio proponuntur, ad nescio quam idealem formam reducas, quae theoriis quibusdam, quantumvis per revelationem a Deo acceptis, involucro esset, et ut critici dicunt, litterario vestimento.

III. — Tertium tandem argumentum sit ex ordine quem scriptura habet in oeconomia religionis. Re enim vera, si oporteret nos, ut adversariis placet, res fidei et morum in scripturis accipere, illud statim sequeretur, scripturas ipsas in hac oeconomia prorsus redundare, et se habere instar accessorii superflui, quod absit omnino.

Et probatur consequentia, quia ad quid, quaeso, ingens illud scripturae volumen, si fidem nostram non instruit nisi quoad solam substantiam dogmatum, quorum propositio intra terminos brevissimi symboli seu catechismi facile posset contineri ? Fuit equidem convenientissimum ut a Deo inspiraretur scriptura, quae esset in adiutorium ecclesiastico magisterio, tanquam medium conservationis revelatarum veritatum, et fons specialis unde in fidei praedicatione doctrina promeretur. Non quod per solam traditionem de ore in os, ipsa nuda dogmatica veritas non potuisset absolute conservari, sed quia ad connaturaliorem conservandi modum congruebat ut pro potiori saltem dogmatum parte, orali traditioni fixum quoque inspiratae scripturae instrumentum adiungeretur. Verumtamen, praeterquam quod sub hoc respectu non consideratur nisi necessitas secundum quid, prout scilicet necessarium dici potest id per quod melius et convenientius pervenitur ad finem, constat evidenter quod si ad solam dogmatum ossaturam intentionem scripturae terminatam supponas, nunquam invenietur ea quae in operibus sapientiae Dei necessario adesse debet, medii ad finem iusta proportio. Et in hoc sensu rectissime dixit Bellarminus, l. 4 de verbo Dei, c. 12 : « Finis scripturae prae-

[1] S. Thomas, l. 4 c. Gent. c. 54.

« cipuus non est, ut sit regula fidei, sed ut variis documentis,
« exemplis, adhortationibus, nunc terrendo, nunc instruendo, nunc
« minando, nunc consolando adiuvet nos in hac peregrinatione.
« Hinc enim est, quod scriptura non est unum opus continuum,
« quale esse deberet regula fidei, sed continet varia opera, hi-
« storias, conciones, vaticinia, carmina, epistolas, etc. Quem
« finem expressit Paulus, Rom. XV-4: *Quecumque enim scripta*
« *sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et*
« *consolationem scripturarum spem habeamus.* Et 2 Petr. I-13 : *Iu-*
« *stum autem arbitror, quamdiu sum in hoc tarbenaculo, suscitare*
« *vos in commonitione.* Et III-1 : *Hanc ecce vobis, charissimi, secun-*
« *dam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione*
« *sinceram mentem, etc.* »

Quae igitur cum ita sint, dicendum est duas fuisse principales rationes inspirationis scripturae. — Prima fuit, quia non sola abstracta dogmata seu aridi fidei articuli erant nobis a Deo manifestanda, sed ea quoque omnia quae ad eorum illustrationem faciunt, ut sunt prophetiae, historiae, figurae, exempla, et alia id genus innumera ex quibus doctrinae christianae suus accedit decor et ornatus. Haec enim doctrina, sine multiplicibus factis eam illustrantibus, sine splendore veterum vaticiniorum ac figurarum, sine cognitione circumstantiarum in quibus acta sunt mysteria redemptionis nostrae, sine notitia viarum civitatis Dei inde ab initio mundi, non esset ut par est, hominibus accommodata. Ideo ergo requirebatur omnino scripturae instrumentum, quandoquidem, secluso inutili miraculo, impossibile fuisset ut in tanta factorum circumstantiarumque varietate, sola oralis traditio multipliciter non deficeret, prout cuique consideranti statim apparebit. — Altera quoque necessitatis ratio fuit, ut haberet Ecclesia divinas commonitiones, consolationes, promissiones, suggestiones, non tantum per interpositos relatores et praecones, sed etiam velut immediate de ipsius Dei ore acceptas. Quippe, inter verbum Dei scriptum et traditum id demum distat, quod verbum traditum se habet sicut relatio verborum amici per alios ad nos facta, verbum autem scriptum sicut epistola propria amici ipsius manu exarata, in qua procul dubio multo maiorem vim ad commoven-

dum omnis cordatus agnoscet. Unde Gregorius, l. 4 epist. 31 : « Quid est autem scriptura sacra, nisi quaedam epistola omni- « potentis Dei ad creaturam suam ? » Et Augustinus, Serm, 2 in Psalm. 90, n. 1, itemque Enarr. in Psalm. 149, n. 5 : « Sion vera « et Ierusalem vera aeterna est in coelis, quae est mater nostra. « Ipsa nos genuit, ipsa est ecclesia sanctorum, ipsa nos nutrivit, « ex parte peregrina, ex magna parte immanens in coelo... Ibi « sunt et angeli cives nostri. Sed quia nos peregrinamur, labora- « mus ; illi autem in civitate exspectant adventum nostrum. Et de « illa civitate unde peregrinamur, litterae nobis venerunt ; ipsae « sunt scripturae quae nos hortantur ut bene vivamus... Venerunt « ad nos litterae de patria nostra, ipsas vobis recitamus ».

Si ergo ea est principalis scripturae ratio quam diximus, si insuper ne dubium quidem esse unquam potuit quin intentio eius ad res fidei et morum semper terminetur, consequens profecto est ut praedictas res fidei et morum quaeramus, non in solis abstractionibus, sed et in historiis, exemplis, typis, commonitionibus, aliisque id genus supra memoratis, quibus maxima ex parte Biblia constant. Sic quoque et non aliter, eidem scripturae vere conveniet proprietas illa, ex inspirati libri essentia promanans, quam enuntiat Apostolus ubi ait : *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia.*

CAPITULUM TERTIUM

DE INERRANTIA SCRIPTURAE SACRAE

« Est autem Deus verax ».
Rom. III-4.

Absolutam scripturae sacrae inerrantiam esse firmissimum dogma catholicae religionis, nemo prudens negaverit. Nam etsi in hac parte non possit afferri solemnis et diserta alicuius concilii vel pontificis definitio, praecise quia in praeteritis temporibus necessitas huiusmodi definitionis non occurrit, satis perspicua est universalis ac perpetua Ecclesiae praedicatio, cui insitus cunctorum fidelium sensus per omnia respondet. Quis enim christianus audiens hac de re testimonia Patrum, non in iis statim agnoscet unum e principiis quae in fide nostra instar fundamentorum sunt? Ait *Augustinus*, epist. 82, n. 3: « Solis eis scripturarum libris qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem « honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credam... Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, non ideo verum « putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos au « ctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te, mi frater, sentire aliud existimo. Prorsus, inquam, non te arbitror sic legi tuos libros « velle, tanquam Prophetarum vel Apostolorum, de quorum « scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est ». Ait *Hieronymus*, epist. 105, n. 5: « Si in Evangeliis ac Prophetis per-

« versi homines inveniunt quod nitantur reprehendere, miraris « si in tuis libris... quaedam a recta linea discrepare videantur? ». Ait *Nazianzenus*, Orat. 2, n. 105: « Neque enim nobis in mentem « veniat existimare, ea temere litterarum (sacrarum) monumentis « commendata fuisse, atque inanem quamdam rerum et verborum « turbam esse ad oblectandos audientium animos compositam... « Haec sane ludant fabulae et gentiles qui de veritate parum « solliciti, verborum lenocinio quasi praestigias quasdam auribus « atque animis offundunt. At nos, qui Spiritus diligentiam vel « usque ad levem apicem et lineam trahimus, nunquam, nec enim « fas est, ne minimas quidem actiones ab iis a quibus memoriae « proditae sunt, temere perscriptas et elaboratas, memoriaque « ad haec usque tempora conservatas esse concedemus ». Ait S. Thomas, Quodl. 12, a. 26 ad 1um: « Hoc tamen tenendum est, « quod quidquid in sacra scriptura continetur, verum est. Alias, « qui contra hoc sentiret, esset haereticus ». Et in 1a Part. Q. 68, a. 1, ubi de opere sex dierum agere incipit, duas cautiones adhibendas esse praemittit: « Primo quidem, ut veritas Scripturae « inconcusse teneatur. Secundo, cum scriptura divina multipli« citer exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita praecise « inhaereat, ut si certa aliqua ratione constiterit hoc esse falsum « quod aliquis sensum Scripturae esse credebat, id nihilominus « asserere praesumat, ne Scriptura ex hoc ab infidelibus deri« deatur, et ne eis via credendi praecludatur ». Unde rectissime Melchior Canus in principio operis de locis theologicis observat: « Libros sacros et canonicos appellamus, quos Spiritu Sancto « dictante, sacri auctores exceperunt. Quos igitur tales esse con« stiterit, eos dubio procul certissimos ac verissimos esse cre« demus. Nisi enim fundamentum hoc fideliter ieceris, corruet « civitas illa Dei, cuius fundamenta in montibus sanctis, et in « scripturis principum qui fuerunt in ea. Quarum scripturarum « auctor est, non homo, sed Deus ».

Quocirca, omnes qui in Scripturis errores admiserunt, notati sunt nota haereseos. In qua haeresi fuerunt olim Anomaei, teste Epiphanio, Haeres. 76 in fine: « Cumque urgeri rationum « vi, ac male haberi coeperint, effugiunt ac prosiliunt: Et ista,

« inquiunt, apostolus tanquam homo dixit ». Item Manichaei, si Augustino credas, l. 2 c. adversarium legis et prophetarum, c. 2: « Hoc totum propterea molitus est, ut si quando aliquid de apo-« stolica proferretur epistola, ubi attestantur evangelio lex et pro-« phetae, hoc dicat apostolum, non sapientibus et perfectis, « sed Iudaeis locutum fuisse quasi Iudaeum, etc. ». Item Erasmus, de quo Bellarminus l. 1 de verbo Dei, c. 6: « Nostro saeculo, « inquit, Erasmus eamdem haeresim renovavit, siquidem in an-« notationibus suis ad 2um et 27um caput Matthaei, non obscure « scripsit non esse metuendum ne totius scripturae corruat au-« ctoritas, si levis aliquis error in ea deprehendatur, praesertim « cum evangelistas memoria lapsos Augustinus concedat, et ne-« gari nullo modo posse videatur ». Sed antiqua haec haeresis intimo saltem nexu connectebatur in mente suorum auctorum, cum negatione dictationis divinae sese ad omnes et singulas Scripturae partes extendentis. Neque enim hactenus somniaverant posse errorem aliquem, cuiuscumque tandem ordinis sit, de revelatione Dei descendere. Soli nostrae aetati reservabatur novus ille sui generis progressus: incredibilem dico quorumdam biblicorum opinionem, qui scientificos vel historicos errores in Scripturis admissibiles esse existimaverunt, etiam in sensu composito divinae inspirationis. Imaginantur namque inspirationem quam *oeconomicam* vocant, contradistinguentes doctrinam quam nos Deus docere intendit, a modis sub quibus docet et proponit eam. Et de doctrina quidem quae terminat intentionem Dei inspirantis, ultro fatentur quod non est et non potest esse nisi veritas, quanquam veritas illa semper contineatur in ordine fidei et morum, eo utique sensu restrictissimo de quo dictum est in capite praecedenti. At vero, per ipsos nihil prohibet quominus forma sub qua veritas dogmatica dictata est a Deo, sacris litteris consignanda, iis erroribus sive scientificis sive historicis fuerit referta, quibus pro temporum vel locorum diversitate praeoccupatae erant mentes hominum; eorum videlicet hominum, per quos condebantur, et ad quos tanquam ad proximos atque immediatos lectores dirigebantur scripturae sacrae. Caeterum addunt nihil incommodi inde esse timendum, eo quod Scriptura

coordinatur ad Ecclesiam, quae est constituta interpres eius infallibilis ([1]).

Quae igitur cum ita se habeant, videndum est primo, quibus de causis biblici nostri ad eam opinionem devenerint, quae sensui christiano, ne dicam communi, tam aperte repugnat. Secundo, quibus argumentis illam utcumque firmare conentur. Tertio, quomodo fuerit insubsistens ista opinio expresse condemnata per Encyclicam *Providentissimus Deus.*

§ I.

Et certo quidem certius, vel a priori existimandum esset, viros catholico nomine adhuc gloriantes, non sine gravissimis rationibus, imo vero nonnisi evidentia ineluctabili coactos, ei quae mox dicta est, theoriae subscripsisse. Nam etsi multi nunc inveniantur, quibus apprime convenit quod de Atheniensibus,

([1]) Ita Alfredus Loisy, Etudes bibliques, p. 60: « La vérité des Ecri« tures est une vérité que l'on peut dire, à certains égards, *économique.* « Elle est coordonnée à l'infaillibilité de l'Eglise qui l'interprète. La forme « sous laquelle cette vérité a été présentée d'abord implique relativement « à nous, beaucoup d'imperfections que l'on peut, au point de vue de « la science moderne, qualifier d'erreurs, mais qui, n'étant pas l'objet « de l'enseignement révélé contenu dans la Bible, *jouissent au point de « vue théologique, d'une sorte de vérité proportionnelle comme condition iné« vitable de la révélation dans les temps bibliques* ». Revera, capiat qui potest. — Idem auctor paulo supra, sequentia principia, velut ex cathedra definiens, proposuerat: « L'inerrance de la Bible ne peut impliquer la « vérité absolue de tout son contenu et de toutes ses propositions, quel « que soit leur objet. Un livre absolument vrai pour tous les temps, « dans tous les ordres de vérité, n'est pas plus possible qu'un triangle « carré. Un livre, même divin, est toujours un livre... Un livre abso« lument vrai pour tous les temps serait, s'il pouvait exister, inintelli« gible pour tous les temps. Un livre vrai selon la science d'aujourd'hui « ne sera plus tout à fait vrai selon la science de demain ». Si demonstrationem desideras, nimium forte desideras. Numquid enim evidens tibi non est, tam repugnare librum absolutae veritatis, quam repugnat quadratus triangulus? evidens autem dico, instar principiorum quae ex ipsa perceptione terminorum, velis nolis, statim admittuntur?

Act. XVII-21, scriptum legitur : *Athenienses autem omnes et advenae hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi*, ipsa tamen novitas nequaquam habere potest illimitatam vim alliciendi animos, praesertim cum ad eos limites devenitur, ubi locus est dicto poetae : Quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi. Non ergo intervenire hic potuit sola novitatis illecebra, sed graviores procul dubio rationes in causa esse debuerunt, quas, antequam ad ulteriora progrediamur opus est considerare.

Primo ergo notant, Scripturam aperte errare in re astronomica quoad systema mundi. Nobis enim exhibet solem sese moventem circa terram, terram autem immobilem. Dicit astra esse luminaria ad usum hominis facta, ex quibus duo omnium maxima sunt sol et luna. Docet quoque Deum fundasse terram super aquas, et coelos desuper velut tentorium extendisse. Atqui haec omnia, uti nunc omnibus notum est, contradicunt in terminis veritati scientificae (1). — Quod si timide respondeas, scripturam loqui eo ipso modo quo etiamnum loquuntur moderni astronomi omnes, quoties circumlocutionibus technicis uti non coguntur (2) ; terram ab Ecclesiaste dici stare in aeternum, non

(1) « Les auteurs bibliques, en tout ce qui touche aux sciences de la « nature, auraient partagé les opinions de leur temps qui aujourd'hui « sont reconnues fausses, et de ce chef il y aurait dans la Bible quan- « tité d'énoncés en contradiction avec la vérité scientifique. On lit en « effet dans l'Ecriture que la terre est à jamais immobile ; que Dieu « l'a fondée sur les eaux ; que les cieux la couvrent comme un pavillon ; « que les astres sont de simples luminaires destinés au service de la « terre, et dont les plus grands sont le soleil et la lune, etc. ». Alfred Loisy, Etudes bibliques, p. 39.

(2) « Poveri astronomi, se per non parere antiquati dovessero dire : « La terra è a tal punto della sua rotazione, che i raggi del sole, tenuto « pur conto della rifrazione atmosferica, incominciano ad apparire sul « nostro orizzonte ! Il volgo dice semplicemente : Il sole si leva, e col « volgo parleranno gli astronomi sino alla fine del mondo, se prima « non perdono il senno. Perchè sempre il linguaggio, che dev' essere « popolare e spontaneo, e conforme alle apparenze e alle prime im- « pressioni. Tocca al filosofo, scrutatore delle riposte cagioni, cercar « la realtà, non sempre rivelata dalle più ovvie esperienze sensibili. Tut-

absolute, sed per oppositionem ad perennem generationum sibimet deinceps succedentium vicissitudinem ([1]); solem ac lunam luminare maius et luminare minus a Moyse per respectum ad nos verissime appellari; denique, sacros scriptores adhibuisse in hymnis et canticis et psalmis easdem locutiones quas usque hodie poetae passim usurpant, quin unquam vel minimam aut erroris aut ignorantiae in rebus physicis suspicionem de se suppeditent: si timide, inquam, simplices et obvias responsiones opponas, quas a puero omnes didicimus, sciendum tibi est responsiones istas iam amplius non valere. Superest igitur ut absque scrupulo teneas esse in Bibliis enuntiationes multas quae cum scientifica veritate contradictorie opponuntur, quanquam errores mox memorati nondum inveniantur nisi in iis quae sunt *obiter dicta*. Sed ecce tibi aliquid gravius.

Secundo ergo proclamant necessitatem adhaerendi conclusionibus quas scientia moderna definitivas fecit. Conclusiones autem sunt eiusmodi, ut pleraeque narrationes in libris veteris Testamenti consignatae, tanquam historice falsae debeant omnino haberi ([2]). Oppones fortasse, definitivas istas scientiae conclusiones, definitivas non esse nisi in phantasia suorum assertorum, vel benevola credulitate discipulorum. Nonnulla quoque, con-

« tavia non dovrà pretendere di mutare, ma solo d'interpretare a chi « studia, il linguaggio che per necessaria legge di natura s'è introdotto. « Poteva dunque lo scrittore del sacro testo ottimamente sapere che « il periodo diurno è dovuto al rotar della terra, saper che la diversa « declinazione del sole nelle varie stagioni viene dal moto annuo del « nostro globo e dall' inclinazione dell' eclittica sull' equatore, eppure « scrivere che il sole appare in oriente e gira ad occidente, etc. ». Mattiussi, *Di una improvvida concessione intorno alla infallibilità della Bibbia*, Milano, 1893.

([1]) Eccl. I-4: *Generatio praeterit, et generatio advenit; terra autem in aeternum stat.* Super quo commentans Hieronymus ait: « Quid hac « vanius vanitate, quam terram manere quae hominum causa facta est, « et ipsum hominem terrae dominum in pulverem repente dissolvi? »

([2]) « Quelques uns vont jusqu'à dire qu'il y a dans la Bible des « erreurs de fait plus graves que les *obiter dicta* dont il était question « tout-á-l'heure. Les récits de la création n'auraient rien d'historique,

firmationis gratia, afferes exempla. Utputa exemplum de definitivis illis encyclopedistarum saeculi decimi octavi conclusionibus quantum ad fabulosum characterem relationum Abrahae et Ioseph cum regibus Aegypti, quas mox ineunte saeculo decimo nono, nil minus quam definitivas ostendebat hieroglyphorum inventio et interpretatio. Item exemplum de conclusione pariter definitiva, et post repertas tabellas in El-Armana statim antiquata, qua ante annos vix viginti, artem scribendi in populo Israelitico, nonnisi tribus aut quatuor saeculis post Moysen et Iosue inventam decernebant ([1]). Adhuc observabis, quotidie evenire ut puri etiam rationalistae definitivas suorum conclusiones contra facta biblica penitus explodant, et solidissimis destruant argumentis ([2]). *Nossignore!* Valet enim scientia rationalistarum cum contra Biblia pugnat, sed cum Biblia confirmat, amplius non valet, quia tunc sufficientem independentiae sponsionem ac veluti fideiussionem minime suppeditat.

« et le déluge aurait été aussi tout autre chose que ce que l'on ra« conte. Les patriarches antédiluviens et plusieurs des postdiluviens « n'auraient pas existé, mais pourraient être la personnification de « peuples, de villes, d'événements historiques très reculés ». Loisy, ubi supra.

([1]) « L'écriture en Israel est postérieure à Moïse et à Josué de « 300 ou 400 ans. Les siécles sans écriture n' engendrent et ne trans« mettent que des fables ». Renan, histoire du peuple d'Israel, Tom. 1, 10ème édition, pag. 181, note 3.

([2]) Accipe speciminis gratia testimonium unius notissimi scriptoris e schola rationalistarum, in ephemeride *Revue bleue*, *9 Août 1902:* « J'ai « comparé le récit de l'éruption du Mont-Pelé (Martinique) à celui de « l'éruption du volcan qui détruisit les villes désignées sous le nom « de Sodome et de Gomorrhe, et l'on a vu avec quel accent de vérité « il nous était parvenu à travers des siècles innombrables. On pourrait « multiplier les vérifications. Le déluge lui-même, nié par une école de « savants, reprend aujourd'hui quelque crédit et revient en faveur au« près de ceux-là mêmes qui avaient démontré son impossibilité géolo« gique. Peut-être avons-nous aidé à cette évolution en découvrant les « traces manifestes d' un cataclysme qui submergea la Perse durant « l'époque quaternaire, et en faisant souvenir du texte original de la « Bible où il est parlé d'une inondation qui aurait eu son origine dans

Tertio, prodigiosam antiquitatem mundo et generi humano attribuendam esse docti exegetae non dubitant. Et quia relative recens est iuxta Scripturam apparitio hominis super terram, reliquum est ut concedamus historiam biblicam, qua historiam, esse

« le déversement d'une mer, et que grossirent seulement les cataractes « du ciel, (Genes. VII, 11-12, et VIII-2). Les vallées comprises entre « les deux chaines de montagnes, qui semblables à deux immenses « murailles, soutiennent la Perse à mille et douze cents mêtres d' alti « tude, sont comblées sur une profondeur considérable par des galets « roulés, du sable, et de la terre. Il est même facile de vérifier, grâce « à la multiplicité des forages entrepris pour la construction des gale- « ries souterraines qui conduisent à fleur du sol les eaux sous-jacentes, « que les dépôts alluvionnaires ne présentent, au moins jusqu'à 120 « mêtres de profondeur, aucune stratification, et qu'ils se distinguent « entre eux par le volume des galets plus gros dans le Nord que dans « le Sud, et dans les couches profondes qu'à la surface. On peut recon- « naître à ces premiers indices qu'un courant d'une extrême violence, « déterminé sans doute par la rupture d'un barrage naturel et l'irrup- « tion d'une mer, se précipita sur le Nord-Ouest de la Perse et s'épa- « nouit vers le Sud où il se déversa, partie dans les déserts de la « Kirmanie, patrie dans la zone comprise entre le Fars et le golfe Per- « sique. A mesure que le flot s'avançait et que sa vitesse diminuait, il « laissait tomber des fragments de roche de moins en moins lourds. « D'un autre côté, quand on vient de l'ancienne Arménie et que l' on « s'engage dans les défilés qui conduisent en Perse, leurs parois ver- « ticales apparaissent polies sur une grande hauteur et sillonnées de « profondes rainures creusées suivant la direction à peu prés horizon- « tale des plans de stratification. Dès que l'on a franchi les passes du « Nord, et que s'ouvrent les côtés de l'angle formé par les deux chaî- « nes qui comprennent la Perse, les stries disparaissent, et en même « temps commence la région des plateaux, Cette seconde observation « confirme la premiêre, et montre bien que dans cette région voisine « du pays habitê par les ancêtres d'Israel, il se produisit un cataclysme « hydraulique épouvantable, dont les hommes purent être témoins, « et dont le souvenir et le récit sont restés aussi bien dans la Bible « que dans les légendes de la Chaldée et de la Grêce.

« Un second livre que les fouilles de Suse ont également confirmé, « est la meghillah d'Esther. Les exégétes y ont attaché une importance « secondaire, et beaucoup d'entre eux ne veulent y voir qu'un conte « ridicule fait à plaisir par un narrateur ignorant. Il présente au con-

falsam, minimeque factis consentaneam [1]. — Repones iterum, multa forsitan esse quae huius argumenti vim satis superque enervare viderentur. Codices quoad supputationem annorum inter se non concordare, ita ut in hac parte errores amanuensium seu transcriptorum legitime possint et debeant praesumi. Nihil cogere ut series patriarcharum sive ante sive post diluvium, velut series hominum sibi invicem immediate succedentium, nullis suppressis intermediis, accipiantur. Falsum praesertim esse principium unde procedunt, cum supponunt hominem lentissimo et continuo progressu e statu informi ac penitus silvatico ad statum civilizationis sese reduxisse, cum diserte testentur Scripturae, et quidem in re ad fidem et mores iuxta ipsos biblicos pertinente, quod perfectus exivit homo e manibus sui Creatoris: ita nimirum ut non sit cogitanda civilizatio tanquam terminans motum eductionis e barbaria, sed magis barbaria, ubicumque inventa est, tanquam in termino reposita motus inversi, corruptionis scilicet et degenerescentiae. Tandem, non magis esse fidendum calculis doctorum magistrorum in aestimanda antiquitate humanitatis, quam fidendum erat exempli gratia, iudiciis peritorum circa authenticitatem tiarae regis Saitaphernis. Si enim periti quandoque tam turpiter errant, ut res a coaevis confictas artificibus pro monumentis remotissimorum temporum habeant, quo

« traire un tableau parfait de la cour des Grands Rois... Combien l'on « relèverait dans les livres des Juges ou des Rois de ces faits réputés « faux, combien l'on citerait de ces soi-disant preuves infirmant les « récits bibliques, et qui tournent à la confusion de leurs auteurs !

« La morale, c'est que la raison humaine est bien fragile, et qu'elle « embrasse un espace si limité, qu' il faut appeler de ses jugements « dès que son champ d'action s'élargit ; c'est que nous ne savons pres« que rien, et que la vérité substituée à l'erreur n'est qu'une hypo« thèse mise à la place d' une conjecture, dont la valeur persiste jus« qu'au jour où une nouvelle supposition ruinera de la même manière « la vérité d'hier et l'erreur d'avant-hier ». Jane Dieulafoy. *A propos d'une ville détruite.*

[1] « On dit aussi qu'il y a une chronologie biblique pour les temps « primitifs, et que cette chronologie est insuffisante, artificielle, inexa« cte ». Loisy, ubi supra.

non divagabuntur palaeontologi in materia quae arbitrariis aestimationibus multo magis patet, et longe maioribus obscuritatibus involvitur, et pro homine moderno causas continet erroris pene in infinitum multiplicatas! ([1]) — His tamen non obstantibus,

([1]) « Les faux en matière d'antiquité sont d'usage courant, et beau-« coup d'objets que nous considérons avec respect dans les vitrines des « collectionneurs, ont souvent été confectionnés dans la banlieue par « des artistes ou même par de simples ouvriers qui avaient besoin « d'argent... Ce n'était pas un naïf au sens absolu du mot, ce malheu-« reux M. Chasles dont on s'est tant moqué autrefois, et à qui un faus-« saire était arrivé à vendre successivement, d'abord des lettres confi-« dentielles des rois de France, y compris les Mérovingiens, puis des « lettres des grands personnages de la Rome antique, puis des billets « doux d'Aspasie à Périclès, puis enfin au bout de plusieurs années « une carte-poste d'Adam à Eve. Je dis: carte-poste, parceque la mis « sive était très courte. On l'avait écrite en caractères hébraïques an-« ciens sur une vieille écorce d'arbre. Comment Chasles qui était mem-« bre de l'Institut, qui était l'auteur de travaux appréciés, a-t-il pu « y croire? Que sais-je? Cela est venu peu à peu. Les premiers faux « avaient toute l'apparence de l'authenticité....

« Il n'y a pas que la France où ces choses là arrivent; il n'y a « pas que Chasles qui ait été trompé. Voici quelques années à peine, « on annonçait au musée de Berlin l'arrivée d'une collection nombreuse « et tout à fait extraordinaire de poteries moabites couvertes d'inscrip-« tions, de figures et d'ornements, et telle qu'aucun pays de l'Europe « n'en pouvait montrer de semblable. C'était, comme on dit aujourd'hui, « une révélation. L'art moabite ignoré jusque-là, allait enfin prendre « rang parmi les arts anciens! Et quel art que l'art moabite! l'art de « ce peuple ennemi des Hébreux, toujours en guerre avec les tribus « de Juda et d'Israel, dont la Bible à chaque page raconte les défaites « et dissimule les triomphes! L'art moabite! C'était de quoi faire tres-« saillir de joie l'Allemagne savante, du Danube à la Baltique, et du « Wéser à la frontière de Russie. Elle tressaillit en effet. Les terres « cuites arrivèrent à Berlin. Je vous laisse à penser de l'enthousiasme. « Clermont-Ganneau qui a raconté toute cette histoire, après y avoir « joué un rôle capital, affirme que ces terres cuites qui devaient repré-« senter des rois ou des dieux, ressemblaient énormément aux bonshom-« mes en pain d'épices de la foire du Trône. Mais qu'importe? Des « sculpteurs primitifs ont peut-être inspiré les fabricants de pain d'épi-« ces. Tous les primitifs se ressemblent. Les Orientalistes berlinois se « mirent aussitôt à l'oeuvre. N'y avait-il pas des inscriptions à déchif-

adhuc tibi firmiter credendum erit, talem esse biblicam chronologiam quae historicae veritati per omnia contradicat, et ex hoc quoque capite absolutam Scripturae inerrantiam non sustineri.

« frer?... L'art du pain d'épices moabite était donc officiellement re« connu. Les journaux scientifiques de l'Allemagne le soumettaient à « leurs judicieuses critiques. Quelques uns lui trouvaient une grâce « naïve, d'autres vantaient sa sobriété. Que ne disent pas les critiques « d'art? Cependant le savant allemand préposé au déchiffrement des « inscriptions n'avançait pas en besogne.... Enfin la lumière se fit, la « vérité éclata. Le pain d'épices moabite était fabriqué par un brave « garçon, un Arabe, pur artiste de sa nature, mais très commerçant de « tempérament, qui voyant la passion des Européens pour les vieille« ries, s'était imaginé d'inventer un art aussi antique que nouveau. « Tranquillement, il s'était mis à fabriquer de petits bonshommes, « n'écoutant que son inspiration et sa fantaisie, puis il les avait fait « cuire au four, puis pour leur donner l'air ancien, il les avait fait sé« journer dans un puits, et les avait frottés de toutes sortes d'immon« dices. Pour les inscriptions, ayant vu la stèle de Mesa, quand elle fut « apportée à Jérusalem, il en avait copié les lettres un peu au hasard, « et les avait mises dans un ordre quelconque au bas de ses statuet« tes et à l'entour de ses vases. Le tout, acheté par un diplomate et « envoyé à Berlin, avait révolutionné l'Allemagne savante, et fortement « ému le monde archéologique.

« En Angleterre c'est la même chose .. Il s'agit d'une Bible. Ah! « mais! pas d'une Bible ordinaire. Elle a été écrite, celle-ci, par Moïse « en personne, écrite après le passage de la mer Rouge.... La forme « des caractères atteste une antiquité si reculée, que le doute n'est « pas possible. Le *British Museum* a mis l'oeuvre de Moïse dans une « vitrine et se prépare à l'acheter... Le manuscrit allait être acheté « quand tout-à-coup il fut démontré que la Bible de Moïse avait été « découpée dans un des rouleaux rituels de certaines synagogues, rou« leaux qui sont en cuir, et qui ont, parait-il, un aspect tout à fait vé« nérable. Cet aspect avait été rendu plus vénérable encore par des « bains d'huile, par des frottements de bitume, et par d'autres procé« dés plus ou moins sales. En fait, la Bible exhalait une odeur à ren« dre l'âme. Elle aurait empoisonné le plus beau musée de l'Angle« terre.... Entrons donc dans nos musées avec la foi du charbonnier. « Croyons à l'authenticité parfaite de tout ce qui s'y trouve. Mais, « hors de là, méfions-nous! » Edouard Lockroy. *L'Eclair*, Mercredi 25 Mars 1903.

Quarto observant notabiles quasdam concordantias scripturalium narrationum cum fabulis gentium. Quas quidem concordantias studium linguarum semiticarum, inventio cuneiformium inscriptionum, et continuae orientalistarum inquisitiones omni die evidentiores faciunt. Quanquam non tantae molis res ista erat, quia litterae classicae tam graecae quam latinae ad eamdem observationem iamdudum abunde suffecerant. Quis enim exempli gratia, non animadverteret in tragoedia Aeschylis *Prometheus vinctus,* adumbrationem eorum omnium quae narrantur a Moyse circa tentationem et lapsum hominis in paradiso terrestri, necnon et promissum mulieris semen, serpentis caput contriturum? praesertim cum de hoc futuro salvatore Mercurius in fine dicat: *Talis aerumnae finem ne expecta, o Prometheu, priusquam deorum alius laborum tuorum successor exstiterit, volueritque ad tenebricosum descendere orcum, et ad caliginosam tartari profunditatem* (1). Quis non biblicos agnosceret gigantes, posterioremque turris Babel aedificationem, in sequentibus Ovidii versibus: *Affectasse ferunt regnum coeleste gigantes, altaque congestos struxisse ad sidera montes. Tum Pater omnipotens misso perfregit Olympum fulmine, et excussit subiectum Pelion Ossae?* Quis etiam legens in primo libro Metamorphoseon eiusdem Ovidii, quomodo evolutum sit chaos, fuerintque in initio elementa suis quaeque composita locis; quomodo ornatum coelum astris, tellus animantibus, ultimus omnium conditus homo; quomodo denique aurea prima sata est aetas, cui deinde aetas successit argentea, tum aerea, tum ferrea, donec bello Superis a gigantibus indicto, orbem Iupiter diluvio perdere statuit, solo Deucalione sospite et in Parnasso monte recepto, ubi *cum consorte tori parva rate vectus adhaesit:* quis, inquam, evidentem parallelismum non notavit cum prioribus undecim Geneseos capitulis? Quis Adamum in Saturno liberos devorante, vel Noe in Iano duplicem habente faciem, senilem unam qua veterem respicit mundum aquis diluvii destructum, iuvenilem alteram qua in mundum novum de se iam nasciturum laetos coniicit oculos, expressum non arbitrabitur? Ea-

(1) Aeschyles, Prometheus vinctus, vers. 1026.

dem ergo narrata inveniuntur tum apud Moysen, tum apud antiquos gentium poetas. Sed si ista sunt falsa commenta in mythologiis graecis vel aegyptiacis vel babylonicis, eruntne demum veritas in Bibliis? Dicendum itaque superest quod Deus inspirans scriptores sacros sese accommodavit communi antiquorum hominum *mentalitati*, dum scilicet prae scopo quem intendebat docendi veritates divinas ac morales, adhibuit quidem falsas legendas quae ubique admittebantur, sed eas epuravit ab omni naevo dogmatico, quin imo vehiculum illas fecit sublimissimae altissimaeque doctrinae religiosae (1). — Conclusionem eiusmodi tu forsitan miraberis, eo quod antiquatis veteris apologiae praeiudiciis adhuc retineris. Existimabas enim quod ipsae gentium fabulae, in eo in quo concordant, fundum quemdam veritatis historicae indubitanter ostendunt, multis licet phantasticis absurdisque chimaeris adulteratum. Quippe in quolibet rerum ordine, proportionata effectui causa quaerenda est. Si autem imaginatio populorum recte assignatur explicandis dissimilibus varietatibus, nonnisi irrationabiliter poneretur principium communium atque universalium traditionum, cuiusmodi illae sunt de originali quodam innocentiae et felicitatis aevo, de serpente tentatore, de lapsu generis humani in praesentem miseriae et aerumnarum statum, de reparatore promisso, de impietate gigantum, de catastrophe diluvii, atque ita porro. Hinc ergo deducebas quod si qua harum rerum narratio forte inveniretur, super caeteras omnes resplendens sicut sol super tenebras, narratio pura, simplex, limpida, sublimis, rectaeque consentanea rationi, ipsa procul dubio habenda foret tanquam accipiens ab aliis testimonium absolutae veritatis, nedum esset trahenda in consortium communis falsificationis. Deducebas praesertim, removendam fore vel solam suspicionem derivationis tam sublimis libri a corruptis fabularum

(1) De incredibili hoc argumento quo vertitur in instrumentum destructionis id quod hactenus in confirmationem veritatis sacrarum scripturarum semper fuerat acceptum, vide librum Alfredi Loisy: *Les mystères babyloniens et les premiers chapitres de la Genèse.* Paris, Picard, 1901.

fontibus, quoniam ab impuro purum vix oritur, et etiam in naturalibus, aqua sincera non solet e fonte coenoso emanare, dum e contra contingit frequentissime ut e fonte purissimo unda primum profluens, postmodum in suo decursu, multorum foedetur aut corrumpatur admixtione heterogeneorum elementorum; quapropter, si unum ab altero derivatum oporteret necessario agnoscere, longe longeque verosimiliorem videri derivationem fabulae a Scriptura quam Scripturae a fabula. Haec, inquam, tu deducebas secundum regulas antiquae sapientiae. Sed cum in eis regulis nescio quod logicae vitium inventum sit, revera concludendum nunc est, Scripturam equidem ab omni naevo esse immunem quoad dogma religionis, sed esse in eadem conditione cum paganis mythologiis quantum ad caetera.

Quinto enumerant antilogias inventas in Scripturis. De Antiocho v. g. narratur 2. Mach. I-13, quod occisus est a sacerdotibus in templo Naneae; et infra IX-28, dicitur quod e Persepoli fugiens, dum Iudaeos ad internecionem perdere meditaretur, maximis viscerum doloribus a Deo percussus, cum foetore intolerabili scaturientibus e corpore vermibus, naturali morte occubuit. Item, Genes XI-12, Sale dicitur filius Arphaxad, et Luc. III-36, filius Cainan, de quo, si versionem septuaginta excipias, nullum vestigium reperitur. Rursus, 1 Reg. XVII-35, Saul quaerit ab Abner de qua stirpe oriundus esset David progrediens contra Goliath, cum tamen David Sauli ignotus tunc esse non posset, siquidem factus iam antea fuerat ipsius Saulis armiger et commensalis, 1 Reg. XVI-21. Adhuc, in censu populi quem sub finem regni sui David fieri iusserat, numerantur 2 Reg. XXIV-9, octingenta millia virorum fortium de Israel, et de Iuda quingenta millia; at 1 Par. XXI-5, numerantur mille millia et centum millia de Israel, de Iuda vero quadringenta septuaginta millia. Item in evangeliis plurimae notantur discordantiae, tum quoad infantiam Salvatoris, tum quoad facta vitae pubblicae, tum denique quoad circumstantias passionis, et praesertim apparitionum post resurrectionem. His autem, aliisque eiusdem generis difficultatibus, in suppositione absolutae Bibliorum inerrantiae, nusquam datae sunt respon-

siones quae vere satisfaciant (1). — Ad haec tamen reponi forsitan posset, assertionem istam de insufficentia responsionum videri sat temere prolatam ; non ita hactenus inter catholicos iudicatum fuisse, et pro appretiatione mere subiectiva iure meritoque haberi quidquid absque probatione ulla contra communem prudentum existimationem noviter affirmatur. Nimis durum se exhibere eum cui antilogiae evangelicae adhuc irreductibiles viderentur post multiplices valdeque rationabiles solutiones datas a nostris commentatoribus, et tam probabilibus conciliationis modis hucusque propositis praeferenda nunc appareret radicalis illa solutio qua in libris divinitus inspiratis errores essent admittendi (2). Quoad vetus testamentum, rationem in primis habendam esse hodierni status codicum in nominibus et numeris, ne forte ad originales scripturas transferas difficultates quae ex solis versionibus seu apographis originem ducunt (3). De Antiocho

(1) « On a relevé certaines contradictions qui se trouvent dans les « livres historiques de l'ancien Testament. Le livre de Samuel se con« tredit quand il présente David comme écuyer de Saül, qu'il fait en« suite dire au roi, lorsque David s'avance contre Goliath : *Quel est « donc ce jeune homme ?* et qu'Abner commensal de Saül et de David, « répond : *Je n'en sais rien.* Quoiqu'on lise au livre des Paralipomènes, « que le prophéte Elie envoya une lettre au roi Joram de Juda, il ne « parait pas que cette lettre ait pu être écrite, puisque le prophète avait « quitté ce monde avant la mort de Josaphat père de Joram.... On « pourrait ajouter que les évangélistes se contredisent assez fréquem« ment sur les circonstances de temps et même de lieu qu'ils attribuent « aux mêmes faits, ainsi que sur d'autres détails historiques. Saint Luc « change l'ordre attribué par saint Mathieu à la seconde et à la troi« sième tentation du Christ. Les synoptiques disent que le Christ com« mença à prêcher en Galilée après que Jean-Baptiste eut été empri« sonné, tandis que selon le quatrième évangile, Jésus aurait déjà en« seigné avant la captivité du Précurseur.... Les divergences de ce genre « sont nombreuses dans les Evangiles ». Loisy, Etudes bibliques, ubi supra.

(2) Quoad concordantiam evangelicam vide nonnulla documenta : *de Verbo incarnato*, Q. 36 ; et Q. 46, thes. 48 ; et Q. 55, thes. 54.

(3) Cf. Cornely, *Introductionis in utriusque Testamenti libros compendium.* De Paralipomenon auctoritate, n. 2.

etiam non esse valde curandum, tum quia valde incertum est an de eodem Antiocho in utroque loco sermo sit (1), tum quia dato quod de Antiocho Epiphane agatur in epistola quae initio libri relata invenitur, adhuc solidae non desunt explicationes (2). In summa, tantam esse subiectivitatem in aestimandis huiusmodi rebus, ut non ignobilis scriptor de schola rationalistarum inveniat positivum veritatis historicae documentum in ea ipsa Saulis interrogatione, I Reg. XVII-35, quam encyclopedistae afferebant in demonstrationem apertae contradictionis (3). — Haec et alia similia responderes argumento quod ex biblicis antilogiis deducunt exegetae nostri. Sed iterum, causa finita est, quia ea est in hac parte critica evidentia, ut non aliam patiatur rei iudicatae demonstrationem (4).

Superest tamen ut hanc suam positionem de multiplicibus Bibliorum erroribus in re tam scientifica quam historica, cum dogmate inspirationis conciliabilem critici ostendant. Et hic opus, hic labor. Suntne igitur quaedam rationum momenta quibus possibilitas conciliationis, non dico nunc, persuadeatur, sed vel a longe, etiam insinuetur?

(1) Cf. Patrizi, *De consensu utriusque libri Machabaeorum*, Introd. n. 10.

(2) Cornely, op. cit. De utriusque Machabaeorum auctoritate divina, n. 5.

(3) « Saül était un névropathe sujet à des attaques de fureur *démo-* « *niaque*, atteint du délire de la persécution. Dans une fantaisie de des- « pote malade, envieux et jaloux d'un triomphe qu'on lui avait ravi, « n'aurait-il pas feint d'ignorer le vainqueur de Goliath, bien qu'il lui « eût offert des armes avant le combat?.... Loin d'être une anomalie, « cette conduite ne serait-elle pas la conséquence de son état morbide..... « un prodrome régulier, un symptôme caractéristique des crises à venir, « la première manifestation de la haine maladive qu'il allait concevoir « pour David? La suite du récit donne à cette conjecture un certain « degré de vraisemblance, *et change les soi-disant contradictions du mor-* « *ceau en un signe d'authenticité* ». Marcel Dieulafoy, *Le roi David*, c. 5.

(4) « A tous ces faits *dont l'évidence critique ne réclame pas en gé-* « *néral d'autre démonstration*, beaucoup de théologiens répondent par « une fin de non recevoir ». Loisy, ubi supra.

§ 2.

Et quomodo esse possent, si omne dictum Scripturae est dictum Dei, si Deus est prima veritas, si a prima veritate falsum aliquid dici, prorsus impossibile et contradictorium est? Certe S. Thomas quaerens utrum fidei quae per Scripturam divinam a Spiritu Sancto traditam docetur, possit subesse falsum, respondet: « Nihil potest cadere sub fide nisi in quantum stat « sub veritate prima, sub qua nullum falsum stare potest, *sicut* « *nec non ens sub ente, nec malum sub bonitate* » ([1]). In quo quidem, puto, merum enuntiat purae etiam rationis principium, quod nulla tergiversatione eludi unquam poterit, quamdiu stabit in mentibus hominum conceptus subsistentis et absolutae Veritatis, quae est Deus O. M. Unde, cum apud quosdam declivioris aetatis theologos occurrit quaestio per longum et latum agitata, an Deus vel per se vel per alium, vel de ordinaria vel de absoluta potentia fallere aut mentiri possit, contra tam vanam disputationem sensus intimus protestatur, et unusquisque apud se, notabili cuidam progressui adscribendum censet, quod tam otiosa problemata in scholis hodiernis locum iam non habeant. *Est autem Deus verax*, inquit Apostolus, Rom. III-4. Et Christus Dominus, Ioan. XVII-17: *Sermo tuus veritas est.* Et supra: *Spiritum veritatis quem mundus non potest accipere... Spiritum veritatis qui a Patre procedit... Cum autem venerit ille Spiritus veritatis.* Denique I Ioan. II-21: *Omne mendacium ex veritate non est.*

Neque ullum invenire est effugium in ea quam fingunt *oeconomica inspiratione*, distinguentes inter id quod intendebat Deus homines edocere, et id quod loco medii adhibuit ad proponendum doctrinam religionis. Eiusmodi enim conceptio, si eo vergat ut in medio ad finem praedictum possibilis fallacia asseratur, destruit primo sanctitatem, deinde vero sapientiam Dei. — Destruit sanctitatem, quia dicere falsum ad docendum verum, idem est ac facere malum ad procurandum bonum. Id autem

([1]) S. Thomas, 2-2, Q. 1, a. 3.

certo certius intrinsece malum est. Alioquin, inquit Apostolus Rom. III-8, *quid adhuc et ego tanquam peccator iudicor? Et non, sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut veniant bona; quorum damnatio iusta est.* Et ratio est notior quam ut indigeat explicari, quia nimirum finis legitima non facit media, ac per hoc, intentio docendi veritatem nusquam abstulit a falso testimonio deformitatem mendacii. Unum ergo de duobus: Vel non est Scriptura in omnibus suis partibus inspirata, sed quoad partes non inspiratas Deus mere permissive se habuit. Vel si, ut fert praesens quaestionis status, omnia fuerunt dictante Deo conscripta, distinctio inter id quod dictavit Deus, et id ad quod, sive cuius causa dictavit, prorsus impertinens est ad praefixum scopum ponendi in tuto summam Dei veracitatem infinitamque sanctitatem. — At si destruitur sanctitas, salvane erit sapientia, cuius est iusta et proportionata media ad finem ordinare? Sed quomodo, quaeso, libri illi fidem meam obtinebunt de coelestibus et supramundanis rebus, si quoad res quae meae cognitioni subiacent, mendosi inveniuntur? Recte Beda alicubi redarguit illos Pharisaeos qui tentantes Christum, signum de coelo quaerebant ab eo: « At tu, inquit, qui calumniaris ea « quae oculis vides, manu tenes, utilitate sentis, quid feceris « de iis quae de coelo venerint? Utique respondebis, et magos « in Aegypto multa signa fecisse de coelo ». Quidni ergo aliquis esset, Scripturam pariter redarguens in hunc modum: At tu, quae nequidem in rebus sub me positis veritati consentiens deprehenderis, utquid fidem iubes de his quae sunt supra me? Numquid fallax in minimis, et in maximis verax? Me decipiens ubi errorem detegere valeo, et infallibiliter me docens ubi iam non valeo? Scio equidem novos biblicos ad haec dicturos esse, quod deprehensio errorum in bibliis, nonnisi posterioribus scientifici progressus aetatibus erat reservata, et quod biblia sunt nec plus nec minus, id quod esse debebant ut a *primis* suis lectoribus intelligerentur [1]. Sed cum de hac sua assertione iuxta consue-

[1] « La Bible est ce qu'elle devait être pour être comprise de ses « premiers lecteurs ». Alfredus Loisy, Etudes bibliques, pag. 25.

tum, nullam prorsus afferant probationem, praeferenda forte tibi videbitur sententia Augustini: « Admisso semel in tantum aucto-« ritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum libro-« rum particula remanebit, quae non ut cuique videbitur vel ad « mores difficilis vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima « regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur » (1).

Unde iam vides quo loco reponenda sit paritas illa quam identidem insinuant inter Ecclesiam et Scripturam, quasi nimirum ex hoc quod Ecclesia non est infallibilis nisi in rebus fidei et morum, idem quoque concludendum foret de Scriptura. — In quo quidem primum omnium observandum est quod nonnisi ineptissime Scriptura cum Ecclesia comparatur. Simile enim est ac si loco comparandi Aeneidem cum Iliade, et Virgilium cum Homero, comparares Homerum cum Aeneide, et cum Iliade Virgilium. Proinde, dum comparatio in praesenti instituitur, oportet comparare Scripturam cum definitionibus Ecclesiae, et Ecclesiam ipsam cum Deo auctore scripturarum. Sed sic disponendo comparationis terminos, cui non absurda videbitur paritas? Paritatem dico inter infallibilitatem Ecclesiae et infallibilitatem Dei? Haec quippe est absoluta et per essentiam. Illa vero est tantum participata per gratuitum assistentiae charisma, et hac utique de causa non habet sphaeram illimitatam, sed omnino ad eos limites determinatur quos praestituit assistentis Dei voluntas et sapientia. — Quid si nunc secundo observares quod infallibilitas Scripturae ad solas res fidei et morum restricta, poneret Scripturam ipsam longe infra Ecclesiae definitiones? Nam si recte de infallibilitate Ecclesiae sentis, confiteri debes quod infallibilitas ista exercitium supremi magisterii semper et necessario comitatur, ita scilicet ut nulla opus sit inquisitione de servatis vel non servatis certis quibusdam conditionibus, sed ex hoc solo quod aliquid a supremo illo magisterio credendum proponitur, eo ipso accipi debeat tanquam conforme veritati, et inerrantiae charactere signatum. Nec obstat omnino infallibilitatis limitatio ad determinatum quemdam ordinem rerum, quia pars eius non minima in

(1) August. epist. 28, n. 3.

hoc praecise consistit, quod magisterium tali ac tanto charismate auctum nunquam possit extra sui proprii obiecti campum in ipso definiendi actu excurrere. Atque hinc demum efficitur ut in ecclesiasticis definitionibus non oporteat separare pretiosum a vili, et verum a falso, sed sit in eis purissima et sincerissima veritas. At Scriptura de factu excurrit extra ordinem rerum quae fidei et morum dicuntur. Unde si ad eas res inerrantia eius restringeretur, contineret falsitatem mixtam veritati, et talem quidem falsitatem quae nata esset, ut supra ostensum est, omnem eius auctoritatem funditus destruere.

Nec demum ulla ratio habenda est considerationis quam afferre solent, ut persuadeant vitari et corrigi inconvenientia ex biblicis erroribus alias enascitura, per hoc quod Ecclesia magistra veritatis, infallibilisque interpres nobis provisa sit. Nam hic est deus ex machina, quem reservant et in promptu habent pro omni casu desperato. Destruunt unam post aliam omnes dogmatum demonstrationes quae ex fonte tam scripturali quam traditionali deducuntur, et cum interrogas ubinam tandem aliquando quaerendum erit dogmaticae veritatis fundamentum, ecce tibi Ecclesiae infallibilitas. Abeunt in quamlibet temeritatem, ipsas primas fidei bases in ruinam et scandalum multorum convellendo, et cum ab eis petitur ut tantae suae licentiae rationem reddant, respondent id exigere progressum scientiae, nihil obtineri posse nisi aliquid sub periculo sit, caeterum adesse infallibilem Ecclesiam quae potens est cunctos, si occurrant, reprimere errores. Sicut si pueri admoverent ignem ad quatuor angulos domus, et interrogati quo animo id facerent, responderent: quia sunt in civitate ad extinguenda incendia vigiles constituti [1]. Eadem igitur nunc quoque, ad Biblia quod attinet, ultima responsio erit: Biblicos quidem errores qui accommodabantur infantili antiquorum hominum mentalitati, iam non esse in eadem conditione quoad nos; adhuc tamen nihil sequi incommodi, eo quod adest infallibilis Ecclesia quae separabit pretiosum a vili, et praeibit tan-

[1] Vulgo, *pompieri*.

quam luminis columna ad omnem epuratae veritatis inventionem ([1]).

At ne in longius abeat ista disputatio, satis iam erit annotare duo. — Notandum primo, quod non est cogitanda infallibilis Ecclesia, ut cui per novas revelationes assistat Spiritus Sanctus. « Neque enim, ait Vaticanum, Petri successoribus Spi-« ritus Sanctus promissus est, ut eo revelante novam doctrinam « patefacerent, sed ut eo assistente, traditam per apostolos reve-« lationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter expo-« nerent ». Quapropter, cum in deposito apostolico nequaquam contentum inveniatur principium de mixtione veritatis cum errore in libris canonicis, multoque minus criterium quo in iisdem purum ab impuro discerni queat, statim apparet quomodo, seclusa revelatione nova, nullus remaneat locus iudicio infallibili in ordine ad selectionem quam somniant novi exegetae. — Notandum praesertim secundo, quod valde accidentale est in praesenti, an possent vel non possent vitari inconvenientia ex biblicis erroribus secutura, quia suprema atque indeclinabilis quaestio semper redit : Possitne ad errorem quoque sese extendere inspiratio illius qui summa, absoluta, et subsistens Veritas est ([2]).

§ 3.

Hinc Leo XIII in encyclica *Providentissimus Deus:* « Do-« lendum multos esse qui antiquitatis monumenta, gentium mores « et instituta, similiumque rerum testimonia, magnis ii quidem « laboribus perscrutentur et proferant, sed eo saepius consilio,

([1]) « Ce que le progrès de la science scripturaire parait enlever au « prestige de l'Ecriture, manifeste la nécessité du magistère ecclésia-« stique. La critique fait ainsi l'apologie de l'Eglise contre les sectes « fondées sur l'autorité de la Bible seule ». Alfredus Loisy, Etudes bibliques, pag. 59.

([2]) Vide alia multa ad idem argumentum pertinentia in egregio opere recens edito S. Schiffini S. J., *Divinitas Scripturarum adversus hodiernas novitates asserta et vindicata,* c. 6-7, ubi rationes criticorum dilucide solvuntur.

« ut erroris labes in sacris libris deprehendant, ex quo illorum « auctoritas usquequaque infirmetur et nutet. Idque nonnulli et « nimis infesto animo faciunt, nec satis aequo iudicio. Qui sic « fidunt profanis libris et documentis memoriae priscae, perinde « ut nulla eis ne suscipio quidem erroris possit subesse, libris « vero Scripturae sacrae, ex opinata tantum erroris specie, neque « ea probe discussa, vel parem abnuunt fidem. Fieri quidem po- « test, ut quaedam librariis in codicibus describendis minus recte « exciderint; quod considerate iudicandum est, nec facile admit- « tendum, nisi quibus locis rite sit demonstratum. Fieri etiam « potest ut germana alicuius loci sententia permaneat anceps, « cui enodandae multum afferent optimae interpretandi regulae. « At nefas omnino fuerit, aut inspirationem ad aliquas tantum « sacrae Scripturae partes coangustare, aut concedere sacrum « ipsum errasse auctorem. Nec enim toleranda est eorum ratio, « qui ex istis difficultatibus sese expediunt, id nimirum dare non « dubitantes, inspirationem divinam ad res fidei et morum, nihil- « que praeterea, pertinere, *eo quod falso arbitrentur, de veritate « sententiarum cum agitur, non adeo exquirendum quaenam dixerit « Deus, ut non magis perpendatur quam ob causam dixerit.* Etenim « libri omnes atque integri... Spiritu Sancto dictante conscripti « sunt. *Tantum vero abest ut divinae inspirationi error ullus sub- « esse possit, ut ea per se ipsa, non modo errorem excludat omnem, « sed tam necessario excludat et respuat, quam necessarium est, « Deum, summam Veritatem, nullius omnino erroris auctorem esse.* « Haec est antiqua et constans fides Ecclesiae ».

His igitur convicti tum rationibus tum auctoritatibus, plerique biblici, verbo saltem tenus, recesserunt ab inconsulta concessione errorum in Scripturis. Sed nunc adinvenerunt novos dicendi modos, qui ad rem quod attinet, in idem reincidunt. De quibus iam dicendum venit in capitulo quod sequitur.

CAPITULUM QUARTUM.

DE FORMIS LITTERARIIS SCRIPTURAE SACRAE.

« Dei Filius Iesus Christus... non fuit *est*
« et *non*, sed *est* in illo fuit ».
2 Cor. I. 19.

Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terrae quae fecerat Dominus Deus, inquit Scriptura, Genes. III-1. Et genesiacum quidem serpentem plerique nostri biblici ut mythum habent. Quis enim, quaeso, adhuc crederet serpentem cum muliere colloquentem? Certe id iamdudum incredibile visum fuerat imperatori Iuliano, et omnibus encyclopedistis post Voltaire ([1]). Quanquam, ut verum dicamus, vulgo christianorum non tanta in hac re difficultas hactenus occurrerat. Unde magnus ille Sanctus Cyrillus quem Voltaire mentiendo ridet, quasi qui non habuerit quomodo satisfaceret Iuliano sciscitanti: *serpentem qui cum Eva loquitur, quo tandem usum sermone dicemus? an humano? quid a fictis Graecorum fabulis ista differunt?* ille, inquam, magnus Sanctus Cyrillus simpliciter et sine tergiversatione responderat: « En rursus Graecis ea fabulis similia esse dicit. Compertum « igitur habet, et fabulas esse et anicularum garritus, nihilque « aliud... Sed nos, o bone, nequaquam istud de sancta et divinitus « inspirata scriptura dicimus. Fabulosum namque in ea prorsus « nihil, veritatis plena sunt omnia. Miror autem quod acutissimus licet, et intimarum, ut ipse opinatur, disciplinarum non « imperitus, et extra res sensuum mentem aliquando attollens,

([1]) « J'aurais bien voulu parler à ce serpent, puisqu'il avait tant « d'esprit. Mais auparavant je voudrais bien savoir quelle langue il par- « lait. L'empereur Julien le demanda au grand saint Cyrille qui ne put « satisfaire à cette question ». Voltaire, Question de Zopata.

« non intelligat, improbi et malorum principis daemonis efficacia « factam esse vocem malignitatis suae praetextum serpentem « obtendentis... Quod si ipse non credit, non propterea percipi « veritas nequit. Ille autem veris non assentiens, merito ridea- « tur » ([1]). Verumtamen id pro nunc non admodum refert. Fuerit enim genesiacus serpens verum animal quod occupavit Satanas; fuerit mera species, obiectiva quidem et externa, sed artificiose a diabolo formata et assumpta; fuerit denique purus simplexque mythus decursu temporum in populari imaginatione procreatus: semper in forma serpentina fidelissimam figuram habes calliditatis illius spiritus nequam, qui et versutissimus deceptor, et tortuosissimus sophista, et omnium insinuator atque insufflator haeresum est. Quod et in biblica, ut aiunt, quaestione, ex iis quae his ultimis annis post publicatam encyclicam *Providentissimus Deus*, excogitata, dicta, et scripta sunt, iterum iterumque luculenter apparuit.

Declaraverat Pontifex, antiquam esse et constantem Ecclesiae fidem, quod inspiratio sese ad omnes et singulas Scripturae partes extendens, non modo falsitatem excludit omnem, sed tam necessario excludit et respuit, quam necessarium est, Deum, summam Veritatem, nullius omnino falsitatis auctorem esse. Porro huic declarationi quae opinionem capite praecedenti expositam directe impetebat, plerique sese laudabiliter et nulla interposita mora subiecerant, editis etiam in publicum haud dubiis suae submissionis documentis. Credidisses igitur causam esse finitam, et ita finitam ut nequidem locus esset optativae clausulae quae alias adiici solet: utinam finiatur error. Sed vanam fiduciam mox monstravit eventus. Nam post aliquod tempus, prostrata opinio novis palliata nominibus, novas resumebat vires, *et ecce serpens inter*

([1]) Cyrill. Alex. l. 3 c. Julianum. — « Nous qui avons vu les dieux « occuper très réellement tous les meubles de nos salons, et les mou- « voir à leur gré, nous qui avons vu l'extension de cette possession de « la matière inanimée à la matière animale, bien loin d'avoir peine à « comprendre la possession du serpent génésiaque par une grande force « spirituelle, nous ne comprenons même plus ceux qui ne peuvent le « comprendre ». Mirville, Tom. 2, p. 422.

pomifera paradisi latitans ligna, ut incautos quosque decipiat ([1]). Quippe retinebantur omnia fundamenta praecedentis sententiae. Adhuc astronomia Scripturae est in aperta oppositione cum veritate scientifica. Adhuc plurimae narrationes in libris praesertim veteris Testamenti consignatae, tanquam historice falsae haberi debent. Adhuc concordantiae inventae inter facta biblica et babylonica mysteria ostendunt, vel dependentiam Bibliorum a mysteriis illis, vel certe communem quamdam originem ab eodem fonte fabuloso. Adhuc irreductibiles in sacris libris antilogiae sunt, quas nulla unquam exegetarum peritia ad sensum contradictionis expertem reducere valebit. Haec, inquam, omnia intacta servabantur. Et nullus tamen in Scripturis error? Ita plane. Quia error in aliquo libro non est, nisi illud quod materialiter a veritate alienum est, proponatur ut veritas. Quia, quid proponatur ut veritas, quid vero non, ex genere litterario uniuscuiusque libri determinandum est. Quia unumquodque litterarium genus suam habet propriam speciem veritatis, et non est eadem veritatis species quaerenda in tractatu didactico ac in parabola vel allegoria, non eadem in poemate seu *romanzo* ac in historia, imo vero, neque in historia scripta secundum criteria moderna ac in historia scripta secundum usus et conventiones antiquorum, praesertim orientalium. Quia denique, si ad theologiam pertinet adstruere integralem Scripturarum veritatem, quae consequenter ad integralem earumdem inspirationem iustissime asseritur, opus tamen Criticae est determinare, assignare, et definire propriam singulis libris *veritatis speciem*, quae ex eorum *formis litterariis* tota quanta dependet. Haec est paucis expressa, substantia novi systematis, sed praestat ut primum omnium, ingeniosa illa biblicorum inventio in extenso referatur.

§ 1.

Principii loco statuunt: Quod etsi Deus vere sit auctor librorum sacrorum, tamen non unicus, sed principalis tantum. Quod scriptores biblici, utpote ad amanuensium conditionem ne-

([1]) Synodica Concilii Francofordiensis ad praesules Hispaniae.

quaquam reducendi, veri quoque auctores fuerunt, et nec plus nec minus auctores ac alii quicumque scriptores profani. Quod ad ipsos proinde pertinebat adoptare sibi certas formas litterarias, seu certa genera compositionis, consentanea quidem tum usibus sui temporis tum proprii inclinationi ingenii, et de integro sarta tectaque servanda sub inspiratione divina, cui nullus repugnat scribendi modus, ex iis quos usus hominum consecravit. Et quoniam ex genere litterario adoptato semper sumenda est indicatio *speciei veritatis* quae in unoquoque libro proponitur, tota quaestio tandem reducitur ad genera litteraria a biblicis scriptoribus assumpta, necnon et ad regulas per quas secundum varias temporum ac locorum circumstantias illa regebantur.

Speciatim autem loquendo de libris qui formam historicam prae se ferunt, distinctione opus esse aiunt. Quandoque enim forma illa nihil plus est quam purum instrumentum ad inculcandum efficacius veritatem aliquam vel philosophicam vel moralem, et tunc sensus libri non in ordine et linea historiae est quaerendus. Quandoque e contra, intentio fertur in historiam qua talem, et tunc, sed tunc tantum, fallax est liber si non consonet factis, verax si secus. Quanquam vehementer erraret quisquis crederet divisionem hanc esse adaequatam, quasi nihil inter duo divisionis membra caderet medium. Imo genera intermedia sunt fere infinita, et exemplum idoneum accipies ex iis quae nostris diebus dicuntur *romanzi istorici*. Caeterum, cum nunquam satis inculcari possit nullum genus indignum esse auctoribus inspiratis, eo quod in omnibus par invenitur idoneitas ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum in iustitia, non est profecto cur dicantur genera litteraria ab hagiographis assumpta, in exceptione esse reposita. Reducenda ergo sunt ad communes categorias.

I. — Nunc vero res est notissima, quod apud omnes populos historia primitiva longe longeque distat ab historia rigorosa. Nulla enim gens est quae unquam penetraverit mysterium suarum originum, sed solum sunt vulgatae in populo traditiones, sunt legendae, sunt mythi quorum valor realis a nemine potest exacte delimitari. Historicus ergo referens narrationes quae suo

tempore currunt ut eas conservet ad perpetuam memoriam, proponet illas, nec plus nec minus, *pro quanto valent,* atque hinc procreabitur in ordine historiae speciale quoddam scripti genus, cuius egregium specimen suppeditat Titus Livius, ubi romanae gentis initia describit. At si inspiratio divina, ut saepe dictum, nihil humani a se alienum novit, curnam, quaeso, illud ipsum genus in litteris quoque sacris locum non haberet? Curnam non in Genesi reperiretur, ubi non unius populi modo, sed mundi et ipsius humanitatis narrantur exordia? Sane vero, vel sola ratio a priori id iam vehementer suaderet, quia si historia primitiva omnium populorum pertinet ad genus semi-myhticum et semi-historicum, quanto magis ad idem genus ea censebitur pertinere narratio, quae prae caeteris omnibus altius ascendit in densa illa ac mysteriosa caligine originum! Praeterea argumentum a posteriori vix tibi dubium in hac parte relinquet. Nam etsi fatendum sit infinitam esse distantiam inter Genesim et caeteras cosmogonias quoad doctrinam theologicam et moralem, elementumque mythicum in litteris paganis multo magis dominari, et sub formis etiam prorsus ridiculis ac plane monstruosis, adhuc tamen affinitates narrationum evidentiores sunt quam ut a quoquam negentur. Ergo in Genesi quoque mythi sunt et legendae, salva interim perfecta huius libri veracitate, quia attento genere litterario, omnia facta in eo relata proponuntur sub beneficio, ut vulgo dicitur, inventarii; omnia etiam, sive historica, sive non, vestimento sunt verissimae ac purissîmae ideae religiosae ([1]).

([1]) « Si (les premiers chapitres de la Genése) ne sont pas rigou-
« reusement historiques, c'est qu'ils n'ont pas été inspirés pour contenir
« une histoire exacte, mais ils ont été inspirés pour être ce qu'ils sont.
« S'il est vrai que le cadre de certains récits ait été fourni à l'écrivain
« sacré par d'anciennes légendes venues de la Chaldée, et que ces lé-
« gendes ne présentent pas un caractére historique, c'est que la mise
« en scène de la narration scripturaire est destinée seulement à faire
« valoir l'idée fondamentale, qu'elle revêt d'une forme sensible en rap-
« port avec l'état d'esprit de l'auteur humain et de ses contemporains....
« On ne nie pas l'inspiration d'une parabole en disant que la vérité de
« la parabole n'est pas à chercher dans les termes figuratifs, mais dans

II. — Sed iam a genere praehistorico quod singularem ubique prae se fert mixtionem fabulae et realitatis, veniendum est ad genus aliud quod circa historica, ut aiunt, tempora occupatur. In quo quidem, si ratio habeatur moris universaliter recepti apud quosvis scriptores, videbitur evidens intentio narrandi eventus ut absolute reales et in seipsis veros. Ideo, concludet quispiam, historicos Scripturae libros, ab Exodo saltem et deinceps, habere oportebit tanquam concretae realitati factorum ad amussim respondentes, ne alias mendaces vel fallaces inveniantur, quod absit. Et tamen, *eppure!* quot etiam hic distinctiones faciendae!

Considerandum enim occurrit quod historici biblici vixerunt aliquibus saeculis ante nos, et nemo nescit quam periculosum sit iudicare res antiquas secundum criteria moderna. Quis enim, quaeso, vel tantisper versatus in litteratura graeco-latina, non animadvertit quanta sit distantia inter veteres et nos quoad conceptum historiae? Apud nos historia est scientia; apud veteres vero, ars. Nos sumus photographi, illi pictores. Unde eam sibi libertatem assumebant, quam nullus modernus licitam putaret, sicut cum Titus Livius construit de integro sermones et discursus nusquam ab eis edictos, in quorum ore ponuntur. Et tamen nemo hactenus historicos istos ea de causa falsitatis culpandos existimavit, sicut nemo culpat Raphaelem de eo quod B. Virginem iis vestibus vestiverit, quibus suo saeculo romanae mulieres utebantur. Atqui, eritne forsitan principium aliquod theologicum ad denegandum historicis biblicis facultatem tractandi historiam secundum normas quae in vigore erant dum scribebant? Equidem veri sunt eorum libri. Sed veritas libri non ea demum res est de qua iudicari possit in abstracto. Est res relativa quae ex in-

« le sens figuré. Les termes figuratifs n'ont qu'une verité relative, une « valeur de proportion, selon qu'ils sont aptes à faire valoir la morale « du récit, et la parabole tout entière est vraie, bien que ses éléments « ne soient pas vrais de la même manière ». A. Loisy, Etudes bibliques, p. 28.

dole operis dependet, et ex legibus quae pro tempore regunt genus litterarium ab auctore adoptatum.

At nondum satis. Duo quippe sunt semper habenda prae oculis. Primo, quod auctores biblici scribebant hebraice, et secundo quod erant orientales. Prìmo, inquam, scribebant hebraice. Porro lingua hebraica eius generis est, ut si penitus non cognoscatur, facile ansam det credendi, ibi esse affirmationem categoricam, ubi ne umbra quidem. Et hoc provenit ex rigiditate eius. Linguae modernae habent multas flexiones, quarum ope expanditur dubium discretum super totam narrationem. At linguae semiticae his flexionibus carent. Praeterea, auctores sacri erant orientales. Et quomodo iudicabimus nos de generibus litteraris orientalium cum criteriis occidentalibus? Quod si ingens distantia separat conceptionem quam moderni habent de historia, a conceptione quam sibi veteres classici efformaverant, non a vero aberrabit quisquis dixerit quod in hac parte inter nos et orientales interiacet abyssus. Res narrare sicut solebant a patre in filium transmitti per longa in seram noctem protracta colloquia, vel sicut consignatae inveniebantur in primo libro occurrente, haec erat nec plus nec minus, praescripta orientali historico norma, quin ulteriore inquisitione, criticove examine opus esse arbitraretur. Et probationem limpidam habes in eo quod testantur illi qui diu in Oriente commorati sunt: omnes nimirum orientales historias concludi cum clausula: Deus scit melius quam nos! Ergo rursus, attento genere litterario, historicus orientalis, etiam cum ea refert quae sunt materialiter falsa, non errat nec fallit, quia eorum quae refert, fideiussorem non se facit, sed semper subintelligendam relinquit restrictionem quae apud nostros classicos identidem diserte occurrit: aiunt, dicunt, ferunt. De caetero: *Deus scit melius quam nos.* Sed nec unquam, quaeso, excidat e memoria, quod, teste Ernesto Renan ubi supra, historiographia musulmana est, in qua oportet quaerere analogiam processus historiographiae sacrae apud Hebraeos.

Et nedum infirmetur, crescit potius argumentum si internum Bibliorum characterem inspiciamus. Quisquis enim in studiis biblicis plane peregrinus non est, ignorare non potest quod histo

rici sacri dici debent documentorum compilatores, potius quam librorum scriptores in sensu moderno vocabuli. Vide ad exemplum libros Paralipomenon, quorum tertia saltem pars textualiter transcripta est ex libris Regum, vel certe ex aliquo fonte communi. Hinc recte Paralipomenon libros dices collectionem quamdam *citationum implicitarum.* Sed nec ulla esse potest ratio cur non ab eadem methodo pendere dicamus Pentateuchum, caeterosque libros historicos. Nunc ergo sponte enascitur quaestio, utrum in citando seu transcribendo sua documenta, intenderint hagiographi fideiussores se facere assertionum quae in eis continebantur. Ita plane, respondebit statim doctor quispiam resolutissimus, quia iuxta fundamentales historiae leges, quisquis affirmat factum, nulla declaratione vel restrictione adiecta, sive implicite citando, sive non, iste ipso facto fideiussorem veritatis facti se constituit. Sed, o bone, dum leges historiae fundamentales in medium adducis, liceat tantisper percontari quaenam illa historia sit, ad cuius leges iam appellas. An historia, qualem nos illam concipimus, vel qualem illam concipiebant orientales? In primo casu, nullus erit dissensus inter nos, sed iam versamur extra quaestionem. In secundo autem, redeunt considerationes superius adductae, quae novam accipient ex sequenti comparatione confirmationem. Nam certe in operibus historicis modernis, solet auctor adiungere appendicem in qua colligit omnia documenta ad libri materiam attinentia. Et alicui forte in mentem veniret quod ipso insertionis facto, auctor intendit fideiussorem se facere veritatis singuli cuiusque documenti? Ne per somnium quidem, praesertim si, ut evenire solet, plura in collectione sunt posita, quae fuerunt in corpore libri diserte reiecta et studiose confutata. Atqui, cogita nunc unam ex illis appendicibus seiunctam ab eo quod apud nos est operis substantia seu corpus, et habebis sat fidelem imaginem generis litterarii historici apud orientales. Cum enim de orientali historico agitur, non est cur in eo unquam praesumas intentionem asserendi facta proprio nomine, propriaque auctoritate. Ipse solet subaudire: Deus scit melius quam nos. Ipse in arte critica prorsus peregrinus, indiscriminatim ea quae audivit, sicut audivit refert. Ipse propterea

id privilegii habet, ut narrando falsa non erret, et affirmando quae nescit non mentiatur.

Proinde, nullum est factum cuius historica veritas constare possit ex hoc solo quod narratur in Bibliis, sed ad demonstrationem oportet procedere per alias vias: Vel per viam exegeticam, sicut cum deteguntur in contextu specialia indicia intentionis quae sit ad categoricam affirmationem terminata. Vel per viam critico-historicam, sicut cum veritatem facti suadent natura et aetas documentorum, collatio cum aliis factis historicis certis, et alia huiusmodi. Vel denique per viam dogmaticam, sicut cum fides peccati originalis securos nos facit, quod factum lapsus descriptum in Genesi, sin minus in suis circumstantiis, at certe in sua substantia, vere est historicum. In summa, maxime semper cavebis ab interpretandis libris antiquitatis, praesertim orientalis, secundum litterarias conventiones modernorum, non attendendo quod tunc aliae vigebant leges, et aliae conventiones ([1]).

III. — Superest tandem ultima consideratio, deducta ex hoc quod scriptores biblici non scripserunt ad instructionem scientificam, sed religiosam. Nam Biblia sunt codex religiosus, et non manuale historiae, dicente Apostolo, 1 Cor. XIV-3: *Qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem, et exhortationem, et consolationem.* Porro si hagiographi de historia nihil curabant, nisi in quantum ad scopum sibi praefixum conducebat, quid prohibet quominus, *etiam extra casum implicitarum citationum,* historiam

([1]) « Les historiens modernes ont l'habitude de juger en racontant, « c'est-à-dire qu'ils ont une opinion sur le caractère de leurs sources « et la valeur des données qu'ils en tirent; ils expriment cette opinion, « et ils en prennent la responsabilité devant leurs lecteurs. Les écri« vains bibliques citent sans le dire les documents qu'ils exploitent, et « ils ne se prononcent pas sur la signification et la portée historique « du contenu. Pour saisir la différence du procédé, on n'a qu'à lire « quelques pages d'un historien moderne, et prendre ensuite les livres « des Rois et des Paralipomènes. Ce dernier ouvrage n'est qu'un tissu « de citations implicites. On ne peut pas s'attendre à trouver une autre « méthode dans le Pentateuque ». Alfredus Loisy, Etudes bibliques, pag. 121.

sat libere tractaverint, fingendo, adiungendo, amplificando, et plura artificialiter accommodando pro fine instructionis dogmaticae? Quod quidem maxime confirmatur ex modo quo praedixerunt futura. Nam eventus longo intervallo separatos saepe in eadem visione quasi consecutivos vident, et nulla interiecta mora, a typo transeunt ad antitypum, et a figura ad figuratum. Ipse Cornely, ubi de librorum propheticorum dictione edisserit, docet: « Prophetas saepe res futuras velut praesentes aut etiam « praeteritas proposuisse. Omnia vaticinia fragmentis esse simi- « lia, quae cuncta apto ordine disponi atque componi oporteat, « ut completa rei imago exoriatur. In prophetica praedictione non « eam quae in historica narratione, claritatem esse quaerendam, « et maxime cavendum esse ne eadem accurata temporum di- « stinctio quae ab historicis exspectatur, a prophetis postuletur, « etc. etc. » ([1]). At nos nunc quaerimus qua de causa licitum fuerit prophetis uti hac libertate in describendo futurum, et non licuisse in describendo praeteritum. Aut cur esset in causa veracitas divina, dum codex sacerdotalis proponit distinctionem sacerdotum et levitarum, unitatem sanctuarii, et alia similia, tanquam mosaicae institutionis, licet originem habuerint multo posteriorem, et iam amplius in causa non sit, cum Isaias Cyrum velut praesentem alloquitur, cum Ieremias vaticinatur Ierusalem fore in perpetuum centrum religionis, cum angelus praedicit filium nasciturum de Maria regnaturum esse in domo Iacob in aeternum, et occupaturum esse sedem David patris sui, cum Christus ipse in evangelio sub uno conspectu simul proponit et miscet ea quae ad ruinam Ierusalem, et ea quae ad finem mundi pertinebant.

Conclusio itaque sit, quod mythi sunt in Scriptura, implicitae quoque citationes falsorum documentorum, fictiones demum et artificiales historicorum eventuum accommodationes ([2]). Id ta-

([1]) Introd. in utriusque Testamenti libros, Dissert. 6, c. 1 § 3.

([2]) Nuperrime ultima accessit inventio, sed modaliter tantum a praecedentibus differens: in qua scilicet supponuntur scriptores sacri facta narravisse, non prout revera contigerunt, sed iuxta opinionem illius tem-

men absque praeiudicio veracitatis et inerrantiae, si ratio habeatur specialis formae litterariae quae antiquis illis libris propria est, pro varia conditione temporum, aliarumve circumstantiarum in quibus conscripti sunt. — Hactenus ingeniosa biblicorum nostrorum inventio.

§ 2.

Nunc autem, dum ad confutationem venio, vel invito in mentem occurrunt nota illa Melchioris Cani verba, l. 3 de locis, c. 2: « Paradoxa cum communi sensu pugnantia asserunt, quae « si vis argumentando refellere, res minime dubias argumen- « tando dubias facis. Cum enim illa quae in syllogismo antece- « dunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque esse opor- « teat his quae ex antecedentibus consequuntur, verendum sane « est, quando (talium) placita coarguimus, ne res maxime ab- « surdas minore evidentia refellentes, peccatum hoc ratiocinatio- « nis vitiosae ineptaeque peccemus ». Re enim vera facile assequimur positionem rationalistarum, quibus errores ac fabulae Bibliorum argumento sunt humanae ac plane naturalis eorumdem originis, sed iam omnem fidem superat claudicatio illa in duas partes qua isti, vel inspirationem simul cum errore, vel praesertim veracitatem simul cum fallaciis omnis generis conciliabilem volunt. Hic igitur quam maxime timendum ne summa absurditas minore evidentia refellatur. Adhuc tamen non inopportunae forsitan erunt observationes quaedam tam generales quam particulares: generales quidem circa principia quae totum processum regunt, particulares vero circa singulas per ordinem conclusiones, de mythis, de citationibus implicitis, et de artificialibus historiae adaptationibus.

I. — Quoad observationes generales, prima omnium esse

poris quo in scriptis relata sunt, adeoque, non secundum historicam *veritatem*, sed secundum historicam *apparentiam*. Hanc inventionem nervose confutavit Alphonsus Delattre S. I. in egregio opere: *Autour de la question biblique*, Liège, 1904.

posset, quod ubique contradistinguunt in Scripturis veritates religiosas a factis vel historicis vel per modum historiae relatis, non secus ac si facta illa, generatim saltem loquendo, nihil plus essent quam merum medium litterarium quod non propter se quaeritur, sed tantum propter ideam abstractam quam vestire debet, pertinerentque proinde ad solum veluti stylum Scripturae, minime vero ad res ipsas in quas directe ferebatur Dei inspirantis intentio. De qua conceptione sua nullam aliam rationem reddunt, nisi quod Scriptura non est manuale historiae, sed codex religionis. O ratio profunda! O vere admiratione digna! Quasi nempe, nihil commune haberent historia et religio. Quasi in religione revelata praecipuus locus ac potiores partes historiae tribuendae non essent. Quasi haec eadem religio in factis historicis non de integro fundaretur, per facta historica non omnimode sese commendaret, imo in magno quodam historico facto, tota quanta est, non consisteret! Verum gravissimus ille error, quem vix crederes potuisse serio admitti a viris sanae mentis et bonae fidei, iam fuit sufficienter confutatus in cap. 2, cum de rebus fidei et morum in Scriptura sacra agebatur. Unde, unice nunc insistendo in eo quod de novo advehit recens inventa theoria de formis litterariis, tria noto generalia principia, quae cum totam systematis fabricam portent, peculiare circa suam veritatem vel falsitatem iudicium requirunt. Et non puto negotium hoc ad abstrusas et valde reconditas quaestiones revera pertinere.

Principium primum: *Quod scriptores biblici nec plus nec minus auctores sunt, ac alii quicumque scriptores profani.* Falsum est, et falsum erit quamdiu causa instrumentalis non ponetur in eodem gradu causalitatis cum causa principali. Nam scriptores profani sunt principales auctores suorum operum, ex propria industria, propria virtute, propriaque cogitatione omnia concinnantes. Scriptores vero biblici sunt auctores solum instrumentales, sub flexione, determinatione, at afflatu Spiritus Sancti cuncta scribenda excogitantes et exarantes. Quomodo ergo auctores sicut alii, nec plus nec minus?

Principium secundum: *Quod ad scriptores biblicos pertinebat determinare litterarium genus librorum suorum.* Falsum est, et

falsum erit quamdiu ad auctorem principalem spectabit assignare speciem veritatis quae in libro proponenda et quaerenda est. Nam de eo nunc genere litterario agitur, de quo loquuntur nostri critici, ex quo totus libri sensus dependet, et a quo directivum principium integrae interpretationis accipitur. Ergo de genere litterario quo specificatur liber. Si autem id quo specificatur liber, non a Deo est, sed ab homine, quomodo adhuc principalis auctor Deus ?

Principium tertium : *Quod nulla est forma litteraria apud homines recepta, quam respuat inspiratio Spiritus Sancti.* Falsum est, si intelligatur de formis litterariis quas ipsi fingunt, praecipue vero de ineffabili illa forma litteraria historiae orientalis, quae proportionaliter se habet sicut forma medicinae artis apud Molière. Falsum est, inquam, et falsum erit quamdiu erit verum quod defectus nostros, ignorantias nostras, vitia nostra, temeritates et vanitates nostras inspiratio divina non capit. Nam quae illi dicunt genera litteraturae, verius diceres genera vanitatis, in quibus vel nulla excusatio est, vel si est, ignorantia excusat errorem, et temeritas ignorantiam (1). Atqui defectuum nostrorum corrector est Deus, non susceptor. Et si ad illam quoque comparationem nunc appellare licet, quam novi biblici afferre solent (2), Verbum caro factum non assumpsit ullum ex iis de-

(1) « Voulant divertir par les histoires anciennes la Grèce toujours « curieuse, (les Grecs) les ont composées sur des mémoires confus, « qu'ils se sont contentés de mettre dans un ordre agréable, sans se « trop soucier de la vérité ». Bossuet, Histoire universelle, 1ère Partie, 7ème époque.

(2) « La vérité divine, pour se manifester aux hommes, s'est in- « carnée comme le Verbe éternel. Le Fils de Dieu nous est devenu « semblable en tout, sauf le péché. Et la Bible aussi ressemble en tou- « tes choses à un livre de l'antiquité qui aurait été rédigé dans les « mêmes conditions historiques, à l'exception d'un seul défaut qui la « rendrait impropre à sa destination providentielle, et ce défaut serait « l'enseignement formel d'une erreur quelconque présentée comme « vérité divine. Mais... les interprètes de la révélation divine,.. se sont « conformés aux procédés littéraires employés de leur temps, et ils ont « moulé en quelque sorte la vérité révélée dans le cadre des opinions

fectibus qui ex peccato orti, aliquid adimunt de plenitudine scientiae et gratiae, sed habitavit in nobis plenum gratiae et veritatis. Quanto ergo minus horum defectuum fiet particeps secundum operationem illam, quae non iam assumptae, sed divinae suae naturae propria est, inspirando et dictando libros de genere *primitivo-mythico* vel *historico-orientali !*

Haec sane ad destructionem portentosi systematis sufficere viderentur. Si tamen ampliora desideras, veniamus nunc ad observationes speciales circa singulas eius partes, et primo quidem circa appositionem mythorum in Scriptura sacra.

II. — Mythus est traditio fabulosa quae pro vera historia a vulgo habetur, phantastice exprimens vel aliquod dogma religiosum, vel aliquam naturae legem, vel aliquod factum primitivum ([1]). Ex qua quidem descriptione iam perspicies rationem sententiae Cyrilli Alexandrini contra Iulianum apostatam : *Fabulosum namque in sancta et divinitus inspirata scriptura, prorsus nihil; veritatis plena sunt omnia* ([2]). Nam esto quod in mytho narratio nihil aliud sit quam vestimentum realitatis, semper tamen est vestimentum fallax, eo quod non ut vestimentum sese prodit, sed ut realitatem ipsam. Quippe, circumfertur sub forma traditionis historicae, et vel est quaedam credulitatis popularis procreatio, vel si a sapientibus forte adinventam illam velis, adinventam dicere debes in ordine ad popularem credulitatem. Unde Aristoteles, l. 12 Metaphysicorum : « Tradita autem sunt

« communes et des traditions de leur race, sauf à rectifier dans ces « données... ce qui pouvait contredire les principes essentiels de la vé- « rité religieuse ». Loisy, Etudes bibliques, p. 34.

([1]) Affectant critici aequiparare mythos cum parabolis seu allegoriis. In quo quidem, paradoxorum suorum cumulum semper magis ac magis adaugent. Nam ea est differentia inter mythum et parabolam, ut omnis explicatio obscuraret potius quam illustraret rem per se clarissimam. Certe parabola non est traditio, non vulgatur sub fide historiae, non habet originem illam mysteriosam et impersonalem quae ementitae narrationi in vulgo hominum conciliare solet auctoritatem. Denique, hic quoque locus est dicto Augustini ubi de notione temporis disserens ait : *Si nemo a me quaerat, scio. Si quaerenti explicare velim, nescio.*

([2]) Cyrill. Alex. ubi supra, l. 3 contra Iulianum.

« quaedam a maioribus nostris et admodum antiquis, ac in fa-
« bulae figura posterioribus relicta, quod hi dii sint, universam-
« que naturam divinum contineat. Caetera vero fabulose iam ad
« multitudinis persuasionem, et ad legum, ac eius quod conferat
« opportunitatem illata sunt. Hominiformes namque, ac aliorum
« animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia,
« et similia iis quae dicta sunt. Quorum si quis ipsum solum
« primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas
« substantias (id est separatas seu immateriales), divine profecto
« dictum putabit, et... has illorum opiniones quasi quasdam re-
« liquias, nunc usque salvatas esse. Patria itaque ac primorum
« opinio in tantum modo nobis manifesta sit » ([1]). Ubi vides adinventos mythos ad multitudinis persuasionem, quia cum multitudo de intelligibilibus persuaderi non posset, debuit officiosis quibusdam mendaciis decipi, secundum quod fuit optimum ad leges ferendas et ad utilitatem conversationis humanae. In quo quidem, tota de integro paganismi medulla reperitur. Nunc ergo, nisi Deum ipsum velimus huiusmodi imposturae cooperatorem facere, imo vero promotorem et magistrum, aut serio contendere, paradoxa super paradoxa congerendo, eamdem esse rationem de mythis ac de parabolis seu allegoriis, statim apparebit quo loco reponenda sit opinio biblicorum somniantium historiam primitivam a Deo inspiratam, compositam, et dictatam, quae tamen eiusdem conditionis esset cum historiis primitivis semi-legendariis ac semi-mythicis gentilis litteraturae.

Crescit autem, nedum minuatur argumentum, ex epuratione illa ad quam communiter appellant, ut mythos in Scriptura possibiles esse persuadeant. Nam mythus tanto magis deceptivus est, quanto magis dissimulat conditionem suam. Quapropter mythi biblici, praecise quia epurati ab omnibus absurditatibus gentilium fabularum, peiora omnium mendacia forent. Et sane, mythi paganorum habebant saltem in se, unde neminem deciperent nisi plane insipientem, et noverat in eis Aristoteles, noverant quicumque erant eruditi vel in sola sapientia saeculari, *ipsum so-*

([1]) Cf. Comment. S. Thomae in 12 Metaphys. lect. 10.

lum primum separando accipere. At mythi biblici decepissent omnes sapientes, omnes Patres, omnes doctores Ecclesiae usque in hodiernum diem, donec scilicet expletis longis noctibus praecedentium saeculorum, universalis erroris depulsor, novus sol scholae criticae tandem illuxisset.

Accedit quod, uti iam ostensum est, ea quae in Scriptura antiqua mythos esse volunt, proponuntur in N. T., ut facta realia ex quibus vel dogmaticae conclusiones eruuntur, vel exempla ad virtutem provocantia exhibentur. Accedit quod eadem illa facta adducuntur in Psalmis tanquam signa illustria potentiae et sapientiae et misericordiae Dei; tanquam mirabilia magna de quibus debet laudari Dominus Deus veritatis, laudari in aeternum, laudari a generatione in generationem, laudari a saeculo et usque in saeculum. Lege Psalmos 77, 104, 105, 113, 135, ubi singillatim commemorantur et plagae aegyptiacae, et divisio maris rubri, et man de caelo, et aqua de petra, etc. Propter haec omnia oportet confiteri Domino, quoniam in saeculum misericordia eius. Confiteri, inquam, Domino dominorum, qui interrupit mare et perduxit eos; qui deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis; qui pluit illis manna ad manducandum, et panem caeli dedit eis; qui transtulit Austrum de caelo, et pluit super eos sicut pulverem carnes; qui posuit in Aegypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos. Nunc autem ista ex te sunt semi-mythica et semi-legendaria. Ergo ad laudem Dei non amplius sufficit confessio eius super coelum et terram, nec satis est simplex veritas operum eius. Ergo haec debuisset esse totius Psalterii peroratio, haec conclusio, hic epilogus: « Laudate Dominum in san-
« ctis eius, laudate eum in firmamento virtutis eius. Laudate eum
« in virtutibus eius, laudate eum secundum multitudinem magni-
« tudinis eius. Laudate eum in sono tubae... Laudate eum in
« cymbalis benesonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis,
« *laudate eum in mythis et fabulis!* Omnis spiritus laudet Domi-
« num. Alleluia! »

III. — Sed de mythis hactenus satis. Iam veniamus ad citationes implicitas, quae novae inventionis pars magna sunt. Qua in re, id prae primis observari posset, eas quas citationes impli-

citas dicunt, transcriptiones seu insertiones documentorum potius debuisse dici, citationes vero sat inepte appellari. Citare enim, ex proprietate vocabuli nihil aliud est quam aliquem ad testificandum advocare, alicuius testimonium allegare. At ubi nulla testis comparitio est, ubi citatio? Quidquid vero sit, de vocabulo non tantopere curabimus, quia satis est ut de re ipsa quae per vocabulum intenditur, constet. Porro sub appellatione *implicitae citationis* nunc venit *tacita* adductio documenti quod auctor prae manibus habet, et quod inserit narrationi suae sub fide documenti ipsiusmet, sponsorem veritatis eius nequaquam se faciendo. Et propterea citationis nomen ubique affectant, ut scilicet quemdam alium insinuent testem, penes quem solum sit lapsus vel fallacia. Sed vanissimum effugium ad conciliandam inerrantiam Scripturae cum materiali falsitate narrationum eius, sequens tibi ostendet consideratio.

Quamcumque enim formam litterariam supposueris, quoscumque usus seu conventiones pro temporum vel locorum diversitate vigentes in medium adduxeris, oportet tandem corde credere et ore confiteri, libros sacros fuisse Spiritu Sancto dictante conscriptos, et quidem quoad omnes et singulas eorum partes, *adeoque et quoad omnes et singulas sic dictas citationes implicitas*. Nam si citatio etiam proprie dicta, id est formalis atque explicita, verissima quaedam pars libri est, quae ab auctore esse debet, non secus ac caetera, uti supra ostensum est evidenti argumento (1), quanto magis citatio implicita, quae nulla allegatione facta, corpori narrationis interseri nunc supponitur! Necesse igitur est ut et ipsae quas implicitas dicis citationes, fuerint ab hagiographis, non proprio motu propriaque industria appositae, sed sub dictatione Dei. Quo semel principio inconcusse praeiacto, iam vide quam sit insubsistens tui systematis constructio. Et scriptor quidem humanus invenit documentum cuius valorem ignorat; nihilo tamen minus transcribit illud, et inserit narrationi sub quodam veluti periculo sortis, existimans se in omni casu pro excusato haberi posse, partim propter praesumptam probabilitatem

(1) Vide supra, pag. 37, seq.

veracitatis documenti, partim propter considerationes quas critici nostri ingeniose invenerunt: transeat! Sed quid, quaeso, diceres de illo cui falsitas documenti esset certissime nota, quique non obstante hac sua certissima conscientia, documentum ipsum simpliciter ac sine addito vel insereret narrationi vel dictaret inserendum? An forte probitatem historicam distingues in occidentalem et orientalem, in antiquam et modernam? Mirum sane si in casu, probitas etiam orientalis, adhuc salva et integra maneret. Quidquid vero sit, cum Deus ipse nec occidentalis sit nec orientalis, nec antiquus nec modernus; cum insuper ea quae falsa sunt, non apprehendat ut probabiliter vel possibiliter vera, sed cognoscat certissime et determinatissime ut falsa; cum denique apud ipsum nil valeant illi usus et illae conventiones quas sola hominum vel vanitas vel ignorantia introduxit: intelliges, puto, quomodo ex dictatione eius descendere omnino non possit citatio implicita falsi et erronei documenti. Et ideo a primo ad ultimum, doctrina de citationibus implicitis intellecta in eo sensu, et prae eo scopo quem intendunt novi exegetae, est evidentissime reiicienda.

Denique hic quoque proportionaliter applicari potest regula Augustini ubi supra: Admissa semel in tantum auctoritatis fastigium implicita aliqua citatione, nulla illorum librorum particula remanebit, quae non ut cuique videbitur ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad citantis auctoris consilium officiumque referatur. Id quidem aequivalenter fatentur, ut vidimus, illi quos non male *radicales* criticos appellares. Sed et frustra alii qui *moderati* dicuntur, applicationem systematis ad certos limites restringere tentant. Nam si exempli gratia, ut te expedias a sat levi difficultate quae in genealogia Christi (Luc. III-36) de Cainan occurrit, pro quanto dicitur ibi Cainan filium fuisse Arphaxad, Sale autem filium Cainan, dum ex Genes. XI-12 constat Sale non nepotem Arphaxad fuisse, sed filium, nullamque inter hos mediam generationem intercessisse: si, inquam, dicis Lucam implicite citasse mendosam versionem septuaginta interpretum, ita scilicet ut penes ipsos solos esse vellet in hac parte fidem et auctoritatem, curnam, quaeso, de quolibet evan-

gelico sermone Christi ad explicationem difficili, non eodem iure praetenderet quispiam implicitam citationem unius ex iis dubiae fidei documentis, quae tempore redactionis evangeliorum, testante ipso Luca I-1, de vita et gestis Christi passim vulgabantur? Et sic discurrendo per singula, perniciosissimo semel principio introducto, auctoritas evangelii fluctuans, incerta, et per omnia labilis invenitur. Sint ergo, ut volueris, tacitae quaedam in Scripturis transcriptiones praeexsistentium documentorum; id tamen certo certius nonnisi ex dictatione Dei, qui dum documenta illa inspiratae narrationi interseruit, eo ipso fideiussorem se fecit fidelitatis atque omnimodae veracitatis eorumdem. Caeterum, ad difficultatem supradictam, aliasque similes, tot possibiles atque etiam obviae explicationes occurrunt, ut nequaquam ibi locum habere possit excusatio, ut aiunt, petita ex necessitate causae. De qua re vide, si lubet, probatos auctores ([1]). Interim vero, liceat praesentem doctrinam firmare ex recenti decisione Commissionis Pontificiae de re biblica.

Quaesitum fuerat: *Utrum ad enodandas difficultates quae occurrunt in nonnullis S. Scripturae textibus, qui facta historica referre videntur, liceat exegetae catholico asserere agi in his de citatione tacita vel implicita documenti ab auctore non inspirato conscripti, cuius adserta omnia auctor inspiratus minime approbare aut sua facere intendit, quaeque ideo ab errore immunia haberi non pos-*

([1]) Primus inventor citationum implicitarum videtur fuisse Caietanus, teste Melchiore Cano l. 2 de locis, c. 18 in responsione ad 6um: « Eam « obiectionem quae sexto loco posita est (de Cainan filio Arphaxad et « patre Sale), qua via Caietanus noster repellere tentaverit, invitus qui« dem facio ut dicam, sed dicam tamen ne in Evangelii veritate tuenda « nostris videar pepercisse. Significat certe ille primum, (nam deinde « in ea opinione non perstat), *Lucam evangelistam septuaginta interpre« tum errorem in hac parte, sine proprio tamen errore secutum.* Id quod « ego non solum intelligere, sed ne cogitatione quidem informare pos« sum. Si enim evangelista imprudens septuaginta interpretes errantes « in historia evangelii sequitur, licet imprudens, sed errat tamen. Sin « autem videns prudensque, ut dicitur, fictam a septuaginta narrationem « suo evangelio inserit, errat quoque, et eo magis, quod dedita opera « Evangelii sinceritatem fabula commentitia contaminat, etc. ».

sunt. — Et fuit responsum: **Negative,** *excepto casu in quo, salvis sensu ac iudicio Ecclesiae, solidis argumentis probetur:* 1°) *hagiographum alterius dicta vel documenta revera citare, et* 2°) *eadem nec probare nec sua facere, ita ut iure censeatur non proprio nomine loqui.*

Itaque negativa responsio est. Sed propter exceptionem appositam, visum est aliquibus, reiectam quidem fuisse opinionem *exaggeratorum,* qui integros fere libros historicos Sacrae Scripturae citationibus implicitis nec plus nec minus constare volunt; probatam vero, et vix non canonizatam sententiam aliorum qui dicuntur *moderati,* et intra iustos limites ut aiunt, systema concludunt. Verene sic se rem habere putas?

At contra eiusmodi interpretationem iam satis superque foret vel simplex illa observatio, quae prima etiam fronte occurrit: Neminem nempe ita unquam desipere potuisse, ut diceret quod, verificata semel duplici hypothesi casus excepti, (si solidis argumentis probetur, hagiographum alterius dicta vel documenta revera citare, et eadem nec probare nec facere sua), non liceat exegetae catholico inde enodare difficultates occurrentes in nonnullis Scripturae textibus. Nimis enim evidens atque aperta res ista est, quam ut viri sensati contradictionem ferat. Non ergo ibi est aut esse potuit punctum controversiae circa sic dictum citationum implicitarum systema.

Sciendum igitur quod huius systematis auctores id sibi volunt: Hagiographum iure censeri non proprio nomine loqui, *ex hoc ipso, ex hoc solo,* quod documenta alterius auctoris tacite citat. Et solum est differentia inter exaggeratos et moderatos, quatenus exaggerati opinantur citationes implicitas habendas esse pro regula in historia sacra, casus vero in quibus hagiographus proprio nomine loquitur, pro exceptionibus ad regulam, toties quoties positive probandis. Moderati autem ex inverso sentiunt regulare esse, quod sacer historicus proprio nomine loquatur, et citationes implicitas, utpote extraregulares, debere pro singulis casibus specialiter demonstrari. Caeterum, omnium indiscriminatim sententia est, sufficere solum factum (aut praesumptum iuxta exaggeratos, aut demonstratum iuxta moderatos) tacitae

citationis documenti non inspirati, ut legitima conclusio sit: hagiographum sub sola fide dicti documenti asserta eius retulisse, et idcirco asserta ista non necessario tanquam ab historico errore immunia haberi debere.

Nunc autem Commissio biblica opinionem hanc de integro reiicit, et casus quem excipit, est revera extra ambitum systematis implicitarum citationum, quocumque tandem modo accepti. Nam secundum exaggeratos, ad enodandas difficultates occurrentes in textibus Scripturae qui facta historica referre videntur, liceret exegetae catholico asserere agi in his de citatione implicita, *nulla etiam speciali demonstratione facta*. Secundum moderatos vero, id liceret exegetae catholico, *una tantum demonstratione facta, hagiographum nempe alterius dicta vel documenta revera citare*. At Commissio biblica non unam tantum demonstrationem necessariam esse asserit, *sed duas:* quatenus praeter factum citationis tacitae, hoc quoque aliud solidis argumentis vult probari, hagiographum scilicet documenta tacite citata nec probare nec facere sua. Quo quidem in casu evidenter constat errorem admissibilem non provenire praecise ex hoc quod citatio implicita fuit, sed ex illo alio capite cuius probatio quaeritur, et a quo tota de integro solutionis legitimitas pendet. Esset enim eadem ratio extra citationis casum. Sicut quando dicit Ecclesiastes: *Unus est interitus hominum et iumentorum, etc.*, nulla est etiam implicita documenti citatio. Adhuc tamen veritas non est. Quippe, solidis argumentis demonstratur, poni haec in ore materialistarum seu scepticorum, et hagiographum nec probare ista, nec facere sua.

Recte ergo concludes Commissionem biblicam simpliciter et absolute confixisse systema quod vocant citationum implicitarum. De quibus hactenus satis.

IV. — Superest tandem ultima et pessima omnium inventio, qua scilicet in eloquiis veritatis introducitur formalis, expressa, et data opera ab ipso auctore sacro quaesita historiae corruptio, amplificatio, arbitraria accommodatio, ad veritates fidei et morum efficacius inculcandas. In quo quidem iterum redeunt omnes animadversiones superius adductae, sive de fine qui non legitimat

media; sive de inaudito illo ac vere incredibili modo informandi mores per ipsum in actu exercito datum falsationis exemplum; sive de dictatione seu suggestione divina, quae si supponatur ad eiusmodi falsationem sese non extendere, pessum ibit fides integralis Scripturae inspirationis, sin autem e contra, in causa erit principium a quo sine blasphemia recedere nefas, Deum scilicet nullius mendacii auctorem esse posse. Quippe omnia quae adducunt ad palliandum mendacii crimen, illis solis fucum facere poterunt, quibus ad suas praeiudicatas opiniones tuendas omnis tandem ratio bona videbitur. Non ergo est cur in his denuo occupemur. Sed quoniam speciale nunc argumentum se habere putant ex modo quo in Scriptura praenuntiantur futura, operae pretium erit et de novo hoc sophismate pauca quaedam observare.

Revera admirationem movet quod homines qui tot genera litteraria distinguunt secundum usus et conventiones hominum, distinctionem iam apponere nesciant ubi eam ipsa rerum natura indicat. Quaerunt igitur quid distet inter historicam narrationem praeteriti, et propheticam annuntiationem futuri, et dico quod responsio non est a longe repetenda, sed ex ipsa diversa conditione praeteriti et futuri naturaliter accipitur. Id nempe distat, quod distat inter cognitionem rerum in seipsis, et cognitionem rerum in speculo divinae aeternitatis. Id distat, quod distaret inter visionem hominis qui ambulans et ipse in via, caeteros eadem via ambulantes intueretur unum post alium, et visionem hominis qui in alto atque eminenti loco extra ordinem transeuntium positus, omnes transeuntes simul aspiceret. Uno verbo haec est differentia, quod historica narratio praeteriti modum habet ipsarum rerum quae motu temporis abripiuntur, prophetica autem annuntiatio futuri impressum retinet modum divini intuitus, cui ratione quadam incomprehensibili cuncta volumina saeculorum transeuntia manent, currentia stant, ut dicit Gregorius l. 20 Moral. c. 32. Nam in illustratione mentis prophetae resultat similitudo veritatis divinae praescientiae, et propter hoc eiusmodi illustratio vocatur speculum aeternitatis, quasi repraesentans Dei praescientiam, qui in sua aeternitate omnia praesentialiter videt. Hinc ergo sumes rationem ex natura rei, cur in

prophetica dictione eventus longo intervallo separati simul coniungantur, aut cur saepe sit subitus transitus a typo ad antitypum, imo antitypus eodem quandoque nomine censeatur ac typus ipse, quasi quaedam eius continuatio. Nam propheta in ea est specula constitutus, in qua mutatur prospectiva, et sub alio veluti angulo res motu temporis abreptae attinguntur (1). Hinc quoque intelliges cur contingat ut quae quoad nos adhuc futura sunt, enuntientur in forma praesentis, et frequentius in forma praeteriti : « Intendite, inquit Augustinus, quare pleraque prophetae « ita dicunt tanquam praeterita sint, cum praenuntientur futura, « non facta... Quia Deo et futura tam certa sunt, tanquam praete- « rita sint. Nobis enim ea quae praeterierunt, certa sunt; quae futura, « incerta sunt. Novimus enim aliquid accidisse, et non potest fieri « ut non acciderit quod accidit. Da prophetam cui tam certum sit « futurum quam tibi praeteritum ; et quam tibi quod meministi « factum, non potest fieri ut non sit factum, tam illi quod novit « futurum, non potest fieri ut non fiat. Ideo de securitate dicun- « tur tanquam praeterita, quae adhuc futura sunt » (2). Accedit quod futurum est secretum Dei ; praeteritum vero, naturale humanae cognitionis obiectum. Et putas necesse esse ut secretum Dei tam distincte nobis pandatur, quam distincte sese notitiae nostrae offerunt res communes in propatulo expositae ? Imo vero, in revelatione futuri semper expresso consilio miscetur obscuritas, quam sola removet eventus adimpletio (3). Undecumque ergo

(1) « Ex hoc Deo competit futura certitudinaliter ut praesentia co- « gnoscere, quia eius intuitus aeternitate mensuratur, quae est tota simul ; « unde eius aspectui subiacent omnia tempora, et quae in eis geruntur. « In quantum igitur ab isto divino aspectu resultat in mente prophetae « futurorum scientia per lumen propheticum et per species in quibus « propheta videt, ipsae species simul cum lumine prophetico speculum « aeternitatis dicuntur, quia divinum intuitum repraesentant, prout in « aeternitate futurorum eventus praesentialiter inspicit ». S. Thomas de Verit. Q. 12, a. 6. Vide etiam, 2-2, Q. 173, a. 1.

(2) August. Enarrat. in Psalm. 43, n. 8.

(3) Egregie Bossuetius, rationes exponens cur Christus, Matth. XXIV, sub uno sermonis contextu depinxerit proximam ruinam Ierusalem et remotam ruinam totius mundi in fine saeculorum, ait : « On demandera « pourquoi J. C. n'a pas voulu distinguer des choses si éloignées. C'est

res aspiciatur, apparet nullum esse argumentum quo a modo praenuntiationis propheticae consequentiam aliquam trahere volunt ad modum narrationis historicae, praesertim cum nihil commune habeat, praetereaque nihil, quidquid in stylo et forma vaticiniorum notari unquam poterit, cum amplificationibus illis mendacio plenis, quibus proponerentur tanquam facta ea quae facta non sunt, vel tanquam circumstantiae realium eventuum ea quae nunquam evenerunt.

Ultima itaque conclusio sit, quod cum de formis litterariis nunc agatur, sanioris forsitan criticae argumentum darent, si loco quaerendi cui communi generi seu praedicamento divini libri sint adiudicandi, agnoscerent potius genus illud singulare, transcendens, nullam cum aliis comparationem ferens, quod est ipsa Scriptura sacra. Tunc enim non arbitrariis suis considerationibus relinquerentur, sed nec ratio a priori eis deesset, nec ratio a posteriori. Non ratio a priori, quia dignum sane est ut libri illi quorum Deus principalis auctor, proprium quiddam in ipso modo loquendi prae se ferant, quod in aliis non invenitur. Nec etiam ratio a posteriori, quia de facto exsistunt Biblia, quibus nulla alia litteratura vel a longe comparari potest, multoque minus litteratura illa Babylonica quam in medium adducunt. Quae si Bibliis nostris similis esse dicitur, forte sicut deformis simia dici potest similis homini.

« premièrement, par la liaison qu' il y avait entre elles, l' une étant la « figure de l'autre ; la ruine de Jérusalem figure de celle du monde, « et de la dernière désolation des ennemis de Dieu. Secondement, par- « cequ'en effet plusieurs choses devaient être communes à tous les « deux événements. Troisièmement parceque, lorsque Dieu découvre les « secrets de l'avenir, il le fait toujours avec quelque obscurité ; parce- « qu'il ne veut pas contenter la curiosité, mais édifier la foi ; parcequ'il « veut que les hommes soient toujours surpris par quelque endroit... « Voila pourquoi la prédiction de la ruine de Jérusalem est en quelque « sorte confondue avec celle du monde. Apprenez, o hommes ! par « l'obscurité que J. C. même veut laisser dans sa prophétie, apprenez « à modérer votre curiosité, à ne vouloir pas plus savoir qu'on ne vous « dit, à ne vous pas avancer au delà des bornes, et à entrer avec « tremblement dans les secrets divins ». Méditations sur l' Evangile, derniére semaine, 68ème jour.

CAPITULUM QUINTUM

DE INTERPRETATIONE SACRAE SCRIPTURAE

« Omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit ». 2 Petr. I-20.

Ultimo dicere oportet de subordinatione criticae ad magisterium ecclesiasticum et unanimem consensum Patrum in exegesi scripturaria. Et primo de legitimo sensu decreti Tridentini circa usum et interpretationem sacrorum librorum. Secundo de iis quae ex hoc decreto consequuntur.

§ I.

Dupliciter hac nostra aetate eludere tentaverunt decretum Tridentini de usu et interpretatione sacrorum librorum. Dixerunt aliqui, decretum hoc esse mere disciplinare, et non absolute pro quovis tempore habere valorem, sed solum pro illis circumstantiis in quibus editum est. Alii vero perspicientes ne verosimiliter quidem id persuaderi posse, ad aliam confugerunt cavillationem, asserentes interdictum concilii, ne quis Scripturam Sacram interpretari audeat *contra* sensum quem tenuit et tenet Ecclesia, esse intelligendum pure et simpliciter de eo quod fas non sit, interpretando Scripturas, dogma aliquod fidei ab Ecclesia definitum excludere vel negare; caeterum, plenam relinqui libertatem quoad positivam quorumlibet textuum exegesim, dummodo doctrina Ecclesiae pro norma saltem negativa sancte retineatur. Ne ergo, exempli gratia, neges explicite Iesu Christi divinitatem, vel realem eius in Eucharistia praesentiam, nec unquam trahas

verba Scripturae ad positivum sensum qui cum his dogmatibus conciliari nullatenus possit, et fecisti satis. In reliquo, nihil prohibebit quin pro tua sapientia seu etiam phantasia, ea quoque loca quae tanquam dogmatum nostrorum expressiva ac demonstrativa semper ab Ecclesia habita sunt, intelligas tu, sensu haud quidem contradictorio, adhuc tamen alio quolibet modo vel ratione diverso.

Specimen accipe ex recentissimo opere theologiae positivae de Eucharistia, praesentia reali, et transubstantiatione [1]. Auctor recenset et suae crisi subiicit ea quae Eucharistiam spectant in novo testamento, nimirum testimonia Pauli, Lucae, Marci et Matthaei, ac demum Ioannis. — In primo capitulo, de Paulo ait quod verba eius, I Cor. X-XI, nequaquam ostendunt realem Christi praesentiam in Sacramento: « Christianus manducat « carnem victimae immolatae in cruce; id tamen, an in re, an « solum in figura? Huic quaestioni Paulus non respondet, et ne « verbum quidem habet unde ei satisfiat » [2]. Et infra in conclusione: « Doctrina Pauli affirmat quod in Eucharistia panis et « vinum procurant participationem corporis immolati in cruce, « sed secundum aliquem modum (realem vel figurativum), quem

[1] Pierre Batiffol. recteur de l'Institut catholique de Toulouse. Etudes d'histoire et de théologie positive. Deuxième série. L'Eucharistie, la présence réelle, et la transsubstantiation. (Paris, Lecoffre, 1905).

[2] « De même que le Juif participe au sacrifice offert sur l'autel « en mangeant la chair de la victime qui a été immolée, ainsi le chré- « tien participe au sacrifice unique et définitif qui a été offert à Dieu « sur la croix, en mangeant le pain et en buvant le vin dont le Christ « a dit: Ceci est mon corps pour vous, cette coupe est la nouvelle al- « liance en mon sang. Telle nous apparait la pensée de S. Paul sur « l'eucharistie. Mais il importe d'en bien mesurer le contenu. Le chré- « tien mange la chair de la victime immolée sur la croix: mais la mange- « t-il réellement ou en figure? S. Paul ne répond pas à cette question. « Ou encore, quelle est la nature de la κοινωνία qui fait que le chrétien « est κοινωνός de la croix? Est-ce une κοινωνία pareille à celle qui par « l'idolothyte, associe le païen au démon?... S. Paul, dans les textes cités, « n'a pas un mot qui réponde à la curiosité que ces textes provoquent. « Et l'on sollicite ces mêmes textes lorsqu'on veut y voir davantage ». Op. cit. pag. 18-19.

« Paulus non definit » ([1]). — In secundo capitulo, de valore testimonii evangelii Lucae, ad dogma realis praesentiae quod attinet, auctor silet, nec quidem immerito. Quid enim opus ei erat aliquid adiicere iis quae praecedenter dixerat de narratione Paulina, cui illa evangelistae non solum nihil addit, sed et ad amussim noscitur per omnia respondere? Remanebat tamen fractio panis, de qua idem ipse Lucas pluries meminit in libro Actuum, eratque locus inquirendi quid sibi vellet ista religio. Et responsio datur diversa pro variis phasibus evolutionis conscientiae christianae. Initio enim, Act. II-46, fuit observantia privata, actus pietatis domesticae qui saepe saepius a familiari fractione in mensa communi non distinguebatur nisi per intentionem directricem. « At « quo melius intellectus fuit profundus sensus religiosus fractionis eucharisticae, eo etiam magis vestigium primitivae familiaritatis disparuit, et gestum augustum circumdederunt crescente reverentia ac solemnitate. Talis iam coena Troadis, « Act. XX-7, seq. » ([2]). Haec de Luca in capitulo secundo. —

([1]) « La doctrine de S. Paul, en résumé,... fait de l'eucharistie l'institution même du Christ... A la cène, le pain et le vin ont servi au « Christ à proclamer la nouvelle alliance qui allait être scellée en son « sang. Dans l'eucharistie, le pain et le vin procurent la κοινωνία au « corps et au sang immolés sur la croix, ils la procurent en une manière que S. Paul ne définit pas ». Ibid. p. 20.

([2]) « Le texte judéo-chrétien insiste sur le fait que les nouveaux convertis appartiennent encore au judaïsme fidèle, mais il souligne cet « autre fait que l'acte par lequel ils sont chrétiens, c'est la fraction domestique du pain. Cette fraction du pain est une observance privée, « une sorte de rappel intime du Christ, un acte de piété domestique « qui ne se distinguera bien souvent de la fraction familière du pain à « table que par l'intention directrice. Tel le repas d'Emmaüs où le Sauveur prend du pain, le bénit, le rompt, et le partage aux deux disciples sans que l'on puisse voir là rien de l'eucharistie. A mesure que « l'on comprendra davantage le sens religieux profond de la fraction « eucharistique du pain, toute trace de la familiarité primitive s'effacera, « et l'on entourera le geste auguste de la fraction eucharistique du pain « d'un respect et d'une solennité croissante. Telle déjà la cène de « Troas ». Op. cit. pag. 28. — Quid autem haec distent a protestanticis vel rationalisticis theoriis evolutionis Alfredi Loisy, contra quem solet auctor specie tenus confutator incedere, videant revera peritiores.

Iam in capitulo tertio, quod est de Marco et Matthaeo, eadem ac supra observatio occurrit: nihil nempe apud auctorem inveniri circa valorem testimoniorum pro realitate sacramentalis praesentiae. Nam rursus, si narratio primae ad Corinthios ne verbum quidem habet quo ad catholicum potius quam protestanticum sensum positive determinetur, satis superque lector iam intellexit, narrationem substantialiter identicam duorum priorum synopticorum in eadem prorsus versari conditione. Et hoc in tuto iam positum erat. Ideo auctor alio convertit ferramenta demolitionis, et post allatas antilogias Ioannem inter et synopticos quoad diem celebrationis coenae, concludit quod verosimilior solutio illa est, quae eidem coenae denegat omnem characterem paschalem. Frustra Matthaeus dicit: *Prima autem die azymorum... fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, et paraverunt pascha. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis.* Frustra Marcus: *Invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt pascha. Vespere autem facto, venit cum duodecim.* Frustra Christus apud Lucam: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar.* Frustra auctor ipse supra observavit, narrationem Lucae in hoc a narratione Pauli maxime distingui, quod Lucas characterem paschalem coenae quam evidentissime notat ac describit ([1]). Frustra cantat Ecclesia: *Noctis recolitur coena novissima, qua Christus creditur agnum et azyma dedisse fratribus iuxta legitima priscis indulta patribus. Post agnum typicum, expletis epulis*, etc., et rursus: *In supremae nocte coenae recumbens cum fratribus, observata lege plene cibis in legalibus,* etc. His utique non obstantibus, verisimilior explicatio est: non pascha a Christo fuisse celebratum in ea nocte qua tradebatur, sed caeremoniam familialem quam Iudaei vocabant *Kiddûsch,* de quo postea *Kiddûsch,*

([1]) « Le témoignage de S. Luc sur l'eucharistie est d'abord con- « tenu dans le récit que le troisième évangile fait de la cène. Le récit « se distingue du récit de S. Paul par ce premier trait, *que Luc mar- « que le plus nettement qu'il se peut, le caractère pascal de la cène* » Op. cit. pag. 26.

ex rabbinorum commentariis plura deinde auctor edisserit (1). — Demum in sexto capitulo quod est de Ioanne, edocemur eam esse inter Ioannem ipsum et quatuor praecedentes differentiam, quod Paulus, Lucas, Marcus et Matthaeus vere de Eucharistia locuti sunt, tametsi quid Eucharistia sit, an panis, an corpus Christi, minime definiant; Ioannes vero de hoc sacramento nihil omnino habet, nisi forte allusive in tribus quatuorve versiculis: « Invenitur quod Ioannes valde parum locutus est de Eucharistia, « cum in summa ad eam c. 6 non alludat nisi in vers. 53-56. » (2).

Ecce igitur tibi sat liquidum exemplum de modo quo schola critico-historica intelligit decreta Ecclesiae circa interpretationem sacrorum librorum. Satis eis est, si diserte et ipsis omnino terminis dogma solemniter definitum sua exegesi non confodiant, ut deinde omnia sibi licere arbitrentur. Sed nec opus est magna consideratione ut perspicuum fiat, hanc methodum nihil minus secum ferre quam completam fidei ac religionis christianae destructionem, sicut toto suo libro quoad speciale dogma Eucharistiae, praefatus auctor, in actu, ut aiunt, exercito luculenter commonstrat.

Iam negavit valorem omnium fontium scripturalium in quibus suae fidei documenta circa sacramentum altaris, ab initio agnoverat Ecclesia. Ubinam ergo eiusdem catholicae fidei firmum fun-

(1) « Cette contradiction (sic) de S. Jean et des Synoptiques est un « des problèmes classiques de l'exégèse ancienne et moderne. Des nom- « breuses combinaisons qui ont été élaborées pour résoudre cette con- « tradiction, *celle qui dénie à la cène tout caractère pascal*, *nous semble à « mesure que nous y réfléchissons davantage*, *la plus vraisemblable*... La « cène, telle que Jésus l'a célébrée le jeudi soir 13 Nisan, serait donc « le repas de la veille de la pâque, non la pâque proprement. Or les « Juifs célébraient chaque veille de sabbat, une brève cérémonie fami- « liale qu'ils appelaient *Kiddûsch*... On entendrait donc d'un *Kiddûsch* « tout ce que S. Mathieu et S. Marc rapportent de la préparation de « la cène, etc. » Op. cit. pag. 41-43, seq.

(2) « Une fois abattue la poussière de symbolisme soulevée ainsi « autour de l'évangile de S. Jean, on découvre en effet, que l'apôtre a « bien peu parlé de l'eucharistie, puisque, en dernière analyse, il n'y « fait allusion que dans les v. 53-56. » Op. cit. pag. 104.

damentum? Forte in monumentis traditionis, in testimoniis Patrum? Sed contra est primo, quod solent Patres in suis de Eucharistia tractationibus, appellare ad Scripturas, utputa ad Ioannem in sermone de pane vitae, ad Paulum, Matthaeum, Marcum et Lucam in narratione institutionis sacramenti. Nunc autem, si nec Paulus, nec Matthaeus, nec Marcus, nec Lucas, nec Ioannes ea dicunt ex quibus praesentiae realitas constare possit, quomodo adhuc receptibiles hac de re attestationes eorum qui et Pauli et Matthaei et Marci et Lucae et Ioannis auctoritatibus nituntur? Quomodo firmum aedificium, cuius basis imaginaria? Aut forte iis unquam auctoribus fidere dignum et iustum fuit, qui *sollicitant textus,* ut in eis inveniant ea quae non continent? — Sed contra est secundo, quod non maior est Patrum auctoritas in testando dogmata, quam in testando sensum dogmaticum textuum Scripturae. Proinde, si quoad secundum reiicitur haec auctoritas, nulla est ratio excogitabilis cur quoad primum admittatur. — Sed contra est praesertim tertio, quod libertatem quam sibi vindicant in exegesi scripturali, a fortiori retinebunt in exegesi patristica. Et quodnam, quaeso, traditionis testimonium firmum ac demonstrativum illis videbitur, qui dicunt textus: *hoc est corpus meum, hic est sanguis meus,* ne verbum quidem continere, quo satisfiat curiositati inquirentis utrum caro victimae in cruce immolatae realiter manducetur sub specie sacramenti, vel figurative tantum? Pro arbitrio igitur Patres habebunt, alios ut symbolistas, alios ut realistas. Pro eodem arbitrio ipsos realistas divident in classes duas. Alii cum Ambrosio credent quod corpus in sacramento praesens, est identicum cum corpore Christi historico. Alii e contra cum Augustino tenebunt, corpus sacramentale nequaquam esse ipsum corpus natum de Virgine, passum in cruce, et nunc gloriosum in caelo, sed aliud plane diversum, materiae expers, ab omni concretione absolutum, de quo quid sit scire impossibile est, corpus denique quod non est corpus. Hanc porro erroneam, imo et haereticam sententiam, quam per totum suum librum omnibus modis ut suam auctor inculcat, vere augustinianam esse mordicus defendet. « Theologi scholastici, inquit, volunt invenire « apud Augustinum suam theoriam (sic) de praesentia in Eucha-

« ristia *corporis historici Christi.* Vidimus quam longe aberat « Augustinus a tam praecisa affirmatione. Insistunt tamen, et ap- « pellant ad quosdam textus famosos. Primus est in quo Augu- « stinus quaerit quomodo possumus adorare, sicut vult Psalmista « (Psalm. XCVIII-5), scabellum pedum Domini, quod est terra? « Hoc ideo est, respondet Augustinus, quia terra ibi potest intel- « ligi de carne Christi: *Suscepit enim de terra terram, quia caro de* « *terra est, et de carne Mariae carnem accepit. Et quia in ipsa carne* « *hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem* « *dedit, nemo autem illam carnem manducat nisi prius adoraverit,* « *inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Do-* « *mini.* Si ergo caro Christi, illa ipsa quam accepit a Maria, « non est in Eucharistia, cur de adoratione eius loquitur Augu- « stinus? *Nemo,* inquit, *illam carnem manducat, nisi prius ado-* « *raverit.* » Audisti argumentum theologorum. Audi nunc respon- sionem. Prosequitur enim auctor, et dicit: « Non puto textum « esse tam peremptorium, quam theologis asserere placet. Nam « si integraliter legatur, invenitur quod Augustinus revindicat « adorationem pro Deo, cuius terra est scabellum, et quod pro « carne ipsa idem Augustinus nihil revindicat: *Numquid autem,* « ait, *caro vivificat? Ipse Dominus dixit, cum de ipsa commenda-* « *tione eiusdem terrae loqueretur: Spiritus est qui vivificat, caro* « *autem nihil prodest. Ideo et ad terram quamlibet cum te inclinas* « *atque prosternis, non quasi terram intuearis, sed illum sanctum* « *cuius pedum scabellum est, quod adoras: propter ipsum enim* « *adoras.* Dominus igitur in coena instituit sacramentum carnis « suae, illius carnis quae terra erat. Sed haec caro, sive histo- « rica, sive sacramentalis, non valet nisi per spiritum qui ipsam « vivificat. Itaque, quando te prosternis coram sacramento, non « consideras terram quamlibet, sed adoras sanctum cuius haec « terra scabellum est. Propter ipsum adoras » ([1]). En tibi spe-

([1]) « Les théologiens de l'Ecole veulent retrouver chez Augustin « leur théorie (!) de la présence dans l'eucharistie du corps historique « du Christ. Nous avons vu combien Augustin était loin d'une affirma- « tion si précise, etc. etc. » Op. cit. pag. 249. — Et supra, pag. 243, de Augustino dixerat: « On ne saurait inculquer plus énergiquement

cimen interpretationis Patrum, sicut supra specimen habuisti interpretationis Scripturarum. Si, inquit auctor, integraliter legas, invenies quod Augustinus revindicat adorationem pro Deo, pro carne autem ipsa in sacramento nihil revindicat. Et tamen expresse dixit Augustinus: Quia ipsam carnem in qua hic ambulavit, ipsam carnem quam de Maria accepit, manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat nisi prius adoraverit, inventum est quemadmodum adoretur terra scabellum pedum Domini. Et adhuc addidit Augustinus id quod auctor reticuit, quod dissimulavit, quod de textus integritate truncavit, dimidiatam tantum, et inabsolutam phrasim citans: *Inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini,* **et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando**. Ubi evidenter apparet quod loquitur de adoratione alicuius rei quae ex sese sine idololatriae peccato non posset adorari. Ubi adhuc evidentius est quod illa res quae alias videretur non posse sine impietate terminare adorationem, non est utique divinitas. Quid igitur est quod inventum est adorandum ita, ut non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando? Quid, quaeso, nisi caro? caro hypostatice Deo unita, quae in sacramento manducanda nobis proponitur? caro de qua Concilium V, can. 9: « Si quis non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum « propria eius carne adorat, iuxta quod sanctae Dei Ecclesiae « ab initio traditum est, talis anathema sit? » Inutile! Pro Deo Augustinus adorationem revindicat, pro carne autem ipsa nihil revindicat, quia, ait, cum te inclinas et prosternis, non debes intueri carnem praecise ut carnem, sed illum Sanctum cuius propria effecta est, propter quem adoras. Sicut si dicerem: non debes intueri in proximo tuo id quod secundum se amabile non est, sed debes intueri Deum cuius est imago, et ad cuius societatem in aeterna beatitudine vocatur; propter Deum enim amas; ergo pro proximo ipso lex charitatis nihil revindicat! Haec est

« que le corps eucharistique n'est pas la chair sensible, et que cette « chair ne nous servirait de rien puisque nous ne pourrions la manger. « Mais de cette chair nous recevons l'essentiel, l'esprit qui la vivifie. « Et la présence réelle est une présence spirituelle ».

exegesis patristica, tota ex fontibus protestanticis translata, quae cum eadem arbitraria levitate in toto opere se expandit; quae etiam in demolitionis instrumentum ubique adhibetur, et per quam luculentiora Patrum testimonia, sive de reali praesentia veri ac proprii corporis Christi in sacramento, sive de transubstantiatione, ac per hoc, de permanentia, non substantiae, sed accidentium panis, pessum eunt et destruuntur.

Sed iam ad exegesim scripturalem redeamus. Dictum est quod eam quam sibi in hac parte vindicant libertatem, legitimare volunt provocando ad decretum Tridentini, ut supra. Frustra tamen id ab eis tentari, ex duabus rationibus facile apparebit. Primo quia Tridentini verba nequaquam patiuntur interpretationem quam eis imponunt. Secundo quia contra hanc eorum expositionem directe prodiit authentica declaratio Concilii Vaticani, Const. *Dei Filius*, cap. 2.

Primo, inquam, verba Tridentini non patiuntur interpretationem quam eis imponunt, quasi nempe: « Id, quod Concilium « vetat Scripturam interpretari *contra* sensum quem tenuit et tenet « Ecclesia, ita intelligendum esset, ut solummodo fas non sit « interpretando Scripturas, dogma aliquod fidei ab Ecclesia defi- « nitum excludere et negare » (1). Considerandum namque est quod non dixit Concilium: decernit sacrosancta synodus, ut nemo sacram Scripturam interpretari audeat *contra dogma* quod praedicavit et praedicat sancta mater Ecclesia; sed dixit: *contra sensum* quem de Scriptura ipsa et tenuit et tenet. Nec dixit: sancta mater Ecclesia, cuius est nihil unquam docere quod in oppositione sit cum vero sensu Scripturarum; sed dixit: *cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum.* Quapropter Ecclesia non solum semper ea docet, quae utpote infallibiliter vera, non possunt esse in contradictione cum quavis veritate, sive naturaliter nota, sive desuper revelata, sive per rectam rationem dictata, sive in verbo Dei scripto ubilibet contenta: verum etiam, Tridentino teste, sentit et tenet aliqua sua dogmata contineri in certis quibusdam Scripturarum locis, et pro sua aucto-

(1) Collect. Lacensis, Tom. 7, col. 523.

ritate atque infallibilitate in interpretando verbo Dei, iudicat talem esse proprium ac verum horum locorum sensum. Et ex hoc aperte consequitur quod *contra* regulam a Concilio propositam interpretatur, quisquis sensum illum ab ecclesiastico magisterio determinatum, et unanimi usu sive theologico, sive liturgico, sive polemico manifestatum, non verum esse ipsius Scripturae sensum audet asserere.

Haec quidem vel ex solis Tridentinorum Patrum verbis sat clare intelligebatur. Nunc autem nova accessit declaratio Concilii Vaticani, quae fuit expresse directa adversus largam illam opinionem criticorum. Legitur in annotationibus super primum schema constitutionis de doctrina catholica: « Quoad normam in« terpretandi sacros libros instauratio et etiam aliqua explicatio « decreti Tridentini pro nostris temporibus desideranda est.. Patet « praeposterum omnino esse sensum ad quem temerarii quidam « recentiores critici et interpretes decretum Concilii detorserunt... « Quare necesse est, supremam illam interpretationis catholicae « normam, quae est iudicium et consensus Ecclesiae de vero « sensu Scripturarum, ita proponere ut manifestum sit, non solum « excludi interpretationem quae contradictorie opponatur sensui « quem Ecclesia alicui Scripturae loco subesse doceat, sed etiam « necesse esse ipsum illum sensum ab Ecclesia retentum habere « ut verum sensum Scripturae » [1]. Hinc igitur optime iam intelliges quo spectet clausula illa a Patribus Vaticanis, Sess. 3, capiti secundo apposita: « Quoniam vero, quae sancta Tridentina « Synodus de interpretatione divinae Scripturae ad coercenda « petulantia ingenia salubriter decrevit, a quibusdam hominibus » prave exponuntur, Nos, idem decretum renovantes, hanc illius « mentem esse declaramus, ut in rebus fidei et morum..., *is pro « vero sensu sacrae Scripturae habendus sit, quem tenuit ac tenet « Sancta mater Ecclesia*, cuius est iudicare de vero sensu et in« terpretatione Scripturarum sanctarum, atque ideo nemini licere « contra hunc sensum aut etiam contra unanimem consensum « Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari ».

[1] Coll. Lac. ubi supra.

Tandem animadverte, nequaquam opus esse ut sensus ille a quo quavis ratione declinare non licet, fuerit solemni iudicio ab Ecclesia definitus. Neque enim per solas solemnes definitiones Ecclesiae mens innotescit, sed et per ordinarium atque universale magisterium, ut in eodem Vaticano, cap. 3 de fide, expresse habetur. Ordinarium autem dico magisterium, cuius documentum haud aequivocum reperire est in usu exegetico conciliorum et pontificum, in institutionibus liturgicis, in catecheticis instructionibus, in consentiente et unanimi iudicio probatorum theologorum seu interpretum, etc. Animadverte etiam, quaestionem non ad id tantum restringi, quod dici potest vel non potest sub poena vel non, haeresis incurrendae: quia praescindendo etiam ab haeresi formali, contra fidei legem multipliciter peccari contingit, et nomine catholico indignum se ostendit, qui id solum vitat quod praecise haereticum est, et expresse ab Ecclesia ut tale damnatum ([1]).

([1]) Hic operae pretium erit referre aurea verba Bossuetii refutantis Richardum Simon, qui ut insinuaret sextum caput Ioannis non necessario debere de Eucharistia exponi, in medium attulerat auctoritatem Caietani. « Le principal avantage que M. Simon veut tirer ici contre « l'autorité de la tradition, c'est que *Cajetan a pu croire sans être héré-* « *tique, que ces paroles*: **nisi manducaveritis** *etc.*, *ne s'entendent point* « *à la lettre de la manducation sacramentelle, bien qu'en cela il soit opposé* « *au sentiment commun des anciens et des nouveaux interprètes*. Mais c'est « proposer la chose d'une manière peu équitable. Il ne s'agit pas de « savoir si Cajetan est hérétique, en s'opposant à une interprétation au- « torisée par tous les saints. On peut penser mal sans être hérétique, « si l'on est soumis et docile. Tout ce qui est mauvais en matière de « doctrine, n'est pas pour cela formellement hérétique. On ne qualifie « pour l'ordinaire d'hérésie formelle que ce qui attaque directement un « dogme de foi. Mais de là il ne s'ensuit pas qu'on doive souffrir ceux « qui l'attaquent indirectement, en affaiblissant les preuves de l'Eglise, « et en affectant des opinions particulières sur les passages dont elle « se sert pour établir sa doctrine. C'est ce que font ceux qui détour- « nent les paroles de N S., dont il s'agit. Ils privent l'Eglise du se- « cours qu'elle en tire contre l'hérésie: ils accoutument les esprits à « donner dans des figures violentes qui affaiblissent le sens naturel des « paroles de l'Evangile; ils inspirent un mépris secret de la doctrine des « Pères. Cajetan qui ne savait guère la tradition, et qui écrivait devant

§ 2.

At si quoad particulares textus singillatim sumptos, regula tenemur a Tridentino declarata, multo magis quoad generalia illa interpretationis principia quae in Ecclesia catholica universaliter sunt recepta, et clavem intelligentiae suppeditant adversus depravatores evangelii.

Exemplum sumas ex quaestione ultimis temporibus toties agitata de parousia seu ultimo adventu Christi. Quaerunt critici utrum ad eos qui praesentes aderant, dirigebantur vel non, sermones eschatologici qui in extenso referuntur apud Matthaeum, ab illis verbis capitis 24 : *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit, etc.*, et compendiose resumuntur tum apud Marcum (XIII-33, seq.), tum apud Lucam (XXI-34, seq.). Et putant tenere nos in dilemmate cornuto. Quia si dixerimus, exhortationes ad vigilandum, ad orandum, ad praeparandum se improvisae parousiae Filii hominis, respexisse, non praesentes eos qui audiebant, sed solos futuri temporis homines : tunc quidem, praeterquam quod supra omnem fidem id esse videatur, positive in contrarium occurrit categorica declaratio ipsius Christi, qui sic conclusit apud Marcum : *Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.* Si autem responderimus, exhortationes illas fuisse directas, etiam ad adstantes discipulos in propria persona consideratos : tunc consequitur quod in mente Christi et in opinione eius, isti adhuc in vivis futuri erant, veniente parousia et clade

« le concile de Trente, peut être excusé. Mais M. Simon qui a tout vu, « et qui après avoir reconnu le consentement des S. Pères, ne laisse « pas d'insinuer avec ses adresses ordinaires, le sens opposé au leur, n'en « sera pas quitte pour dire que cela n'est pas hérétique. L'amour de la vé- « rité doit donner de l'éloignement pour tout ce qui l'affaiblit, et je « dirai avec confiance qu'on est proche d'être hérétique, lorsque sans « se mettre en peine de ce qui favorise l'hérésie, on n'évite que ce qui « est précisément hérétique et condamné par l'Eglise » (Défense de la tradition, l. 2, c. 22).

suprema totius mundi. Alioquin, si istos pro illa hora novissima a longo iam tempore in sepulcris iacentes contemplatus fuisset, quomodo eis commendasset vigilantiam, ne dominus adveniens inveniret eos gravatos crapula, ebrietate, et curis huius vitae? Quomodo eos comparasset servis quibus dominus peregre proficiscens potestatem dedit cuiusque operis, praecipiendo ianitori ut vigilet, eo quod incertum sit quando dominus rediturus est, an sero, an media nocte, an galli cantu, an mane? Numquid enim haec esse potest habitudo mortuorum in monumentis suis?

Sed dilemma quod criticis videtur insolubile, ideo eis insolubile videtur, quia aut ignorant, aut contemnunt, aut reiiciunt principium interpretationis universaliter in Ecclesia receptum, et aliunde solidissimis inconcussisque argumentis firmatum: Solere scilicet Scripturam referre ad ultimum et universale iudicium quidquid pertinet ad retributiones praemiorum ac poenarum futurae vitae, et per ordinem ad sententiam a qua pendet aeternitas, cunctos indifferenter homines qui pro quavis differentia temporis fuerunt vel sunt vel erunt, *personificare* in eis quos vivos reperiet saeculi consummatio. Et ratio revera facilior est quam ut longa declaratione indigeat. Continetur enim in eo quod omnes didicimus in catechismo: Talem nempe iudicandum esse unumquemque hominem, cum venerit Christus iudicare mundum universum, qualis hic et nunc est cum moritur; adeoque, si de vigilantia sollicitaque semper praeparatione sermo sit, eamdem prorsus esse omnium indiscriminatim conditionem, ac si pro omnibus et singulis tolleretur intervallum separans mortis diem a die illa ultimi adventus Christi [1].

[1] Hoc quidem interpretationis principium adeo vulgatum in Ecclesia, si attendisset et intellexisset auctor libelli: *Autour d'un petit livre*, nunquam sivisset e calamo excidere responsionem quam insolenter dirigit ad quemdam episcopum qui vitam scripsit D. N. I. C. « Je « lis, dans une *Vie de Notre Seigneur Jésus-Christ* qui en est à sa si- « xième édition, un commentaire tout à fait surprenant des paroles « évangéliques, (Matth. XXIV, 40-41; Luc. XVII, 34-35): *Deux hommes « travailleront aux champs : l'un sera pris, et l'autre sera laissé. Deux « femmes moudront à un moulin : on prendra celle-ci, on laissera celle-là. « Veillez donc, car vous ne savez à quelle heure le Maître viendra.* La

Et hoc est exemplum aliquod generalis principii catholicae interpretationis, quod clavem intelligentiae suppeditat pro multis locis N. T., utputa pro monitionibus quae frequenter occurrunt

« leçon que Jésus voulait donner à ses disciples aurait été la suivante : « En leur recommandant des dispositions si visiblement personnelles, « il entendait les préparer à un évènement qu'ils devaient voir de « leurs yeux, et qui, par conséquent, ne pouvait être ni la fin du « monde, ni le jugement général, mais bien la mort saisissant chaque « homme à son heure, pour le jeter aux pieds de son Juge et fixer « son éternité. Hélas ! Monseigneur, à qui le ferez-vous croire ? N'avez-« vous donc pas remarqué que le Sauveur parle du jour du Fils de « l'homme, de l'avènement du Christ glorieux, et qu'il compare l'ar-« rivée de ce jour à celle du déluge qui surprit le genre humain tout « entier, sauf Noé avec sa famille ? Dieu prit Noé, comme les anges « prirent Lot pour le tirer de Sodome ; et les anges prennent de même « tel homme et telle femme, tandis que les autres sont abandonnés au « jugement qui s'exerce sur l'humanité coupable. Certes, Votre Gran-« deur a le droit, quand elle prêche dans sa cathédrale, d'interpréter « ce texte de la préparation à la mort, c'est-à-dire d'en tirer la meil-« leure application qu'il comporte aujourd'hui. Mais il est évident (sic), « pour tout homme sans parti pris, que le Christ n'avait pas en vue « que cette leçon purement morale : il parlait du prochain avènement « messianique ; les disciples n'ont pas pu l'entendre autrement, et l'hi-« storien doit le comprendre ainsi ».

Verum habeat nos auctor excusatos. Animadvertimus optime quod loquitur Salvator de die Filii hominis, de adventu Christi gloriosi, et quod comparat huius diei adventum cum adventu diluvii, et cum adventu ignis de cœlo super Sodomam et Gomorrham. Id plane perspicimus, nec contendimus aliquid aliud ibi *materialiter describi*, praeter id quod continget in die mundi novissimo. Sed quia pro unoquoque hominum incerta mors est, sicut incertus est universalis iudicii dies : quia rursus, cum unoquoque hominum eodem prorsus modo agetur in iudicio illo, ac si instans mortis eius, materialiter etiam coincidisset cum parousia et ultimo adventu Christi : hinc est quod in illis quos ultima mundi hora adhuc viventes deprehendet, includit Dominus naturali figura sermonis, caeteros omnes ante morituros, cunctosque admonet ut vigilent omni tempore orantes, ut digni habeantur fugere ista omnia quae futura sunt, et stare ante Filium hominis.

Et quando addit auctor quod Excellentia Sua tunc tantum ius habet interpretandi sermones eschatologicos evangelii de praeparatione ad mortem, quando praedicando in sua cathedrali, eruit meliorem quam sermones isti hodie ferunt accommodationem, eo quod evidens sit omni

in epistolis apostolicis: *Tempus breve est, reliquum est ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus enim prope est. Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus. Nox praecessit, dies autem appropinquavit,* etc. etc. Qua quidem clave destituti critici, haec loca depravant sicut et caeteras scripturas, et parum abest quin nobis persuadeant, auctores inspiratos adeo fuisse persuasos de instante consummatione saeculi, ut docuerint non oportere amplius arare, seminare, navigare, emere, vendere, generare, administrare; non debere parentes thesaurizare pro filiis (2 Cor. XII-14); non posse salvari mulierem per filiorum generationem (2 Tim. V-14); non esse orandum pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam et tranquillam vitam agamus, prout bonum et acceptum est coram Salvatore nostro Deo (1 Tim. II-2). Parum denique est, quin praefracte negent id quod historia simul et sacri textus certatim testantur: apostolos nempe ea praecepisse omnia quae ad humanae societatis instaurationem ac renovationem spectabant, nedum insinuaverint in ianuis esse ultimam catastrophen.

Inhaerendum itaque generalibus principiis interpretationis catholicae, quia ubi id negligitur, non solum impossibilis est assecutio veri illius Scripturae sensus, quem tenuit et tenet Ecclesia, verum etiam pronus est lapsus in sensum contradictorie ei oppositum, imo et penitus destructivum auctoritatis sacrorum librorum, qui iam ut falsitatibus et erroribus pleni impudenter traducuntur. Et possent multiplicari exempla, quorum interminabilem seriem suppeditarent ea quae ultimis temporibus cum tanta argumentorum levitate, tantoque scandalo fidelium, a Schola larga in medium adducta sunt. Sed haec limites praesenti opusculo praefixos longe excederent.

homini a praeiudiciis libero, falsam esse exegesim illam, si pro historica textus et sensus Christi explicatione habeatur: penes ipsum sit illa semper facilis evidentiae affirmatio. Imo vero, puto quod omni homini qui principiis evangelii imbuitur, nihil magis evidens erit quam quod convertitur et omnino coincidit praeparatio ad mortem, cum praeparatione et vigilantia in ordine ad parousiam.

§ 3.

Placet igitur huic qualicumque dissertationi cum verbis Irenaei imponere finem, ubi Scripturarum expositionem ab iis qui in Ecclesia catholica successionem habent ab apostolis, petendam esse significans, ait: « Quapropter eis qui in Ecclesia sunt pres« byteris obaudire oportet, his qui successionem habent ab apo« stolis, sicut ostendimus; qui cum episcopatus successione cha« risma veritatis certum secundum beneplacitum Patris acceperunt; « reliquos vero qui absistunt a principali successione, et quo« cumque loco colligunt, suspectos habere... Ubi igitur charismata « Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos « est ea quae est ab apostolis Ecclesiae successio, et id quod « est sanum et irreprobabile conversationis, et inadulteratum et « incorruptibile sermonis constat. Hi enim et eam quae est in « unum Deum fidem nostram custodiunt, et eam quae est in Fi« lium Dei dilectionem adaugent, qui tantas dispositiones pro« pter nos fecit, et Scripturas sine periculo nobis exponunt, neque « Deum blasphemantes, neque patriarchas exhonorantes, neque « prophetas contemnentes » ([1]).

Porro ab hac traditionali expositione et recepto a maioribus sensu recedendum esse existimaverunt novi exegetae, altioris intelligentiae nomine, et progressus specie allecti. Cuiusmodi autem progressus ille sit qui eorum studiis et laboribus iam debetur, ex hactenus dictis satis apparuit. Antea securi dicebamus cum Psalmista: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum.* Nunc eadem illa divina eloquia, et plumbum et stannum et scoriam continere perhibentur, quae opere criticae oportebit ad purum excoquere. Antea firmiter persuasum habebatur, scripturam etiam veterem esse talem, quae humili sermonis modulo inexhaustam veritatis plenitudinem comprehendens, simul et parva nutriret, et magna

([1]) Irenaeus lib. 4 c. haeres. c. 26.

oblectaret ingenia. Nunc inventum est quod infantili cogitatione concepta, soli infantili mentalitati antiquorum accommodabatur. Antea contra Protestantes asserebatur Scripturae ut in multis, sed absit ut in omnibus, mysteriosa obscuritas. Nunc ultima novae exegesis conclusio est, Scripturam esse atra a principio ad finem caligine perfusam, et longe longeque densioris obscuritatis in iis quae hactenus pro claris et perspicuis habita fuerant, quam in caeteris. Cui enim aenigmata sphyngis faciliora non viderentur, quam simplex Bibliorum historia qualem illam esse volunt? Et iam peius accidit nobis quam Iudaeis, de quorum futura circa prophetias obcaecatione vaticinans Isaias aiebat: *Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas et principes vestros qui vident visiones operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent: lege istum, et respondebit: non possum, signatus est enim.*

Ergone, dices cum Lirinensi, nullus in Ecclesia Dei profectus habebitur quoad intelligentiam Scripturarum? « Habeatur plane « et maximus. Nam quis est tam invidus hominibus, tam exosus « Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen ut vere pro- « fectus sit ille fidei, non permutatio... in eodem sensu, eademque « sententia ». Ad huiusmodi autem profectum multa forsitan requirerentur quae desunt. Requireretur studium in sacras illas disciplinas impensum, quarum Ecclesia est auctrix et magistra; nunc autem nimiae litterae orientales eos insanire faciunt. Requireretur praesertim aliqua in Deum reverentia et in sacra oracula eius; nunc autem ad quamlibet opinionis levitatem quotidie torquent et flectunt Scripturam, quasi experimento facto in anima vili. Requireretur adhuc depositio omnis arrogantiae de clave scientiae, pro qua contra fas usurpata reprobantur in evangelio a Christo Pharisei; nunc autem clavem hanc sibi ita propriam esse volunt, ut seipsos *competentes*, caeteros quoscumque *incompetentes* soleant appellare. Oporteret etiam destruere ridiculum illud idolum animae modernae, cui aras extruxerunt, et thus adolent, et amatoria carmina canunt. Nam de illa anima moderna hucusque nescitur cuius speciei sit, et si vera sunt

exposita, extra universalem Christi redemptionem posita videretur, quandoquidem omnibus iis quae Christus ad suae religionis aedificationem providit, utputa miraculis et prophetiis, non movetur. In summa, oporteret redire ad nidum illum quem eleganter signat Augustinus l. 12 Confess. c. 27, cum de iis loquens quibus fastidio incepit esse Scripturarum simplicitas, ait: « Quo-
« rum si quispiam quasi vilitatem dictorum aspernatus, extra
« nutritorias cunas superba imbecillitate se extenderit; heu! cadet
« miser. Et, Domine Deus, miserere, ne implumem pullum con-
« culcent qui transeunt viam, et mitte angelum tuum qui eum
« reponat in nido, ut vivat donec volet ».

INDEX

PARS PRIOR

DE INSPIRATIONE SCRIPTURAE SACRAE

PARS ALTERA

DE HIS QUAE AD INSPIRATIONEM CONSEQUUNTUR

APPROBATIO OPERIS.

Cum opusculum cui titulus est: *De inspiratione Sacrae Scripturae theologica disquisitio, (Secunda editio aucta et emendata)* a P. LUDOVICO BILLOT nostrae Societatis sacerdote compositum, aliqui eiusdem Societatis revisores, quibus id commissum fuit, recognoverint et in lucem edi posse probaverint, facultatem concedimus ut typis mandetur, si ita iis ad quos pertinet, videbitur.

In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas et sigillo Societatis nostrae munitas dedimus.

Romae, die 18 Aprilis 1906.

ALOISIUS CATERINI S. I.
Praepositus Provinciae Romanae.

IMPRIMATUR

Fr. ALBERTUS LEPIDI, O. P., S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR

JOSEPH CEPPETELLI, Patr. Const. Vicesger.

DE

IMMUTABILITATE TRADITIONIS

CONTRA

MODERNAM HAERESIM EVOLUTIONISMI

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT S. J.

IN PONTIFICIA UNIVERSITATE GREGORIANA

THEOLOGIAE PROFESSORE

Editio altera aucta et emendata

ROMAE

EX TYP. PONTIFICIA INSTITUTI PII IX

M DCCCC VII

PROOEMIUM

CONCILIUM Vaticanum, Const. *Dei Filius,* cap. 4, edixerat: « Neque enim fidei doctrina quam « Deus revelavit, velut philosophicum inventum « proposita est humanis ingeniis perficienda, sed tanquam « divinum depositum Christi sponsae tradita, fideliter cu- « stodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum dog- « matum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel « declaravit sancta mater Ecclesia, nec unquam ab eo « sensu, altioris intelligentiae specie et nomine, receden- « dum ». Tum, canone 3° de fide et ratione: « Si quis dixe- « rit, fieri posse ut dogmatibus ab Ecclesia propositis, « aliquando secundum progressum scientiae sensus tri- « buendus sit alius ab eo quem intellexit et intelligit Ec- « clesia, anathema sit ».

Nihilominus, ex adverso nunc insurgit schola nova, viam a Gunthero saeculo proxime elapso initiatam premens, quae kantianam et plane rationalisticam evolutionem nostrae religionis asserit; quae ponit mutationem dogmatis de forma in formam et de sensu in sensum, secundum varias conditiones medii et successivos intellectualis culturae status: quae totum complexum doctrinae christianae, utpote foetum et elaborationem quamdam humanae rationis sub pressione cordis et sensus religiosi,

in motu continuo atque indefinito esse ait : quae demum in duobus famosis libellis recentis publicationis, suam crudam et plenam expressionem obtinens, Patres, Doctores, Pontifices, universamque omnium aetatum Ecclesiam insolente et superba provocatione quasi in certamen iam adducit dicens : « Fides non habet in terris mansionem permanentem, sed semper indiget transitoriis tabernaculis. Frustra autem conarentur eam retinere in formis iam antiquatis, quae alii mentalitati accommodatae, nihil plus nunc esse possunt quam veneranda monumenta temporis acti. Nunc enim, in praesentibus intellectualis culturae conditionibus, possibile amplius non est homini iudicanti secundum criteria vel solius sensus communis, conciliare id quod videt et legit in Scriptura, cum eo quod theologi nostri videntur affirmare de eiusdem Scripturae veritate universali et absoluta. Possibile amplius non est, conciliare historiam doctrinae christianae cum eo quod theologi nostri videntur asserere de perpetua eius ac semper perseverante identitate. Possibile amplius non est, conciliare sensum naturalem textuum evangelicorum, etiam maxime authenticorum, cum eo quod theologi nostri docent aut docere videntur circa conscientiam et scientiam Iesu Christi. Possibile amplius non est retinere, ut adaequatam oeconomiae salutis, theoriam conceptam in ignorantia historiae hominis super terram, et historiae religionis in humanitate ipsa, etc. Ideo, tandem aliquando, tempus est ponendi in tuto vacillantem undique fidem circa auctoritatem Scripturarum, ostendendo quid revera sint Biblia, et quale veritatis genus oporteat eis attribuere. Tempus est ponendi in tuto vacillantem fidem de redemptione et salute, quaerendo sub formulis seu ideis nunc mortuis principium incommutabilis veritatis quod profunde in eis latet, et notionem demum intelligibilem earum quas

Christus habet partium in morali regeneratione humanitatis. Tempus est ponendi in tuto vacillantem fidem de resurrectione Salvatoris et praesentia eius eucharistica, penetrando magis mysterium Christi immortalis, perenniter viventis in Deo et in opere suo, etc. Tempus denique est ut Ecclesia catholica serio recogitet quod a longo iam tempore non satis timuit scandalizare doctos; et quod catholicismus ipse fatali ruinae reservatur, quamdiu praedicatio eius videbitur imponere mentibus conceptionem mundi et historiae discordem ab ea quam proxime elapsorum saeculorum labor restituit; praesertim vero, quamdiu fideles retinebuntur in formidine offendendi Deum, cogitando et admittendo in ordine philosophico, scientifico, et historico, conclusiones et hypotheses quas theologi medii aevi non praeviderunt ». [1]

Sane vero, non potuisset excogitari negatio magis radicalis omnium principiorum ac regularum fidei christianae catholicae. Devenitur enim, non solum deductione logica, ineluctabilique consequentia, verum etiam formali et diserta auctorum confessione, usque ad categoricam negationem omnis revelationis, id est verae et proprie dictae locutionis Dei. Sed haeresis ista, si tamen adhuc haeresis dici potest, non statim induit completam formam sub qua nunc sese prodit. Primas radices habuit in falso conceptu traditionis catholicae, quasi nimirum traditio ista esset reposita in nudo et simplici facto humano historico, cuius testimonia possent et deberent tractari secundum eadem criteria, easdemque regulas, nec plus nec minus, ac caetera quaecumque antiquitatis monumenta.

[1] *Autour d' un petit livre*, Introd. pag, XXXIII-XXXV. — Sed non immerito forsitan tibi videbitur quod tempus praesertim esset, ut illi superhomines a tanta arrogantia tantaque inflatione cessarent.

Hinc prodiit sic dicta *methodus historica* in studiis theologiae positivae; qua methodo informati, nonnulli eruditi visi sunt sibi deprehendere manifestam oppositionem inter sensum dogmatis apud vetustiores Patres, praesertim antenicaenos, et sensum quem posterioris aevi Concilia et Doctores amplexi sunt. Hinc consequenter reintroductus in re dogmatica progressus ille Guntherianus a Concilio Vaticano iam confixus, addita solum quadam novitatis specie ex theoria evolutionis, quae post Darwinium, tantum ubique favorem obtinuerat, et vulgari coepit notio fidei, ut aiunt, viventis, id est fidei quae prius in quodam germine continebatur, ac deinde, quasi ex ovo progrediens, et a specie in speciem transiens, Darwiniani animalis instar, per selectionis viam et sub influxu medii ambientis, sese semper transformat in melius. Ne autem quis sollicitus forte esset de modo conciliandi eiusmodi theoriam cum catholicis principiis de infallibilitate traditionis seu magisterii Ecclesiae, opportune resuscitatus est is quem Guntherus ediderat, conceptus veritatis relativae. Veritatem porro relativam dicunt, per oppositionem ad veritatem simpliciter, ad quam fuit hactenus, prout adiunctorum possibilitas ferebat, maior minorve approximatio, longe tamen, longeque distans ab incognita veritate absoluta, suo forsitan tempore revelanda. Sed cum a veritate relativa facilis iam descensus pararetur ad negationem omnis veritatis obiectivae, ideo ulterius progredientes eruerunt ex officinis philosophiae kantianae ideam dogmatismi moralis, seu dogmatis quod nihil plus est quam subiectiva elucubratio intellectus sub determinatione voluntatis. Tandem ventum est ad systema completum quod in praecitato opere *L'Évangile et l'Église* sub compendio exponitur. In quo quidem, Trinitas, Incarnatio, Redemptio, Ecclesia, Sacramenta, ommia demum dogmata nostra,

prout et in quantum nunc a nobis creduntur, non aliud sunt quam ideae mysticae pro certa evolutionis phasi. In quo etiam, critica historica et fides ita comparantur inter se, ut nunquam sibi invicem contradicere queant, eo quod fides est de praesenti forma quam induit idea christiana, critica vero versatur circa formas omnino diversas quae in origine erant.

De his igitur per ordinem agere propositum intentionis est, et primo de eo quod toti theoriae liberam aperuit viam, hoc est, de erroneo conceptu traditionis. Et quia erroneus conceptus non innotescit nisi per principia vera, circa haec ipsa principia, in limine disputationis vertenda est mentis consideratio.

CAPUT PRIMUM.

DE CATHOLICO CONCEPTU SACRAE TRADITIONIS.

« Bonum depositum custodi per Spiritum
« Sanctum qui habitat in nobis ».
(2 Tim. I-14)

« Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus « in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio ». Haec apostolus, brevi quidem sermone, sed adaequata sententia comprehendens totam de integro successionem catholicae revelationis, a primis initiis usque ad ultimum eius complementum. Revelationem enim dicimus omnem locutionem Dei ad nos, sive per organum coniunctum quod est humanitas hypostatice unita Verbo, sive per instrumenta separata, cuiusmodi fuerunt sancti illi Dei homines de quibus 2 Petr. I–21. Quae etiam locutio terminata est, partim ad verbum orale, puta ore ipsius Christi, vel apostolorum eius, Spiritu Sancto dictante, sine scripto prolatum; et partim ad verbum scriptum per ministerium hagiographorum tam veteris quam novi testamenti. Utroque tamen modo dirigebatur ad totam Ecclesiam usque ad consummationem mundi futuram.

Porro in omni verbo, aliud est res seu veritas verbo *dicta*, quae vocari potest verbum sensu obiectivo; aliud vero *dictio* qua veritas dicitur, quae est verbum sensu formali. Si ergo sermo sit de rebus seu veritatibus verbo expressis, sic non est differentia ulla inter verbum Dei scriptum et orale, quia sive uno, sive altero modo expressae supponantur veritates, semper sunt aequaliter a Deo dictae, ac per hoc, aequaliter quoque ad materiale fidei obiectum pertinentes. Si autem sermo sit de ipso verbo quo revelata

veritas fuit divinitus expressa, sic quaedam occurrit differentia inter unum et alterum. Nam verbum scriptum de se est fixum et permanens, et ideo ipsa dictio Dei, libris semel excepta, eadem numero conservari potest et conservatur. Sed verbum orale profertur et transit, et ideo ad transmissionem veritatis dictae requirit per se dictionem aliam, numero distinctam, quae ad originalem se habeat sicut quaedam eius repetitio, seu resonantia, seu continuatio per locorum spatia et temporum intervalla; quae etiam apud nos generale nomen *traditionis* obtinuit. Hinc ergo factum est ut verbum Dei oretenus primo prolatum consueverit dici *traditum*, utpote traditioni commissum, et traditione continuandum ac perpetuandum, soleatque sub hac appellatione condividi contra verbum scriptum quod in libris sacris continetur.

Nunc autem dictio seu traditio perpetuans communicationem oretenus in prima origine factam, dupliciter excogitari posset. Uno modo, tanquam traditio de solo facto, communi nempe rerum humanarum fluxui permissa, et humanis causis, humanis curis, humanae industriae relicta, sicut videre est in traditionibus historiae, in quibus singuli quique pro suo studio et ingenio, operam impendunt ad conservandum posteritati ea quae de anteactis temporibus memoria digna acceperunt. Alio modo, tanquam traditio non de solo facto, sed de iure etiam divino, cui nimirum ab auctore religionis nostrae, lege lata, provisum fuisset per institutionem specialis oeconomiae, constitutionem organi authentici, perennisque assistentiae promissionem. Et si a priori res consideretur, vix ac ne vix quidem credibilis alicui apparebit prior ille traditionis modus in religione revelata, nisi forte credibile ei videri posset, Iesum Christum lumen revelationis nobis attulisse, et de pura atque incorrupta eius conservatione, efficaci medio non providisse. Eiusmodi enim medium efficax, in communi ac mere humana traditione nemo sane agnoscet, qui et de natura conservandorum dogmatum et de fragilis nostrae humanitatis conditionibus aequum iudicium feret. Verum non oportet pro nunc immorari in considerationibus a priori, sed magis recurrere ad documenta positiva, ex quibus demonstranda venit prima et fundamentalis propositio quae sequitur.

§ 1.

Quod traditionis organum authenticum fuit a Iesu Christo in sua Ecclesia institutum, hierarchia nempe apostolica cum qua affuturum se promisit usque in finem saeculorum. Et quod traditio ipsa est praedicatio ab aevo in aevum continuata per apostolorum successores sub charismate assistentiae Spiritus Sancti, revelationis ad eodem Iesu Christo eiusque apostolis oretenus primitus acceptae.

Hic primum recole evangelicam historiam, et quaecumque in ea de originibus christianae doctrinae continentur: *Quae cum initium accepisset*, inquit Heb. II-3, *enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est.* Et nota illud, *enarrari*, ac rursus, *ab iis qui audierunt.* In quo quidem compendiose recapitulatur id quod in supradicta historia perquam evidens apertumque est: salutiferam scilicet Christi doctrinam ab eodem Domino Iesu Christo, non editis scriptis, sed verbo praedicationis, personali magisterio, vivae vocis oraculo prolatam fuisse ac publicatam. Ipse namque Dei Filius homo factus, cum hominibus in terris conversatus, magistri et doctoris partes suscepit. Ipse omni populo praecedentibus prophetiis in se adimpletis demonstratus, operum et miraculorum velut divinis sigillis comprobatus, denique ut prae aliis omnibus audiendus a Patre coelesti in solemni magisterii initiatione declaratus, « praeceptoris habitu sumpto, bene vivendi « rationem nos docuit, ut postea tanquam Deus vitam largiretur « aeternam » ([1]). Et iam opus consummaverat quod dederat ei Pater, iam per triennium in Galilaea et Iudaea quaquaversus evangelium regni annuntiaverat, iam discipulos informaverat, iam sanguine suo novum et aeternum testamentum condiderat, et a mortuis redivivus parabat ascensionem im coelum. Prospiciens autem perennitati ac propagationi revelationis quam mundo attulerat, eos quos sui operis vicarios relinquebat in terris, his no-

([1]) Clem. Alex., Cohort. ad Gentes.

vissimis alloquebatur verbis: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis, et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Novissima, inquam, haec verba sunt Christi, efficaci ordinatione disponentis medium quo revelata sua doctrina ad totum mundum, et ad omnes in futurum generationes proveniret; verba dicta post resurrectionem in solemni apparitione montis Galilaeae, ad quam, praeter summos apostolos, convocaverat caeteros discipulos omnes ([1]), ut tota quae tunc erat Ecclesia, testis esset eorum quae ultimo mandabat.

Ibi porro, est primo institutio *authentici organi traditionis*. Traditionis dico doctrinae non undecumque sumptae, sed a Christo acceptae; doctrinae non comparandae, sed commissae, non acquirendae, sed commendatae; in qua non auctores quaeruntur, sed custodes, non inventores, sed fideles dispensatores. Docentes, inquit, servare omnia quaecumque mandavi vobis. Mandavit autem Christus credendam integram evangelii doctrinam quam ipse personaliter praedicaverat dum apud nos conversaretur, et per Spiritum Sanctum suum, quoad ultimum complementum, revelaturum se discipulis promiserat dicens: « Adhuc multa habeo vobis « dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille « Spiritus veritatis quem ego mittam vobis a Patre, docebit vos « omnem veritatem » ([2]).

Est secundo, institutio organi traditionis *quod in finem usque mundi esset duratum.* Ubique enim in evangelio, et speciatim apud Matthaeum, συντέλεια αἰῶνος consummationem mundi huius praesentis, ultimumque Christi adventum, et tempus iudicii universalis significat. Nec profecto mutatur sensus ex hoc quod ad eos qui praesentes aderant, dirigitur sermo, quia dirigitur ad praesentes prout in suis successoribus semper permansuros. Unde et hic, docendae iubentur omnes gentes sine ulla aut locorum aut etiam temporum restrictione, et postmodum videmus apostolos mandatum Christi exsequentes, substituere sibi alios qui acceptae doctri-

[1] Matth. XXVIII-16, coll. com. Marc. XVI 7, et 1 Cor. XV-6.
[2] Ioan. XVI-12.

nae custodes essent et doctores per Spiritum Sanctum eis communicatum, in eisque manentem ([1]); quibus iterum praescribitur ut quod ipsi acceperunt, commendent fidelibus hominibus idoneis et alios docere ([2]); idque, usque in adventum D. N. I. C., quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, rex regum et dominus dominantium ([3]).

Est tertio, institutio organi traditionis *quod indefectibilitatis charismate donatur*. Et ecce, inquit, vobiscum sum. Nam quid sit, Deum esse cum aliquo, frequentissima et notissima Scripturae testimonia demonstrant. Nimirum locutio est ubique usitata ad significandam protectionem Dei certam atque invincibilem; locutio in qua nullum non importatur efficacis auxilii genus, et per quam ea asseritur assistentia, quae in negotio pro quo promissa est, nullum compatitur lapsum, et omnem praecavet ab intento fine defectionem. Atqui apostolis, eorumque in perpetuum successoribus promittitur assistentia Christi, non quidem ad quemlibet effectum quem forte posset, cum de Dei regno agitur, humana sibi fingere cogitatio; non praecise ad eradicanda omnia vitia, non ad impedienda omnia scandala. Imo ista alibi diserte praenuntiantur futura. Diserte praedicitur quod in agro dominico erunt zizania simul cum tritico, et quod utraque crescent usque ad messem. Nota est sagena missa in mare quae congregat ex omni genere piscium. Nota navicula de qua mirum illud observatur, quod cum tanta multitudine oneretur et prematur, adhuc tamen non submergitur. Notae sunt aliae evangelii parabolae in eumdem sensum collineantes. Unde non dicit: Vobiscum sum fundantibus regnum consummatae iam iustitiae, et absolutae iam sanctitatis. Sed dicit: Vobiscum sum docentibus ea quae in evangelii mei revelatione continentur. Ergo promissa assistentia, eique respondens indefectibilitas, in ordine ad intemeratam traditionem genuinae Christi doctrinae sine dubio est agnoscenda.

Est quarto institutio organi traditionis, *cui continue, et non*

([1]) 2 Tim. I-13.
([2]) 2 Tim. II-2, et Tit. I-5.
([3]) 1 Tim. VI-14.

tantum per intervalla, praedictam assistentiam adhibebit Christus. Nam rursus, non se affuturum esse dicit certis diebus, certisque circumstantiis, velut cum condendae erunt categoricae fidei definitiones, aut cum oportebit expresso decreto corrigere quod prius falso tradebatur, adulteratumve iniuria temporum revelationis sensum ad purum restituere. Sed, omnibus diebus, inquit. Et quid est, omnibus diebus? Id est, in ordinario et quotidiano magisterii ministerio, non secus ac in solemniori eiusdem exercitio. Dicendo enim, omnibus diebus, omnem prorsus, quantumvis minimam, etiam unius diei, removit interruptionem, et nullum deviationi spatium reliquit. Quid est, omnibus diebus? Id est, quovis saeculo, quavis aetate. Transiet aevum ecclesiae primitivae, non tam vicinae perspicientur origines, non uno quasi ictu oculi licebit seriem successionis mensurare, numerando manus per quas transmissus est coelestis doctrinae thesaurus, et adhuc et semper *vobiscum sum.* Adhuc et semper praesens aderit idem ille Spiritus veritatis qui ab initio adfuit ([1]). Adhuc et semper, usquedum veniat sanctorum consummatio, reperientur iidem illi a Christo positi pastores et doctores, ut non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae, in astutia ad circumventionem erroris ([2]). Adhuc et semper superstes manebit eadem illa apostolica hierarchia, quae ratione indefectibilis traditionis accepti a Christo evangelii, columna est et firmamentum veritatis ([3]).

Quinto denique, est institutio organi traditionis, non cuiuscumque generis, *sed per modum oralis seu semper vivae praedicationis.* — Id quidem in primis demonstrant omnia mox dicta de ratione, indole, perennitate constituti ministerii. Ubi enim, quaeso, in systemate biblico Protestantium locus organo illi permanenti, ordinario, perpetuo, cui continuo, omnibus diebus, usque in finem saeculorum deberet assistere Christus? Nullus sane, quia deposito semel ab iis qui audierant, coelestis doctrinae thesauro in fixo scripturae instrumento, nihil ultra agendum remanebat, totumque de integro

([1]) Ioan. XIV-16.
([2]) Eph. IV-11.
([3]) Tit. III-15.

opus *docendi omnia quaecumque mandavi vobis*, cum aevo apostolorum vel virorum apostolicorum necessario finem accipiebat. — Id quoque sonant verba *docete, praedicate,* sensu obvio et naturali intellecta, cum scriptura nonnisi medium artificiale sit, paucis accommodatum, et in adiutorium vel supplementum oralis disciplinae accessorie introductum. Unde et apostolos, (quos nemo imaginabitur, aut mentem Christi nunquam esse assecutos, aut mandato eius non paruisse), nihil ex professo scripsisse tanquam proprium atque speciale suum munus exsequentes, sed tantum occasionaliter, et quasi accidentali quadam ratione incitatos, ex certissimo historiae testimonio comperimus. « Matthaeum scribit « Eusebius l. 3 hist. c. 24, ea occasione scripsisse, quia cum « praedicasset Hebraeis, et ad Gentes ire pararet, utile iudicavit, « si iis quos corpore deserebat, aliquod memoriale suae praedi« cationis relinqueret. Marcum refert idem Eusebius l. 2, c. 15, « nec sponte sua, nec a Petro cuius discipulus erat, iussum, sed « compulsum precibus Romanorum scripsisse evangelium. Lucam « idem Eusebius tradit l. 3, c. 24, ideo solum scripsisse, quia vi« derat multos alios temere praesumpsisse ea litteris mandare, « quae non perfecte noverant, ut nimirum nos abstraheret ab in« certis aliorum narrationibus. Ioannem scribit Eusebius ibidem, « usque ad extremam senectutem sine ulla scriptura evangelium « praedicasse, et addit Hieronymus in l. de Script. Eccl., tandem « eum compulsum fuisse ab Asiae episcopis evangelium scribere « propter Ebionitarum haeresim tunc exorientem. Itaque, nisi « Ebionis haeresis exstitisset, Ioannis evangelium fortasse non « haberemus, quemadmodum nec alia tria, nisi praedictae occa« siones oblatae fuissent. Recte enim scribit Eusebius, solum duos « ex apostolis duodecim evangelium scripsisse, et eos necessitate « quadam ad hoc provocatos. Ex quo manifeste colligitur, aposto« los non de scribendo, sed de praedicando primaria intentione « cogitasse » (1). Adde etiam quod si apostoli doctrinam suam litteris consignare ex professo voluissent, certe catechismum aut similem

(1) Bellarm. l. 4 de verbo Dei, c. 4.

librum in corpus doctrinae coalescentem confecissent, cum tamen ipsi vel historiam scripserint, ut evangelistae, vel epistolas ex occasione aliqua, ut Petrus, Paulus, Iacobus, Iudas, Ioannes, quemadmodum l. c. Bellarminus adiecit. Signum est ergo, et quidem indeclinabile, quod ipsi a Christo positi fuerant ad tradendam et transmittendam revelatam evangelii veritatem, primo et principaliter per vivam ac personalem praedicationem. Si autem apostoli, ergo et omnes eorum in perpetuum successores, qui, quod ad praesens attinet, unam cum eis personam moralem evidenter constituunt. — Confirmatur demum, et manifestissime, ex supremis commendationibus quas testamenti loco iidem apostoli Ecclesiae reliquerunt. Quid est enim quod Paulus, instante iam sua passione, scribit ad Timotheum, in cuius persona totum corpus praepositorum intelligitur? *O Timothee, depositum custodi.* Et rursus: *Formam habe sanorum verborum quae a me audisti....... Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum qui habitat in nobis.* Et iterum: *Tu ergo, fili mi..... quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere.* Atqui: « In his locis non potest intelligi scriptura, sed thesaurus « doctrinae, intelligentia dogmatum divinorum, i. e. tam sensus « Scripturarum, quam aliorum dogmatum. Quam totam doctrinam « propagari volebat per Traditionem, ut explicant Chrysostomus « et Theophylactus in hunc locum. Quo alludit etiam Irenaeus, « l. 4, c. 43, cum ait: *Quapropter, eis qui in Ecclesia sint presby-« teris obaudire oportet, his qui successionem habent ab apostolis, ... « qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum secun-« dum placitum Patris acceperunt.* Et facile ex ipsis verbis colli-« gitur. Nam si loqueretur de verbis scriptis, non tam anxie com-« mendaret depositum. Scripturae enim facile conservantur in « thecis, et a librariis; apostolus autem vult servari per Spiritum « Sanctum in pectore Timothei. Et deinde non adderet: *Haec « commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere;* « sed diceret, commenda librariis, ut multa exempla transcribant. « Nec diceret: *Quae a me audisti per multos testes,* sed, quod scripsi « tibi. Itaque, non verba solum, sed etiam sensum, ac multo ma-

« gis hunc quam illa, Timotheo apostolus commendat, ac ut per « manus tradat successoribus suis iubet » ([1]).

Habemus igitur in christiana religione ex divino instituto, organum traditionis, et quidem oralis ac semper vivae; organum dico authenticum, perenniter duraturum, charismate continuae assistentiae donatum. Addo etiam, indivisum in se, et in sua individualitate semper visibile; idque praesertim propter unum designatum centrum et caput Petrum, qui necessario adest in hierarchia apostolica ut primus, (Matth. X-2); necessario adest cum mysterioso nomine sibi a Christo imposito, quo inconcussa soliditas ministerii eius significaretur, (Ioan. I-42); necessario adest ut confirmator fratrum, (Luc. XXII-32); ut petra supra quam aedificata est Ecclesia, (Matth. XVI-18), omnia hic intelligendo iuxta ea quae in proprio tractatu demonstrata et probata supponuntur. Nunc autem, si tale est organum traditionis, quale hactenus ex ipso solemni documento institutionis Ecclesiae fuit descriptum, statim apparet, et sine difficultate intelligitur, traditionem ipsam de qua praesens currit disputatio, nihil esse aliud quam praedicationem ab aevo in aevum continuatam per apostolorum successores sub charismate indefectibilitatis, illius revelationis quae de ore Iesu Christi, vel apostorum eius, Spiritu Sancto dictante, primitus fuit accepta.

Haec est traditio quam universa agnoscit antiquitas christiana. Haec est traditio quae vocatur ab Ignatio ad Ephes. n. 1, *sententia Iesu Christi in qua sunt episcopi per fines terrae constituti;* a Polycarpo ad Philipp. n. 7, *tradita nobis ab initio doctrina;* ab Irenaeo, l. 3, c. 2, *traditio quae est ab apostolis, quae per successiones presbyterorum in ecclesiis custoditur;* a Tertulliano, Praescript. c. 37, *regula quam Ecclesia ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo tradidit;* ab Origene, de Princip. Praef. n. 2, *ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab apostolis tradita, et usque nunc in Ecclesia permanens.* Haec est traditio ad quam contra primos haereticos seu Gnosticos appellant Patres primi et secundi saeculi. Et Gnostici quidem, cum ex Scripturis arguebantur, respondebant: « Quia non possit ex his inveniri veritas ab his qui ne-

([1]) Bellarm. l. 4. de verbo Dei, c. 5.

« sciunt traditionem. Non enim per litteras traditam illam, sed per « vivam vocem » ([1]). Neque in hoc principio Patres habebant sibi contradicentes, imo vero consentientes, et per omnia unanimes. Sed cum rursus ad traditionem ipsam revocabantur, tunc iactabant traditionem occultam, ad se solos derivatam, vel a Valentino, vel a Marcione, vel a Cerintho, vel a Basilide ([2]). Quibus opponebatur traditio authentica, quae est publica in Ecclesia, quaeque organum habet continuam successionem episcoporum ab apostolis, et praesertim ab apostolorum principe in Sede Romana. Insignis in hac parte locus est Irenaei, quem de integro hic transcribere iuvabit, ut eorum quae hactenus fundamenti instar posita sunt, recapitulatio sit simul et invicta confirmatio.

« Traditionem apostolorum in toto mundo manifestatam, in « omni Ecclesia adest respicere omnibus qui vera velint videre; « et habemus annumerare eos qui ab apostolis instituti sunt epi« scopi in ecclesiis, et successores eorum usque ad nos qui nihil « tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab his deliratur... Sed « quoniam valde longum est in hoc tali volumine, omnium eccle« siarum enumerare successiones, maximae, et antiquissimae, et « omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et « Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae, eam quam habet « ab apostolis traditionem, et annuntiatam hominibus fidem, per « successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, « confundimus omnes eos qui quoquo modo, vel per sibi placen« tia, vel vanam gloriam, vel per caecitatem et malam sententiam « praeterquam oportet colligunt. Ad hanc enim ecclesiam propter « potiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, « h. e. eos qui sunt undique fideles; in qua semper ab his qui « sunt undique, conservata est ea quae est ab apostolis traditio. « Fundantes igitur, et instruentes beati apostoli ecclesiam, Lino « episcopatum administrandae ecclesiae tradiderunt. Huius Lini « Paulus in his quae sunt ad Timotheum epistolis meminit. Suc« cedit autem ei Anacletus. Post eum tertio loco ab apostolis epi-

[1]) Irenaeus, l. 3, c. 2.
[2]) Iren. l. 3, c. 2.

« scopatum sortitur Clemens, qui et vidit ipsos apostolos, et contulit cum eis, et cum adhuc insonantem praedicationem apostolorum et traditionem ante oculos haberet, non solus; adhuc « enim multi supererant tunc ab apostolis docti... Hac ordinatione « et successione, ea quae est ab apostolis in Ecclesia traditio et « veritatis praeconatio pervenit usque ad nos. Et est plenissima « haec ostensio, unam et eamdem vivificatricem fidem esse, quae « in Ecclesia ab apostolis usque nunc sit conservata et tradita in « veritate... Tantae igitur ostensiones cum sint, non oportet adhuc « quaerere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum apostoli, quasi in depositorium dives, plenissime in « eam contulerint omnia quae sunt veritatis... Quid autem si neque « apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat « ordinem sequi traditionis quam tradiderunt iis quibus committebant ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multae gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charta et atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, « et veterem traditionem diligenter custodientes, in unum Deum « credentes creatorem coeli et terrae, et omnium quae in eis sunt, « per Iesum Christum Filium Dei ». [1]

Et traditio quidem in Ecclesia, sic se iuxta Christi institutionem habet. Unde iam pronum est, priusquam ad ulteriora progrediamur, sequentem eruere conclusionem, quae in proposito nobis negotio maxime est attendenda.

§ 2.

Quod traditio in vero et catholico sensu accepta, regula fidei est. Et quod conceptus traditionis sub ratione nudi facti humani, seu praedicationis a Christo et apostolis cum sola auctoritate historica decurrentis, conceptus est falsus, protestanticus, haereticalem notam prae se ferens.

In primis observare oportet quid distet inter obiectum et re-

[1] Iren. l. 3, c. 3-4.

gulam fidei. Obiectum est credenda veritas. Regula, formaliter in quantum huiusmodi, est id quod credendam veritatem continet, et cui oportet nos in credendo conformari, quatenus id credamus quod in eo ut credendum proponitur. Unde veritates praedicatae per traditionem, quas dicere possumus traditionem *sensu obiectivo,* obiectum quidem fidei sunt. Ipsa vero praedicatio ecclesiastica, seu ipsa *formali sensu* accepta traditio, fidei regula est ([1]). At rursus observandum quod regula non qualicumque modo dirigit, sed infallibiliter. Quisquis enim in quocumque ordine regulam sequitur, pro quanto vim habet et actum regulae, ille non solum non errat, sed nec errare potest. Eatenus ergo in negotio fidei, regulae rationem traditio obtinet, quatenus revelatas veritates infallibiliter custodit, infallibiliter conservat, infallibiliter ad nostram defert cognitionem; idque ratione divini illius elementi quod in ea necessario esse agnoscendum secundum institutionem et promissionem Christi, superior nos docuit propositio. Divinum autem dico elementum, quod variis nominibus a Patribus est appellatum: nunc, *charisma veritatis certum in episcopatus ab apostolis successione,* (Iren. l. 4, c. 26); nunc, *operatio Spiritus veritatis, non sinentis ecclesias aliter intelligere, aliter credere, quod ipse per apostolos praedicabat,* (Tertull. Praescript. c. 28); nunc, *influxus Domini Ecclesiae inhabitatoris, ne eat in errorem quemlibet studiosissima speculatio,* (August. Enarr. in Ps. 9, n. 12); nunc, *Spiritus Sancti afflatus ne discedatur a vero,* (Cyrill. Alex. epist. 1 ad monachos Aegypti); nunc, *gratia Spiritus qua edocti, omnes etiam montium et marium disiunctione separati, in idem consentiunt,* (Theodoret. Dial. de Incommutabili); nunc, *effectus sententiae D. N. I. C., qua fit ut in Sede apostolica inviolabiliter semper catholica custo-*

([1]) Quare non videretur admittendum quod aliqui dicunt: Traditionem sensu obiectivo esse fidei regulam remotam, sensu autem formali proximam. Si enim de regula agitur, formaliter qua regula est, non oportet considerare id quod est credendum, sed id quod dirigit in credendo per credendi obiecti propositionem. Et hoc est semper ipsum verbum qua scripto vel ore prolatum, adeoque Scriptura vel Traditio, non obiectivo, sed formali semper sensu accepta. De distinctione autem inter regulam remotam et proximam, infra erit sermo.

diatur religio, (Profess. fidei sub Hormisda ab Orientalibus subscripta). Et alia multa in eumdem sensum collineantia passim reperire est apud Patres, quae per singula referre non vacat. Interim vero, nullum relinquitur dubium quin traditio in genuina illa et catholica notione accepta, quam nobis suppeditant monumenta omnia institutionis christianae, vera regula fidei et dicatur et sit.

At longe alius est conceptus protestanticus, in quo elementum divinum penitus rescinditur, ut traditio nihil plus iam sit aut esse possit, quam nudum ac simplex factum communibus factis historiae accensendum: factum scilicet hominum, sua solertia, sua industria, suo ingenio, scholam Christi apostolorumque eius per successivas aetates continuantium. Qua quidem suppositione facta, statim patet, nullam amplius de regula fidei quaestionem esse residuam. Etenim primo, ut paulo supra fuit observatum, regula fidei proprie loquendo, non ea demum est quae solum possibiliter, aut casualiter, aut de contingenti conservat genuinam atque inadulteratam revelationis doctrinam, sed quae de iure etiam, et necessario, et per se. Atqui, vel prima fronte occurrit evidens disproportio humanae solertiae, humanaeque industriae ad eiusmodi effectum, praesertim in materia divinorum dogmatum, in qùa vel maxime, semper urget ratio Protestantium apud Bellarminum, l. 4 de verbo Dei, c. 12: Plurima obstare, aut certe obstare posse impedimenta, oblivionem, imperitiam, negligentiam, perversitatem, quae nunquam desunt in genere humano. Sed haec, si placet, omitto. Esto quod praedicta impedimenta de facto locum non habuerint; esto quod divina doctrina fuerit in suae veritatis puritate per tot saeculorum decursum, et tot inter rerum vicissitudines, de facto conservata; esto quod haec ipsa de solo facto conservatio, satis sit ad regulam fidei secundum se. Esto, inquam, quia de his longius disputandi locus nunc non est, et quacumque etiam largissima concessione facta, id saltem fatearis necesse est, non esse satis ad regulam quoad nos. Quoad nos namque, nullum alium valorem obtinebit eiusmodi humana traditio, praeter eum quem ei conciliabit demonstratio cohaerentiae cum originali locutione Dei in Christo vel apostolis, ex solis communibus historiae criteriis et fontibus compilata: per collationem

scilicet, discussionem, et crisim scientificam monumentorum praeteritae aetatis inde ab antiquis temporibus. Et quis, quaeso, huic studio non impar, cum non de paucis quibusdam factis, iisque celebratissimis, famosissimis, et in proprio dominio historiae exsistentibus, sed de doctrinis maxime abstrusis hic agatur? Quis in tanta multitudine rivulorum, aquas sinceras quae recta a fonte procedunt, a spuriis et adulteratis distinguet? Quis separabit pretiosum a vili in tot inter se dissidentibus, seseque invicem destruentibus confessionibus? Omnibus ergo modis, manifestissime apparet quod traditio secundum protestanticam conceptionem accepta, regula fidei nec est nec esse potest, et quod in hac saltem parte, sibi ipsis constantes fuerunt veteres Reformatores, cum unam solam atque unicam regulam, traditione exclusa, Scripturam constituerunt.

Verum, conceptionem hanc, *quae totam in se resumit haeresim Protestantismi,* in plena esse oppositione cum evangelio et fundamentali eius oeconomia, iam satis ostensum est, et si quis plura desideret, plura etiam inveniet in tractatu de Ecclesia, ubi de potestate magisterii. Eamdem quoque aperte contradicere sensui totius christianae antiquitatis, vel ex paucis quae praecitata sunt documentis colligere facile est. Equidem affirmant Protestantes: « Antiquiorem ecclesiam *solum historice* appellasse ad traditionem, « demonstrando scilicet in ecclesiis apostolicis, quibus apostoli ipsi « praedicaverant, per continuam successionem usque ad sua tem« pora saeculi secundi vel tertii, fidem ab apostolis traditam nondum « fuisse corruptam, sed adhuc integram. Posteriori vero tempore, « Ecclesiam *id quod testimonio traditionis historice considerato de« erat, supplere studuisse auctoritate quam sibi vindicabat* [1] ». Id, inquam, affirmant, sed gratuito et sine ullo fundamento.

Ad cuius rei evidentiam considerandum quod promissa assistentia pro incorrupta depositi custodia, et infallibili cursu traditionis in recto tramite originalis revelationis, non excludebat ullo modo accommodatam huic eidem fini causarum secundarum ordinationem, earumque congruam cooperationem. Sic enim semper se

(1) Apud Franzelin, Thes. 10.

habet suavis Dei providentia, ut instrumenta apte contemperet causae principali, et quidquid de suo humanum organum propria activitate reddere potest, id non modo non tollat, sed procuret et adhibeat etiam magis. Non ergo negare intendimus connaturalitatem ad effectum de quo agitur, quae revera est in successione et continua serie episcoporum sibi invicem in eadem sede quasi de manu in manum transmittentium depositum religionis. Neque somniamus removendum esse a traditione humanum elementum, humana praesidia, humanam industriam ac sollicitudinem. Quae profecto si removenda censeremus, contradictorem haberemus ipsum apostolum exclamantem: *O Timothee, depositum custodi.* Utquid enim obsecratio haec, utquid tam instans commendatio, si ex parte Timothei nihil exigebatur? Sed id tantum volumus, nondum in his reperiri supremam ac sufficientem rationem certitudinis de conservata integritate doctrinae revelatae, quamdiu praecisio fit a promisso et collato a Christo charismate perpetuae assistentiae ([1]). Proinde intelligendum est, elementum humanum subordinari divino, eique ita coniungi, ut in usu loci theologici traditionis,

[1]) Praesidia pro intemerata doctrinae conservatione adhibita, ad haec quatuor reducuntur a Card. Franzelin, thes. 9: « Primo. Non solum « semper observatum est apostolicum institutum, ut episcopus non eli- « geretur, nisi prius de sinceritate eius fidei certis testimoniis constaret, « sed etiam praesertim episcopi maiorum sedium continuo post electionem « aliis collegis suis, et maxime Pontifici Romano per litteras synodicas « exponebant distinctam suae fidei professionem. Ratio sanctae huius in- « stitutionis per se evidens est, et egregie declaratur a Gregorio M. l. 7 « epist. 4: *Nam cum vicissim nobis fidei nostrae confessionem transmittimus,* « *quid aliud in sancta Dei Ecclesia agimus, nisi arcam bitumine linimus, ne* « *unda erroris intret?* — Secundo, sicut solliciti erant tum singuli tum « omnes simul episcopi, ut fides singulorum consentiens fidei communi « omnium esset testatissima, et diligenter cavebatur ne a fide communi « quomodocumque dissidens particeps videretur communionis ecclesia- « sticae, ex eadem ratione vigili studio curabant, ut de fide una episco- « porum in singulis sedibus sese excipientium certo constaret. Hinc series « episcoporum orthodoxorum in diptychis singularum ecclesiarum descripta « diligentissime servabatur, reiectis iis qui defectionis a fide universae « Ecclesiae suspecti fuerant. — Tertio, si quando in aliqua ecclesia no- « vitas doctrinae contra communem traditam fidem serpere coepisset,

duplex Patribus occurreret argumentum. Unum ex consideratione charismatis successionem apostolicam perpetuo comitantis. Alterum ex consideratione ipsius successionis secundum conditiones historicas in Ecclesia ab initio servatas; quod etsi ex se solo ultimatum apodicticumque absolute loquendo non esset, polemice tamen efficacissimum erat adversus multiplices sectarum auctores, qui omnes de novo a semetipsis dogmatizare inceperant: « Hanc « sapientiam, inquit Irenaeus l. 3, c. 2, (quam Paulus loquitur inter « perfectos), unusquisque eorum esse dicit, quam a semetipso adin« venerit.... Unusquisque enim ipsorum omnino perversus, seme« tipsum, regulam veritatis depravans, praedicare non confunditur ». Utroque igitur argumento utebantur Patres, tam priores quam posteriores. Non enim soli posteriores, sed et vetustissimi, Ignatius, Irenaeus, Tertullianus paulo supra citati, summam rationem ex qua constet divinam doctrinam sincere et integre per successionis ordinem esse conservatam, ultimo revocabant *ad charisma veritatis cum episcopatus successione communicatum, ad communicationem Christi, ad promissum et missum doctorem veritatis Spiritum Sanctum.* Et similiter, non modo antiquiores, sed et posteriores, puta Athanasius (de decr. Nicaen. n. 27), Epiphanius (l. 1, Haeres. 27, n. 6), Optatus (l. 2 de schism. Don. n. 2), Augustinus (epist. 53, n. 2, etc.), aeque appellant ad sententiam a patribus ad patres transmissam, ad doctrinam ab initio traditam, ad continuam successionem sacerdotum in Ecclesia potissimum Romana, *quoniam per eam successionem,* verba sunt Epiphanii, *perpetuo manifestata veritas demonstratur.* Et ideo, a primo ad ultimum, non apparet vestigium oppositionis a Protestantibus pro necessitate causae fallaciter imaginatae. Ita fere Card. Franzelin, de Trad. thes. 10.

Sic igitur habes in traditione, vero et catholico sensu intel-

« episcopi erat, non solum eam comprimere, sed etiam certiores reddere « episcopos alios, et imprimis Pontificem Romanum, ut communi sententia « ubique damnatus error ab Ecclesia arceretur. — Quarto, extraordinarium « quidem sed ubi periculum novitatis imminentis id postulare videbatur, « efficax praesidium unionis et consensionis erant concilia episcoporum, « vel ex provinciis singularibus, vel ex universa Ecclesia orbis terrarum « etc. ».

lecta, regulam fidei certissimam. Sed quia alia quoque regula Scriptura assignatur, ad considerationem habitudinis qua una se habet ad alteram, ipsa nos ducit rerum continuatio. Hinc tertia, quae iam sequitur, propositio.

§ 3.

Quod traditio regula fidei est, ordine tum temporis, tum cognitionis, tum comprehensionis, Scriptura prior, et ab ea in hoc vel maxime differens, quod non remota tantum regula exsistat, sed proxima etiam atque immediata, pro duplici sub qua accipi potest consideratione.

1. — In primis, nullius negotii est ostendere quod traditio antevertit Scripturam ordine chronologico. Id iam observare est in V. T. Neque enim ab initio mundi exstiterunt Scripturae, et tamen ab initio fuit regula cui sancti Dei homines conformabant fidem suam. « Ab Adam usque ad Moysen fuit ecclesia Dei aliqua « in mundo, et colebant homines Deum fide, spe, et charitate, et « externis ritibus, ut patet ex Genesi, ubi introducuntur Adam, « Abel, Seth, Enoch, Noe, Abraham, Melchisedech, et alii homines « iusti. At nulla fuit scriptura divina ante Moysen, ut patet..., « quia in Genesi non fit mentio doctrinae scriptae, sed solum tra- « ditae: *Scio,* inquit Deus Gen. XVIII-19, *quod Abraham praecep-* « *turus sit filiis suis, et domui suae post se, ut custodiant viam Domini.* « Igitur annis bis mille conservata est religio sola traditione.... « Deinde a Moyse ad Christum, in ipso populo Dei, etsi Scripturae « exstarent, tamen magis utebantur Iudaei traditione quam Scriptura, « ut patet ex Exod. XVIII-8, Deuter. XXXII-7, Iudic. VI-13, Psalm. XLIII-1, LXXVII-5, Eccli. VIII-11. » [1]. In quo etiam solutio est vulgaris difficultatis, quare in libris Mosaicis tam pauca occurrant de futura vita, et de praemiis vel poenis in ea constitutis, et universim loquendo, de multis veritatibus quae habentur ut fundamenta vitae moralis ac religiosae. Solutio namque magna ex parte hinc

[1] Bellarm. l. 4 de verbo Dei, c. 4.

repetitur, quod Scriptura superveniens supponebat antecedentem regulam traditionis, eamque relinquebat in pleno suo robore, plenoque vigore semper manentem. At forte aliter putas contigisse in oeconomia N. T.? Imo vero, in N. T. eadem traditionis praecessio luculentioribus etiam factis demonstratur, siquidem omnia originum christianarum monumenta ostendunt ecclesias sine Scripturis ab apostolis primum fundatas, propriamque iam agentes vitam. Nondum scripserat Matthaeus, et iam *Ecclesia per totam Iudaeam et Galilaeam et Samariam aedificabatur ambulans in timore Domini,* (Act. IX-31). Nondum Marcus, et iam erat ecclesia Romana, *cuius fides annuntiabatur in universo mundo,* (Rom. I-8). Nondum Ioannes, et iam totas Asiae fundaverat et regebat ecclesias, ut scribit Hieronymus in l. de script. eccles. Ad ecclesias quoque iam exsistentes dirigebantur omnes epistolae apostolicae, quemadmodum ex ipsis earum inscriptionibus satis superque liquet. Denique, non ad scriptum aliquod instrumentum appellabat Paulus, cum dicebat ad Galatas quos quidam a recta via evangelii subducere conabantur: *Si quis vobis evangelizaverit praeter id quod accepistis anathema sit,* (Gal. I-9). Et ad Corinthios: *Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, praecepta mea servatis.* Et rursus: *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur,* etc. Dicendum itaque quod ab initio praeexstitit sola regula traditionis, et quod subsequens Scripturae accessio non ea esse potuit quae fundamentale conservandae et propagandae doctrinae revelatae medium semel pro semper in Ecclesia constitutum everteret, sed quae ei subordinaretur et deserviret etiam magis.

2. — Sed etiamsi regula Traditionis regulam Scripturae non antecederet ordine temporis, semper tamen ordine cognitionis. Et sane, traditio innotescit ut regula fidei, per ipsissima argumenta quibus religionis christianae seu catholicae Ecclesiae innotescit credibilitas. Ex quo enim demonstrasti revelatam esse Ecclesiam catholicam tanquam a Deo institutam, uno eodemque argumento demonstrasti fuisse a Deo positum organum illud perpetui semperque audiendi magisterii quod in eiusdem Ecclesiae basi ac fun-

damento est [1]. Demonstrasti praedicationem huius magisterii ordinatam esse divinitus, ut cui in sempiternum conformari debet credentium fides. Demonstrasti ergo traditionem in ratione regulae fidei obligatoriae, siquidem praedicatio ecclesiastica et traditio authentica de qua nunc nobis sermo, secundum rem convertuntur, ut ex hactenus dictis clarum apertumque est. Nec refert quam methodum, quemve processum adhibueris in demonstratione verae religionis: an scilicet argumentandi principium sumpseris ex divinis notis quae Ecclesiae insunt, eique inseparabiliter inhaerent, an potius ex historicis monumentis missionis, adventus, et operis Iesu Christi, iuxta duplicem normam in Concilio Vaticano, Sess. 3, cap. 3 indicatam [2]. Semper enim, et eodem modo, est et manet demonstrata ipso facto regula Traditionis.

At non ita est de Scriptura Sacra. Absoluta enim initiali illa demonstratione quae in praeambulis fidei, seu in theologia (ut vocant) *fundamentali* instituitur, adhuc, per se loquendo, ignotum tibi omnino est utrum sint, necne, scripturae a Deo inspiratae. Nam licet nullae tales exsisterent, eadem invariata essent principia demonstrationis; eadem quoque adaequata conclusio ad quam principia ista ducunt. Quod si forte in demonstrationis decursu, tractando historicum monumentum revelationis quam nobis attulit Iesus Christus, incideris in ea Christi testimonia quibus confirmatur fides Iudaeorum circa *Legem et Prophetas,* concomitanter quidem, et velut per accidens potuit tibi advenire cognitio earum Scripturarum V. T., quae protocanonicae appellantur; de Scripturis autem quae propriae sunt Novo Testamento, adhuc nihil scis, praetereaque nihil. Et si de his quoque, imo de his praesertim, idoneum testimonium extra authenticam Traditionem quaeras, non est ubi invenias nisi in scriptis apostolicis. Sed praeterquam quod cognitio auctoritatis apostolorum ut organorum promulgandae revelationis, supponit iam cognitam regulam Traditionis quae ab eis tota decurrit: quid, quaeso, in scriptis apostolicis invenies de inspiratis N. T. scripturis, formaliter qua inspiratis? Nihil omnino

(1) Cf. prooemium secundae partis tractatus de Ecclesia, p. 278.
(2) Enchir. n. 1642.

praeter notum illud incisum secundae Petri, III–16, de Pauli epistolis. Atqui epistolae Pauli non sunt omnes, imo nec praecipuae scripturae N. T. Insuper, quaenam fuerint tempore quo scribebat Petrus, editae iam epistolae Pauli, incertum forsitan quis dicere posset. Denique, haec ipsa secunda Petri epistola ab iis praecise qui a scriptis documentis unice se pendere profitentur, ut suppositititia et non genuina reiicitur. Omnibus igitur modis, biblicum systema Protestantium in aere pendulum apparet, basi ac fundamento carens. Nec male comparatum est systemati mundi in cosmogonia Indorum, qui adstruunt universum instar elephantis ponentis pedes super quatuor testudines, quin dicant quid illud sit in quo testudines ipsae nituntur. At nos, ex organo traditionis cui a Christo commissum est munus docendi omnem veritatem, iure meritoque accipimus veritatem revelatam integri canonis Scripturae inspiratae, ut sic, per Traditionem Scriptura innotescat, sitque eo ipso, ordine cognitionis posterior.

3. — Hinc ulterius efficitur, Traditionem antecedere Scripturam ordine etiam comprehensionis, pro quanto scilicet, non in Scriptura, sed in Traditione, revelata doctrina fuit vera quadam ratione integraliter deposita. — Dico, non in Scriptura: tum quia, ut mox praemissum est, nequidem veritas de Scriptura ipsissima, id est de catalogo librorum qui ut sacri sunt recipiendi, in ea continetur; tum quia ipsamet nos pluries remittit ad traditionem, ut ad fontem quorumdam dogmatum quae scripta non sunt, quemadmodum ex 1 Cor. XI–2, 2 Thess. II–14, 2 Tim. I–13, 3 Ioan. 13, ostendit Bellarminus (1); tum denique quia vel sola scriptio librorum N. T., quam superius vidimus ex contingentibus circumstantiis occasionatam, luculentum signum est quo palam fecit Deus, non fuisse sui consilii, ut in libris sacris plenum haberemus et adaequatum revelatae veritatis depositorium. — At contra, eiusmodi depositorium dives in Traditione iure meritoque agnosces. Ipsa enim est, quae primitivum, principale, ac primarium doctrinae instrumentum a Christo posita fuit. Ipsa, cui ex consequenti concredita est et Scriptura; concredita, inquam, non solum in ordine

(1) De verbo Dei. l. 4. c. 5.

ad notificationem eius quod pro scriptura a Deo vere inspirata est accipiendum, verum etiam in ordine ad notificationem sensus qui absque intelligentiae clave, aut clausus remanet, aut incertus ([1]). Unde sequitur quod in deposito tradito, aliquo vero modo continetur etiam revelatio scripta; et si *etiam* revelatio scripta, ergo tota de integro revelatio.

Sic igitur, traditio est regula fidei omnibus modis prior: tempore, cognitione, comprehensione. Ultimo quaeres: an remota regula, vel proxima? Dico autem: et remota et proxima, sub alia atque alia consideratione.

4. — Et sane, indesinens illa, et per saeculorum decursum perseverans usque ad nos Ecclesiae praedicatio, duobus modis accipitur. Primo quidem, in interpositis antecedentium aetatum annulis a quibus pendet, et quibus mediantibus semper continuatur cum praedicatione eorum qui primi et immediati fuerunt verbi revelati promulgatores. Deinde vero, secundum se absolute, in qualibet seorsum designata temporis differentia. Primo igitur modo, praedicatio ecclesiastica est traditio sub praecisa ratione *transmissionis doctrinae revelatae quasi de manu in manum inde ab apostolis,* seu traditio reduplicative ut per indisruptum canalem e fonte a saeculis decurrens, et sub hac consideratione non est plus quam *remota* fidei catholicae regula. Sic enim innotescit tantummodo per investigationem monumentorum praeteritae aetatis, id est per studium operum quae ex antiquitate relicta, in cognitionem ducunt sententiae, professionis, ac fidei quae olim erat circa doctrinam christianam, vel ex integro, vel in singulis capitibus spectatam. Et si nonnisi mediante investigatione et processu scientiae theologicae proprio cognoscitur quoad ea quae continet dogmata, ergo regulae proximae rationem nec habet nec habere potest. Quare veniendum est ad praedicationem ecclesiasticam, non amplius consideratam in cohaerentia continuae successionis a prima revelationis origine, sed absolute in sui exercitio pro hoc signato nunc temporis. Quo sub respectu, semper quidem traditio est, quatenus semper tradit id quod explicite vel implicite accepit a maioribus,

([1]) Iren. l. 4, c. 26. Tertull. Praescript. c. 19-21.

sed iam est traditio sub praecisa formalitate *auctoritativi magisterii diserte proponentis et explicantis id quod credere necesse est secundum decurrentem inde ab apostolis revelationem.* Et sic etiam, regula est fidei *proxima* atque immediata, quae cum infallibili ac semper vivente Ecclesiae catholicae magisterio, formaliter ut magisterium est, adaequate convertitur.

At vero, quocumque modo traditionem sumas, sive ut regulam proximam, sive ut remotam, id accurate notatum velim: Authenticum eius organum non fuisse a Christo institutum ad conservandum vel proponendum materiales et inertes formulas, sed verum sensum revelatae veritatis, ac per hoc, munus infallibiliter transmittendi, custodiendi, et proponendi fidei depositum, inseparabile esse a munere infallibiliter quoque definiendi, declarandi, et explicandi id quod in eo continetur. Nunc autem, si traditio est non solum conservativa, verum etiam explicativa totius verbi Dei, tam scripti quam non scripti, profectus aliquis in ea per saeculorum decursum procul dubio est agnoscendus: eiusmodi tamen profectus qui immutabilitati dogmatis in nullo contradicat, nihilque prorsus detrahat de ratione *depositi,* in quo nec mutari quidquam licet, ned minuere, nec addere. Et iam operae pretium erit, si hoc ipsum in conclusione praesentis capituli paulo amplius declaremus.

§ 4.

Quod ex hactenus dictis consequitur, traditionem habere quidem pro decursu temporis evolutionem quamdam, sed coniunctam cum omnimoda immutabilitate et consensione in eodem semper dogmate, eademque sententia: ita scilicet, ut ad traditionalis sensus inquisitionem quod spectat, speciales regulae, eaeque longe diversae ab iis quae scientiam historicam regunt, iure meritoque fuerint a Patribus praestitutae.

Expositionem igitur veri ac genuini conceptus traditionis absolvere placet, ponendo in conspectu ea quae ex hactenus dictis, aut consequuntur aut non consequuntur. Et ne libera nobis tri-

buatur divagandi facultas, ab iis quae non consequuntur, exordiendum.

In primis, nequaquam consequitur quod omnes veritates ad depositum fidei pertinentes, uno et eodem modo esse debuerunt in primitiva praedicatione apostolorum, uno quoque et eodem modo in consecutiva traditione, pro quovis stadio et quavis temporum differentia. Aliud enim est, res omnes fidei et morum quibus christiana doctrina constat, ab initio et semper sub infallibilitatis charismate esse transmissas; aliud vero, omnes fuisse semper propositas aeque explicite (1), aeque expresse (2), aeque enucleate (3). Nam id quidem nihil commune habet cum indefectibilitate a norma veritatis, ut in terminis evidens est, praeterquam quod tam plenaria, statim ab initio, totius doctrinae propositio vix fuisset connaturaliter possibilis, et aliunde erat eo minus necessaria, quod simul cum deposito dogmatum, charisma Spiritus Sancti pro eorum explicatione secundum occurrentes singularum

(1) « In praedicatione apostolica poterant proponi aliqua universalia, « in quibus continerentur implicite singularia progressu temporis ortis « dubiis explicanda per magisterium Ecclesiae. Sic sufficiebat doctrina « de necessitate gratiae ad omne opus bonum in via salutis, ut adversus « semipelagianos postea definiretur eadem necessitas ad initium fidei. Po- « terant contineri complexa, ex quibus explicanda essent elementa con- « stituentia : Christus et Deus et homo ; unde orta necessitate, definiri « poterant multa de utraque natura. Suprema est potestas Petri, ut visi- « bilis fundamenti Ecclesiae et centri unitatis ; unde explicanda multa « iura et officia in particulari ». Franzelin, *de Trad.*, thes. 23.

(2) « Poterant aliqua dogmata proposita esse magis usu practico et « consuetudine ecclesiarum, quam diserta doctrina et instanti praedica- « tione, quorum diserta praedicatio vel solemnis definitio progressu tem- « poris fieret necessaria. Cuiusmodi exempla prostant luculenta in con- « troversia de potestate valide conficiendi sacramenta extra Ecclesiam, « et in historia canonis librorum sacrorum ». Id., ibid.

(3) « Poterant in praedicatione apostolica contineri aliqua simplicius « enuntiata, quorum declarationem strictiorem in directa oppositione ad « certam quamdam errorum formam ipsae exortae postmodum haereses « reddebant necessariam. Inde a Patribus et Conciliis definitus modus « loquendi, et statutae formulae ecclesiasticae velut tesserae fidei ». Id., ibid.

aetatum necessitates, ad successores apostolorum ex Christi promissione et institutione transibat. Recole ea quae paulo supra praemissa sunt de duplici munere custodum et doctorum fidei in corpore praepositorum accurate considerando.

Porro, si ex infallibilitate traditionis minime consequitur, omnes et singulas indiscriminatim veritates ad fidei depositum obiective pertinentes, debuisse omni tempore in candelabro Ecclesiae elucere quoad distinctam atque explicitam notarum suarum perspicuitatem: neque etiam consequitur, nullas esse potuisse, circa quas aliquando extiterit intra ipsum unitatis et communionis catholicae gremium, aut sensuum aut opinionum diversitas. « Re-« vera, esse tales aliquas veritates, demonstratur ex omnibus illis « Conciliorum vel Pontificum definitionibus, quae declarabant « tamquam veritates fidei, eas doctrinas de quibus ante definitio-« nem doctores catholici absque dispendio fidei et communionis « diversas sequebantur sententias, in hoc insuper consentientes, « quod eas doctrinas ad depositum fidei sufficienter manifestatum, « nondum pertinere faterentur. Colligitur idem etiam inde, quod « adhuc nunc plures sunt quaestiones theologicae minime defini-« tae, quae tamen versantur circa sensum aliquot capitum doctri-« nae revelatae ita, ut ex eiusdem revelatae doctrinae analysi « solvi, atque adeo ab infallibili magisterio definiri posse videan-« tur. Hinc sunt apud Patres distinctiones inter *substantiam fidei* « *quae una est apud omnes, et inter quaestiones profundioris intelli-* « *gentiae*, (Iren. l. 1, c. 10, n. 23). Inter ea, *quae manifestissime in* « *ecclesiis praedicantur, quae definita sunt in ecclesiastica praedica-* « *tione, de quibus totius Ecclesiae una est sententia*, et alia *quae* « *sunt adhuc inquirenda de sacra Scriptura, et sagaci perquisitione* « *investiganda, quae non manifeste discernuntur, quae non satis* « *manifesta praedicatione distinguuntur, quae non sunt evidentia in* « *ecclesiastica praedicatione*, (Origen., de princip. in praefatione). « Distinguitur in Christianorum doctrina inter *regulam fidei quae* « *apud nos nullas habet quaestiones, et illud quod salva fidei regu-* « *la potest in quaestionem venire*, (Tertull., Praescript. c. 13). Aliud « est *quod ad ipsa fidei pertinet fundamenta, et alia sunt in qui-* « *bus inter se aliquando, etiam doctissimi et optimi regulae catho-*

« *licae defensores, salva fidei compage, non consonant, et alius alio* « *de una re melius aliquid dicit et verius.* (August., lib. I contr. « Iulian. c. 6). Distinguitur *error ferendus in quaestionibus non di-* « *ligenter digestis, nondum plena Ecclesiae auctoritate firmatis, et* « *error non ferendus, qui ipsum Ecclesiae firmamentum quatere mo-* « *litur,* (August., Serm. 294, n. 4). Distinguitur denique *portiun-* « *cula aliqua fidei nostrae minus lucide clara, et illud quod Do-* « *minus neminem in Ecclesia sua voluit ignorare,* (Leo M., epist. « 30 ad Pulcheriam, c. 2) ». In summa: Quolibet tempore fuerunt quaedam ulteriores doctrinae revelatae determinationes, quae plus minusve obscure in tradito ab apostolis deposito contentae, et plena adhuc luce diligentis inquisitionis non illustratae, nondum transierant in proximam fidei regulam, seu sufficientem ecclesiastici magisterii propositionem. De quibus proinde potuit aliquando non esse concors sententia in gremio unitatis, ante terminatam auctoritate Ecclesiae controversiam [1]. Neque in hoc quidquam videre est, quod quolibet modo praeassertae infallibilitati traditionis opponatur.

Sed nunc, alia sunt quae ex promissa in finem usque assistentia Dei omnimoda necessitate consequuntur. Et primo quidem consequitur impossibile esse, ut opinio quaepiam a quovis homine vel privato doctore originem ducens, obtineat unquam communem consensionem tanquam in fidei doctrinam, et praevaleat in Ecclesia sub ementito nomine divinae traditionis. De qua re exemplum habes in opinione millenariorum, quae a Papia primum ex nimia eius simplicitate introducta, et propter reverentiam viri qui cum apostolis conversatus fuerat, a nonnullis etiam illustrioribus secundi et tertii saeculi patribus recepta et evulgata, mox habuit contra se consentientem sententiam omnium, et a saeculo quarto ac deinceps, communi calculo inter fabulas fuit amandata [2].

Consequitur secundo, necesse e contra esse, ut si quod doctrinae punctum, obscurius primum in professione universalioris

(1) Franzelin, de Tradit., Thes. 23.
(2) Id. ibid.

cuiusdam principii retentum, vel usu potius practico quam expressa et formali praedicatione conservatum, inceperit deinde venire in controversiam quoad suam a divina traditione originem, diversis diversa opinantibus et inter se etiam concertantibus, donec tandem quaestione eliquata, fuerit ad robur pleni consensus perductum: consequitur, inquam, necesse omnino esse ut eiusmodi doctrina vere sit de genuino atque authentico deposito cuius est custos Ecclesia. Idque profecto propter praelaudatam illam Dei providentiam quae traditionem a recto tramite aberrare non permittit; propter illud *charisma veritatis certum* de quo loquitur Irenaeus l. 4, c. 26; propter paraclitum *doctorem veritatis qui non sinit ecclesias aliter intelligere, aliter credere,* quam ab apostolis acceperint, ut Tertullianus ait Praescript. c. 28; propter Spiritum Sanctum inhabitantem Ecclesiam, *ne eat in errorem quemlibet studiosissima inquisitio,* ut dicit Augustinus in Ps. 9, n. 12. et alibi saepissime.

Consequitur tertio, quod quidquid ab organo traditionis praedicatur ut dogma, id quidem est non modo infallibiliter verum veritate a Deo revelata, sed etiam immutabiliter propositum fidei omnium sequentium saeculorum in eo ipso sensu in quo fuit ab initio praedicatum. Praedicatio enim, sicut veritas, in sensu est, non in verbis, et hoc proprium haereticorum est, invehere sub verbis et formulis catholicae traditionis, sensus diversos ab iis quos stabilitos fixosque in Ecclesia invenerunt. Nam et Sabellius Trinitatem retinebat, sed nominalem. Et Arius confitebatur Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, sed tanquam tres diversae substantiae hypostases, non autem unius summae et individuae et creatricis essentiae. Et Nestorius unam Dei et hominis in Christo personam praedicabat, sed ita ut non secundum subsistentiam unitum carni Verbum ediceret. Et Pelagius divinam gratiam asserebat, sed intelligendo per gratiam liberum arbitrium, quod utique in suo ordine gratuitum etiam Dei donum est. Et Berengarius sacramentalem praesentiam concedebat, sed mysticam, non realem, secundum symbolicam repraesentationem, non secundum substantiae veritatem. Et sic de caeteris, quibus id semper commune fuit, ut novo sensu contra sensum catholicum invecto, se-

gregarent semetipsos, ipsoque facto in errorem inciderent, quoniam sensus ille a quo receditur, immutabiliter verus est. Hinc est quod *falsa* doctrina in stylo Scripturae dicitur *alia* doctrina: « Rogavi te, inquit, ut remaneres Ephesi..., ut denuntiares qui« busdam ne aliter docerent » [1]. Et iterum: « Miror quod sic « tam cito transferimini in aliud evangelium, quod non est aliud, « nisi sunt aliqui qui vos conturbant et volunt convertere evan« gelium Christi » [2]. Quocumque enim tempore de dogmate fidei dicetur aliud ac quod de eodem dogmate dicebatur prius, habebitur *heterodoxia* per oppositionem ad *orthodoxiam*, et omnis haeretica sententia facile et sine discussione cognoscetur sola innovatione, quatenus sensum inducet diversum a sensu sancito in traditione et praedicatione eorum quibus dicit Christus: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus. Caeterum, frustra provocabunt ad Scripturas. Iure enim meritoque reponet Tertullianus quod Scripturae non formaverunt ecclesias, sed ad ecclesias iam formatas directae sunt, ita ut per prius inspiciendum sit, cuius sint Scripturae, et apud quos resideat clavis interpretationis earumdem [3]. Frustra iterum appellabunt ad sublimiorem gnosim, altioremque intelligentiam. Nam et hunc gnosticorum praetextum excludebant vetustissimi Patres, ostendendo viam regiam contra omnes haereses, antiquam Ecclesiam quae omnes sectas antecedit, et vidit eas segregantes se. Istae sunt scholae in quibus disputatur, haec sola veri nominis Ecclesia in qua Deo creditur. Qui ergo sub quovis praetextu contra traditionem Ecclesiae insurgit, novis sensibus adinventis, iste desiit esse fidelis, et a tranquillo portu divinae veritatis in tempestuosum mare humanarum opinionum reiicitur [4]. Frustra denique causabunt longitudinem elapsi temporis a primis originibus, quia valeret forsitan exceptio, si immutabilitati traditionis in eodem sensu eademque sententia aliud fundamentum esset quam Christi assistentia et Christi promissio. Nunc

(1) I Tim. I-3.
(2) Gal. I-7.
(3) Tertull. Praescript. c. 19-37.
(4) Clem. Alex. l. 7 Strom. c. 17.

autem eodem modo in omni tempore argumentum valet, eademque semper firmitate a posterioribus Patribus contra novatores opponebatur, qua ab anterioribus. « Itaque dicitis: Praedicatum « est evangelium in omnibus gentibus, credidit mundus, facta est « Ecclesia, crevit, fructificavit, sed imperitia male intelligentium « postea erravit, et periit; in nobis solis et in his qui nos se- « quuntur sancta in terris Ecclesia remansit. Hanc sacrilegam va- « nitatem evertit evangelica veritas, et prophetarum atque san- « ctorum Patrum non violanda auctoritas. Unde Ecclesiae suae « sanctae in evangelio suo Dominus pollicetur dicens: *Ecce ego « vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem saeculi....* « Falsum igitur est quod de corpore Christi a te creditur et « astruitur » ([1]).

Consequitur denique quarto, quod cum de illis dogmatibus agitur, in quibus totius religionis christianae summa consistit, quaeque idcirco statim ab Ecclesiae initio formaliter explicite ut dogmata proposita sunt, non potest esse negotium multi laboris, theologica demonstratio per argumentum a traditione. Sed quatuor regulas tibi dabit Augustinus, quae rem totam maxime simplificant. Prima regula est, quod non erit utique necesse discutere singillatim testimonia Patrum, si quando traditio constet actis publicis, authenticis, et universalibus, cuiusmodi ex. gr. sunt in materia peccati originalis, baptismus infantium in remissionem peccatorum, necnon et exorcismi qui iuxta Ecclesiae ritum fiunt super illos ([2]). Secunda regula est, quod si ex specialibus testi-

([1]) Lanfrancus, de corp. et sang. Domini, c. 23.

([2]) August. l. 1 c. Iulianum, n. 14; l. 6, n. 11, et alibi saepe. — « S. Augustin a démontré dans tous les endroits que nous avons rappor- « tés et en beaucoup d'autres, que cette pratique de l'Église était suf- « fisante pour établir le péché originel Il attaque Julien personnellement « par cet endroit. Étant fils d'un saint homme qui fut depuis élevé à « l'épiscopat, il est à croire qu'il avait reçu dès son enfance tous les « sacrements ordinaires. Dans cette présupposition S. Augustin lui dit: « *Vous avez été baptisé étant enfant, vous avez été exorcisé, on a chassé de « vous le démon par le souffle. Mauvais enfant! Vous voulez ôter à votre « mère ce que vous en avez vous-même reçu, et les sacrements par lesquels*

moniis res decidenda sit, iure meritoque contentus esse poteris testimonio vel solius ecclesiae occidentalis. Et ratio affertur, non solum quia speciale est huius ecclesiae privilegium propter sedem apostolicam quam in sinu suo habet, et cum qua magis de proximo cohaeret, verum etiam, et praesertim, quia in fide Latinorum satis iam elucet fides Orientalium, cum et ipsi utique christiani sint, et utriusque partis terrarum una christiana fides traditioque exsistat (1). Tertia regula, eaque praecedenti valde affinis: Quod sive ex latinis sive ex graecis auctoritates afferre velis, non opus est citare auctores multos, sed unus vel alter doctor fama et auctoritate praecipuus sufficit ut in eo sensus aliorum percipiatur,

« *elle vous a enfanté*..... De cette sorte la tradition était fondée sur des « actes incontestables, avant même qu'on fût obligé d'entrer dans la « discussion des passages particuliers, et ainsi cette discussion n'était « pas absolument nécessaire ». Bossuet, Défense de la Tradition, l. 8, c. 2.

(1) August. l. 1 c. Iulian. n. 13-14; l. 6, n. 22, etc. — « Le second « principe de S. Augustin: Quand par abondance de droit, on voudra « entrer dans cette discussion particulière, il y a de quoi se contenter « du témoignage de l'église d'Occident. Car sans encore présupposer « dans cette église aucune prérogative qui la rende plus croyable, c'est « assez à S. Augustin qu'il fût certain *que les Orientaux étaient chrétiens*, « *qu'il n'y eût qu'une foi dans toute la terre, et que cette foi était la foi* « *chrétienne*. D'où ce Père concluait *que cette partie du monde devait suf-* « *fire à Julien* pour le convaincre: non qu'il fallût mépriser les Grecs, « mais parce qu'on ne pouvait présupposer qu'ils eussent une autre foi « que les Latins sans détruire l'Église en la divisant. Cependant S. Au- « gustin insinuait le manifeste avantage de l'église latine... C'était l'hon- « neur de l'Occident d'avoir à sa tête et dans son enceinte le premier « siège du monde. S. Augustin ne manquait pas de faire valoir en cette « occasion cette primauté, lorsque citant, après tous les Pères, le pape « S. Innocent, il remarquait *que s'il était le dernier en âge, il était le* « *premier par sa place, posterior tempore, prior loco*. Le premier par con- « séquent, en autorité. C'est pourquoi, dans la suite, récapitulant ce qu'il « avait dit, il le met à la tête de tous les Pères qu'il avait cités; à la « tête, dis-je, de S. Cyprien, de S. Basile, de S. Grégoire de Nazianze, « de S. Hilaire et de S. Ambroise, sans nommer les autres qui étaient « compris dans ceux-ci... C'est donc le second principe de S. Augustin, « que l'autorité de l'Occident était plus que suffisante pour autoriser un « dogme de foi ». Bossuet, ubi supra, c. 3.

idque iterum propter unanimitatem Ecclesiae uno spiritu et una traditione ductae. Et hoc est quod etiam notavit Lirinensis in secundo Commonitorio n. 30, ubi postquam enumerasset decem illos Patres quorum testimonia recitata sunt in Concilio Ephesino, pergit: « Hi sunt igitur omnes apud Ephesum sacrato decalogi « numero magistri, consiliarii, testes, iudicesque producti; quo« rum beata illa Synodus doctrinam tenens, consilium sequens, « credens testimonio, obediens iudicio, absque taedio, praesumptio« tione, et gratia, de fidei regulis pronuntiavit. Quanquam multo « amplior maiorum numerus adhiberi potuerit, sed necesse non « fuit, quia neque multitudine testium negotii tempora occupari « oportebat, et decem illos non aliud vere sensisse quam caete« ros omnes collegas suos nemo dubitabat » ([1]). Quarta tandem regula additur, quod unanimis sensus ecclesiae praesentis probatio est idonea sensus antiquitatis, quatenus habita cognitione eius quod nunc in Ecclesia tenetur, aliam fuisse fidem in saeculis praeteritis, cogitare nefas ([2]).

[1]) August. l. 1 c. Iulian. n. 15-16. — « Le troisième principe : Pour « en venir aux Orientaux, que S. Augustin n'estimait pas moins que les « Latins : c'est que pour en savoir les sentiments, il n'était pas nécessaire « de citer beaucoup d'auteurs. Il se contente d'abord de S. Grégoire de « Nazianze, *dont les discours*, dit-il, *célèbres de tous cotés par la grande « grâce qu'on y ressent, ont été traduits en latin.* Et un peu après: *Croyez« vous*, dit-il, *que l'autorité des évêques orientaux soit petite dans ce seul « docteur? Mais c'est un si grand personnage, qu'il n'aurait point parlé « comme il a fait, s'il n'eût tiré ce qu'il disait des principes communs de « la foi que tout le monde connaissait, et qu'on n'aurait pas eu pour lui « l'estime et la vénération qu'on lui a rendue, si l'on n'avait reconnu qu'il « n'avait rien dit qui ne vint de la vérité que personne ne pouvait ignorer.* « Voilà comment, loin de diviser les auteurs ecclésiastiques, S. Augustin « faisait voir que ne pouvant pas être contraires dans une même foi, un « seul docteur, éminent par sa réputation et par sa doctrine, suffisait pour « faire paraître le sentiment de tous les autres ». Bossuet, ibid. c. 4.

[2]) August. l. 1 c. Iulian. n. 19-34. — « Pour juger des sentiments « de l'antiquité, le quatrième et dernier principe de S. Augustin est, que « le sentiment unanime de toute l'Église présente en est la preuve; en « sorte que connaissant ce qu'on croit dans le temps présent, on ne « peut pas penser qu'on ait pu croire autrement dans les siècles passés. « C'est pourquoi S. Augustin, après avoir fait à Julien la demande qu'on

Haec porro posterior Augustini regula est, quae maxime ad rem nostram facit, pro quanto scilicet adstruit, sensum ecclesiae coaevae circa religionis nostrae dogmata, signum esse certissimum sensus nequaquam diversi quem circa eadem habuit antiquitas. Unde in eo puncto tanquam in ultima consequentia praemissorum de infallibilitate traditionis consistere placet. Et si quidem praescindamus ab ulterioribus illis fidei determinationibus quae nonnisi decurrente tempore, ut supra notatum est, in eliquata dogmata transierunt, (quia consideratio ista longius nos a proposito nostrae intentionis abduceret), sed iterum de illis solis loquamur, quae christianae religionis summam constituunt, quae ad ipsa revelatae doctrinae pertinent fundamenta, quae Dominus neminem in Ecclesia sua voluit ignorare, quemadmodum supra citati aiebant Patres, statim patebit veritas conclusionis. Ista enim ab ipsis initiis fuerunt ut dogmata in traditione et magisterio Ecclesiae explicite proposita; insuper, quidquid semel proponitur in traditione ut dogma, id necessario manet, in eodem semper sensu et traditum et creditum. Ergo necesse est ut is sensus de facto adhuc retineatur, qui firmiter tenebatur a principio, ac per hoc, esse prorsus non potest ut qui orthodoxorum Patrum nomine apud nos veniunt, quique ut tales semper in Ecclesia habuerunt auctoritatem, aliud unquam in re ipsa senserint quam quod hodiedum a nobis et creditur, et docetur, et inviolabilis instar depositi posteris commendatur.

At nunc occurrunt neocritici causantes nihil praevalere contra factum positivum. Inveniuntur autem multi antiqui Patres qui de facto aliter ac nos senserunt de dogmatibus religionis etiam primariis, velut de trinitate, de incarnatione, de peccato originali,

« vient de voir sur S. Grégoire de Nazianze et S. Basile : *En voulez-vous* « *davantage*, dit-il, *ne vous suffisent-ils pas?* il ajoute : *Mais dites qu'ils ne* « *suffisent pas*; poussez votre témérité jusque-là, *nous avons quatorze évêques* « *d'Orient*, *Euloge*, *Jean Ammonien*, et les autres dont le concile de Diospo- « lis en Palestine avait été composé, qui auraient tous condamné Péla- « ge, s'il n'avait désavoué sa doctrine, qui par conséquent l'avaient « condamné et tenaient la foi de tout le reste de l'Église, et qui ser- « vaient de témoins, non seulement de la foi de l'Orient. mais encore « de celle de tous les siècles passés ». Ibid. c. 5.

de gratia, aliisque eiusmodi. Nam antenicaeni expresserunt processionem Filii et Spiritus Sancti iis modis qui exhibent ideas falsissimas et a nostris plane diversas, utputa tritheismi, inaequalitatis personarum, imo vero corporeae deitatis. Iidem veteres usque ad Cyrillum Alexandrinum inclusive, non rectius sentiunt de incarnatione quam sensit postea Eutyches, et nonnisi post longas contentiones delineatum videmus dogma antea informe unionis hypostaticae. Plerique etiam ante Augustinum veri pelagiani sunt, aut certe semipelagiani. Chrysostomus caeterique graeci de peccato originali nihil sciunt, etc. etc. Sic nunc opinantur critici nostri, qui tamen nihil novi afferunt, sed vestigiis insistunt Socinianorum et Calvinistarum, facili eruditione loca patristica quibus illi utebantur, colligentes apud Petavium, vel apud Bossuetium in suis operibus polemicis contra Jurieu et Richardum Simon ([1]). Caeterum, undecumque suam eruditionem comparaverint, id saltem indubium est, methodum interpretationis apud eos methodum esse protestanticam, quae nimirum eodem ac illa vitio laborans, ad easdem quoque erroneas conclusiones ducit. Porro, antequam vitium istud, quod et quale sit, dilucide appareat, considerare oportet id quod ansam dedit vulgatis iam opinionibus quibus veteres Ecclesiae Patres tanquam de heterodoxia notantur, ut statu causae recte praestabilito, causa ipsa solutionem aequi iudicii habere possit. Ad hoc igitur pertinebit capitulum sequens.

([1]) « Les manières dont nous avons vu que les anciens ont exprimé « la génération du Fils de Dieu, et son inégalité avec le Père, donnent « des idées très fausses et très différentes des nôtres... Chacun sait combien ce mystère (de la Trinité) demeura informe jusqu'au premier con« cile de Nicée... Les anciens docteurs, et surtout ceux du troisième « siècle, et même ceux du quatrième, ont confondu le Fils et le S. Esprit; « ils nous ont fait un Dieu converti en chair, selon l'hérésie qu'on a « attribuée à Eutychès, et ce n'est que par la voie des longues conten« tions, qu'enfin cette vérité (de l'incarnation) est arrivée à la perfe« ction... La grâce qu'on regarde aujourd'hui comme l'un des plus im« portants articles de la religion chrétienne, était entièrement informe « jusqu'au temps de S. Augustin. Avant ce temps, les uns étaient Stoï« ciens et Manichéens, d'autres étaient purs Pélagiens; les plus ortho« doxes ont été semipélagiens ». Jurieu, apud Bossuet. Premier avertissement sur les lettres de M. Jurieu.

CAPITULUM SECUNDUM

DE CAUSA APPARENTIUM OPPOSITIONUM IN TESTIMONIIS TRADITIONIS.

« Magis declinamus ad ea quae sunt opi-
« nabilia quam ad veritatem. Est enim illa
« austera, gravisque ».
(Clem. Alex. l. 7 Strom. c. 16).

Quod doctrina traditionis, etsi sit semper eadem, non ideo est semper eodem modo enucleata, limata, et expolita, sed accipit processu temporis, occasione praesertin insurgentium haeresum, plus evidentiae, plus luminis, plus praecisionis. Et quod generatim loquendo, tres sunt quoad singula dogmata status distinguendi: status simplicis fidei, status explicationis perfectae, et status intermedius, quando incipiebat transitus a simplici fide ad speculationem theologicam, et pro multiplici initiorum difficultate, adhuc erant expositiones minus exactae, et modi loquendi quandoque ambigui. Qui tamen reductionem ad sensum orthodoxum non compatiuntur modo, verum etiam requirunt, si ratio habeatur propriorum principiorum quibus regi debet exegesis patristica.

§ 1.

Dicit S. Thomas in prologo opusculi *contra errores Graecorum*: « Errores circa fidem exorti occasionem dederunt sanctis « Ecclesiae doctoribus, ut ea quae sunt fidei maiori circumspe-

« ctione traderent ad eliminandos errores exortos, sicut patet « quod sancti doctores qui fuerunt ante errorem Arii, non ita « expresse locuti sunt de unitate divinae essentiae sicut doctores « sequentes; et simile de aliis contingit erroribus, quod non so- « lum in diversis doctoribus, sed in uno egregio doctorum Augu- « stino expresse apparet. Nam in suis libris quos post exortam « Pelagianorum haeresim edidit, cautius locutus est de potestate « liberi arbitrii, quam in libris quos edidit ante praedictae hae- « resis ortum, in quibus libertatem arbitrii contra Manichaeos de- « fendens, aliqua protulit quae in sui defensionem erroris assum- « pserunt Pelagiani, divinae gratiae adversantes. Et ideo non « est mirum si moderni fidei doctores post varios errores exortos, « cautius et quasi elimatius loquuntur circa doctrinam fidei ad « omnem haeresim evitandam. Unde si aliqua in dictis antiquo- « rum doctorum inveniuntur, quae cum tanta cautela non dican- « tur, quanta a modernis servatur, non sunt contemnenda aut « abiicienda, sed nec etiam ea extendere oportet, sed exponere « reverenter ». Sic loco citato angelicus doctor, qui hanc doctri- nam desumpserat, sicut assolet, ab ipso Augustino: « Didicimus, « inquit ille, de dono persev. n. 53, singulas haereses intulisse « Ecclesiae proprias quaestiones contra quas diligentius defende- « retur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas cogeret ». Et alibi idem Augustinus notat quod non oportet quaerere tam accuratum loquendi modum in Patribus qui ante natas haereses scripserunt, ac in iis qui postea advenerunt: tum quia nulla adhuc quaestione pulsati, et in Ecclesia catholica bono sensu se intelligi arbitrantes, securius loquebantur [1]; tum quia materias nondum discussas breviter et transeunter attingentes, immorabantur potius in iis quae tunc adversus Ecclesiae inimicos disputabant, necnon et in exhortationibus ad quasque virtutes quibus Deo pro adipi- scenda vera felicitate servitur [2]. Et haec quoque communis est responsio, non theologorum modo, verum etiam Athanasii, Hie- ronymi, Lirinensis, et aliorum. Haec est regula in theologia, et

(1) August. l. 1 c. Iulian. n. 22.
(2) Id. de praedest. SS. n. 27.

solutio difficultatum circa traditionem, cuius doctrina semper quidem eadem est, at non semper eodem modo clara et expressa. Accipit enim cum tempore, ut Lirinensis ait, *evidentiam, lucem, distinctionem* seu praecisionem, idque principaliter occasione haeresum de novo insurgentium. Nam ipsae sunt haereses, quae potissimam necessitatem creant scrutandi dogmata, enucleandi conceptus quibus constant, distincte proponendi notas quae in eis sunt discernendae, seiungendi modos intelligendi et significandi ab ipsis rebus intellectis et significatis, inveniendi etiam vocabula idonea quibus res altissimae apte exprimantur, uno demum verbo, perficiendi omnia quae ad theologicam explicationem pertinent, et nonnisi laboriosissima ac studiosissima inquisitione possunt obtineri ([1]).

Manifestum quippe est, aliam esse simplicem illam dogmatum notionem quae per simplicem quoque fidem retinetur, aliam vero notionem enucleatam, expolitam, elimatam, quam ad intelligentiam fidei quaerit theologus. Manifestum etiam, quod in speculatione theologica semper est aliquid faciens difficultatem, et aliquid faciens solutionem difficultatis. Ex quo accidere debuit ut ante laboriosum studium quod in unaquaque materia singulae haereses provocaverunt et necessarium fecerunt, catholici tractatores in certas ambiguitates caderent, quae apud posterio-

([1]) Nota igitur quid distet inter hanc assertionem et positionem eorum qui dicunt quod haereses *initiaverunt* progressum; quod Montanistae initiaverunt ascetismum, Gnostici scientiam theologicam, Sabelliani conceptionem catholicam Trinitatis, etc. Blasphemiae id quidem simile videtur. Itaque in haeresibus nihil plus quam causam *occasionalem* agnosces. Sicut Ariana haeresis locum dedit definitivae consecrationi vocabuli *consubstantialis*, quo omnis truncatur possibilitas intelligentiae perversae, et personarum distinctio in numerica essentiae unitate, tanta simplicitate, tantaque claritate exprimitur. Sicut haeresis Nestoriana necessitatem intulit expoliendi conceptus naturae, personae, subsistentiae, et unicuique sua assignandi nomina. Sicut Protestantes coegerunt nos ad confutandum eorum negationes cum maiori eruditione biblica; rationalistae ad ponendum in maiori luce revelationis argumenta, dum Emmanuel Kant causa est deperditionis temporis in eo quod necessitatem nobis creat repetendi quod cognoscimus vere, et non vivimus in somnio perpetuo.

res amplius non inveniuntur [1]. Si ex. gr., Filius Dei Deus est, non secus ac Pater, et huius perpetuae fidei disertae sunt attestationes in omni tempore. Sed cum devenitur ad considerandum quod Deus est de Deo, Deus a Patre procedens, Deus genitus a Deo generante, sermo saepe confunditur. Antequam epuratus sit conceptus divinarum originum per duplicem remotionis et excellentiae viam, atque in distinctam notionem subsistentium relationum eliquatus, omnis explanatio mysterii manca erit et imperfecta. De ingenito et innascibili *videbuntur* loqui quasi haec innascibilitas contineret aliquid maioris perfectionis; de generatione divina, quasi haberet admixtam efficientiam, quam utique apud nos importat omnis actio generandi; de Deo genito, quasi genitus ille dependeret a suo principio, sicut in creatis dependet originatus a suo originante. Et haec imperfectio in modo exponendi et dicendi non omnino diluitur, nisi cum necessitas respondendi molestissimis haereticorum quaestionibus reducit mentes ad locutiones magis praecisas [2]. Idem quoque apparebit in dogmate incarnationis. Unus idemque filius Dei est et filius hominis, filius Dei ab aeterno, filius hominis in tempore, qui manens id quod erat, incepit esse quod non erat. Haec est nuda et simplex fides. Sed cum devenitur ad considerandum quomodo advenerit humanitas, unione utique physica et substantiali, ei qui in forma Dei praeexistebat et manebat, non facilis occurret ex-

[1] « Numquid enim perfecte de Trinitate tractatum est, antequam « oblatrarent Ariani? Numquid perfecte de poenitentia tractatum est, « antequam obsisterent Novatiani? Sic non perfecte de baptismate tra- « ctatum est antequam contradicerent foris positi rebaptizatores..., ut iam « illi qui noverant haec tractare atque dissolvere, ne perirent infirmi « sollicitati quaestionibus impiorum, sermonibus et disputationibus suis « obscura Legis in publicum deducerent ». August. Enarr. in Ps. 54. n. 22.

[2] « Inter multa quae Ariani adversus catholicam fidem solent di- « sputare, hoc sibi maxime callidissimum machinamentum proponere « videntur cum dicunt: Quidquid de Deo dicitur vel intelligitur, non « secundum accidens, sed secundum substantiam dicitur. Diversum est « autem ingenitum esse, et genitum esse. Diversa est ergo substantia « Patris et Filii ». August. l. 5 de Trin. c. 3, et alibi saepe.

positio, quae tota pendet ex enucleatis et expolitis conceptibus unionis in natura, unionis in persona, et formalium utriusque differentiarum. Quapropter, in initiali illo scientiae theologicae statu qui categoricas de unione hypostatica haereses antecessit, habito praesertim respectu ad difficultatem exprimendi ea de quibus nondum erat rata fixaque terminologia, non poterunt non inveniri quaedam, quae posteris iam eruditis scientia et solutionibus sequentium doctorum, videbuntur ambigua, et specie tenus inconciliabilia cum fide inconfusae unionis divinitatis et humanitatis in uno Verbi supposito ([1]). Idem rursus videbis de dogmate peccati originalis. Verum equidem ac proprie dictum peccatum est, sed peccatum sui generis, quod non univoce dicitur cum peccato omnibus notissimo. Peccatum, inquam, naturae, non personae; peccatum voluntarium non voluntate propria, sed voluntate solius capitis humani generis; peccatum quod a protoparente transit ad posteros, sed quoad reatum, non quoad actum; peccatum denique quod quodammodo dicitur alienum, et quodammodo nostrum: alienum proprietate actionis, nostrum contagione propaginis. Propterea infans recens natus aliquo sensu innocens est, et aliquo sensu peccator; propterea grande illud Adae peccatum quadantenus ad posteritatem transit, et quadantenus non transit; propterea demum, si ante ortam haeresim Pelagianorum, loca sunt patristica in quibus coruscat peccati originalis veritas, alia quoque erunt ubi videbitur doctrina confundi et aliqualiter obscurari ([2]). Nec aliter dicendum de dogmate gratiae, quia si gratia simpliciter praecedit meritum bonae voluntatis, adhuc tamen bona hominis voluntas praecedit multa Dei dona, et praesertim donum quo iusti efficimur et sumus: dum scilicet ipse homo excitanti gratiae libere assentiendo et cooperando, ad suam ipsius iustificationem sese debet disponere. Et ideo in sacris litteris non solum dicitur: *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur,* verum etiam: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos.*

([1]) Cf. Petavium de Incarn. lib. 3, c. 2. Item Cyrillum Alex., epist. 39 ad Ioannem Antiochenum, (Migne, Patr. gr. Tom. 77, col. 174).
([2]) Cfr. August. l. 1 c. Iulian. n. 22, seq. — Et l. 6, n. 24-28.

Ac per hoc, sicut invenies in scriptis veterum Patrum testimonia ubi infantes dicuntur esse sine peccato, sic invenies etiam alia ubi dicitur Deus dare gratiam eis quos invenit dignos, seu praeparatos ad recipiendum eam. Quod quidem quodammodo verum est, tametsi verum sit quod ope ipsius gratiae efficiuntur digni quicumque digni inveniuntur. Et hoc ultimum in eorumdem veterum doctrina non plane reticetur, quamquam non sit expositum cum ea claritate et praecisione, cum qua post diligens quaestionis examen dicebat Augustinus, totum esse Deo deputandum: « Qui hominis voluntatem bonam et praeparat adiuvandam, et « adiuvat praeparatam. Praecedit enim bona voluntas hominis « multa Dei dona, sed non omnia; quae autem non praecedit « ipsa, in eis est et ipsa. Nam utrumque legitur in sanctis elo« quiis, et: *Misericordia eius praeveniet me*, et: *Misericordia eius* « *subsequetur me*. Nolentem praevenit ut velit; volentem subse« quitur ne frustra velit. Cur enim admonemur orare pro inimi« cis nostris, utique nolentibus pie vivere, nisi ut Deus in illis « operetur et velle? Itemque cur admonemur petere ut accipia« mus, nisi ut ab illo fiat quod volumus, a quo factum est ut « velimus? Oramus ergo pro inimicis nostris ut misericordia Dei « praeveniat eos sicut praevenit et nos; oramus autem pro no« bis ut misericordia eius subsequatur nos » [1]. Et sic est etiam de aliis.

Non ergo ex imperfectione explicationum vel ambiguitate quarumdam assertionum concludere licet, vetustiores Patres fuisse quoad dogmata religionis nostrae in alio sensu aliaque sententia ac posteriores. Plane enim diversa occurrit solutio: Aut quod nondum adeo profecerant in penetratione et intima intelligentia revelatae veritatis, sicut illi qui post natas haereses in singulis materiis scripserunt; aut quod intenti in uno errore confutando, de errore opposito solliciti non erant, (in quolibet enim dogmate inter oppositos scopulos inceditur, et facile in unum videtur offendere, quisquis in altero vitando omnem impendit curam); aut denique, quod locutiones per se loquendo ambiguas et minus

(1) August. Enchirid. c. 32.

castigatas absque adiecta declaratione quandoque usurpabant, nihil dubitantes quin illae catholico sensu a suis auditoribus intelligerentur et acciperentur. Hanc porro solutionem, non modo verosimilem esse et probabilem, sed imo unice veram et firmiter retinendam, diligentius nunc demonstrandum est.

§ 2.

Ut autem ordine quodam procedamus, per prius considerare oportet tres illos in thesi recensitos doctrinae status, secundum quos testimonia et lucubrationes Patrum ad tres pariter categorias commode possunt revocari.

1. Primus est quem dicere possumus statum simplicis fidei. Hunc referunt imprimis epistolae vel confessiones antiquissimorum episcoporum et martyrum, in aurea illa aetate in qua adhuc primitias Spiritus habentes, et tanquam utres novi, pleni vino illo novo quod in Pentecoste effusum est, nondum habebant laboriosissimam occupationem quam dedit Deus filiis hominum ut occuparentur in ea, disputandi scilicet, et dialectizandi; sed de thesauro cordis sui proferebant ingenuam doctrinam quam ab apostolis acceperant. Sane, simplicem de Trinitate fidem luculenter testabatur Ignatius ad martyrium pergens, cum ad Magnesios c. 13, scribebat: « Studete igitur confirmari in doctrinis Domini « et apostolorum, ut omnia quae facitis, prospere vobis succedant « fide et charitate in Filio et Patre et Spiritu... Subiecti estote « episcopo et vobis mutuo, ut Iesus Christus Patri secundum « carnem, et apostoli Christo et Patri et Spiritui » (1). Simplicem fidem de incarnatione idem sanctissimus martyr, epist. ad Ephesios c. 7: « Medicus unus est, et carnalis et spiritualis, fa« ctus et non factus, in homine existens Deus, in morte vera « vita, et ex Maria et ex Deo, primum passibilis et tunc impas« sibilis, Iesus Christus Dominus noster » (2). Et ad Polycarpum,

(1) Migne, Patr. graec. Tom. 5, col, 671, seq.
(2) Migne, P. G. Tom. 5, col. 651.

c. 3: « Eum qui supra tempus est exspecta intemporalem; invi« sibilem, propter nos visibilem; impalpabilem, impassibilem, pro« pter nos passibilem, qui omni modo propter nos sustinuit » (1). Simplicem fidem de utroque mysterio referebat ultima illa ipsius Polycarpi in rogo iam accenso oratio: « Domine Deus omnipo« tens, Pater dilecti ac benedicti Filii tui Iesu Christi, per quem « tui notitiam accepimus,... benedico tibi, quoniam me hac die « atque hac hora dignatus es, ut partem acciperem in numero « martyrum tuorum, in calice Christi tui... Quapropter de omni« bus laudo te, benedico tibi, glorifico te cum sempiterno et « coelesti Iesu Christo dilecto Filio tuo, cum quo tibi et Spiritui « Sancto gloria et nunc et in futura saecula. Amen » (2). Et confessio illa beati Epipodii, qui mixtis cruore dentibus haec verba proferebat: « Christum cum Patre ac Spiritu Sancto Deum « esse confiteor, dignumque est ut illi animam meam refundam, « qui mihi et creator est et redemptor. Nec interest infirmitas « corporea quo fine solvatur, dummodo anima coelis invecta ad « suum revertatur auctorem » (3).

Huc etiam spectant loca antiquiorum, ubi simpliciter et sine amplificatione enuntiatum invenitur, quae esset Ecclesiae praedicatio, quaeve tenenda regula credendi. Velut est illud Irenaei, l. I, c. 10. « Ecclesia per universum orbem usque ad fines ter« rae seminata, et ab apostolis et a discipulis eorum accepit eam « fidem quae est in unum Deum, Patrem omnipotentem qui fecit « coelum et terram, et mare, et omnia quae in eis sunt; et in « unum Iesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra sa« lute; et in Spiritum Sanctum, qui per prophetas praedicavit « dispensationes Dei, et adventum, et eam quae est ex Virgine « generationem, et passionem..., et resuscitandam omnem carnem « humani generis, ut Christo Iesu Domino nostro, et Deo et « Salvatori et Regi, secundum beneplacitum Patris invisibilis, « omne genu curvet coelestium, et terrestrium, et infernorum ».

(1) Ibid. col. 722.

(2) Epistola circularis Ecclesiae Smyrnensis de martyrio Polycarpi, ibid. col. 1039.

(3) Ibid. col. 1454.

Velut etiam illud Gregorii thaumaturgi, in *Expositione fidei* quam suae ecclesiae moriens reliquit, et in ipso autographo se legisse testatur Nyssenus: « Unus Deus Pater Verbi viventis, sapien-« tiae subsistentis..., perfectus perfecti genitor, Pater Filii uni-« geniti. Unus Dominus, solus ex solo, Verbum perpetrans, sa-« pientia comprehendens omnia, et virtus qua tota creatura fieri « potuit: Filius verus veri, et invisibilis ex invisibili, et incor-« ruptibilis ex incorruptibili, et immortalis ex immortali, et sem-« piternus ex sempiterno. Unus Spiritus Sanctus, ex Deo sub-« stantiam habens, perfecta viventium causa, sanctitas santifica-« tionis praestatrix... Trinitas perfecta, maiestate et sempiternitate « et regno minime dividitur, neque abalienatur. Igitur neque « factum quid aut serviens in Trinitate neque superinductum.... « Neque defuit unquam Filius Patri, neque Filio Spiritus Sanctus, « sed invertibilis et immutabilis eadem Trinitas semper » ([1]).

In eadem categoria adhuc recensebis testimonia illa in quibus Patres ante ortas haereses, extra omnem disputationis ardorem et controversiae necessitatem, non speculando, non glossando, non argumentando, non specialis cuiusdam causae patrocinium assumendo, sed ex sola fidelis cordis abundantia discurrendo, dogma nondum ulla negatione impugnatum ita ingenue asserunt, ut plane appareat, non tam ipsos esse qui loquuntur, quam nativum fidei et traditionis spiritum qui loquitur in eis. Huiusmodi testimonia de dogmate peccati originalis affert Augustinus, l. 1 c. Iulianum, n. 5-20. Quae postea, n. 32-33, compendiose ab eo resumpta, exemplo tibi erunt: « Sanctus Irenaeus dicit, anti-« quam serpentis plagam fide Christi et cruce sanari, et quod « protoplasti peccato fuimus tanquam vinculis alligati. Sanctus « Cyprianus dicit, perire parvulum, nisi fuerit baptizatus, quam-« vis ei non propria dimittantur, sed aliena peccata. Sanctus « Reticius dicit, veteris hominis, quo per lavacrum regeneratio-« nis exuimur, non tantum vetera, sed ingenita esse peccata. « Sanctus Olympius dicit, vitium de protoplasto in germine spar-

([1]) Migne, P. G. Tom. 10, col. 983, seq. — Cfr. col. 965. — Vide etiam Basilium, de Spiritu Sancto, c. 29.

« sum, ut peccatum cum homine nasceretur. Sanctus Hilarius
« dicit, ex peccato esse omnem carnem, praeter illius qui venit
« in similitudine carnis peccati, sine peccato. Dicit, sub peccati
« origine et sub peccati lege natum esse, cuius vox est: *ego in*
« *iniquitatibus conceptus sum.* Sanctus Ambrosius dicit, eos qui
« baptizati fuerint parvulos in primordia naturae suae a malitia
« reformari. Dicit quod in Adam omnes morimur, quia per unum
« hominem peccatum intravit in mundum, et illius culpa mors
« omnium est. Dicit quod in eius vulnere omne genus occidis-
« set humanum, nisi Samaritanus ille descendens vulnera eius
« acerba curasset. Dicit, fuisse Adam, et in illo fuisse omnes;
« periisse Adam, et in illo periisse omnes. Dicit, nos contagio ma-
« culari antequam nascimur, nec humanum conceptum esse iniqui-
« tatis exsortem, quia concipimur, inquit, in peccato parentum, et
« in delictis eorum nascimur... Dicit tibi sanctus Innocentius, la-
« vacro regenerationis praeteritum vitium omne purgari, quod
« per illum accidit, qui libero arbitrio cadens, in profunda demer-
« sus est. Sanctus Gregorius (Nazianzenus) dicit, melius fuisse non
« excidere a ligno vitae gustu amarissimo peccati, sed emendari
« nos debere post lapsum... Dicit, regeneratione ex aqua et spiritu
« purgari maculas primae nativitatis, per quas in iniquitatibus
« concipimur. Dicit sanctus Basilius, nos aegritudinem contraxisse
« peccati, quoniam Eva noluit a ligno prohibito ieiunare.... Po-
« stremo sanctus episcopus Ioannes (Chrysostomus) dicit..., etiam
« ipse dicit, Adam sic peccasse illud grande peccatum, ut omne
« genus humanum in commune damnaret. Dicit, in Lazari morte
« ideo flevisse Christum, quia de perennitatibus excussa morta-
« litas inferos adamavit. Dicit, quod nos Christus invenerit, et
« paterno chirographo nostro quod scripsit Adam, et posterio-
« ribus propriis debitis obligatos. Dicit, Adam propterea dictum
« formam futuri, quia sicut ille ex semetipso nascentibus, quam-
« vis non manducaverint de ligno, factus est causa mortis quae
« per cibum inducta est, ita et Christus iis qui ex ipso sunt,
« tametsi nihil iuste egerint, factus est provisor iustitiae, quam
« per crucem omnibus condonavit. Dicit, non valde videri habere
« rationem, ut alius pro alio damnetur, et tamen factum esse

« per Adam; unde magis persuadet esse credendum, quod de« centius et rationabilius apparet, salvari alium pro alio, quod « impletur in Christo, etc. ». Haec quidem de peccato originali vetustiores Patres, solo ductu primaevae et in sua adhuc nativa simplicitate decurrentis traditionis. Sed et praeclara quoque eiusdem generis testimoniorum exempla sumes ex iis quae Augustinus ipse de divina gratia, ante omnem theologicam inquisitionem scripta reliquit in primis operibus suis. Velut est illud Confessionum, l. 10, c. 29, 31, 37: « O amor, qui semper ardes et nunquam « extingueris, charitas, Deus meus, accende me. Continentiam « iubes. Da quod iubes, et iube quod vis... Audio vocem iubentis « Dei mei: Non graventur corda vestra in crapula et ebrietate. « Sed memento, Domine, quia pulvis sumus, et de pulvere fe« cisti hominem, et perierat, et inventus est. Conforta me ut « possim. Da quod iubes, et iube quod vis... Tentamur his ten« tationibus (laudum humanarum) quotidie, Domine; sine cessa« tione tentamur. Quotidiana fornax nostra est humana lingua. « Imperas nobis et in hoc genere continentiam. Da quod iubes, « et iube quod vis ». Item illud l. 2 de Ordine, n. 52, ubi matrem Monicam alloquens ait: « Oremus ergo, non ut nobis di« vitiae, sed ut ea proveniant quae nos bonos faciant ac beatos. « Quae vota ut devotissime impleantur, tibi maxime hoc nego« tium, mater, iniungimus, cuius precibus indubitanter credo et « confirmo mihi istam mentem Deum dedisse, ut inveniendae « veritati nihil omnino praeponam, nihil aliud velim, nihil cogi« tem, nihil amem ». Ne autem putetur quod ipsa oratio per quam alia dona a Deo obtinentur, a nobis sit, et non e divina gratia descendens: « Deus universitatis conditor, inquit l. 1 « Soliloq. n. 2, praesta mihi primum ut bene te rogem, deinde « ut me agam dignum quem exaudias, postremo ut liberes ». Certe, non ardore disputationis incitatus, non aliquo praeconcepto fine praeoccupatus, non etiam profundo studio theologico eruditus, haec dicebat Augustinus, sed ductus sola doctrina quam neophytus didicerat in Ecclesia, et plenus spiritu gratiae quem perceperat in baptismo, quod simpliciter credebat, simpliciter etiam profitebatur, iuxta illud: *Credidi, propter quod locutus sum.*

Iam noscebat, omne quo boni efficimur, donum Dei esse, adeoque fidem simul cum operibus, nihil distinguendo inter prima et sequentia, inter initium et finem, sed comprehendendo ipsum pietatis initium cuius fides fundamentum est, ipsum primum desiderium et cogitationem conversionis, ipsam denique orationem per quam caetera obtinentur. Verumtamen, quid intersit inter simplices illas simplicis fidei confessiones, et libros quibus postea, copiose, enucleate, erudite, idem gratiae dogma exposuit ac propugnavit contra insurgentem Pelagianorum haeresim, nemo est qui non videbit. Ibi ergo novum exemplum est eorum testimoniorum quae simplicem fidem primitivae traditionis referunt, praescindendo a quacumque explicatione aut difficultatum consideratione [1].

2. Sed iam considerandus venit secundus doctrinae status, in quo simplici fidei adiunguntur explicationes adhuc imperfectae. Quod maxime in nonnullis Patribus secundi et tertii saeculi circa dogma Trinitatis videre est, dum scilicet paganis aut Iudaeis altissimum mysterium aliqualiter declarare et credibiliter exponere intendebant, vel cum refellebant Sabellianos qui Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, non natura solum, sed persona quoque unum et singularem Deum esse dicebant; idque (quod diligenter notandum est), ante ortas haereses Arii et Macedonii, Filio et Spiritui Sancto divinam denegantes naturam, creatam attribuentes.

Athenagoras in sua *legatione pro christianis*, ipsos christianos purgare vult a crimine atheismi quo a paganis accusabantur, ostendendo atheos eos non esse, « qui Deum Patrem, et Filium « Deum, et Spiritum Sanctum asserunt, ac eorum in unione po« tentiam, et in ordine distinctionem demonstrant » [2]. Ecce habes simplicem et puram fidei christianae confessionem. Sed ne ridiculum quisquam existimaret suum Deo esse Filium, aut christianos de Deo Patre et Filio sentire sicut poetae fabulabantur, qui nihilo meliores hominibus deos inducebant, en subiuncta explicatio:

(1) Cf. Bossuet, Défense de la tradition, l. 6, c. 10, seq.
(2) Migne, P. G. Tom. 6, col. 907.

« Est Filius Dei Verbum Patris in idea et operatione; ab eo enim « et per eum facta omnia, cum Pater et Filius unum sint. Cum « autem Pater sit in Filio, et Filius in Patre, unitate et virtute « spiritus, mens et verbum Patris est Filius Dei. Quod si vobis « pro summa vestra intelligentia inquirere subeat, quid sibi velit « Filius, dicam breviter primam esse Patris progeniem, non quod « factus sit, (ab aeterno enim Deus habebat in seipso Verbum, « utpote ab aeterno rationalis), sed quod prodierit ut omnium ma- « terialium rerum quae instar informis naturae et inertis terrae « iacebant, idea et actus foret » [1]. Qua in explicatione obscurum est primo, quod Filius dicatur mens Patris, deinde quod dicatur prodiisse ut esset idea et actus terrae illius inanis et vacuae de qua Moyses in initio Geneseos.

Iustinus cum Tryphone Iudaeo disputans, (n. 36) gravissimis verbis asseruerat Christum verum Deum esse, et Dominum virtutum in veteri Scriptura nuncupari. Postquam autem sermo ad alia divertisset, resumit (n. 48) Trypho quaestionem: « Repetens « igitur, inquit, sermonem in quo desieras absolve. Nam mira- « bilis quidem mihi videtur, et qui prorsus demonstrari non possit. « Quod enim ais praeexstitisse Deum ante saecula hunc Christum, « ac deinde nasci hominem factum sustinuisse, id non solum ab « opinione abhorrens mihi videtur, sed etiam stultum ». Tum Iustinus respondet doctrinam hanc revera ab opinione abhorrentem videri iis qui ea quae Dei sunt nec intelligere nec facere unquam volunt, praemittitque duas esse quaestiones distinctas, an Iesus fuerit verus Messias in Lege praedictus, et an sit verus Deus; esse enim quosdam (scilicet Ebionitas) qui eum Christum

[1] Ibid. — Eiusdem conditionis sunt explicationes quas suppeditat Tertullianus in Apologetico adversus Gentes pro christianis, c. 21 : « Hunc « ex Deo prolatum didicimus, et prolatione generatum, et idcirco filium « Dei, et Deum dictum ex unitate substantiae... Etiam cum radius ex « sole porrigitur, portio ex summa, sed sol erit in radio, quia solis est « radius, nec separatur substantia, sed extenditur. Ita de spiritu spiritus, « et de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum, manet integra et in- « defecta materiae matrix, etsi plures inde traduces qualitatis mutueris: « ita et quod de Deo profectum est, Deus est, et Dei Filius, etc. »

confitentur, quamvis hominem ex hominibus genitum pronuntient: « Quibus ego, ait, non assentior, nec assentirer, etiamsi maxima « pars (christianorum) quae mecum consentit, idem diceret. Neque « enim humanis doctrinis iussi sumus a Christo credere, sed iis « quae a beatis prophetis praedicata et ab ipso tradita ». Ecce rursus firmissima ac minime ambigua fidei catholicae professio. Nunc autem, ut homini Iudaeo hanc veritatem credibiliter exponeret, ostendere aggreditur Iustinus, alium esse praeter Patrem creatorem universorum, qui in antiqua Scriptura dicitur Deus, quique futurae incarnationi praeludebat per theophanias veteris testamenti. Hunc agnoscit in uno e tribus angelis qui apparuerunt Abrahae sub quercu Mambre; in eo, inquam, angelo mysterioso de quo postea legitur: *Dominus pluit super Sodomam et Gomorrham sulphur et ignem a Domino de coelo.* Eumdem videt in illo qui apparuit Iacob, et deinde Moysi inter flammas rubi ardentis, de seipso contestans: *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos.* Tum concludit, n. 60-61: « Qui « dixit Moysi se Deum esse Abrahae et Isaac et Iacob, non creator « universorum Deus erit, sed idem ac ille quem Abrahae et Iacob « apparuisse, ac creatoris universorum voluntati ministrare, eius- « que consilio in Sodomorum iudicio ministrasse demonstratum « vobis est, ita ut, etiamsi, ut dicitis, duo fuerint angelus et Deus, « nemo tamen non omnino mente captus auctorem universorum « et parentem, relictis supercoelestibus in parva terrae particula « visum dicere audeat... Alio etiam vobis ex Scripturis testimonio « demonstrabo Deum ante omnes res creatas genuisse ex seipso « virtutem quamdam rationalem, quae et gloria Domini a Spiritu « Sancto vocatur, ac nunc Filius, nunc Sapientia, nunc Angelus, « nunc Deus, nunc Dominus et Verbum... Habet enim has omnes « appellationes, ex eo quod Patris voluntati ministret, et volun- « tate de Patre genitus sit... Quale est quod videmus ex igne « alium ignem nasci, non imminuto eo ex quo iste accensus « est, etc. » ([1]). Ubi obscurum pariter et difficile est quod Iustinus dicit, absurdum esse si quis putet ipsum ingenitum Patrem

[1]) Migne P. G. Tom. 6, col. 611, seq.

in parva terrae particula apparuisse, ideoque apparitiones Dei ad aliam personam debere referri; item Filium ministrare voluntati Patris, et voluntate de Patre genitum esse ([1]).

Hippolytus martyr scribens *contra haeresim Noeti*, quae eadem est cum illa Sabellii, c. 8 ait: « Necesse ergo est ut quamvis « nolit, confiteatur Patrem Deum omnipotentem, et Christum « Iesum Filium Dei, Deum factum hominem cui omnia Pater sub« iecit praeter se, et Spiritum Sanctum, et hos esse vere tres. « Quod si vult scire quomodo unus Deus demonstretur, sciat « unam esse virtutem sive potentiam huius ». Potestne, quaeso, expressius dici id quod nos credimus? Ad explicationes autem veniens Hippolytus, inter alia, c. 10 dicit: « Deus solus cum esset, « nihilque sibi coaevum haberet, voluit mundum efficere. Et mun« dum cogitans ac volens et dicens effecit... Eorum autem quae « facta sunt, ducem, consiliarium et operarium generabat Verbum. « Quod Verbum cum in se haberet, essetque mundo creato inas« pectabile, fecit aspectabile, emittens priorem vocem, et lumen « ex lumine generans, deprompsit ipsi creaturae Dominum, sen« sum suum; et qui prius ipsi tantum erat visibilis, mundo autem « invisibilis, hunc visibilem fecit, ut mundus cum eum qui appa« ruit videret, salvus fieri posset ». Et infra, c 14: « Si Verbum « erat apud Deum, et Deus erat, quid ergo? Dicetne aliquis di« cere Ioannem duos Deos? Duos quidem Deos non dicam, sed « unum, personas vero duas... Oeconomia consensionis redigitur « ad unum Deum. Unus enim est Deus qui mandat, Pater. Qui « obedit, Filius. Qui docet scientiam, Spiritus Sanctus. Pater qui « est super omnia, Filius per omnia, Spiritus Sanctus in omni« bus. Aliter Deum unum intelligere non possumus, nisi vere « Patri et Filio et Spiritui Sancto credamus » ([2]). Ubi iterum obscurum est quod dicitur de generatione Verbi visibilis facti in creatione mundi; difficile, quod subditur de Patre qui mandat, et Filio qui obedit. — Difficiliora adhuc forsitan videri possent ea quae scripsit Dionysius Alexandrinus contra eosdem Sabel-

([1]) Similia apud Irenaeum, l. 6, c. 7.

[2] Migne, Patr. graec. Tom. 10, col. 818. seq.

lianos; quorum elenchum invenire est in fragmentis quae supersunt, apologiae ab eodem Dionysio ad Dionysium Papam missae [1]. Verumtamen, cum in ea dilucide sanctus episcopus sese de obiectis erroribus purget, nedum in hac parte nova addatur difficultas, suppeditatur potius adiumentum, unde caeterae diluantur. Et recte notant editores benedictini, istam Dionysii apologiam eo maioris esse momenti, quod exemplo nobis sit eorum quae fecissent caeteri Patres Nicaeno concilio superiores, quibus nonnulla exciderunt arianae impietati in speciem cognata, si eos similis necessitas ad explicandam apertius mentem suam compulisset.

Haec igitur specimen quoddam tibi exhibebunt de illo statu in quo adhuc imperfectae erant explanationes dogmatum, id est, nondum adeo praecisus exponendi loquendique modus, quia nondum exortae erant haereses contra quas postea, cum maiori conceptuum claritate et terminorum proprietate defensa est veritas divina. Quod enim contigit de dogmate Trinitatis, hoc idem, proportione servata, de aliis quoque contigisse facile intelligetur. Hoc idem de dogmate incarnationis, de quo ante Nestorium et Eutychetem, in scriptis Patrum reperiuntur locutiones, quae si ad strictum rigorem dialecticae exigerentur, importarent distinctionem suppositorum Dei et hominis, aut e contra, et frequentius, possent praebere ansam perversae intelligentiae cuiusdam mixturae duarum naturarum in unam tertiam coeuntium [2]. Hoc idem de dogmate peccati originalis cuius impugnatores Pelagiani triumphare sibi videbantur, muniendo se quibusdam Chrysostomi dictis, quae ad legitimum suum sensum reducit Augustinus in primo contra Iulianum libro [3]. Hoc idem de dogmate gratiae, in quo ipsemet Augustinus, ubi primum incepit ad theologicam huius materiae scrutationem descendere, non quidem rata fixaque sententia, sed quasi inquirendo, opinando, minus accurate

[1] Migne, Patr. lat. Tom. 5, col. 117, seq.
[2] Cf. Petavium, l. 3 de Incarn. c. 2.
[3] August. l. 1 c. Iul. n. 21-34.

examinando, aliquando se lapsum ingenue confitetur ([1]). Hoc idem etiam de caeteris, nec oportet in exemplis afferendis amplius immorari.

3. Nunc ergo tertius superest doctrinae status, cui etiam tertia respondet testimoniorum classis : status scilicet explicationis praecisae, in quo, ut verbis Lirinensis utar, intelligitur illustrius quod ante obscurius credebatur, et posteritas enucleatum gratulatur quod ante vetustas non intellectum venerabatur. Hoc stadium quoad pleraque dogmata incipit cum pace Ecclesiae a Constantino data. Abhinc enim et deinceps, magnus fuit in pe-

([1]) Notandus progressus Augustini in ea materia, cuius a Deo doctor per excellentiam destinabatur. Primus in eo fuit status simplicis fidei, ut dictum est supra; in quo fundum mysterii perspiciebat, sed nondum ingrediebatur considerationem difficultatum, easque habebat notiones, quae etsi purae, nondum valebant sustinere assaltum obiectionum. Hinc in alium statum venit, quando incepit, sed adhuc imperfecte, materiam examinare. Quod fecit occasione expositionis quarumdam propositionum ex epistola ad Romanos, ubi prius in difficultatem incidit, deinde in opinionem falsam, ut ipse dicit l. 1 Retract. c. 23, et de praedest. SS. c. 3. Verum, ex hac falsa opinione cito exivit, antequam Pelagius dogmatizaret, occasione quaestionum quas ei proposuerat Simplicianus episcopus Mediolanensis. Et iam perfectus in intelligentia dogmatis, defensor eius egregius contra Pelagianos effectus est. — Notandum praesertim, quod multo melius de gratia loquebatur in primo statu quam in secundo: « Il y a cela de remarquable dans tout ce progrès, qu'il disait mieux « en parlant de l'abondance du cœur sans examiner la matière, qu'il ne « faisait en l'examinant, mais encore imparfaitement. Ce qu'on ne doit « pas trouver étrange, parce qu'ainsi qu'il a été dit, dans ce premier « état la foi et la tradition parlaient comme seules, au lieu que dans « le second, c'était plutôt le propre esprit. C'est un caractère assez naturel à l'esprit humain de dire mieux par cette impression commune « de la vérité, que lorsqu'en ne l'examinant qu'à demi, on s'embrouille « dans ses pensées. C'est là souvent un grand dénouement pour bien « entendre les Pères, principalement Origène, où l'on trouve la tradition « toute pure dans certaines choses qui lui sortent naturellement, et qu'il « embrouille d'une terrible manière lorsqu'il les veut expliquer avec plus « de subtilité; ce qui arrive assez ordinairement avant que les questions « soient bien discutées, et que l'esprit s'y soit donné tout entier ». Bossuet, Défense de la tradition, l. 6, c. 16.

netratione revelatarum veritatum scientiae profectus, isque saeculo quarto potissimum et quinto, prout insurgentium errorum occasiones ferebant, maxime conspicuus. Tunc in operibus Athanasii, Hilarii, Basilii, Nazianzeni, plena habetur de processionibus divinis tractatio; quae in quindecim de Trinitate Augustini libris suam obtinet perfectionem, clare iam enuntiato principio illo quod in altissimo mysterio clavem intelligentiae, quantum mortalium conditio patitur, suppeditat: omnia nimirum in divinis esse idem, ubi non obviat relationis oppositio. Tunc elucescit doctrina de sacramentis, de gratia, de peccato originali, de nova evangelii oeconomia per respectum ad vetus testamentum, in controversiis Augustini cum Donatistis, cum Pelagianis, cum Manichaeis. Tunc prodeunt definitiones ephesinae de unione hypostatica, et splendida illa Leonis Magni ad Flavianum epistola, ubi totum incarnationis dogma tam dilucide, tamque praecisis terminis ac formulis exponitur.

Sed nec dubium tibi erit quin absolute praeferendae sint istae posterioris aevi auctoritates. Nam post resolutiones Patrum qui contra haereses pugnaverunt, semper provocare ad vetustiores, nil minus est quam laqueum simplicibus praetendere, ut nimirum praeponant id quod est obscurius et magis confusum, ei quod clarius et magis distinctum, id quod obiter dictum, ei quod accuratius enucleatum. Qui etiam laqueus eo periculosior esse noscitur, quod sub specie antiquitatis proponitur. Quid enim magis verosimile, et in fundo verius, quam dicere cum Lirinensi antiquitatem esse sequendam, et quis crederet esse in hoc principio deceptionem? Et tamen ita est. Sequenda antiquitas, regula utique Lirinensis est. Sed oporteret addere quod iuxta eumdem Lirinensem, posteritas saepe clarius loquitur. Et hoc est quod critici dissimulare solent, usque adeo a regula catholici intellectus declinantes, ut dicere non timeant quod post exortas controversias, Patres non ita facile audiendi sunt, quia disputationis ardor eos impulit ad dicendum plus quam volebant. Sed non oportet opponere modum loquendi Patrum, ante et post disputationes cum haereticis. Uterque verus est, et uterque prodest Ecclesiae, dum in primo videt naturalem simplicitatem et mirandam perpetuita-

tem fidei suae, in altero autem eruditur ad profundiorem intelligentiam et notionem magis exactam de eiusdem fidei articulis. Haereses quippe sollicitiores reddunt doctores. Quanquam ex alia parte certissimum etiam sit quod Patres qui ante haereses exortas scripserunt, habent aliquid fortius, quia evidentius apparent ab omni studio partium liberi ([1]). Ideo isti duo modi sese mutuo complent, et sub alio atque alio respectu sibi invicem praestant.

Sic igitur, cum satis nunc appareat veritas distributionis testimoniorum traditionis in tres classes supradictas, et de prima ac de tertia nulla difficultas occurrat, sed solum de illa intermedia quae transitum signat a simplici fide ad explicationes vel profundioris intelligentiae, vel diligentioris cautelae contra haereticorum novitates: videndum iam est, quaenam legitima interpretatio sit quantum ad ea quae in eo transitionis statu, speciem heterodoxiae prae se ferre viderentur.

[1]) Huc facit quod dicebat Augustinus Pelagianis. l. 2 c. Iul. n. 34: « Nondum exstiteratis, contra quos susciperemus de hac quaestione « peccati originalis conflictum. Nondum eratis, qui diceretis quod in « libris tuis ponis: *Quia de vobis multitudini mentiti fuerimus, et quod Pe-« lagianorum nomine homines terreamus...* Certe ipse dixisti quod omnes « iudices ab odio, amicitia, inimicitia, ira vacuos esse deceat. Pauci tales « potuerunt inveniri, sed Ambrosium aliosque collegas eius, quos cum « illo commemoravi, tales fuisse credendum est. Verum etsi tales non « fuerunt in his causis quas ad se delatas et inter partes cognitas, cum « hic viverent, suo iudicio finierunt, ad hanc tamen causam tales erant, « quando de illa sententias protulerunt. Nullas nobiscum vel vobiscum « amicitias attenderunt, vel inimicitias exercuerunt; neque nobis neque « vobis irati sunt, neque nos neque vos miserati sunt. Quod invenerunt « in Ecclesia, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a patribus « acceperunt, hoc filiis tradiderunt. Nondum vobiscum apud istos iudi-« ces aliquid agebamus, et apud eos acta est causa nostra. Nec nos nec « vos eis noti fueramus, et eorum pro nobis latas contra vos sententias « recitamus. Nondum vobiscum certabamus, et eis pronuntiantibus vi-« cimus ». Cf. Bossuet, ubi supra.

§ 3.

Et tota disquisitio ad duas observationes reducetur. Prima et praeambula erit, quod loca illa Patrum quae nunc in considerationem veniunt, in sensu plane orthodoxo *possunt* intelligi. Altera et principalis, quod non solum possunt, sed *debent* in isto sensu accipi, praescindendo etiam a disertis auctorum professionibus, si vel sola ratio habeatur criteriorum quae propria sunt catholicae traditioni.

1. Et quod ad primum attinet, non vacat ad singulorum discussionem descendere, sed satis erit afferre exemplum de iis quae sunt difficilliora, quaeque meliorem calumniae ansam praebere possent; illa dico superius relata de mysterio Trinitatis veterum testimonia, ex quibus critici persuadere volunt, eosdem veteres ignorasse consubstantialitatem personarum, et praeter summum ac supremum Deum, duos alios inferiores Deos, secundum paganorum dogma, agnovisse! In qua quidem sua exegesi causas deceptionis forte habuerunt in neglectu principiorum scholasticae theologiae.

Certe consubstantialitas non solum non repugnat ordini originis personarum inter se, sed imo, ita cum eo necessario cohaeret, ut si semel cogitarentur plures in divinis improcessibiles, eo ipso evaderet evidenter absurdum dogma unius Dei in personis tribus. De qua re vide tractatum de Trinitate, thes, 9 et 31, cum prolegomeno ad Q. 28. Propterea evangelium hunc ipsum originis ordinem tam instanter tamque studiose inculcat, adhibitis etiam formulis quae carnali intelligentiae videri possent in detrimentum aequalitatis, sicut cum de Filio dicitur quod non potest a se facere quidquam, et de Spiritu Sancto quod non loquetur a semetipso, quod quaecumque audiet loquetur, et alia huiusmodi. Dogma igitur Trinitatis ponit unum improcessibilem a quo Filius, a quo simul cum Filio tanquam ab uno principio Spiritus Sanctus. Sic enim et non aliter, divinae personae distinguuntur inter se solis relationibus originis, minime vero aliquo absoluto, hoc est essentia

seu substantia quae cum virtute operativa et operatione ipsa tam ad intra quam ad extra, unum est atque idem. Sic etiam eadem est operatio Patris et Filii et Spiritus Sancti, sed est in Patre, cum relatione communicantis, est in Filio cum relatione accipientis a Patre, est in Spiritu Sancto cum relatione accipientis ab utroque. Nunc ergo videndum est utrum ibi habeant locum incriminatae locutiones *de Patre cui ad omnia ministrant Filius et Spiritus Sanctus,* (Iren. l. 4, c. 7. Iustin. in Tryph. n. 61); *de Patre qui mandat, de Filio qui obedit,* (Hippol. ubi supra); *de Patre qui facit, de Filio per quem fit,* vel *de Patre qui est tota substantia, de Filio qui est derivatio totius et portio,* (Tertull. in apolog. c 21, et c. Praxeam c. 9). Et quod in huiusmodi esse non possit verborum proprietas, nulla sane quaestio erit inter nos. Sed et nos etiam quandoque ea de Deo dicimus, quae maiorem proprietatem terminorum prae se non ferunt. Dicimus enim quod Deum poenitet, et quod Deus irascitur; nec veremur attribuere Deo manus et brachia et oculos. Numquid propterea corporeum facimus Deum? Numquid mutabilem in consiliis suis, numquid humanis passionibus obnoxium? Absit, quia si ab iis locutionibus dematur quidquid humani est, nihil iam aliud per manus et brachia significatum relinquetur, nisi virtus et potentia; nihil aliud per iram, quam voluntas efficax puniendi peccata; nihil aliud per poenitentiam, nisi mutatio, non consilii, sed rerum quae consilio subsunt. Idem dic in praesenti. In ministrante enim respectu eius cui ministrat, in obediente respectu eius cui obedit, in instrumento denique respectu eius cuius instrumentum est, duo considerantur: primo, quod ab illo cui ministrat, cui obedit, cuius instrumentum est, derivatam habet vel virtutem operativam vel voluntatem operandi; secundo, quod eam habet diversam ab ea quae est in principali operante, participatam scilicet, dependentem, et subiectam. Deme nunc ab huiusmodi vocabulis, si forte ad divina transferantur, omne id quod dependentiae imperfectionem sonat, et nihil aliud significatum supererit nisi solus ordo originis, secundum quem, ut paulo ante dictum, operatio in Filio, etsi eadem ac operatio Patris, est tamen in eo cum relatione accipientis a Patre, sicut est in Spiritu Sancto cum relatione accipientis ab utroque. Et dices modos lo-

quendi Irenaei, Iustini, Hippolyti, (imo etiam Tertulliani, cuius stylus semper hyperbolicus est, et exaggerato realismo laborans): dices, inquam, istos loquendi modos non compati sensum orthodoxum, praesertim quando nondum erant qui his abuterentur Ariani, et communia apud christianos de divinitate principia grossitiem carnalis intelligentiae per se satis excludebant? ([1]).

Praeterea, consubstantialitas optime stat cum appropriatione, per quam aliquod essentiale attributum, licet secundum rem tri-

(1) « Otez du nom de ministre l'infériorité et la sujétion, il ne restera dans le Fils qu'une personne subsistante, une personne envoyée « qui reçoit tout de son Père... C'est ainsi que les anciens ont quelquefois donné au Fils de Dieu et au Saint Esprit le nom de ministre du « Père, et non pas pour leur attribuer une opération inégale, car cela « est de la crasse du langage humain, et de cette rouille dont il faut « purifier ses lèvres lorsqu'on veut parler de Dieu. Et c'est pourquoi « ces saints docteurs ont bien à la vérité employé quelquefois le mot « de ministre en l'épurant à la manière qu'on vient de voir. Mais si « d'autres fois ils l'ont regardé avec cette imperfection naturelle au langage humain, ils l'ont aussi pour cette raison exclu des discours où « ils parlaient du Fils de Dieu ». (Bossuet, sixième avertissement sur les lettres de Jurieu, n. 36). Certe idem ipse Iustinus qui in dialogo cum Tryphone, ministri nomine toties utitur, in epistola ad Diognetum, n. 7 dicit: *Ipse vere Deus, qui est omnipotens, et omnium conditor, ac invisibilis, e coelis Veritatem et Verbum sanctum ac incomprehensibile inter homines locavit, non, quemadmodum aliquis coniicere possit, misso hominibns ministro aliquo, aut angelo, aut principe, aut quopiam eorum quibus commissa est in coelis rerum administrandarum cura, sed ipso opifice et creatore omnium quo coelos condidit, quo mare suis terminis conclusit... Tanquam rex mittens filium regem, misit; tanquam Deum misit.* (Migne, Patr. graec. Tom. 2, col. 1175).

Notandum praeterea, quod contra Sabellianos seu Noetianos adhibebatur hoc *ministri* vocabulum. Sabelliani autem ponebant quod Deus per Verbum operabatur, sicut architectus per artem suam. Porro ars in architecto non est persona subsistens, sed accidens animae. Et hoc modo haeretici illi asserebant Verbum, sapientiam, artem, ideam Dei. Quem sensum orthodoxi excludebant, dicendo Verbum ministrum Patris, ac per hoc, personam a Patre distinctam. Sed ea est veritatis divinae altitudo, ut sermo humanus vix possit illam attingere, quin eam laedat ex aliqua parte. Propterea Gregorius dicit: *Balbutiendo ut possumus, excelsa Dei resonamus.*

bus personis commune, consideratur tamen quasi uni prae caeteris conveniret. Quae quidem appropriatio usitata tum in Scripturis, tum in omnibus fidei symbolis, tum apud omnes Patres, doctores, ac theologos, adeo manifeste pertinet ad mcatholicade Trinitate tractationem ut mirum sit si a criticis nostris possit vel ignorari vel reiici. « Dicendum, inquit S. Thomas, quod ad « manifestationem fidei conveniens fuit essentialia attributa per« sonis appropriari. Licet enim trinitas personarum demonstra« tione probari non possit, convenit tamen ut per aliqua magis « manifesta declaretur. Essentialia vero attributa sunt nobis ma« gis nota secundum rationem quam propria personarum, quia « ex creaturis ex quibus cognitionem accipimus, possumus per « certitudinem devenire in cognitionem essentialium attributorum, « non autem in cognitionem personalium proprietatum. Sicut igi« tur similitudine vestigii vel imaginis in creaturis inventa uti« mur ad manifestationem divinarum personarum, ita et essentia« libus attributis. Et haec manifestatio personarum per essentialia « attributa appropriatio nominatur ». Nec sane arbitraria res esse potest, sed quae fundamentum habens potissimum in quadam peculiari convenientia inter essentiale attributum et personae proprietatem, optimam enodationem suppeditet multis difficultatibus quae occurrunt in praesenti.

Sane vero, usitatissima est appropriatio potentiae, sapientiae, et bonitatis, eaque notior quam ut indigeat multis declarari. Nam potentia habet rationem principii, et appropriatur Patri qui est principium in personis divinis. Sapientia, exemplaritas, idea, ars, splendet in conceptione intellectus, et appropriatur Filio qui procedit ut verbum. Bonitas autem est ratio et obiectum amoris, et appropriatur Spiritui Sancto qui procedit ut amor. Sicut ergo veteres attribuebant Patri opus creationis primae, de qua dicitur in Genesi: *In principio creavit Deus coelum et terram; terra autem erat inanis et vacua, et spiritus Dei ferebatur super aquas*, quia in hoc opere elucet omnipotentia de nihilo absoluto educens mundum: ita et Filio tanquam Verbo Patris attribuebant opus creationis secundae, hoc est formationis, distinctionis, et ornatus rerum, quia opus istud, opus sapientiae est. Insuper, processio Verbi a

Patre per ordinem ad mundum ornandum, considerabatur ab eis quasi quaedam ipsius Verbi ab aeterno concepti emissio in lucem, seu partus ad extra. Hoc sensu Athenagoras dixit Verbum prodiisse ut omnium materialium rerum quae instar informis materiae et inertis terrae erant, idea et actus foret. Et Hippolytus dixit quod Pater creans mundum generabat Verbum, faciens ipsum aspectabile et visibile, cum prius esset inaspectabile et invisibile. Sicut enim architectus habens in sua mente ideam aedificii quam nemo prius videbat, facit illam visibilem quando ex informibus materiis incipit formare aedificium: sic Pater proferebat ad extra Verbum suum ab aeterno genitum, cum dicebat: *fiat lux, fiat firmamentum*, et caetera quae in Genesi commemorantur. Et sicut ars opificis quodammodo foras prodit ut sese imprimat atque figuret in artefacto, fiatque actus eius et forma: sic in opere ornatus mundi prodibat increata illa ars Verbo appropriata, de qua Prov. VIII-27: *Quando praebarabat coelos, aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando aethera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terrae, cum eo eram cuncta componens.* Unde a primo ad ultimum, secunda haec ac temporalis generatio Verbi de qua tantam quaestionem movent critici, non est in mente veterum, nisi manifestatio Dei in creatione rerum, quoad increatam illam ideam seu rationem intellectam universi, quae Verbo propter modum processionis specialiter appropriatur. Quam quidem manifestationem nihil novi addere Verbo, sed mutationem ponere ex parte solius creaturae, ei soli dubium esse poterit, cui prima naturalis etiam theologiae principia adhuc essent ignota, imo vero, cui nequidem perspicuum foret quod interior idea architecti nequaquam in seipsa mutatur, quando per exsecutionem operis, ad extra parturitur ([1]). Quomodo ergo locutiones antiquorum de

([1] « *Quand Dieu voulut* verba sunt Hippolyti , *et de la manière qu'il* « *voulut, il fit paraitre son Verbe... Il engendrait donc le Verbe, et comme* « *il l'avait en lui-même où il était invisible, il l'a fait visible en créant le* « *monde.* L'engendrer en cet endroit n'est donc autre chose que le faire

Verbo e Patre ad opificium mundi foras procedente, cuiquam videri possent ad sensum orthodoxum irreductibiles?

Sed quid nunc dicemus de omnibus Iustini locis in quibus theophaniae veteris testamenti attribuuntur Filio, eo quod « nemo « non omnino mente captus auctorem universorum et parentem, « relictis omnibus supercoelestibus, in parva terrae particula vi- « sum dicere audeat? » Quae etiam ratio adhuc expressius exponitur infra, in eodem dialogo cum Tryphone (n. 127), cum dicitur: « Non existimetis ipsum ingenitum Deum descendisse aut aliquo « ex loco ascendisse. Neque enim ille non enarrabilis Pater et « Dominus universorum in aliquem locum venit, neque ambulat, « neque dormit, sed in regione sua, quaecumque tandem illa est, « manet, acutum cernens et acutum audiens, non oculis quidem, « nec auribus, sed virtute non enarrabili, ac omnia videt, et omnia

« paraître au dehors. Ce n'est là ni un nouvel être, ni rien de nouveau « dans le Verbe. C'est de même qu'un architecte qui ayant en son esprit « son idée comme le plan intérieur de son bâtiment, que personne ne « voyait que lui dans sa pensée, le rend visible à tout le monde, l'en- « fante pour ainsi dire, et le met au jour quand il commence à élever « son édifice. Tel est cet enfantement et cette génération du Verbe. « Tout y regarde la créature à qui il devient visible, de la même ma- « nière que *les perfections invisibles de Dieu sont vues dans ses œuvres*. « Le Verbe ne change non plus que son Père, même dans cette ma- « nifestation. Et cette manifestation est attribuée spécialement au Verbe « divin, parce qu'il est l'idée éternelle de cet architecte invisible. A quoi « il faut ajouter, en suivant la comparaison, que comme l'architecte parle « et ordonne, et que tout se range à sa voix qui n'est que l'expression « et comme la production au dehors de sa pensée: ainsi Dieu est re- « présenté dans l'Écriture comme proférant une parole, qui n'est autre « que son Verbe manifesté et exprimé au dehors... Voilà donc le dé- « nouement que j'avais promis. Toute cette production n'est que la ma- « nifestation du Verbe; c'est la manière dont on expliquait alors ce que « nous appelons à présent l'opération au dehors, sans altération et sans « changement de ce qui était au dedans ». Bossuet, ubi supra, n. 68, seq. Hanc porro considerationem veteres apologetae eo libentius afferebant, quod inveniebant in doctrinis platonicis aliquid analogum, iuvans ad *persuasibilem* altissimi mysterii expositionem, uti supra notatum est ubi de Athenagora in sua *legatione pro christianis* ad imperatores philosophos directa.

« cognoscit, nec quisquam nostrum eum latet, nec movetur, nec « loco comprehendi potest, imo ne toto quidem mundo, quippe « qui erat etiam antequam mundus fieret. Quomodo igitur ille aut « quemquam alloquatur, aut cuiquam appareat, aut in angustis- « sima terrae parte conspiciatur? » Hic saltem, inquies, oportebit dare manus victas, ut vel inviti confiteamur Iustinum agnovisse in Patre et Filio naturam plane dissimilem. Imo vero, aio, adeo dissimilem, ut veniret conclusio quam tu ipse refugies, nempe naturam Filii fuisse in mente Iustini corpoream et animalem, in qua scilicet potuisset ascendere, descendere, ambulare, dormire, et caetera praestare quae de Patre negantur. Et quid, quaeso, magis inadmissibile? Quomodo Filium Iustinus Deum ante saecula genitum, et in tempore de Virgine incarnatum ubique praedicaret? Quomodo intelligeret magnificentissima illa Scripturae verba: *Ego sum qui sum, Dominus virtutum, Dominus fortis et potens, Dominus regnavit*, et alia eiusmodi quae tam saepe, et in Apologia prima, et in hoc ipso Dialogo, ad Christum referri contendit? Sed ne obliviscaris, quaeso, quod disputat Iustinus cum Iudaeo, et dum Iudaeo persuadere vult theophanias veteris testamenti non esse referendas ad unicam illam personam divinam quam Iudaei admittebant, primo destruere intendit absurdam et carnalem circa ipsas theophanias Iudaeorum opinionem: *Quemadmodum*, inquit n. 114, *magistris vestris placet, qui manus et pedes et digitos et animam habere instar animalis compositi existimant parentem universorum et ingenitum Deum, et idcirco visum esse Abrahamo et Iacob ipsum Patrem docent.* Et contra hanc iudaicam et crassam imaginationem militant omnia quae superius relata sunt. Intendit ergo quod non sic accipiendae sunt theophaniae, quasi Deus in sua propria substantia visus fuisset, sed secundum quod per operationem divinam formabantur species visibiles et voces audibiles. Nunc autem operationem hanc simul cum repraesentativis speciebus attribuit Iustinus personae distiuctae a persona Patris: illi nimirum personae quae in operando se habet ut ministra Patris; illi personae quae aliquando incarnanda, iam tum assumebat partes annuntiandi hominibus voluntates Patris; illi personae cui convenire poterant nomina angeli et missi, quae

in veteris Scripturae theophaniis continuo occurrunt; illi personae de qua ab initio disputationis (n. 56) dixerat: « Enitar vobis, « quandoquidem Scripturas intelligitis, ea quae dico persuadere, « nimirum alium esse et dici sub creatore universorum, Deum et « Dominum, qui et angelus vocatur, quia nuntiat hominibus quae- « cumque illis nuntiare vult universorum Creator, super quem « non est Deus » (1). Illi denique personae de qua in fine (n. 127) concludit: « Nec Abraham igitur, nec Isaac, nec Iacob, nec quis- « quam ex hominibus illum omnium omnino Patrem et Dominum « non enarrabilem vidit, sed eum qui secundum ipsius volunta- « tem et Deus est ipsius Filius, et angelus ex eo quod ministret « ipsius voluntati, quem et hominem nasci ex virgine voluit, qui « et ignis aliquando fuit in colloquio cum Moyse ex rubo ». Nec in his molestum tibi sit, quod Filium Iustinus Patri submittat. Non enim eum tamquam servum creatori submittit, sed tanquam filium fonti divinitatis, ut secundum nostrum concipiendi modum, *(balbutiendo enim ut possumus, excelsa Dei resonamus),* originis ordo exprimatur (2). Neque etiam Iustino crimini vertas, quod eumdem Filium dixerit secundum voluntatem Patris vel voluntate Patris de Patre genitum esse. Nam praeterquam quod id recte intelligitur eo sensu quem in prima parte, Q. 41, a. 2, exponit S. Tomas (3), ne scilicet in hac Filii ex substantia Patris generatione imaginetur quis necessitatem dominantem Patri, et ei invito impositam, quemadmodum de suo secundo principio ac commentitio Deo fingebant Marcionitae: ipse se explicat Iustinus in eodem

(1) Sensus non est: Alium Deum esse sub Deo universorum creatore, sed: Alium, seu aliam personam esse, quae est et dicitur Deus, etc.

(2) Vide apud Hilarium, l. 9 de Trin. n. 54, quo sensu de Filio secundum quod divina persona est, intelligi possit locus evangelicus: *Pater maior me est.*

(3) « Cum dicitur aliquid esse vel fieri voluntate, dupliciter potest « intelligi. Uno modo, ut ablativus designet concomitantiam tantum, sicut « possum dicere quod ego sum homo mea voluntate, quia scilicet volo « me esse hominem. Et hoc modo potest dici quod Pater genuit Filium « voluntate, sicut et est voluntate Deus, quia vult se esse Deum, et « vult se generare Filium ».

dialogo cum Tryphone, n. 128 dicens: « Illam autem virtutem, « quam et Deum sermo propheticus, et angelum vocat, non solo « nomine, ut lucem solis, numerari, sed et numero aliud quid esse, « *(intellige, aliquid subsistens distinctum)*, etiam supra breviter « disserui, cum virtutem illam ex Patre genitam dicerem, *virtute « et voluntate ipsius, non vero per abscissionem, quasi Patris sub- « stantia divideretur,* quemadmodum caetera omnia quae dividuntur « et scinduntur, non eadem sunt ac antequam scinderentur; ac « exempli causa sumpsi ignes quos ex alio igne accendi videmus, « non imminuto illo ex quo multi accendi possunt, sed eodem « manente. » Ubi vides opponi generationem Filii voluntate Patris, generationi quae apud nos est per decisionem substantiae, id est, *spiritualem materiali.* Quo etiam vergit similitudo ignis ultimo adducta, in qua quodammodo praeit Iustinus definitioni Nicaenae: « Deum de Deo, lumen de lumine ».

Habemus itaque in his omnibus explicationes obscuras, conceptiones non satis praecisas, denique locutiones improprias, quae si exortae arianae impietatis tempus non praecessissent, suspectae videri possent. At, quae interpretationem orthodoxam ex aequo et bono non recipiant, certe non habemus. Et similiter dicendum in aliorum dogmatum materiis. Vide ad exemplum, epistolam Cyrilli Alexandrini ad Ioannem Antiochenum, in qua refellit suorum adversariorum calumnias de eo quod senserit, concretionem vel confusionem vel commixtionem Verbi Dei cum carne factam fuisse, passibilem esse divinitatem, etc. ([1]). Vide etiam Augustinum, l. de praedest. SS. n. 27, ubi circa traditionem dogmatis gratiae usque ad Pelagium, optima observatio est.

2. Quae igitur cum ita sint, quaerendum nunc superest, utrum eadem illa difficiliora Patrum testimonia, non iam *possint* tantum, verum etiam *debeant* in eo quem diximus, catholico sensu intelligi. Nec a longe petenda responsio, quia satis est conclusio praemissorum in cap 1. In iis enim quae ipsam fidei summam constituunt, praesentis Ecclesiae sensus certissimo argumento est sensus Ecclesiae primitivae, ut supra probatum est. Insuper, ab eo sensu

([1]) Migne, P. G. Tom. 77, col. 174.

deflectere de facto non potuerunt Patres illi omnes, quorum auctoritas semper recepta fuit, et usque nunc recipitur. Oportet igitur ut si qua in dictis eorum invenias, quae cum tanta cautela non dicantur, quanta a modernis servatur, inhaerendo tamen criteriis quae propria sunt interpretationi sacrae traditionis et monumentorum eius, in eo orthodoxo sensu illa indubitanter accipias, in quo possunt intelligi, quidquid sit de probabilitatibus quae e conspectu nudae et simplicis criticae scientificae, in contrarium occurrere adhuc tibi viderentur.

Et haec erat solidissima argumentandi ratio Augustini quoad Chrysostomum, cuius auctoritas contra dogma peccati originalis a Iuliano afferebatur. Observabat enim Augustinus, impossibile fuisse ut Chrysostomus aliter crediderit ac alii quorum consensum iam ostenderat, utique in ea re quae non admittebat sententiarum diversitatem, sed erat de ipsis religionis fundamentis. Nam si vere aliter sensisset *in tam magna causa*, *ubi christianae religionis summa consistit,* non tantam obtinuisset et conservasset in Ecclesia auctoritatem. Et ideo, ex hoc quod integra manserat eius auctoritas, signum habebatur quod catholicus fuerat sensus eius. « Itane, inquit l. I c. Iul. n. 22, ista verba
« sancti Ioannis episcopi audes tanquam e contrario tot taliumque
« sententiis collegarum eius opponere, eumque ab illorum con-
« cordissima societate seiungere, et eis adversarium constituere?
« Absit, absit hoc malum de tanto viro credere aut dicere.
« Absit, inquam, ut Constantinopolitanus Ioannes de baptismate
« parvulorum, eorumque a paterno chirographo liberatione per
« Christum, tot ac tantis coepiscopis suis, maximeque Romano
« Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Nazian-
« zeno Gregorio, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio.
« Alia sunt in quibus inter se aliquando etiam doctissimi atque
« optimi regulae catholicae defensores, salva fidei compage, non
« consonant, et alius alio de una re melius aliquid dicit et verius.
« Hoc autem unde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta...
« Comparans ergo (parvulos) Ioannes maioribus, quorum propria
« peccata dimittuntur in baptismo, dixit illos *non habere peccata ;*
« non sicut verba eius ipse posuisti, *non coinquinatos esse peccato,*

« dum vis utique intelligi, non eos peccato primi hominis inqui-
« natos... Ego ipsa verba graeca quae a Ioanne dicta sunt ponam:
« *Διὰ τοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καίτοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα.*
« Quod est latine: *Ideo et infantes baptizamus, quamvis peccata non*
« *habentes.* Vides certe non ab eo dictum esse, *parvulos non coin-*
« *quinatos esse peccato,* sed *non habere peccata:* intellige propria, et
« nulla contentio est. At, inquies, cur non ipse addidit, propria?
« Cur, putamus, nisi quia disputans in catholica Ecclesia, non se
« aliter intelligi arbitrabatur, tali quaestione nullius pulsabatur,
« vobis nondum litigantibus securius loquebatur? »

Ubi vides Augustinum non inhaerere regulis criticae *textualis*, sicut dicunt nostri moderni, sed principiis altioribus quae regere debent omnem legitimam exegesim patristicam. Iis dico principiis quorum reiectio vel neglectus constituit principale vitium criticae de qua in sequenti capitulo nonnulla iam veniunt observanda

---

CAPUT TERTIUM

DE VITIO METHODI HISTORICAE IN CRISI MONUMENTORUM TRADITIONIS.

> Investigatio divinorum, non praemissis debitis disciplinis, omnium malorum est causa.

De methodo historica magna utique quaestio apud modernistas, sed non par quoad omnia, non uniforme iudicium. Distinctione enim opus esse intelligunt, cum alia causa sit de praeambulis theologiae, ubi fidei fundamenta demonstrantur, *(sitne, vel non, admittenda christiana revelatio)*; alia vero de theologia ipsa, ubi post agnitam revelationis et fontium eius exsistentiam, intima ratio revelatorum dogmatum inquiritur, *(quis sensus sit, quae interpretatio, quae vera intelligentia verbi, quod e coelo a Deo descendens, in divinae traditionis vel inspiratae scripturae instrumento continetur)*. Et distinctio quidem obvia, elementaris, evidentior quam ut expositione indigeat. Nunc autem considera ubinam, iudicio novorum theologorum, locum habeat methodus historica, ubinam non habeat. Locum non habet in praeambulis, locum non habet quando adhuc statur in vestibulo, locum non habet cum iudicandum est de revelationis facto, an sit doctrina ista quae christiana vocatur, originem e coelo ducens, vel ab homine. Ratio, quia mens moderna non amplius capit externa revelationis argumenta, miracula scilicet et prophetias, quae per talem methodum historicam in medium adducuntur; ideoque, sub-

stituenda methodus immanentiae, consistens in demonstrando veritatem religiosam, seu credibilitatem fidei christianae, ex solis aspirationibus, exigentiis, et energiis quae animae humanae propriae sunt. Crederes igitur, actum esse de historia et criteriis historiae propriis in sacra disciplina, qua late patet ambitus eius. At non ita est. Nam haec eadem methodus historica, quae exsulare iubetur a vestibulo, suum iam locum inveniet (o mirum!), in intimo sanctuario; et quae in re apologetica veluti antiquata explodebatur, nunc in re proprie theologica tanquam methodus per excellentiam acclamatur. Ratio, quia quidquid praeter historiam est, a priori est, in aere est, positivo coaevorum hominum ingenio respondens non est. Pertinet igitur ad scholam historico-theologicam, fessis inclinatisque religionis rebus consulere, et vetustate fatiscens theologiae aedificium nova molitione, subductis antiquis fundamentis, instaurare.

Sed quid, quaeso, haec attestantur, nisi omnimodam confusionem idearum in qua versamur, plenumque chaos e quo exoriuntur, et ad quod ducunt novella systemata? Methodum enim historicam praecise reiiciunt, ubi valet. Praecise adhibent, ubi non valet. Id quidem paucis declarandum in iis quae sequuntur propositionibus.

§ I.

Quod methodus historica, per oppositionem ad methodum immanentiae, sola est methodus legitima in fidei praeambulis, quando probandum venit revelationis factum, videlicet: an sit christiana praedicatio a Deo revelante, atque ut talis credibilis et credenda.

Methodus historica generatim consistit in duobus. Primo in hoc quod versatur circa textus, vel monumenta, vel facta *externa*. Secundo in hoc quod solis utitur criteriis experimentalibus, quae naturali humanae rationis facultati usui esse possunt. Utroque autem modo, statim et vel prima fronte apparebit conveniens de-

monstrationi de qua agitur in fidei praeambulis. Conveniens quidem, qua parte principium sui processus sumit a factis externis. Nam, « ut fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, « inquit Vaticanum, Sess. 3, cap. 3, voluit Deus cum internis Spi- « ritus Sancti auxiliis, *externa* iungi revelationis suae argumenta, « *facta* scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias ». Conveniens quoque, qua parte iis solis criteriis utitur, quae ex naturalis experientiae ordine assumuntur. Nondum enim supponitur cognita revelatio. Quin imo, ipsa revelationis exsistentia, totius inquisitionis obiectum est, et ideo, ne peccatum peccemus ineptae vitiosaeque circulationis, oportet ponere a parte quascumque regulas seu normas de revelatione ipsa descendentes, ut solius rectae rationis dictamini aestimatio et crisis factorum quae assumuntur in argumenta, committatur. Habes igitur in dicta methodo historica omnes conditiones in praesenti requisitas. Neque hoc tantum. Sed, quod magis est, habes in ea sola, processum rationabilem, ducentem ad solidam propositae demonstrationis conclusionem. Etenim, revelatio est factum; est factum liberrimum ex parte Dei; est factum supernaturale, id est, nulla prorsus naturae exigentia postulatum; est denique factum quod non potest a nobis directe in se cognosci. Ubi ergo, putas, argumentum demonstrans eiusmodi factum? Fuisse verbi gratia, vere a Deo dictum, id quod dictum est a Iesu Christo qui a caeteris hominibus in habitu externo profecto non differebat? Vere a Deo dictum, id quod ab apostolis est praedicatum, id quod ab eis acceptum de ore in os ad nos usque per Ecclesiam transmissum est? Cogita et recogita. Nisi absurdum apriorismum in principium erigere velis, factum divinum in se non noscibile demonstrari debet per alia facta divina in se noscibilia: quae nimirum valorem signorum quoad nos habere queant, utpote proposita experientiae et aestimationi nostrae, tam in sua transcendentalitate supra naturae vires, quam in sua habitudine ad revelationem christianam, si vere divina sit, sigillandam atque authenticandam. Et haec quidem facta multiplicis generis esse poterunt ac revera erunt. Factum prophetiarum eventu completarum; facta illa physica quae simpliciter et sine addito miracula dicuntur;

facta item alia quam plurima, supra omnes quas historia reperit leges miro modo eminentia, cuiusmodi ea sunt quae a Vaticano, loco citato circa finem referuntur: admirabilis Ecclesiae propagatio, eximia sanctitas et inexhausta in omnibus bonis fecunditas, catholica unitas, invicta stabilitas, aliaque similia. Nam haec etiam in ordine factorum continentur; haec etiam ex historicis criteriis ut divina innotescunt, et ideo idonea sunt ei de qua nunc agitur demonstrationi: quanquam principale eius fundamentum sumi utique debeat ex miraculis et prophetiis, eo quod evidentiora illa signa sint quoad nos, et communi omnium intelligentiae magis accommodata. Talis igitur processus fuit hactenus semper adhibitus, incipiendo ab ipso Christo Domino et apostolis eius, sicut tota ab initio ad finem evangelica narratio testatur: *contestante Deo,* inquit Heb. II-4, *signis et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus Sancti distributionibus* ([1]).

At nunc processus ille, nescio quo vitio laborans inventus est, et nova methodus substituitur, principium demonstrationis sumens, non iam ex factis externis, sed ex solo subiectivo animae statu: pro quanto scilicet, dogmata christiana ab illo statu postulantur, eique ita iustantur, ut anima possit illa praeintueri in semetipsa, aut saltem sponte sua intrare in ea, propriaque energia ea sibi assimilare statim ac proponuntur, dummodo morali honestate sese rectificare atque purificare satagat. Nam progressus nostrae voluntatis cogit nos fateri insufficientiam nostram, ducit nos ad sentiendum indigentiam cuiusdam superadditionis, nobisque dat unde ordinem supernaturalem inspiciamus, agnoscamus, ac demum recipiamus. Porro haec sola est methodus legitima, quia omne dogma probatum ab extrinseco, indebitum ponit limitem iuribus rationis, et aufert necessariam eius autonomiam, quae vult ut veritatem acquiramus ex iis solis quae nobis immanentia sunt. De caetero non est cur de hoc ipso principio sollicitus sis. Satis enim est ut scias quod generale immanentiae principium est acquisitio definitiva philosophiae modernae. Insuper: « Quisquis

(1) Cf. Matth. IX; Marc. II; Luc. X; Ioan. X-37 XIV-12 XV-24; Act. VIII-30, -37, etc. etc.

« recusat admittere hoc principium, iam non numeratur inter phi- « losophos. Quisquis non pervenit ad eius intelligentiam, eo ipso « demonstrat se non habere sensum philosophicum ». Et adhuc dubitas? Si cui tamen non sufficiant rhetoricae illae declamationes in quibus tota de integro consistit demonstratio, ille forsitan mirabitur imaginariam basim systematis, phantasticam constructionem, plenamque vacuo vacuitatem. Et si quidem de novella theoria iudicium ferendum esset e conspectu proprie theologico, prorsus condemnanda appareret tanquam corruptiva fundamentalis notionis entis supernaturalis, imo et destructiva omnis fidei cuius motivum sit Dei revelantis auctoritas, uti alias notatum est. His tamen interim omissis, paulisper nunc considera, quam sit vana quoad fundamentum quod praesupponit, quam inepta quoad factum quod assumit, quam risu praesertim digna quoad praetentionem quam prae se fert, eliminandi aut certe superandi soliditatem apologiae traditionalis ex miraculis aliisque externis revelationis argumentis.

Vana, inquam, quoad fundamentum quod sibi praestituit. Nihil enim scire volens de argumentis quibus Deus unus et verus, creator et Dominus noster, per ea quae facta sunt tanquam per effectus cognoscitur; claudens oculos super omnia gesta Dei in mundo, super vitam, praedicationem et opera Iesu Christi, super praeparationem et consectaria adventus eius, super alia quaecumque facta obiectiva quibus ab initio usque nunc testimonia divina credibilia facta sunt nimis: totum complexum veritatis religiosae, etiam revelatae, ipsa quoque comprehensa Dei exsistentia, eruere contendit ex sola inspectione insufficientiae, indigentiae, inquietudinis, et aspirationum animae humanae. Crederes revera audire philosophantes somnambulos. Quale enim, quaeso, genus argumenti, qualis iste ratiocinandi processus: indigens ego sum, ergo vere a parte rei est id quo indigeo, vel mihi videor indigere? Diceret quispiam solo dictamine sensus communis ductus: Erit in desiderio, erit in aspiratione, erit etiam, et saepissime, in phantastica illa obiectivitate cuius causa et principium ipsa anima est, tam facile creans et ad exsistentiam vocans desiderata sua. Illae enim sunt, quae animae illusiones vocantur: « Quantae « sint autem illusiones animae, inquit Augustinus, si voluero di-

« cere, tempus quando sufficit? Cuius enim anima, ista non pa« titur? Breve est quod admoneo, quomodo anima nostra completa « est illusionibus ». Verumtamen ab imaginata illa obiectivitate ad obiectivitatem obiectivam tanta distantia est, quanta inter realitatem et somnium. Denique, desiderium, aspiratio, et si quid aliud eiusmodi, per se nihil aliud ostendit quam indigentiam; indigentia nihil aliud quam vacuitatem; vacuitas autem, quod sciam, nusquam demonstrare poterit, realiter exsistere id per quod impleatur. Haec sane manifesta et videntur et sunt, quidquid dicat sensus ille philosophicus quo nos per summum infortunium destituimur. Quod si forte his opponas, eos omnes qui ante nos de anima et beatitudine et fine hominis diserte sapienterque scripserunt, multas solidissimasque deduxisse conclusiones ex desiderio naturae, quod non potest esse illusorium, aut inane remanere: animadverte, quaeso, diligenter, quod conditiones argumenti eorum longe longeque sunt a fundamento methodi immanentiae. Considerant enim illi naturam ut est opus Dei sapientissimi creatoris et provisoris; Dei, inquam, rerum omnium principii et finis, quem omnino cognoscunt aliunde quam ex aspirationibus suis: ex facto scilicet exsistentiae mundanorum effectuum qui in se non habent rationem sufficientem sui esse, sui ordinis, suaeque evolutionis. Tunc ergo desiderium naturae non accipitur tanquam nudum et simplex desiderium, sed tanquam desiderium in natura radicatum ab auctore Deo, cuius sapientiae manifeste repugnat ut creaturae suae proportionem et exigentiam et tendentiam indiderit, quae non possit adimpleri. Tunc aspiratio naturalis formaliter sumitur ut *inclinatio rei in finem suum naturalem, qui est ex directione instituentis naturam* ([1]). Tunc quoque, ex appetitu animae efficax formari potest argumentum, quanquam non ex quolibet appetitu, sed ex solo appetitu, ut aiunt, innato, vel etiam elicito non excedente terminos innati ([2]). Verum enim vero, ex quo me concludis in as-

([1]) S. Thom. in III, D. 27, Q. 1, a. 2.

([2]) Appetitus dupliciter dicitur. *Innatus*, qui non consistit in aliqua operatione, sed in ipsa proportione seu connaturalitate uniuscuiusque ad bonum sibi conveniens secundum exigentiam propriae conditionis. *Elicitus*, qui consistit in actu voluntatis, et iterum est duplex, secundum quod

pirationibus, qua immanentes (ut dicis) aspirationes sunt; ex quo e profundo aspirationum totum religiosae veritatis aedificium vis emergere; ex quo contendis exsistere Deum, exsistere revelationem, exsistere ordinem superiorem, quatenus, nec plus nec minus, haec omnia respondent praedictis cordis aspirationibus: rideo intus apud memetipsum, et vanum, illusorium, phantasticum, inane, somnio simile dico fundamentum.

Sed haec, si placet, omittamus. Fundamentum paulisper admittamus, demusque maiorem totius processus praemissam: necessariam esse connexionem inter aspirationes animae praecisive ut tales, et concretam exsistentiam rerum quae per eas postulantur. Iam veniamus ad factum quod nova methodus apologetica loco minoris ponit, nimirum: aspirationes cordis revera requirere, exigere, postulare revelationem. Nam ibi forsitan, iterum somnium, iterumque lusus imaginationis. Certe, factum huiusmodi longe est ab omni experientia positiva. Illud negant primo omnes rationalistae. Negant secundo omnes ad unum catholici theologi. Negat tertio Concilium Vaticanum, expresse statuens ac definiens revelationem eatenus tantum fuisse absolute necessariam, quatenus placuit Deo ex infinita bonitate sua indebitum beneficium homini conferre, ordinando eum ad participanda bona divina quae humanae mentis intelligentiam omnino superant, siquidem oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus iis qui diligunt illum. Sed, quod magis est, qui primi omnium negare deberent, ipsi sunt immanentistae, cum nulla eis sit legitima veritatis acquisitio, praeter eam quae est ex proprio animae fundo. Nihil quippe cogitatur magis extraneum

continet se intra terminos appetitus innati, vel e contra praetergreditur illos, sicut si quis appeteret id quod reputat possibile, et possibile non est, aut certe, etsi absolute possibile sit, transcendit tamen suam conditionem. Et ex priori quidem trahi potest argumentum tam pro possibilitate quam pro exsistentia eius ad quod est talis appetitus, *quatenus scilicet, frustranea esse non potest ordinatio auctoris naturae, quam eiusmodi appetitus ostendit.* Ex posteriori autem, nihil, praetereaque nihil, quia ferri potest in quodlibet, secundum imaginationem appetentis, vel ambitionem anhelantis ad id quod est supra naturae vires, debitaque naturae adiutoria.

fundo animae humanae quam revelatio, et statim quaeritur quale tandem chimaerae genus anima sit, si nullam recipere potest veritatem nisi autochtonam, et simul nullo alio magis indiget quam instructione et doctrina ab exteriori, id est a Deo revelatore, praeter et supra omnes naturae leges sibi adveniente.

Quid nunc, si ad concretam applicationem descendamus! Nam revelatio quam postulari dicunt per aspirationes cordis, non est revelatio in genere, sed haec in individuo signata revelatio, quae fides catholica appellatur. « Fides autem catholica haec est, ut « unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur, « neque confundentes personas, neque substantiam separantes. « Alia persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti, sed Patris et « Filii et Spiritus Sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna « maiestas... Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus, et « tamen non tres dii, sed unus est Deus... Pater a nullo factus, « nec creatus, nec genitus. Filius a Patre solo, non factus, nec « creatus, sed genitus. Spiritus Sanctus a Patre et Filio, non « factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens... Est quoque « fides recta, ut credamus et confiteamur quia D. N. I. C. Dei « Filius, Deus et homo est... Qui licet Deus et homo, non duo « tamen, sed unus est Christus; unus, non confusione substantiae, « sed unitate personae... Qui passus est pro salute nostra, descendit « ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad coelos, « sedet ad dexteram Patris... Haec est fides catholica, quam nisi « quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit ». Nunc ergo, inquire et considera. Vide tu, quid commune esse possit inter catholicam hanc fidem et aspirationes, exigentias, ac postulata quae latent in profundo animae humanae. Si vides, bene est; ego quidem videre non valeo. At dices, non ex hac parte sumendam esse fidem christianam, cum iudicium ferendum est de correspondentia eius cum aspirationibus cordis: non ex parte theoretica, sed magis morali, quae sensum practicum afficit. Sit igitur ut volueris. Sed hoc etiam modo, dico tam efficax tamque rigorosum fore argumentum quo Turca quispiam credibilitatem demonstraret revelationis allatae per suum prophetam Mahumetem. Nam et Mahumes attulit revelationem mundo, et habuit colloquium

cum Gabriele archangelo, secundum quod reperitur scriptum in Alcorano, sicut scriptum invenimus in Evangelio, I. C. descendisse de coelo ut perferret ad nos verba eius qui misit illum. Porro, si penes exigentias et tendentias cordis iudicium sit, quot sunt quibus, dum consulunt aspirationes suas, verior videbitur revelatio Mahumetis quam revelatio Christi! Nec valet si respondeas, aspirationes quibus respondet paradisus Mahumetis, non esse bonas, adeoque non demonstrare veritatem suorum postulatorum. Nam caeteris nunc praetermissis, quis te docuit hanc distinctionem inter aspirationes bonas et non bonas? Et ego quidem, quamdiu hominem realem non exuo, quamdiu naturam meam apprehendo prout constitutam sub ordine primae causae, primi principii, et ultimi finis rerum omnium, tamdiu per respectum ad supremum hunc voluntatis meae finem iudicare possum et iudico de bonitate vel pravitate aspirationum mearum. Sed rursus, semel ac me claudis in aspirationibus meis tanquam in primo principio ex quo omnis veritas educenda est et comparanda, iam nescio quid sint bonae vel non bonae aspirationes. Nihil aliud novi quam aspirationes veras et reales. Invenio autem in me aspirationes quae postulant paradisum Mahumetis, alias quae postulant paradisum Christi, et concludo tam veram esse revelationem Alcorani, quam vera est revelatio Evangelii, tam receptibilem unam quam receptibilis est et altera. Vides inane systema, insubsistens, ducens ad contradictoria?

Est et aliquid peius, dum in tantum de sua soliditate confidit, ut persuasum habeat evanescere iam in splendore sui luminis apologiam traditionalem cum miraculis et aliis externis revelationis argumentis, de quibus affirmare non dubitat, quod mentalitati modernae amplius non accommodantur, et pro coaevis hominibus vim demonstrativam amiserunt. In hoc enim cumulus apponitur phantasticis iudiciis quibus totum de integro systema constat. Crederes eos immanentiae adeo studiosos, ut de iis quae foris aguntur nihil penitus sciant, nihilque unquam audiverint de novis ac splendidis signis quibus placuit Deo hac ipsa nostra aetate in lumine solis et summae publicitatis theatro, credibilitatem fidei catholicae confirmare. Ad horum ergo factorum historiam, in qua

ridiculae assertionis plena confutatio est, remittemus eos ([1]). Equidem verissimum est quod modernus incredulitatis spiritus resistit miraculis, et impossibilia tentat ne admittat realitatem miraculorum, et voluntarie claudit oculos ne irrecusabili miraculorum

[1] Lege omnino egregium librum Georgii Bertrin: *Histoire critique des évènements de Lourdes.* Ibi invenies miracula cum summo rigore critico narrata, miracula quae fecit Deus pro mentalitate moderna, miracula de quibus rectissime in sua praefatione auctor ait: *Ils forment comme un chapitre nouveau de l'apologétique chrétienne.* Inter alia autem multa quae in discussione factorum scite et apposite dicta inveniuntur, cum fructu leges paragraphum cui titulus: *Forces inconnues,* pag. 190, seq. Ubi auctor occurrit vulgari difficultati de incognitis naturae viribus, multis ostendens, occultas illas vires, postmodum forsitan detegendas, non posse esse in oppositione cum legibus certo a nobis cognitis, adeoque frustra obiici cum de dignoscibilitate miraculi agitur. Et in appendice, pag. 557, seq., duo habet ad rem pertinentia. « *1.°* — *L'instantaneité et les découvertes futures.* Pour « tout l'organisme, la peau, les muscles, les os, etc., les lois de la restau- « ration sont les mêmes que celles de la naissance et de la croissance, « car elles se confondent avec celles de la nutrition... Ni la suggestion, « ni un fluide quelconque..., rien n'est capable de produire subitement « ces générations innombrables de plastides et de cellules issues l'une « de l'autre, indispensables pour restaurer les tissus de l'organisme bles- « sés, et à plus forte raison disparus. La nature étant ce qu'elle est, les « lois de la nutrition étant ce qu'elles sont, aucune découverte de l'avenir « ne saurait démentir cette vérité, dont l'évidence frappe les yeux. Dieu « seul peut produire instantanément la nutrition et la restauration des « tissus, parceque seul il peut se passer de la nature, de ses forces et « de ses lois. *2.°* — *Qu'une loi inconnue ne saurait détruire une loi établie.* « A propos des lois inconnues, un savant médecin incrédule, établit qu'elles « ne sauraient contredire les lois actuelles... Il n'y a (dit-il) jamais à crain- « dre qu'une science nouvelle, faisant irruption dans la science ancienne, « ne vienne bouleverser les données acquises, et contredire ce qui a « été établi par les savants... Des notions jusque-là inconnues, peuvent « être introduites qui, sans faire douter des vérités anciennes, feront pé- « nétrer des vérités nouvelles, et changer les notions que nous avons « des choses, en ajoutant des faits imprévus. Ces faits seront imprévus; « ils ne seront jamais contradictoires. L'histoire des sciences nous montre « que jamais l'édifice des sciences passées n'a été renversé par l'invasion « d'une science nouvelle... etc. ».

testimonio confundatur ([1]). Sed, praeterquam quod, proh dii immortales! non ibi est aliqua moderna novitas, nisi forte aeram modernam a tempore scribarum et pharisaeorum incipere velis, conclusio esset e diametro opposita ei quam eruere volunt. Inimici enim revelationis conantur contra solidas eius demonstrationes; at contra levem et nebulosam immanentiae apologiam quis arma converteret et vires? De ea rident et ridebunt semper, et diabolus cum eis.

Sic igitur apparet quam absurde a fundamentali quam vocant theologia, methodus historica expellatur. Sed iam venit quaestio, utrum immerito a vestibulo pulsa, iure admittatur in intimo scientiae sacrae sanctuario. Pro cuius solutione sequens sit propositio.

§ 2.

Quod methodus historica, per oppositionem ad methodum theologicam, est non modo prorsus insufficiens et improportionata, verum etiam in positivos omnis generis errores inductiva, quando post fidei praeambula, de revelatione christiana iam non quaeritur an sit, sed quaeritur quis sensus sit, quaeve interpretatio eorum quae in eius fontibus continentur. Et quod eadem methodus, si eousque perducatur ut sub dolosa specie abstractionis a superioribus regulis, eadem utatur independentia in solitis suis hypothesibus seu coniecturis construendis, ac si superiores illae regulae non exsisterent, habet in sua basi haeresim eo perniciosiorem, quo magis artificiose dissimulatam, eoque graviorem, quo ad omnem negationem revelatorum dogmatum liberiorem pandit viam.

Generalis ratio huius assertionis adeo evidens est, ut opus non sit longa declaratione. Etenim, in quocumque exegesis ordine,

([1]) Vide apud Bertrin, op. cit., pag. 233, seq. *Les miraculées d'un romancier.*

primum et maxime necessarium interpretationis criterium semper sumi debet ex iis quae propria sunt auctori vel scholae, de cuius doctrinis inquiritur. Id certe vel vulgaris et bonus sensus communis dictat; id demonstrat ratio admodum obvia. Nam quid, quaeso, diceres de eo qui aggrederetur commentarium librorum Aristotelis, vel expositionem placitorum scholae peripateticae, nihil curando de terminologia Aristoteli propria, nihil de regulis, nihil de methodo, nihil de principiis quae scholam eius regunt? Cum igitur ad interpretationem accedis, sive librorum qui auctorem habent Deum revelantem, sive operum quae etsi a Deo non inspirata, adhuc tamen sunt, si dicere liceat, de schola a Deo fundata atque instituta pro custodia et propagatione doctrinae revelatae: prae primis attendendae tibi erunt normae omnes de revelatione ipsa descendentes, specialesque regulae quas revelatio, vel natura sua infert, vel de facto assignavit. Istae autem dicuntur criteria theologica. Sed methodus historica ea praecise est, quae eiusmodi criteria ignorat, et illis solis exclusive utitur, quae a profano usu, et consueto rerum humanarum cursu accipiuntur. Quomodo ergo sufficiens et proportionata ei de qua nunc agitur inquisitioni? Imo vero, quomodo non conducens in positivos gravissimosque, ad verum multorum textuum sensum quod spectat, errores? Id iam nonnullis exemplis illustremus.

Legis exempli gratia apud Matthaeum, quod antequam Ioseph et Maria convenerint, inventa est Maria in utero habens de Spiritu Sancto; legis quod Ioseph non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum; tibi etiam pluries occurrit mentio fratrum et sororum Iesu. Et tu in methodo historica clausus, facile concludes, uterinos fratres et sorores hic intelligi; primogenitum dici, non solum ante quem nullus, sed etiam post quem alii; sensum denique evangelistae esse, quod Maria fuit aliquando a Ioseph cognita, quod habuit filios et filias, et quod ex consequenti amisit virginitatem. Erras, imo in formalem haeresim incidis. Si superioribus fidei criteriis attendisses, hunc sensum certissime exclusisses. Intellexisses evangelistam removisse conventum, quousque poterat in cogitationem venire; intellexisses eum reliquisse tanquam indubitabile et velut extra omnem possibilem suspi-

cionem positum, quod post talem ac tantam de Spiritu Sancto conceptionem, sacrarium divinitatis permanserit inviolatum; intellexisses demum, eodem sensu dici: non cognoscebat eam donec, etc., quo sensu dicerem: iste poenitentiam non egit donec mortuus est, quia cum de poenitentia agitur, de solo tempore vitae praesentis quaestio esse potest, et qui aliquem non poenituisse affirmat quamdiu hic vixit, in aeternum removet ab eo poenitentiam.

Legis apud Lucam quod Iesus proficiebat sapientia et aetate et gratia apud Deum et homines, et quia non aliter id de Iesu edicitur ac de quovis puero bene morigerato, concludis sensum evangelistae esse, quod Iesus crescebat intrinsecus in virtute, quod sensim sine sensu acquirebat conscientiam sui, quod more caeterorum fiebat de ignorante sapiens. Erras. Certe testatur ibi Lucas, historici partes agens, factum externum, sensibile, experimentale, visum ab iis apud quos adoleverat Iesus; factum scilicet cuiusdam progressus in exterioribus actionibus observati, secundum quod in eis, sive essent de officiis ad Deum, sive de officiis ad homines, magis magisque cum evolutione annorum manifestabatur sapientia et gratia. Et siquidem de sensu evangelistae ac de facto ab eo attestato iudicandum foret secundum communes regulas, legitimus profecto transitus esset, legitima illatio ad progressum interiorem, utpote qui in consueto rerum cursu connectitur cum phaenomeno exteriori tamquam causa cum effectu. At vero, quominus iudicium nunc feras iuxta communem hanc et ordinariam normam, aliquid vetat. Quoad factum, vetat revelatum principium unde edocemur actiones adolescentis Christi non fuisse ex crescente sapientia et virtute, sed fuisse tantum crescentes manifestationes sapientiae et virtutis qua plenus ab initio erat. Quoad sensum vero evangelistae, vetat certissima fides de inspiratione evangelii, a qua quidem abstrahere aliquando licet, contra quam aliquid sentire nunquam licet.

Legis apud Marcum quod Iesus veniens in Nazareth, *non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit,* et inde concludis scriptorem in ea fuisse persuasione, quod limitabatur potestas miraculorum in Christo, et quod revera defectus potentiae in causa fuit cur pluribus infirmis sa-

nationis beneficium non sit elargitus. Iterum erras. Suppositis enim regulis fidei sine quibus libri Dei rectam interpretationem non habent: « Dicendum quod hoc quod dicitur: *non poterat ibi vir-« tutem ullam facere,* non est referendum ad potentiam absolutam, « sed ad id quod potest fieri congruenter » (1). Non quod, inquit Hieronymus, illis incredulis facere non potuerit virtutes multas, sed quod, ne multas faciens virtutes, cives incredulos condemnaret. Secundum quem modum dicitur Genes. XVIII-17: *Num celare potero Abraham quae gesturus sum?* Et XIX-22: *Non potero facere quidquam donec ingrediaris illuc.* — Rursus apud Matthaeum legis quod Christus miratus est audiens loquentem centurionem, et quia apud nos admiratio contingere solet ex hoc quod aliquid evenit contra nostram exspectationem, eamdem admirationis causam in Christum transfers, et ex consequenti, communis nostri defectus seu ignorantiae participem eum affirmas. Sic tu solo humano sensu ductus; sed aliam explicationem altiora criteria suppeditabunt: « Dicendum quod admiratio proprie est de « aliquo novo et insolito. In Christo autem non poterat esse ali-« quid novum et insolitum quantum ad scientiam qua cognosce-« bat res in Verbo, neque etiam quantum ad scientiam qua co-« gnoscebat res per species inditas. Potuit tamen aliquid esse ipsi « novum et insolitum secundum scientiam experimentalem, secun-« dum quam ei poterant quotidie aliqua nova occurrere. Et ideo « si loquamur de ipso quantum ad scientiam beatam vel etiam « infusam, non fuit in Christo admiratio. Si autem loquamur de « eo, quantum ad scientiam experimentalem, sic admiratio in eo « esse potuit, et assumpsit hunc affectum ad nostram instructio-« nem, ut scilicet doceat esse mirandum quod etiam ipse mira-« batur » (2).

Difficultatem experiris in conciliandis inter se evangelistis quoad ordinem et circumstantias apparitionum Christi ad mulieres post resurrectionem, et tuae methodo innixus, quae semper ad verosimiliores vel faciliores hypotheses recurrit, opinaris lapsos

(1) S. Thomas, 3a Part. Q. 43, a. 2 ad 1um.
(2) S. Thomas, 3a Part. Q. 15, a. 8.

esse in hoc puncto evangelistas, vel omnes, vel aliquos. Probabile id quidem forsitan esset si de libris humanis ageretur; non est probabile, sed certissime excludendum si de divinis. — Comparas evangelium Ioannis cum synopticis, et collatione facta, iudicas quod si locutus est Christus ut apud Ioannem, non potuit loqui ut apud synopticos, aut vice versa, si locutus est ut apud synopticos, non potuit loqui ut apud Ioannem. Coniectura est, valde debilis, cui omnem, si quam haberet, probabilitatem adimit certissima doctrina fidei proponentis quatuor omnino libros unius eiusdemque sancti Iesu Christi evangelii. Et sic porro in aliis multis, nam dies pene deficeret in omnibus similibus casibus enumerandis.

Quod si nunc opponas ad tuae methodi defensionem, evangelia esse etiam documenta vere historica, quae ut talia, nec plus nec minus, accipienda sunt in fidei praeambulis per ordinem ad iudicium credibilitatis, quando regulae et criteria quae ex fide derivant, in usum nondum veniunt, nec venire possunt, ne, quod absit, vitiosus circulus manifeste incurratur: respondebo id esse verissimum, sed statim addendum esse quod in hac inadaequata evangelii acceptione, adaequatum et completum de rebus evangelicis iudicium possibile omnino non est. Accipies igitur facta externa, visibilia, ordinis experimentalis, quae in evangelio sunt attestata; sed quoad intimam rationem eorum, revocabis in memoriam quod ex solis communibus criteriis saepe devenies ad conclusiones hypothetice tantum veras; hypothetice, inquam, id est secundum solum ordinem communiter contingentium, quem ordinem ibi locum non habuisse, superius fidei lumen postea te docebit. Accipies etiam substantiam narrationis historicae, quae est evidentissime eadem, sibique maxime constans in omnibus libris nostris, et talis quae omni homini sincero solidissimum de miraculis aliisque signis persuasionis fundamentum exhibeat. Sed quoad narrationis modum et accidentalitates, meminisse oportebit quod consueta critices historicae methodus ducere te poterit ad multas coniecturas magis minusve verosimiles, quae tamen nihil plus erunt quam coniecturae, quoadusque falsas eas forte ostendat

transcendens tuam artem fides inspirationis [1]. Habebis itaque saepissime unde suspendas iudicium, et dicas quod e solo conspectu scientiae historicae non constat omne id quod de factis sacrae historiae, vel de absoluta eius infallibilitate, sacra doctrina tenet et tradit. In omni autem modo, ratio tractandi et interpretandi evangelium cum eadem illa libertate et independentia quae in profanis historiae documentis admittitur, falsa, vitiosa, et ad errorem ducens methodus est.

Porro idem nunc, proportione servata, vitium occurrit quoad interpretationem traditionis, dum scilicet traditionem accipiunt quasi in communi facto historico esset reposita, hoc est in facto transmissionis qualiscumque doctrinae secundum solas humanorum ingeniorum vires et industrias; adeoque relinquunt penitus a parte superiora criteria quae in casu necessaria essent ad legitimum iudicium ferendum de sensu veterum Patrum in multis locis quae nobis obscura sunt, et absolute loquendo, diversis interpretationibus ansam praebere possent; inter quas critici pro suo pruritu libere et independenter opinandi, semper eligunt illas quae in partem heterodoxam inclinant, ut deveniant ad desideratam conclusionem: alium fuisse sensum primaevae ecclesiae, a sensu qui in posteriori aevo praevaluit. Et si quidem solo spiritu humano traditio duceretur, tunc nihil profecto a priori obstaret quominus admitteretur possibilitas mutationis factae in sensu et intelligentia dogmatum. Tunc non esset necesse sumere ex claris explicationibus posteriorum Patrum, tutam certamque normam interpretandi obscuriores expositiones antiquiorum. Tunc liceret committere successores cum antecessoribus. Tunc dicere forsitan posses, magnos illos quarti et quinti saeculi doctores aut decipere aut decipi, quando a sensu et sententia maiorum se per omnia pendere, tam asseveranter, tamque instanter profitentur. Augustinum non intellexisse auctores de quibus scribebat in exordio

[1]) Ubi nota quod contra certitudinem *historicam* factorum evangelicorum quoad substantiam, nihil faciunt difficultates seu antilogiae quae in quibusdam accidentalibus occurrunt. Ab iis ergo, in ordine ad credibilitatem fidei nostrae, iure praescindes.

librorum de Trinitate: *Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate quae Deus est, divinorum librorum catholici tractatores, hoc intendunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus unius eiusdemque substantiae inseparabili aequalitate divinam insinuent unitatem, ideoque non sint tres dii, sed unus Deus* ([1]). Scriptores denique primi aevi, sub summo ac supremo Deo, in Filio et Spiritu Sancto inferiores deos seu demiurgos agnovisse, ac per hoc, novum paganismum sola accidentali forma ab antiquo diversum introduxisse. Haec, inquam, dicere forsitan posses; quae etsi sat dura videantur, adhuc tamen receptibiles forent conclusiones pro ea disciplina quae in coniecturis et hypothesibus ut plurimum conquiescere solet ([2]). Nunc autem ibi, non secus ac in Scriptura, elementum humano maius agnoscendum est; et quod modo in causa erat cur historica methodus et crisis dici debeat plane insufficiens ad interpretandum evangelium, in causa pariter erit cur impar dicatur ad interpretanda monumenta sacrae traditionis.

Nota autem bene, non somniari nos, quod si qua inveniantur *certo demonstrata* secundum legitima criteria disciplinae historicae, illa eadem poterunt quandoque ostendi falsa secundum superiora fidei principia, et propria theologiae criteria. Absit; non est sensus praemissorum. Sed solum dicimus quod usitatae in arte critica regulae saepissime ducunt ad iudicia mere probabilia, ad coniecturas plus minusve verosimiles, ne dicam penitus imaginarias. Nunc autem, id quod e solo conspectu criticae historicae, coniecturale vel etiam probabile esse posset, probabile amplius non est, si opponatur veritati quae per aliam viam certissime innotescit. Imo est haereticum vel erroneum, et sub liceitate opi-

[1]) August. de Trinit. l. 1, c. 4.

([2]) « Les critiques ont conscience d'opérer constamment avec des « hypothèses, que l'examen des textes rend plus ou moins probables, « qu'il peut rendre certaines autant que la matière le comporte. L'hypo- « thèse joue dans l'investigation historique, le même rôle que dans les « recherches proprement scientifiques. La meilleure est celle qui rend « le mieux compte des faits connus, et qui s'y adapte avec le plus de « facilité ». *Autour d'un petit livre*, pag. 35.

nandi amplius non cadit, si contradicat iis quae vel fides docet, vel criteria theologica demonstrant. Proinde, si sub specie praecisionis a superioribus regulis, documenta Sacrae Scripturae vel Traditionis tractare attentas cum eadem libertate et independentia, quae in profanis conceditur, non solum non vitabis haereticam pravitatem, sed adiicies etiam crimen artificiosissimae fallaciae. Scribebat auctor libelli *L'Evangile et l'Eglise,* in introductione sui operis: « In hoc libello propositum intentionis est, omnia considerare e solo conspectu historiae; non autem conficere apologiam « catholicismi et dogmatis traditionalis. Si hoc fuisset intentionis « propositum, praesens opusculum praesertim quod attinet ad di- « vinitatem Christi et auctoritatem Ecclesiae, esset valde defectuo- « sum atque incompletum... Non intendimus hic demonstrare, ne- « que veritatem Evangelii, neque veritatem christianismi catholici, « sed solum definire habitudinem qua Evangelium et Ecclesia ca- « tholica in historia uniuntur. Lector bonae fidei in hoc non fal- « letur » [1]. Vix dici potest, quot incautos dolosa haec professio deceperit. Nonne, aiebant, aliud est praescindere, aliud negare? nonne apud omnes receptum est axioma dicens: abstrahentium non est mendacium? nonne alius est conspectus historici, alius theologi? Profecto. Et perveniens ad finem libri, vides omnia dogmata fidei christianae, unum post alterum destructa; vides ea prorsus abiuranda, nisi forte contrarium eius quod admittitur et approbatur ab historico, ponit simul ut certissimum recipi a fideli. Propterea dico: methodum historicam eousque perductam ut sub dolosa specie abstractionis a superioribus regulis, eadem utatur independentia in solitis suis hypothesibus seu coniecturis construendis, ac si superiores illae regulae non exsisterent, habere in sua basi haeresim eo perniciosorem, quo ad destructionem omnium revelatorum dogmatum liberiorem pandit viam.

[1] Pag. 7 primae editionis.

CAPUT QUARTUM

DE ERRORE VERITATIS RELATIVAE IN DOGMATIBUS TRADITIONIS [1].

« Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? ».
(IOAN. XVIII-38).

Semel ac admissum est, sensum antiquae Ecclesiae circa primaria etiam dogmata religionis nostrae, fuisse revera diversum a sensu qui in Ecclesia sequioris aevi praevaluit, statim sequitur non posse admitti traditionem immutabilem, fixam, sibique semper constantem, sed e contra, talem eam esse agnoscendam, quae indefinitae variationi sit per se obnoxia. Ex quo enim, ut volunt novi magistri, notiones quas Ecclesia proponit tanquam dogmata revelata, non sunt veritates e coelo delapsae, et conservatae in eodem tenore in quo ab ipsa origine proponebantur, nihil iam prohibet quominus semper modificentur, semperque spolientur determinato illo modo quem speciales culturae conditiones attulerant in saeculis anteactis, ut magis ac magis vestiant politioris scientiae formam. Imo vero, nedum aliquid sit quod prohibeat, multa sunt quae eiusmodi modificationem quam maxime nunc necessariam faciunt. Nunc enim mutata est speculatio philoso-

[1] Ea quae in hoc capitulo continentur, fere de integro excerpta sunt ex duobus egregiis articulis GUIDONIS MATTIUSSI S. I. de immutabilitate dogmatis, in periodico: *La Scuola cattolica* (Quaderno di Marzo 1903, et seq.).

phica; nunc habetur multo amplior cognitio historiae et universi; nunc..., nunc..., etc.

Sed dicet aliquis: Si ita de sacra traditione sentiendum est, si illud quod heri et nudiustertius ut verum praedicabatur, hodie est corrigendum, si indefinita evolutio ponitur, et omnis evolutio nova secum fert aliquam deiectionem de doctrina quae credebatur prius, ergo erravit traditio antiqua sicut errat quoque traditio praesens; omnis infallibilitas ab apostolico magisterio penitus aufertur, et promissum a Christo charisma veritatis in Ecclesia omnino non est. Gravis sane difficultas, quae tamen optimam habebit solutionem ex distinctione facienda inter veritatem *absolutam*, et eam quae dici potest *relativa*. Haec quippe distinctio est, quam contra fallacem Scholae dogmatismum suggerit philosophia Kantiana. Non enim errabat ille qui ponebat incognoscibilia numena, seu intimas rerum naturas, earum praesertim quae sunt supra nos. De facto, quis vere fidere poterit conceptibus suis, quasi conformes essent realitati obiectivae? Quid magis incredibile quam axioma quo antiqua philosophia ponebat veritatem in mente nostra esse adaequationem intellectus et rei? Imo quid magis absurdum, loquendo praesertim de rebus divinis quae infinite elevantur supra omne id quod nostrae ideae possunt exprimere? Ergo veritas apud nos est continuum inquirere, potius quam impossibilis consecutio ac possessio eius quod inquiritur; est conceptio quoad fieri potest approximans realitati; est melior loquendi modus qui possit haberi secundum praesentes nostras conditiones et circumstantias, cui tamen nunquam definitive et immobiliter stare oporteat. Et quia ipsa fidei dogmata formata fuerunt per quamdam reductionem mysteriorum divinorum ad communes notiones humanas sicut vel sola eorum structura luculenter ostendit, clarum est quod hic quoque, imo hic maxime, attenta omnimoda obiecti trascendentalitate, nihil plus erit veritas quam quod melius et aptius dicetur secundum currentes ideas et statum culturae unicuique epochae proprium. In hoc autem stat ratio veritatis relativae, quae cum semper adsit in doctrina traditionis et ecclesiasticis definitionibus, optime conciliat inter se duas res, quae olim videbantur insociabiles, evolu-

tionem scilicet doctrinalem et infallibilitatem sano modo intellectam [1].

Sic schola nova quae nunc invalescit, et nihil curare videtur anathema latum a Patribus Vaticanis, Sess. 3, can. 3 de fide et ratione, contra eos qui dicunt *fieri posse ut dogmatibus ab Ecclesia propositis, aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo quem intellexit et intelligit Ecclesia.* Porro, praesentis capituli scopus est declarare quid sentiendum sit de commento illo adeo nunc celebrato veritatis relativae, et primo quidem quoad se, deinde vero quoad applicationem eius ad dogmata fidei nostrae.

§ 1.

Quod conceptus veritatis relativae est in se absurdus, et quod praeter definitionem ab antiqua philosophia consecratam (adaequatio intellectus et rei), nulla alia admissibilis est notio veritatis.

« Sicut bonum nominat id in quod tendit appetitus, ita ve-
« rum nominat id in quod tendit intellectus. Hoc autem distat

[1] Vix ac ne vix quidem differt conceptus ille ecclesiasticae infallibilitatis, ab eo de quo annotator in primum schema constitutionis de doctr. cath. Concilio Vaticano propositum : « Affirmatur munus Ecclesiae « infallibilis eo tandem spectare, ut inter varias sententias de sensu dogma- « tis illa praevaleat, quae pro tali tempore sit aptissima. In qua sententia « ita per Ecclesiae definitionem praevalente concedunt semper esse ali- « quam veritatem, sed non ideo veritatem simpliciter, et totam veritatem; « atque ideo progressu temporis pro alio ulteriori stadio scientiarum ne- « cessariam reddi definitionem perfectiorem, quia illa prior huic poste- « riori stadio scientiae iam apta non est. Sic, aiunt, saeculo V excludenda « erat separatio duarum personarum hominis Iesu et Filii Dei. Damnatio « vero huius separationis, iuxta psychologiam illius aetatis includebat uni- « tatem personae Christi, et ita definita est una hypostasis seu persona « in duabus naturis. At iuxta veram philosophiam nostrae aetatis, inquiunt, « iam intelligi debent duae personae, divina et humana, permanentes in « ipsa unione, et ideo intelligendam esse non unitatem realem personae « Christi, qualis hactenus intelligebatur, sed unam personam compositam « ex duabus personis, etc. ». Collect. Lac. p. 538.

« inter appetitum et intellectum sive quamcumque cognitionem, « quia cognitio est secundum quod cognitum est in cognoscente, « appetitus autem est secundum quod appetens inclinatur in « ipsam rem appetitam, et sic terminus appetitus quod est bonum, « est in re appetibili, sed terminus cognitionis quod est verum, « est in ipso intellectu... Cum autem omnis res sit vera secun« dum quod habet propriam formam naturae suae, necesse est « quod intellectus in quantum est cognoscens, sit verus in quantum « habet similitudinem rei cognitae, quae est forma eius in quan« tum est cognoscens. *Et propter hoc, per conformitatem intelle« ctus et rei veritas definitur* » ([1]). Et re quidem vera, si notitia est ex propria ratione sua, repraesentatio obiecti exsistens in intellectu, statim sequitur quod veritas, utpote propria notitiae perfectio, non in aliquo alio consistere potest quam in conformitate eius cum obiecto ipso. Conformitatem autem dico, quae non est quaerenda in entitate actus cognoscitivi per comparationem ad entitatem rei extra intellectum, sed praecise in hoc quod obiectum reipsa in se constituitur sicut intellectus apprehendit et dicit obiectum esse constitutum.

Sed ut intellectus aliquid dicat de reali constitutione obiecti, necesse est ut sese ad illud referat cum actu suo, et hoc non facit in simplici apprehensione, sed solum in iudicio quod per propositionem exprimitur. Omne enim iudicium comprehendit notiones duas, quarum una sumitur ut subiectum quod supponit pro re a l quam mens se refert, altera ut forma quae subiecto attribuitur et de eo praedicatur. Et subiectum quidem supponens pro re extra intellectum, semper enuntiat aliquid designatum ac distinctum, quamquam adhuc imperfecte apprehensum, velut quiddam quasi potentiale quod determinandum est per praedicatum. Neque haec inter se pugnant. Nam certe mathematicus incipit dicere de triangulo antequam sciat eius proprietates, et physicus de magnetismo tamquam de causa certorum effectuum, quin adhuc cognoscat intimam eius constitutionem; nominas unam plantam priusquam eius speciem determinaveris; nominas angelum,

([1]) S. Thomas, I Part. Q. 16, a. 1-2.

etsi habeas de eo notionem valde vagam et imperfectam; nominas Deum tametsi scias te infinite a conceptione eius essentiae abesse, nam satis est ut dicas primum ens, causam a qua pendet rerum universitas, aut si quid aliud eiusmodi, ut eum distinguas ab omni eo quod non est ipse. Sicut ergo singulare corporeum praesentatur mihi distinctissime, licet multa de eo ignorem, et occulta mihi sit ipsamet numerica eius constitutio seu individuationis ratio: ita obversatur mihi subiectum iudicii velut aliquid singulariter designatum, et tamen potentiale, quod debet determinari per praedicatum. Nunc ergo, si forma per praedicatum significata conveniat rei designatae per subiectum, sicut iudicium convenire affirmat, aut si non conveniat, sicut iudicium convenire negat, habetur veritas; sin autem minus, falsitas; utraque autem, non relative, sed absolute, simpliciter, sine addito dicta. Convenientia enim a parte rei vel est, vel non est, et haec est obiectiva convenientia cui debet adaequari convenientia ab intellectu affirmata, ut hoc demum sit veritas, et nihil aliud: adaequatio intellectus et rei.

Sed nota bene adaequationis terminos. Termini adaequationis non sunt intellectus et res, quasi nempe hinc poneretur obiectum in tota realitate sua, inde vero intellectus totam huius realitatis intelligibilitatem exhauriens, ac per hoc, quasi nihil esse deberet in obiecto quod non esset pariter in intellectu. Sic namque adaequationem intellectus et rei interpretari voluerunt novi magistri, ut ad absurdum deducerent definitionem veritatis in antiqua philosophia receptam, et sane nimis facili negotio. Nam quis, quaeso, somniare potuit unquam, idem esse notitiam veram ac cognitionem comprehensivam, per quam res cognoscitur tantum quantum est cognoscibilis? Non ergo hoc modo adaequationis terminos accipies, sed ita ut ex una parte sit id quod de re intellectus affirmat, et ex altera id quod in re correspondet affirmationi conforme. Proinde, cum iudico Deum esse sapientem, non dico adaequationem esse inter meam notitiam et Deum vel sapientiam Dei, absit; sed solum inter id quod est, sapientiam esse in Deo seu convenire Deo, et id quod de hac convenientia affirmatum elucet in iudicio meo.

Rursus, termini adaequationis non sunt modus intellectus in intelligendo ac iudicando, et modus rei in seipsa, quia iterum, aliud est modus intelligendi, et aliud omnino id quod per hunc intelligendi modum de obiecto affirmatur. Unde S. Thomas in prima Parte, q. 13, a. 12, quaerens utrum propositiones verae possint formari de Deo, sibique obiiciens quod omnis intellectus intelligens rem aliter quam sit, est falsus, et quod aliunde modus Dei est plane diversus a modo cognitionis nostrae, sic respondet: « Ad tertium dicendum quod haec propositio: *intellectus « intelligens rem aliter quam sit, est falsus*, est duplex, ex eo quod « hoc adverbium *aliter* potest determinare hoc verbum *intelligens*, « ex parte intellecti vel ex parte intelligentis. Si ex parte intel« lecti, sic propositio vera est, et est sensus: Quicumque intel« lectus intelligit rem esse aliter quam sit, falsus est. Sed hoc « non habet locum in proposito, quia intellectus noster formans « propositionem de Deo non dicit eum esse compositum, sed sim« plicem. Si vero ex parte intelligentis, sic propositio falsa est. « Alius est enim modus intellectus in intelligendo quam rei in « essendo. Manifestum est enim quod intellectus noster res ma« teriales infra se exsistentes intelligit immaterialiter, non quod in« telligat eas esse immateriales, sed habet modum immaterialem « in intelligendo. Et similiter cum intelligit simplicia quae sunt « supra se, intelligit ea secundum modum suum, scilicet composite, « (id est, componendo praedicatum cum subiecto), non tamen ita « quod intelligat ea esse composita. Et sic intellectus noster non « est falsus formans compositionem de Deo ». Et simili quoque ratione, dum idem intellectus noster perfectiones simplices de Deo affirmat, non affirmat eas de ipso secundum modum determinatum et participatum quem apud nos habent. Nam in nominibus quae Deo attribuimus, est duo considerare, scilicet perfectiones ipsas significatas, ut bonitatem, vitam, sapientiam, etc., et modum significandi. Quantum igitur ad perfectionem quam significant huiusmodi nomina, proprie competunt Deo, imo magis proprie quam creaturis, et sic de eo a nobis praedicantur, non autem quantum ad modum imperfectum quo invenitur apud nos

participata perfectio [1]. Et ideo, etiamsi proprius divinae perfectionis modus a nobis positive non cognoscatur, nec etiam possit positive cognosci antequam intuitiva visione donemur, semper tamen in iis quae recte de Deo mens nostra iudicat, adaequatio est intellectus et rei, quia semper est revera in Deo id quod intellectus affirmat Deo competere, et sicut affirmat competere ei.

Vide igitur quam sophistica sint ea quae afferunt ad suam notionem veritatis relativae adstruendam. Dicunt enim: Quomodo esset absolute verum illud iudicium in quo subiectum confuse apprehenditur, et praedicatum habet modum omnino diversum ab eo quem res habet in seipsa? Quomodo non falsitate admixta, ac per hoc, ad summum relative vera, notitia tam longe distans a realitate undequaque supra nos elevata? Denique, si nec Deus, nec eius attributa, nec propria eorum ratio sunt nobis nota, eritne tandem plus quam qualiscumque loquendi modus in iis omnibus quae de Deo et rebus divinis vel ratiocinamur vel disserimus? Sic ipsi, sed absurde, quia haec omnia ostendunt quod nostra cognitio potest recipere maiorem perfectionem, sive ope meliorum specierum quam illae sint quas nunc habemus, sive per directam intuitionem eius quod nunc non manifestatur nisi in suis effectibus, sive per novum lumen quo virtus intellectiva roboretur; at non probant reformanda unquam fore recta iudicia intellectus nostri de rebus etiam altissimis. Nihil refert quod subiectum iudicii non sit per se manifestum; satis enim est si sit ita designatum, ut sciamus de quo loquimur. Nihil iterum refert quod praedicatum sit inferius formae significatae; sufficit enim ut conceptus sit positus sub tali abstractione, sub qua possit se extendere etiam ad realitatem quae aliunde excedit notitiam nostram, sicut videre est, respectu substantiarum separatarum, in rationibus formalibus quae non includunt in suo significato limitationem propriam rebus corporeis; respectu autem Dei, limitationem creaturae. Et si quidem conceptus vitae, cognitionis, amoris, etc., includerent modum illum vivendi, intelligendi, amandi, qui est in nobis, certo certius nonnisi falso attribuerentur Deo,

[1] Cfr. S. Thom. I Part. q. 13, a. 3.

sicut falso diceremus Deum esse corpus, vel animal, etc. Nunc autem, cum rationes istae abstrahant a nostris determinationibus, et de se dicant puram actualitatem non mixtam aliquo restrictivo, sic possunt et debent attribui enti infinito. Tandem non refert quod modus essendi Dei sit in immensum elongatus ab eo qui apud nos cognoscitur; non enim iudicamus, ut dictum est supra, quod sit in Deo ille perfectionis modus qui nobis est notus, aut concretio seu compositio quae invenitur in enuntiationibus nostris. Oportet igitur dicere quod Deus sit sapiens, immensus, omnipotens, omniscius, etc., et iudicium sic prolatum eamdem semper immobilem veritatem habebit in quocumque culturae statu, et pro quolibet intellectu, quidquid sit de altiori modo quo supernae mentes obiectum attingunt, plenius penetrando intelligibilitatem eius, et magis appropinquando ad perfectam eius cognitionem.

Et sane, omnis doctrina quae cogitur mutare assertiones suas vel sensum earum, ita ut non amplius agnoscatur exactum quod fuerat prius admissum, debet evidenter confiteri se simpliciter errasse, et non tantum ignorasse quod nunc scit, aut fuisse solum in quodam inferiori veritatis relativae gradu. Si physica aliquando admisit quod lux propagatur per emissionem sphaerularum, et postea agnovit quod consistit in vibrationibus seu periodicis alterationibus alicuius fluidi, sine dubio prius erravit. Si unquam demonstraretur quod anima humana est coniuncta corpori solummodo per modum causae efficientis seu motricis, et non per intimam communicationem suae realitatis substantialis, quisquis olim putavit quod anima est vera forma corporis, iste in errore fuit. Si moderni merito affirmarent quod personalitas constituitur per conscientiam, et non per formalem rationem subsistentis distincti, quae quidem ratio natura sua antecedit omnem operationem, adeoque et omnem conscientiam sui, quisquis posuit in Christo naturas duas et personam unam, dum sunt evidenter duae conscientiae respondentes divinae et humanae cognitioni, ille rursus falsum de Christo iudicium habuit. Et a primo ad ultimum, quid quaeso clarius, quid evidentius, quam quod impossibile sit doctrinam mutari a sic in non, vel vice versa, quin eo ipso ostendatur facta mutatio, vel ab errore in verita-

tem, vel a veritate in errorem? Et si dicis, a veritate relativa in meliorem veritatem relativam, coniungis voces sine sensu, formas inanem sonum, et quid dicas non intelligis.

At forte subsument: Non mutatur sic in non inter eosdem terminos, sed terminorum significatio cum progressu scientiae efficitur alia, et ideo mutatio est, non tam in iudiciis in quibus formaliter residet veritas, quam in conceptibus et simplicibus apprehensionibus a quibus pendet sensus assertionum et totius doctrinae ratio. Certe, respondemus nos, dependet multum. Propterea, antequam efferatur aliqua propositio, oportet exacte definire sensum uniuscuiusque vocis, sicut fieri solebat in antiqua schola, et in moderna negligitur. Sed videamus. Verene mutatus est sensus verborum? alii sunt conceptus? quid sequitur, ad mutationem iudiciorum quod spectat? Unum de duobus. Vel ita mutatus est sensus, ut iam importetur res omnino disparata ab ea quae significabatur antea, et tunc novum iudicium, cum non sit circa idem, nequaquam poni debebit in comparatione cum priori, aut haberi ut modificans vel reformans ipsum; ac per hoc, si talis mutatio unquam contingeret, oporteret a principio convenire de vocibus, et observare quod solum agitur de nova terminologia, seu novo vocabulario. Vel ita mutatus est sensus, ut eadem vox semper referatur ad eamdem rem, et nihilominus determinetur cum aliqua nota contraria ei quod intelligebatur prius, et tunc evidens est quod mutatum est sic in non inter eosdem terminos sub iisdem verbis, sicut si semper diceres animam esse humani corporis formam, sed iam intelligendo per formam, causam mere extrinsecam, non autem intrinsecam ac constitutivam. Tunc quoque evidens est quod vel prius dicebatur falsum et nunc dicitur verum, vel prius verum et nunc falsum; in omni autem modo, veritati relativae, sive prius sive nunc, nullus relinquitur locus.

Ultimo animadvertes quid distet inter eam quam dicunt *veritatem relativam,* et eam quam omnes admittimus, *perfectionem relativam cognitionis veritatis.* Sane vero, sicut sunt infiniti intellectus possibiles, alii aliis perfectiores, usque ad summum intellectum qui Deus est, ita quoque sunt infiniti perfectionis gradus in cognitione veri. Est cognitio comprehensiva, est non compre-

hensiva; est intuitiva, est abstractiva; est propria et quidditativa, est impropria et analogica. Sunt species intelligibiles quae diversis modis res repraesentant; est lumen intellectuale plus minusve potens penetrare id quod in eis continetur, et iudicare secundum ipsas. Est claritas principiorum plus minusve intensa; est plus minusve attenta consideratio notarum obiecti, factorum quae ab experientia dantur, effectuum in ordine ad causas. Sunt iudicia certa, sunt probabilia; sunt argumenta apodictica, sunt solae coniecturae, etc. Potest igitur dici quod perfecta est relate ad hominem cognitio illa veritatis, quae esset relate ad angelum imperfectissima, eodem nimirum sensu quo recte diceretur magna relate ad puerum, scientia de qua erubesceret doctus philosophus. At, quaeso, ne inde deducas quod quidquid veri assequitur puer, non sit aequalis veritatis pro philosopho. Ne concludas quod veritas ipsa dicenda sit relativa ad varios intellectus, vel varias conditiones eorumdem. Quippe, adaequatio in qua consistit eius ratio, non admittit gradus, utpote in hoc reposita, quod forma expressa per praedicatum convenit revera subiecto reali sicut affirmat intellectus. Et adaequatio ista vel est, vel non est. Unde iudicium vel est absolute verum, vel est absolute falsum. Si est compositum, resolvatur in partes, et unaquaeque pars erit in se vel vera vel falsa absolute. Et in parte vera debebit convenire omnis intellectus, etiam sublimissimus, tametsi videat sublimior ille quomodo mens inferior adhuc elongetur quam maxime, a perfecta et adaequata penetratione obiecti secundum totam eius intelligibilitatem. Conclusio ergo sit, quod veritas relativa, vel nullum habet sensum, vel reducit notionem veritatis ad conceptum Protagorae, secundum quem verum est id quod apparet, et ideo vera simul esse possunt quaelibet contradictoria, quando de iisdem a diversis diversimode iudicatur.

Nunc autem, si philosophus non potest consentire tali modo veritatis, aut potius universalis ignorantiae vel amentiae, multo minus theologus seu fidelis, quia iam non sola destruitur ratio naturalis, verum etiam religio, fides, et revelatio Dei, prout paucis declarandum venit in propositione quae sequitur.

§ 2.

Quod dogmata nostrae religionis vere et proprie e coelo sunt, ac per hoc, speciali titulo rationi veritatis relativae adhuc repugnarent, etiamsi illa aliunde contradictoriis et pugnantibus inter se notis non constaret. Et quod idem absurdum commentum, dum evolutioni sacrae traditionis applicatur, destruit formale fidei motivum, destruit obiectum eius materiale, destruit modum summae certitudinis quem fides habere debet in credente.

Vix sane intelligitur qua hallucinatione capti, neocritici nostri sese serio transfigurent in reformatores theologiae et promotores altioris intelligentiae dogmatis catholici, dum apud eos eousque crescit confusio idearum, ut nesciant amplius dicere an doctrina fidei a Deo sit, vel ab hominibus. Ecce enim, ut persuadeant non esse in fide nostra plus quam veritatem relativam, affirmare iam non dubitant quod *conceptiones quas proponit Ecclesia tamquam dogmata revelata, non sunt veritates e coelo delapsae,* quia dogmata illa, *quantumvis divina quoad originem et substantiam, tamen humana sunt quoad structuram et compositionem* ([1]). Caeterum, quid per originem et substantiam in oppositione ad structuram et compositionem debeat intelligi, non explicant. Sed nec explicare opus habent, praesertim quia ubi clare loquuntur de elemento divino quod nomine tenus relinquunt in dogmatibus nostris, clare etiam apparet illud esse in re ipsa humanum, ut omnia tandem in eodem humano ordine contineantur, et origo, et substantia, et structura, et compositio. Quo semel posito, nihil

[1] « Les conceptions que l'Église présente comme des dogmes ré« vélés ne sont pas des vérités tombées du ciel et gardées par la tra« dition religieuse dans la forme précise où ils ont paru d'abord. L'histo« rien y voit l'interprétation de faits religieux acquise par un laborieux « effort de la pensée théologique. Que les dogmes soient divins par l'o« rigine et la substance, ils sont humains de structure et de composition ». L'Évangile et l'Église, c. 4, § *2*.

interest scire proprias singulorum vocabulorum differentias. Verum ista interim omittamus. Sumamus distinctionem inter divinum et humanum dogmatum elementum in meliori sensu quem absolute prae se ferre potest, et videamus utrum ex eiusmodi distinctione (cuius legitimitatem certa quadam ratione nemo denegabit), id demum consequatur, quod conceptiones quas proponit Ecclesia tanquam dogmata revelata, non sint immobiles e coelo delapsae veritates, sed solum conceptiones mutabiles, reformabiles, relativae, et semper epurandae per progressivam deiectionem faecis et scoriae quam prius continebant.

Certe, in dogmatibus prout nobis proponuntur, sunt primo verba; sunt deinde conceptus seorsum accepti, iique vel simplices et incomplexi, vel complexi et e simplicibus resultantes; est denique nexus quo componuntur conceptus in iudicio. Quid iam volunt evolutionistae nostri, quando veritates dogmaticas dicunt non e coelo delapsas?

Quod non sint e coelo delapsa verba? Id quidem concedimus, quia nusquam somniavimus quod nova lingua desuper nobis advenerit simul cum revelatione Dei. Quod non sint e coelo delapsi conceptus? Id quoque indubitanter damus, si sermo sit de conceptibus primis atque elementaribus, quia eiusmodi notiones, si apud nos non fuissent, debuissent venire in nobis, ad hoc ut nobis intelligibilis fieret sermo revelationis, aut per infusionem miraculosam, aut per hoc quod obiecta nova praesentata forent nostris sensibus et nostrae intuitioni. Neutrum autem ex his praestat revelatio. Non suppeditat nobis novas species intelligibiles, non affert nobis visiones, non elevat nos ad novum illum intelligendi modum quo in statu tantum termini donabimur. Praesupponebat ergo conceptus nostros, saltem primos et elementares. Nam de complexis non eadem omnino est ratio, quia nihil vetat quominus novos quosdam revelatio attulerit, quos ratio nostra alias non habuisset, sicut patet de his nominibus, *consubstantialis, Deipara, transubstantiatio,* etc., in quibus elementa complexionis erant communiter nota apud nos, complexio autem ipsa, non ita. Sed hoc in praesenti non admodum refert. Id enim nunc sufficiet observare: Quod conceptus seorsum sumpti se habent ad doctrinas,

sicut se habent litterae alphabeti ad vocabula, vel vocabula ad sermones; et quod iidem conceptus ingrediuntur diversissimas diversissimae originis doctrinas, quemadmodum eaedem litterae ingrediuntur diversissima diversissimae significationis vocabula. « Litterae, inquit Augustinus, in tot millibus verborum atque « sermonum ipsae repetuntur, non augentur; verba infinita sunt, « finitae sunt tamen litterae; verba numerare nemo potest, litteras « quivis potest, unde multitudo verborum est. Cum una littera « variis in locis ponitur, et pro loco valet, non unam rem valet. « Quae tam diversae res, quam Deus et diabolus? Tamen in ca- « pite, *D* littera est, cum dicimus, Deus, et cum dicimus, Diabolus. « Ergo littera pro loco valet. Errat autem, et nimis absurdus est, « et gestat puerile cor, qui cum legerit, verbi gratia, *D* litteram « in nomine Dei, timet illam ponere in nomine diaboli, ne quasi « Deo faciat iniuriam » (1). Nunc autem, cave et tu, a corde puerili, et transfer comparationem ad propositam nobis quaestionem, ut videas usque ad evidentiam, quod possunt e terra esse verba, e terra esse elementares conceptus, e terra esse structuram et modum enuntiationum, quamquam e coelo sint veritates et dogmata quae ex his conceptibus formantur, quae his verbis significantur, quae hac sermonis structura exprimuntur.

Dic enim mihi: Ex hoc quod non sunt nisi viginti quatuor litterae alphabeti, quod istae viginti quatuor litterae versantur in usu omnium, quod nonnisi cum iisdem illis vulgatissimis viginti quatuor litteris scribere possum quidquid voluero scribere, deducesne tu, quod veritas aliqua quae exempli gratia, mihi soli erat nota, et quam nunc tibi in scriptis manifesto, formaliter et praecise prout tibi manifestata et ad te directa, non est a me delapsa? Aut ex hoc quod lingua uteris quam non composuisti, quam ab aliis de integro didicisti, cuius denique vocabularium, idiotismi, structura, regulae, nihil a te acceptum ferunt: ex hoc, dico, quod tali lingua uteris, debebone tandem concludere quod sensus a te in ea lingua expressi, non sunt sensus tui; quod sententiae enuntiatae, non sunt sententiae tuae; quod assertiones

(1) August. Serm. 32, n. 6.

ac prolata iudicia non sunt assertiones et iudicia a te oriunda, et tua, si quam habeas, auctoritate vestita? Idem ergo sentias in praesenti, et cum proportione ratiocinare. Nam conceptuum quidem humanorum non erat auctor Deus, praecise in quantum revelator. Adhuc tamen iidem conceptus comparabantur ad ipsum sicut alphabetum ad scribam, sicut vocabularium ad oratorem, sicut lingua iam fixa et praeformata ad auctorem qui ea uti vult, ut quovis modo, sive perorando, sive scribendo, sive dictando, reconditos mentis suae sensus aliis manifestet. Quid igitur refert quod litterae alphabeti et verba vocabularii a Deo revelatore usurpata, non fuerint e coelo delapsa? Sententiae enim et dogmata nusquam in alphabeticis, vel phoneticis, vel idealibus etiam elementis resident, sed solum in compositione qua elementa illa associantur ut consurgant in sententias, et formentur in enuntiationes. Eiusmodi autem compositio in casu nostro, procul dubio e coelo est, quia a Deo revelante, quia a Deo dictante est (1).

Non igitur ex hoc quod dogmata nostra humanarum conceptionum modum et structuram servant, deducere licet id quod volunt novi magistri. Sed sola conclusio esse potest, quod mysteria divina alium modum habent in verbo revelationis, et alium modum in seipsis, sicut notavit S. Thomas, 2-2, Q. 1, a. 2: « Cognita, inquit, sunt in cognoscente secundum modum cognoscentis. Est autem modus proprius humani intellectus ut componendo et dividendo veritatem cognoscat. Et ideo ea quae secundum se simplicia sunt, intellectus humanus cognoscit secundum quamdam complexionem, sicut e converso intellectus divinus incomplexe cognoscit ea quae sunt secundum se complexa. Sic ergo obiectum fidei dupliciter considerari potest. Uno modo ex parte ipsius rei creditae, et sic obiectum fidei est aliquid incomplexum, scilicet res ipsa de qua fides habetur. Alio modo ex parte credentis, et secundum hoc, obiectum fidei est aliquid complexum per modum enuntiabilis ». Huc quoque redit quod ait Augustinus exponens initium evangelii Ioannis, ubi

(1) De hac dictatione Dei vide alibi dicta, *De inspiratione Sacrae Scripturae*, Part. I.

de Verbo quod erat in principio apud Deum: « Dicere ut est, quis « potest? Audeo dicere, fratres mei, forsitan nec ipse Ioannes di- « xit ut est, sed et ipse ut potuit, quia de Deo homo dixit, et « quidem inspiratus a Deo, sed tamen homo. Quia inspiratus, « dixit aliquid; si non inspiratus esset, dixisset nihil; quia vero « homo inspiratus, non totum quod est dixit, sed quod potuit « homo, dixit » ([1]). Et ratio ultima est, quia in hac supernaturali revelatione sive dictatione, alphabetum dictionis adhuc sunt naturales conceptus nostri, et tale alphabetum non capit proprium modum Dei. Non quod dicat Deum habere alium modum ac eum quem revera habet in se; sic enim esset falsitas, ut dictum est supra. Sed quia nec dicit nec dicere valet quis positive sit modus ille transcendens omnem limitationem et omnem imperfectionis admixtionem, quem per multiplices suarum veluti litterarum compositiones verissime de Deo exprimit et renuntiat. Neque in hoc ulla differentia est inter dogmata theodiceae naturalis et dogmata revelationis, quia utraque in eadem lingua intellectuali expressa sunt et exprimuntur. Sed dum in prioribus consociatio elementorum iudicii est a ratione quae evidentia movetur, in posterioribus est a Deo docente nos convenientiam praedicati cum subiecto, etiam ubi convenientia illa omnem rationis intuitum fugit, omnem eius aestimationem exsuperat. Verum enimvero, si in iudiciis per eamdem ipsam rationem nostram recte formatis absoluta semper veritas est, quanto magis in iis quae directe a Deo sunt, nisi forte velis aut facere Deum falsitatis auctorem, aut denegare ei potestatem exprimendi veritatem mysteriorum suorum in lingua quantumvis imperfecta et deficiente quae apud nos est.

Caeterum, vix opus est demonstrare quomodo stante commento illo veritatis relativae in dogmatibus ab Ecclesia propositis, actum est de fide christiana, id est theologica, cui iam subtrahitur et formale motivum, et obiectum materiale, et proprius firmitatis ac certitudinis modus.

Subtrahitur primo formale motivum, quod est auctoritatis Dei revelantis. Ubi enim locus erit auctoritati Dei in iis conceptioni-

(1) August., Tract. I in Ioan. n. 1.

bus quae nequaquam absolute verae sunt, quae solummodo quoad eius fieri potest approximant realitati, quae in modis loquendi consistunt, quae fluctuant et variant et mutantur ad ventum doctrinae hominum? Habebimus ergo humanas opiniones; fidem vero quae ipsi primae veritati seu Deo testificanti innitatur, profecto non habebimus.

Subtrahitur quoque obiectum materiale. Quid enim est quod iam poterimus credere? Forte quod sit aliquod mysterium confuse analogum assertionibus quas praedicat et docet Ecclesia? Sed has praecisas doctrinas, puta quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt unus Deus et inter se consubstantiales, quod Iesus Christus una persona est divinam habens et humanam naturam, quod panis et vinum convertuntur in eius corpus et sanguinem, quod sub speciebus sacramenti ipsum corpus et ipse sanguis continentur vere, realiter, et substantialiter, credere non poterimus. Nos enim sic nunc loquimur, quia melius nunc loqui non possumus. Veniet autem tempus in quo secundum meliorem evolutionem studiorum dicetur aliter, et verius. Ergo propter disciplinam stabimus formulis authentice propositis; formulis, inquam, non iis quae per formulas significantur.

Subtrahitur a fortiori proprius modus credendi qui in fide divina necessarius est, modus scilicet adhaesionis indubitatae et super omnia firmae. Nam certe, deberem dare vitam, potius quam ponere in dubium consubstantialitatem Trinitatis, dualitatem naturarum in uno Christi supposito, transubstantiationen in Eucharistia, etc. Sed, o sanguis inutiliter profusus, o vita non ad suum verum valorem aestimata, si solum agitur de humanis formulis quae hodie in favore sunt, et cras mutabuntur! Si interim licitum mihi est existimare quod consubstantialitas est proprium cuiusdam scholae vocabulum, cui aliud vocabulum, aliusque sensus, substitui aliquando poterit! Si possum putare quod forte Iesus Christus non est Deus nisi per aliquam transformationem animae suae, et nescio quam conscientiam acquisitam de nescio qua coniunctione cum Patre! aut quod praesentia eius eucharistica non male forsitan explicatur de perenni permanentia spiritus eius in medio eorum qui opus eius in mundo continuant et promovent!

Et qua tandem mente, quo animo aut credulitate emittemus in posterum fidei professionem dicentes: *Ego firma fide credo et profiteor omnia et singula quae continentur in symbolo fidei quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet,* etc.? Ac rursus: *Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et veraciter teneo, eamdem integram et immaculatam usque ad extremum vitae spiritum, constantissime, Deo adiuvante, retinere et confiteri, ego idem spondeo, voveo, ac iuro. Sic me Deus adiuvet,* etc.?

Evidens igitur est omnimoda oppositio quam commentum veritatis relativae habet cum primis et maxime fundamentalibus principiis religionis catholicae. Sed iam age. Considerandae nunc veniunt paulo accuratius rationes ex historiae fontibus depromptae, per quas hoc idem commentum persuadere volunt.

§ 3.

Quod pro defensione sui erroris frustra appellant ad notionem vel doctrinas quas e scholis profanis in doctrinam sacram importatas dicunt, vel ad praeteritas quas fingunt, adaptationes theologiae ad philosophiam, praesertim aristotelicam.

I. — Satis apparet ex dictis in praecedenti paragrapho, quomodo notiones quae sunt revera communes doctrinae fidei et scholis philosophicis, nequaquam evincant id quod neocriticis placet: nimirum dogmata nostra non esse e coelo, ac per hoc etiam, non esse alius conditionis, ad absolutam veritatem quod spectat, ac qualisbet doctrinas humanae originis et auctoritatis. Satis apparet quomodo dogma supernaturale iisdem ac scientia naturalis utitur elementis ad formandum suos proprios conceptus, suaque propria iudicia. Veritas est nova in nova compositione idearum, etsi ideae componentes sint antiquae; nova etiam est idea complexiva multarum notarum, etsi notae ipsae sint vulgares. Nihil quippe nobis foret amplius intelligibile in materia re-

ligionis, si in ea usui esse non possent conceptus magis fundamentales entis, substantiae, corporis, animae, vitae, spiritus, causae et effectus, medii et finis, potentiae et actus, et huiusmodi. Quid, quaeso, inserviret nominare Deum, si de eo non formaremus conceptum, utique abstractivum et analogicum, non intuitivum et proprium, talem nihilominus qui soli Deo conveniat, repraesentando eum per notas desumptas ex vulgarissimis obiectis, tanquam ens primum, perfectum sine limite, causam essendi omnibus quae sunt praeter ipsum? Quid nobis revelatum esset de Trinitate, nisi iam habuissemus notionem personae tanquam individui subsistentis in natura intellectuali? Quid de incarnatione, si non intellexissemus sensum verborum: persona divina, natura humana, assumptio unius ab alio, etc.? Revelata est ergo compositio conceptuum, non dati sunt, aut dari debuerunt de novo conceptus primi.

Errant itaque, et toto coelo errant in quaestione iuris, deducendo ex praedicto facto communitatis conceptuum, consequentias quas factum non patitur. Sed errant insuper in ipsa quaestione facti, dum ultra veros limites factum extendunt, dum adscribunt philosophiae certas notiones quae in re ipsa sunt revelationi exclusive propriae, ponentes v. g. tanquam notos antiquis paganis, et currentes in scholis profanis, conceptus consubstantialitatis et transubstantiationis.

Sane ratio substantiae non erat ignota veteribus, sicut nec ratio identitatis. Locuti sunt veteres de identitate substantiali, eaque tum numerica tum specifica. Numerica quidem, et tunc observabant quod individuum sibi ipsi identicum non habet ad seipsum relationem realem, sed tantum rationis, in qua sola constitui possunt termini comparationis. Specifica vero, et tunc considerabant ut convenientia in eadem ratione substantiali, omnia individua quorum essentia eidem definitioni respondet, et distinctio ex divisione materiae provenit. Verum enimvero, conceptus complexivus quem vox *consubstantialis* exprimit, nusquam occurrerat menti humanae, aut certe nunquam fuerat clare formatus, priusquam fides Trinitatis conduxisset homines ad tractandum de personis inter se distinctis per relationes originis, et non per aliquam

realitatem absolutam. Forte potuissent Platonici cogitare aliquid simile quoad formas illas universales quae secundum ipsos uniformiter sigillabant omnia eiusdem speciei individua, sed absurdus eorum conceptus nunquam potuit fieri praecisus, et mansit confusus absque ulla formula determinata. Forte etiam potuissent Averroistae dicere homines consubstantiales in eo intellectu quem ponebant unicum et communem, ita ut per continuationem variorum phantasmatum cum illo, intelligentes essent singuli individui. Sed iterum, absurda positio remanet semper sicut umbra vaga, absque delineatis terminis, praecisaque expressione; praeterquam quod ex praefata unitate intellectus, consequens quidem fuisset communitas intellectualium operationum in distinctis subiectis, non numerica in eis substantiae identitas. Unde vera consubstantialitatis ratio non fuit ullo modo in scholis philosophorum excogitata, neque apud eas correspondens nomen *homousion* reperitur. Sed vox illa quae iam inceperat adhiberi pro divinis personis a nonnullis tertii saeculi Patribus, fuit definitive consecrata in Concilio Nicaeno ad praecavendas omnes Arianorum fraudes. Nam cum Filius dicebatur una res cum Patre, inferebant isti quod tunc non esset ab eo distinctus. Si dicebatur a Patre alter, concludebant: ergo non cum eo re et essentia unum. Si non principiatus, ergo non filius. Si principiatus, ergo non Deus. Si secundus, ergo non aequalis. Si aequalis, ergo non procedens. Si non productus, quomodo genitus? Si productus, quomodo non creatura? In summa, undique quaerebant artificia, et sola illa vox adeo expressiva identitatis absolutae in reali aliqua distinctione, (nam consubstantialis dici non potest qui non est vere alter, et non habet simul eamdem numero substantiam), fuit vox victrix, cui non potuerunt aliud opponere quam rabiosam negationem ([1]).

Similiter nulli unquam venerat in mentem, quod realis conversio fieri possit unius substantiae secundum se totam, in aliam substantiam singulariter designatam et praeexsistentem, cui etiam vi conversionis nihil additur, sicut fides docet in mysterio Eucharistiae. Longe enim aliud sunt naturales omnes transformationes

([1]) Cf. Hilar. l. c. Constantium, n. 16; August. Tract. 97 in Ioan. n. 4.

de quibus tractat philosophia, ubi semper aliquid remanet de termino a quo conversionis, et semper terminus ad quem de novo resultat, aut certe in seipso augetur, non autem de integro conversioni praesupponitur. Et tamen, hic quoque notae elementares et primae sumuntur ex vulgari experientia, utputa notio *substantiae;* notio substantiae *totius*, seu substantiae secundum omnia sua elementa constitutiva; notio denique *conversionis,* quae quoad generalissimam rationem positivae mutationis qua una res desinit in aliam, adhuc retinetur. Ex quo fit ut possimus nos apprehendere sensum horum verborum: tota substantia panis convertitur in corpus, et tota substantia vini convertitur in sanguinem I. C., manentibus duntaxat speciebus. At nullus mortalium coniunxerat simul eiusmodi notiones, et non solum non coniunxerat in thesi, sed ne quidem in hypothesi, cogitando vel solam possibilitatem tam singularis tamque mirabilis conversionis. Quisquis igitur somniavit currentem in scholis transubstantiationis conceptum, iste non satis didicit in catechismo quid importet *transubstantiatio*, et quam longe longeque distet ab omni *transformatione*, etiam substantiali [1].

Quid nunc dicendum de idea *verbi*, quam critici vestigiis inhaerentes Ioannis Clerici et Moshemii, derivatam vellent in doctrina revelata a schola neoplatonica Alexandrina? Quid, putas, nisi fere idem ac quod dictum est in duobus praecedentibus exemplis? Certe, vox Λογος seu Verbum, cum propria sua significatione, de ordine humanae cognitionis est. Nam iterum iterumque quaero: Si hanc notionem nullo modo habuissemus, si non fuisset in nostro vocabulario vox notioni correspondens, quomodo potuisset nobis loqui evangelista de Verbo quod erat in principio apud Patrem? Necesse ei fuisset adinvenire vocem novam, dando eius definitionem, et ad hoc ipsum debuisset uti nominibus apud nos usitatis. At non ita res accidit, quia idea verbi iam erat praeformata, et ad gloriam scholae Platonicae pertinet, quod in tam nobili speculatione versata sit. Aristoteles quidem quaestionem attigerat; imo cum maiori, ut assolet, praecisione declaraverat

[1] Vide in tomo primo de Sacram., prologomenon ad Q. 75. § 4.

σύλληψιν seu mentalem conceptum qui est res intellecta in esse intellecto, et idem ac verbum intellectus. Sed non consideraverat verbum tanquam exemplar operis quod artifex ponit extra se, nec praesertim aliquid dixerat de verbo quod esset in summo intellectu exemplaris causa universi. E contra Platonici ad talem considerationem ducti fuerant per absurdam eorum doctrinam circa universalia, seu ideas subsistentes quae in qualibet corporalium specie, omnibus individuis forent ratio et principium essendi. Inde enim devenerant ad ponendum aliquam ideam primam, a summo ac supremo Deo emanatam, cui totius universitatis rerum ordo et structura responderet ([1]). Et in hac quidem conceptione aliquid veri erat. Verumtamen, quot falsa admiscebant! quam e diametro opposita omnibus christianae doctrinae principiis! De qua re plenam tibi demonstrationem exhibebit Petavius l. 1 de Trin. c. 1, et D. Maranus in praefatione ad opera S. Iustini, Part. 2, c. 1.

Verum est quod Augustinus et alii scriptores ecclesiastici attribuerunt Platonicis ideas quasi christianas de Verbo. Sed notetur primo, quod sancti illi Patres complacentes sibi in eo quod spirituale et divinum habebat schola Platonis comparative ad

[1] « Eorum quae pro naturae suae ratione sensibus usurpantur, certa « quaedam in quoque genere ac definito exemplaria, quas ideas vocabat, « Plato constituit, quibus proprie cum scientiae tum definitionis ratio con- « veniat. Etenim praeter omnes homines, hominem; praeter equos, equum; « atque in universum, praeter animantes omnes, animantem quemdam « ortu simul interituque carentem animo cogitari. Et quemadmodum unius « eiusdemque sigilli expressae complures formae, virique unius imagines « permultae esse possunt: ita prorsus ex unaquaque sensu perceptorum « corporum idea, vim naturarum ingentem exsistere: v. g. ex hominum « idea, homines universos; quod ipsum de caeteris omnibus sit pro sua « cuiusque natura statuendum. Ideam porro sempiternam, quamdam es- « sentiam esse vult, quae rebus singulis causa principiumque sit, ut qualis « ipsa est, tales esse possint. Ut igitur peculiares ideae, sensu percepta « corpora tanquam archetypum aliquod antegrediuntur, ita pulcherrimam « illam atque perfectissimam, quae caeteras omnes sinu suo complectitur, « mundi huius exemplar esse defendit, quod eius ad imitationem, auctoris « sui molitorisque Dei providentia conditus, atque omni ex naturarum « genere conflatus exstiterit ». Haec de Platonicorum doctrina Didymus apud Eusebium, Praep. evang. l. 11, c. 23.

caeteras, interpretes fuerunt urbaniores et faciliores quam alias tulisset simplex rei veritas; in quo etiam imitatores postea habuerunt scholasticos quantum ad Aristotelem. Notetur secundo, quod veritas revelata illuminat ex parte eos etiam qui illam reiiciunt, et quod christianismus statim compulit philosophos Alexandrinos secundi et tertii seculi ad exponendum proprias sententias cum melioribus quibusdam veritatis apparentiis. Notetur praesertim tertio, quod scholae neoplatonicae dux et praeceptor fuerat Philo, qui utpote Iudaeus, Scripturas veteris testamenti, optime callebat, imo et varia in eas edidit commentaria. In Scripturis autem veteris testamenti, puta Prov. VIII-22 (ut alia multa loca nunc praetermittam), sermo est de sapientia ab aeterno genita, quam possidebat Deus initium viarum suarum antequam quidquam faceret a principio; quae iam concepta erat, iamque parturiebatur, cum nondum essent abyssi, necdum fontes aquarum erupissent; quae aderat generanti quando praeparabat coelos, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando aethera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terrae; quae cum eo erat cuncta componens et delectabatur per singulos dies ludens in orbe terrarum (1); *cui denique sapientiae genitae promptum omnino erat applicare Platonicam doctrinam de* Λογῳ, *seu Verbo, seu ratione ideali per quam omnia condita, formata et disposita sunt* (2). Et hoc est quod fecit Philo, qui ubicumque de sempiterno Dei Verbo loquitur, evidenter pendet a doctrina antiquae Scripturae, tum in Genesi, tum in praecitato loco Proverbiorum et aliis parallelis: « Quisquis, inquit, eo se liberum pudore volet qui dubitationem « vulgo consequitur, is libere palamque pronuntiet, nihil eorum « quae in materiam immersa sint, ad sustinendam orbis molem « satis habere virium. At sempiternum illud aeterni Dei Verbum, « longe potentissimum ac firmissimum esse columen universi. Hoc

(1) Vide pulcherrimum huius loci commentarium in 4 c. Gent. c. 11.
(2) Cf. Athenagoram, Leg. pro Christianis, n. 10. Tum Iustinum. Dial. cum Tryph. n. 61.

« enim illud est, cuius arbitrio, dum a mediis ad extrema, simul-
« que a summis ad media pertinet, constitutus ac perpetuus na-
« turae cursus peragitur. Partes enim omnes inter sese consociat
« atque constringit, quod illud Pater a quo genitum est, firmis-
« simum quoddam totius universi vinculum esse voluerit. Mirum
« ergo nihil est, si neque terrarum moles, aquarum tanta vi sinus
« earum interiores permeante, nunquam dissolvetur, nec ab aere
« exstinguetur ignis, nec aer contra igne conflagrabit, cum divi-
« num illud Verbum, quod sese muta inter elementa quasi vocale
« quoddam medium constituit: ut tanquam in musica suis instructa
« digestaque notis, aptus et suavis totius universi concentus exsis-
« teret, contrariorum minas amica quadam coniunctione leniendas
« moderandasque susceperit » ([1]). Haec Philo in uno e clarioribus locis ab Eusebio collectis. Sed etsi lumine antiquae revelationis esset adiutus, adhuc tamen, dum ideis Platonicis doctrinam Scripturae adaptare nititur, non dubitat ponere Verbum tamquam *Deum secundum* sub primo ac supremo Deo. « Cur, inquit, perinde
« ac si de alio Deo loqueretur, ad imaginem Dei factum ab sese
« hominem esse ait, non autem ad suam? Id vero praeclare om-
« nino atque sapienter divino celebratur oraculo, (Genes. v-1).
« Prorsus enim mortale nihil erat, quod summi illius ac rerum
« universarum Parentis imagine consignari posset. Erat tamen
« quod *secundi Dei*, hoc est eiusdem Verbi, posset » ([2]). Et haec ipsa pagana conceptio, multis aliis absurdis respersa invenitur apud posteriores eiusdem scholae auctores, Plotinum, Porphyrium, Iamblicum, et Proclum (3): ita ut liquido tandem appareat, myste-

(1) Apud Eusebium, l. 7 Praep. evang. c. 13.

(2) Ibid, in principio.

(3) « Plotinus primum de tribus diis censet esse summum ac per-
« fectum, quem κρείτονα νοῦν vocat, *mentem* videlicet *potiorem*. Secundum
« appellat νοῦν δεύτερον, *mentem posteriorem*, a priore genitam, et illius ima-
« ginem. Tertiam porro animam esse, quae a secunda mente gignitur
« eiusque est Λόγος. Addit et mentem a primo genitam, omnia quae sunt
« genuisse, adeoque pulchritudinem idearum omnem, et intelligibiles deos
« omnes. Tum clarius Platonis sententiam explicat.., ac summum ait Deum
« patrem esse τοῦ αἰτίου, id est causae vel principii, sive Mentis ac De-

riosam illam notionem Verbi quam proponit fides, et tradit evangelium Ioannis, (dico autem Verbi quod unus Deus est cum eo a quo secundum operationem intellectivam procedit, et sola relatione originis ab eo distinguitur), longe longeque distare ab omni eo quod philosophi potuerunt cogitare, ne iis quidem exceptis qui in hoc puncto, altius quam caeteri sentire visi sunt.

Per haec tamen non abnuimus quin recta philosophia debeat omnino agnoscere verbum interius in mente nostra procedens. Sed simplicitas Dei et summa eius cum suo intelligere identitas videbatur excludere omnem huiusmodi intra ipsum Deum processionem. Imo, quamdiu non cogitabatur alia distinctio quam absoluti ab absoluto, exclusio erat evidenter legitima et vera, ac per hoc, Platonici ponentes Verbum divinum realiter distinctum a suo principio, ponebant magnum absurdum, eo ipso multitudinem deorum adstruendo. Nihilominus disposuit divina Providentia ut iidem illi philosophi praepararent, usitatamque facerent ipsam vocem cum qua intelligibiliter quoad nos exprimeretur in quarto evangelio sublimis veritas, quae implicite iam contenta in libris sapientialibus V. T., necnon et in tribus synopticis [1], aperte demum per Ioannem a Deo nobis est revelata. De caetero, eruditio quae Verbum S. Ioannis et theologiae catholicae, derivatum dicit a Λόγῳ neoplatonicorum, non aliud esse potest quam fucata et levis levissimae scientiae eruditio.

Sed iam dicet aliquis: Nonne doctrina fidei catholicae cum doctrinis philosophorum comparata, non solum notiones, aut simpliciter, aut certe quoad prima rudimenta communes, verum etiam identica quandoque de integro dogmata habere invenitur? Et responsionem statim dabit Concilium Vaticanum dicens: « Sancta « mater Ecclesia tenet et docet, Deum rerum omnium principum « et finem, naturali humanae rationis lumine e rebus creatis certo

« miurgi; hunc vero animam procreare. Subiicit deinde Patrem eumdem « illum esse τἀγαθόν, id est *bonum ipsum*, a quo νοῦς et idea propagetur; « a mente vero anima ». Petavius, l. 1 de Trin. c. 1.

(1) Ubi de Filio Dei. Nam in nomine Filii eadem importatur proprietas, quae in nomine Verbi, dicente Augustino: *Eo dicitur Verbum, quo Filius.*

« cognosci posse... Attamen placuisse eius sapientiae et bonitati, « alia, eaque supernaturali via seipsum ac aeterna voluntatis suae « decreta humano generi revelare... Huic divinae revelationi tri« buendum quidem est, ut ea quae in rebus divinis humanae ra« tioni per se impervia non sunt, in praesenti quoque generis « humani conditione ab omnibus expedite, firma certitudine, et « nullo admixto errore cognosci possint. Non hac tamen de causa « revelatio absolute necessaria dicenda est, sed quia Deus ex in« finita bonitate sua ordinavit hominem ad finem supernaturalem, « ad participanda scilicet bona divina quae humanae mentis in« telligentiam omnino superant; siquidem oculus non vidit, nec « auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit « Deus iis qui diligunt illum ». Et re quidem vera, semper fuit rata certaque Patrum ac theologorum omnium sententia, quod in doctrina fidei duplex continetur ordo veritatum, quarum aliae sunt suprarationales, et eatenus tantum cognitae, quatenus revelatae, aliae vero ratione etiam humana cognoscibiles, et tamen a Deo revelante de facto nobis traditae, iis de causis quas subindicat Vaticanum ubi supra, et late declarat S. Thomas in primis capitulis Summae contra Gentes. Semper etiam persuasum habuimus, quod fuerunt omni tempore aliqui, tantum recti iudicii et boni sensus a natura consecuti, quantum satis est ad cognoscendum certa quaedam principia: puta quod nova entitas exigit causam proportionatam; quod subiectum in potentia non reducitur in actum nisi virtute actus perfecti; quod natura corporea constare debet duplici principio, materiali et formali; quod vita provenit a principio magis perfecto quam sint vires mechanicae; quod anima unitur substantialiter corpori vivo; quod operatio intellectiva ostendit spiritum independentem in esse a materia; quod existentia et ordo mundi demonstrat existentem Deum, etc. Hae et aliae veritates visae sunt manifestae alicui scholae non illuminatae lumine revelationis. Unde Iustinus dicebat quod Verbum in anteactis saeculis concesserat multis sapientibus gentilibus radium suae lucis [1]. Et Clemens Alexandrinus videbat in

[1] Iustin. in 2 Apol. n. 13.

philosophia graeca quamdam veluti praeparationem ad plenam veritatem christianismi [1]. Et Augustinus, ut dictum est supra, cum plausu recepit quidquid vere sublime erat in doctrinis platonicis [2]. Et quando deinde, ducibus Boetio et Damasceno, incepit ordinari cum maiori rigore disciplina theologica, sponte sua in usum venit logica adeo praecisa, et methodus adeo humanae cognitioni conformis, quam docuerat Aristoteles. Quod totum ideo est, quia infirma nostra ratio adhuc capax est aliquid certo cognoscendi; et mirum sane si oporteat id nunc adserere ac vindicare in tanta inflatura scientiae superbae. Nos igitur, cum antiquo sensu communi sic ratiocinabamur: Aliquae naturales cognitiones, fructus verae experientiae et sanae logicae, inveniuntur *etiam* in infallibili doctrina catholica; ergo istae naturales cognitiones erant verae, et recta philosophia illas acquisiverat, quatenus et ipsa naturalis ratio a Deo est. Nostris vero diebus processus est e diametro mutatus, et dicunt: Doctrina christiana nonnulla habet dogmata quae inveniuntur etiam in antiquis philosophorum scholis; ergo ista doctrina ab eis derivat, et cum aliunde doctrinae philosophicae semper sint incertae, relativae, et mutabiles, eiusdem quoque incertitudinis, mutabilitatis, et relativitatis particeps sit necesse est. Sed ubi, quaeso, processus rectus? ubi sophistica ratiocinatio?

II. — De calumnia vero adaptationis theologiae ad philosophiam aristotelicam, dictum est iam alibi [3]. Certe, ex hoc ipso quod veritates fidei expressae sunt, iuxta superius praemissa, in idiomate naturalium nostrorum conceptuum, quidquid iuvat ad accuratam eorum analysim, iuvabit quoque ad intelligentiam et expositionem revelatae veritatis, eodem fere pacto quo ad intelligentiam et explicationem auctoris cuiuspiam iuvat vocabularium seu lexicon, in quo rationes nominum dilucide, enucleate, et exacte proponuntur. Nunc ergo, si ad philosophiam pertinet classificare, definire, et in prima elementa resolvere communes nostras

(1) Clem. Alex. in Paedagogo.
(2) August. de civit. l. 8, c. 14.
(3) De virtutibus, in epilogo.

ac vulgares notiones, usus eius in theologia proportionaliter se habebit sicut usus lexici in re exegetica. Et sicut exegeta non accommodat expositionem suam lexico, ex hoc quod in lexico quaerit unde sensum sui auctoris magis penetret magisque declaret: ita nec doctores scholastici accommodaverunt doctrinam sacram ad philosophiam, ex hoc quod philosophia usi sunt ut exponerent distincte, ordinate, et cum methodo scientifica, dogmata nobis a Deo revelata.

Notandum autem diligenter, quod nunquam philosophia aliqua adhibita est in subsidium theologiae traditionalis, hoc praecise nomine: quia in mundo praevalebat, vel auctoritate alicuius particularis scholae commendabatur; sed hoc solo, hoc unico titulo: quia et pro quanto rectae rationi, et regulae revelationis consentanea inventa fuit. Unde S. Thomas, 2-2, Q. 167, a. 1 ad 3um: « Studium philosophiae secundum se est laudabile propter veri-« tatem quam philosophi perceperunt, Deo illis revelante, ut di-« citur Rom. I-19. Sed quia quidam philosophia abutuntur ad « fidei impugnationem, ideo Apostolus dicit Coloss. II-8: *Videte « ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secun-« dum traditionem hominum, et non secundum Christum* ». Non ergo omnes philosophiae in eodem censu veniunt; sed aliae se habent sicut idola Aegypti, quae populus Israel debuit detestari et fugere; aliae vero sicut ornamenta et vasa de auro et argento, quae idem ille populus de Aegypto exiens, sibi potius tanquam ad usum meliorem, Deo praecipiente, vindicavit, sicut eleganter tradit Augustinus l. 2 de doctr. christ. c. 40.

Omnibus ergo modis apparet inania esse argumenta allata pro absurdo illo commento veritatis relativae in traditionali Ecclesiae doctrina. De quo quidem hâctenus satis.

CAPUT QUINTUM

DE CONSUMMATIONE RUINAE PER DOGMATISMUM MORALEM.

« Et fuerat multa perpessa a complu-
« ribus medicis, nec quidquam profecerat,
« sed magis deterius se habebat ».
(Marc. v-27).

Dogmatismus moralis generatim dici potest, systema derivare faciens cognitionem veritatis religiosae ex pressione cordis, et inflexione voluntatis moraliter bonae. Retinet, imo propugnat omnia principia systematis immanentiae. Proclamat quoque ruinam absolutae veritatis, id est, adaequationis intellectus et rei, quae in rebus religionis non est possibilis, iuxta praemissa in capitulo praecedenti. Sed intendit reparationi ruinae, instaurando aedificium super fundamentum moralitatis, et restituendo dogmatibus suum verum valorem, qui non tam speculativus et obiectivus est, quam practicus et directivus actionis rectae. Veritas siquidem religiosa, tota quanta est, moralitati subordinatur; moralitas est religionis principium et finis; pro religione valet quidquid a moralitate est, et ad moralitatem facit, etiamsi caetera desint. In moralitate ergo habebitur solida illa basis, quam in ignota et inagnoscibili veritate obiectiva, frustra quaerebat prostratus et iacens dogmatismus intellectualis.

Aliquid analogum invenimus apud Emmanuelem Kant, e cuius officinis novella systemata prodeunt. Radicaliter destruxerat ille omnem scientiam, ponendo velut unicam rationem primorum

principiorum, indolem nostrae mentis inclinatae ad sic cogitandum, seu potius, somniandum. Destruxerat cognitionem universi, ponendo leges naturae non esse aliud quam proiectiones ad extra immanentium nostrarum idearum, reduci dispositiones corporeas ad subiectivas impressiones, quin imo, pro subiectivis formis habendas etiam esse duas illas universalissimas mensuras temporis et spatii, sine quibus chimaericus evadit totus ordo materialis. Destruxerat denique in intellectu nostro Deum, auferendo omnem modum probandi eius exsistentiam, et declarando illegitimam extensionem principii causalitatis ad totum complexum phaenomenorum. Unde, consequenter loquendo, non remanebat lapis super lapidem de aedificio veritatis. Cum autem ipse etiam magister de tanta ruina esset atterritus, tentavit instaurare cum idea moralitatis, id quod in ordine intellectuali ad nihilum redegerat. Et sibi visus est ad intentum scopum pervenire, dicendo: Percipio in mea conscientia ideam officii, simul cum categorico imperio adimplendi illud; ergo admittenda moralis obligatio, cum qua utique connectitur notio libertatis. Rursus, liberae adimpletioni officii videtur respondere consecutio beatitudinis; ergo debet esse beatitudo. Sed beatitudo in praesenti vita non est; ergo esse debet in alia vita, in qua anima manet superstes corpori. Denique, beatitudo futurae vitae non concipitur absque Deo; ergo tenenda quoque exsistentia Dei. Et hoc modo, e categorico imperativo quod est in conscientia mea, pervenio ad stellatum coelum quod est super caput meum; hoc etiam modo, per rationem practicam restituitur aedificium veritatis, ad quod inaniter adlaboraverat ratio speculativa ([1]).

Et similis est reaedificatio quam dogmatismus moralis tentat, post inductum nihilismum veritatis relativae in doctrina seu fide christiana. Nisi quod non accipit notionem moralitatis, ut ex qua, methodo deductiva caeteras inferat veritates. Sed, quod peius est, ponit moralitatem in actu exercitam, id est, voluntatem actu tendentem in bonum, tanquam activum principium quo determinatur et inflectitur intellectus in omnibus ideis religiosis effor-

[1] Guido Mattiussi, *Il veleno Kantiano* (Monza, Tipografia Artigianelli, 1907).

mandis. Insuper, ideas illas seu religiosa dogmata, eatenus, nec plus nec minus, aliquid valere asserit, quatenus ad moralitatem inserviunt, suppeditando bonae actioni regulam, vel excitamentum, vel quaelibet alia adiumenta. Haec est reaedificatio excogitata per philosophiam quam alio nomine vocant *actionis*. Et haec ipsa est, quam nos consummationem potius ruinae appellamus. An recte? Iudicium erit ex tribus quae sequuntur propositionibus.

§ 1.

Quod in primis, dogmatismus moralis frustra quaerit restaurationis medium ex parte voluntatis, cui inepte primatum attribuit in negotio acquirendae et cognoscendae veritatis religiosae. Et quod immerito prorsus appellat in hoc puncto ad catholicam de fidei assensu doctrinam, ut quamdam sibi conciliet speciem et apparentiam orthodoxiae.

Revera, non sunt duae notiones veritatis: alia valens in iis quae ad religionem spectant, alia in caeteris. Si quis hoc negat, inutilis est cum eo concertatio, quia aut somniat, aut sibi ipsi conscius est quod inverecunde vocat veritatem, id quod non est veritas. « *Cui saltem illud manifestum est*, ait Augustinus de « ver. rel. c. 36, *falsitatem esse, qua id putatur esse quod non est,* « **intelligit eam esse veritatem, quae ostendit id quod est** ». Ad illam ergo facultatem evidentissime pertinet in quocumque ordine inventio veritatis, ad quam pertinet videre, apprehendere, percipere res quae sunt et ut sunt. Haec autem facultas non est voluntas, quae non videt, quae non percipit, quae non apprehendit, sed appetit et prosequitur bonum, seu verum seu apparens, seu reale seu imaginarium, quod monstrat intellectus. Ideo, postquam destructa est veritas prout in intellectu et ab intellectu percepta, attentare restaurationem ex parte voluntatis, tam absonum absurdumque est, ac si caecutienti homini, ducatum caeci in remedium infirmitatis provideres. Non quod negandus sit omnis influxus voluntatis in negotio acquirendae et cognoscendae veritatis; illius praesertim veritatis quae alte supra mentes nostras

est, et tam in se quam in suis practicis consequentiis, pravis naturae corruptae inclinationibus contrariatur. Sed quomodo se habeat voluntas ad intellectum, oportet considerare.

Primo se habet voluntas ut removens prohibens. Nam multa sunt quae iudicium rationis perturbant, et in oculum mentis pituitam ac phlegma immittunt. Sunt effrenatae passiones, sunt perversi affectus, sunt superbiae tumores: sunt etiam contentiones, dissensiones, aemulationes, quae instar ignis in ligno humore saginato, fumum solum evomunt, flammas lucidas habere non possunt. Nec sane dubium quin ad eiusmodi impedimentorum ablationem bona voluntas plurimum influat. — Secundo se habet ut movens intellectum ad quaerendum rationes ex quibus possit veritas apparere, ut applicans aciem mentis ad diligentem earum considerationem ac discussionem, ut impetrans quoque a Deo auxilia in hoc grandi negotio necessaria. Et quia id certe non praestat voluntas, si odio habeat lucem, si timeat venire ad lucem, si magis diligat tenebras quam lucem, propterea inventio veritatis amori ipsius veritatis non immerito ab Augustino adscribitur ubi ait: « Si veritas non totis animi viribus concupiscatur, inveniri nullo « pacto potest. At si ita quaeratur ut dignum est, subtrahere se « a suis dilectoribus non potest. Hinc est illud quod in ore habere « etiam vos soletis: *Petite et accipietis, quaerite et invenietis, pul- « sate et aperietur vobis. Nil est occultum quod non revelabitur.* « Amore petitur, amore quaeritur, amore pulsatur, amore revelatur, « amore denique in eo quod revelatum fuerit, permanetur » ([1]). — Tertio demum se habet voluntas ut imperans intellectus assensum, quando intellectus ipse ex perfecta evidentia veritatis non constringitur, et non necessario rapitur per plenam illam obiecti perspicuitatem quae nullum penitus possibili etiam dubio locum relinquit. Sed hic distinctione quam maxime opus est. Nam vel voluntas imperat assensum proportionatum dignitati rationum quae per prius innotuerunt intellectui tanquam legitima mentalis assensus fundamenta, vel imperat disproportionatum, et qui aut ex toto aut ex parte, in proprium beneplacitum sive arbitrium re-

([1]) August., de moribus Ecclesiae, cap. 17, n. 31.

solvatur. Si primum, bene. Sin autem secundum, quid aliud habebitur nisi irrationabilis cuiusdam opinionis vacuum et inane figmentum? In omni enim iudicio quod ad rectae rationis normam exigatur, voluntas non habet intervenire tamquam loco rationum sese substituens, vel tamquam ponderi earum addens, sed solum ut faciens intellectum assentiri secundum meritum earumdem, ubicumque scilicet non adsunt conditiones in quibus spontanea, necessaria, atque omnino inimpedibilis sequitur mentis adhaesio [1]. Et non oportet in longiori demonstratione nunc immorari, quia haec principia evidentia sunt, haec principia absoluta sunt, haec principia nullam patiuntur exceptionem, nequidem in negotio fidei divinae, ad quam inconsiderate appellant, ut suo dogmatismo quamdam orthodoxiae apparentiam concilient.

Dicunt enim quod non habemus ullam rationem necessitantem credendi divinam Ecclesiae institutionem; quod fides est donum, quod est actus liber; quod si fides resultaret e ratiocinationibus nostris sicut conclusio syllogismi sequitur ex praemissis, nemo non mente captus posset sese a fide unquam subtrahere, etc. [2]. Atque inde subinferunt, nostras credendi rationes non habere per se plus firmitatis quam illas quae liberis opinionibus fundamento sunt; credentis intellectum pro sua parte non esse in meliori conditione quam opinantis; ad voluntatem bonam, ad voluntatem adiutam per gratiam pertinere, ut quod rationum ponderi deest, sua libera determinatione addat vel suppleat; ac per hoc, ipsum dogmatismi moralis generale principium quam

(1) De his cf. *de virtutibus*, Prolegom. de fide.

(2) « Nous avouons qu'il n'y a pour nous aucune raison nécessi-« tante de croire à la divinité de l'Eglise. N'oublions pas d'abord que « la foi est un don, qu'elle est un acte libre. Si la foi résultait fatale-« ment de nos raisonnements comme la conclusion d'un syllogisme sort « des prémisses, elle ne serait plus un acte libre dans l'acception ordi-« naire de ce mot: personne, à moins d'une lacune cérébrale, ne pour-« rait s'y soustraire, pas plus que nous ne pouvons nous soustraire à « l'évidence. Elle ne serait plus un don, elle ne serait plus la foi, si elle « se déduisait de propositions antécédentes à la façon des théorèmes « d'Euclide. etc. ». Mignot, Critique et tradition. *Correspondant*, 10 Janvier 1904.

maxime consentaneum esse iis quae de fide theologica et salutari tenet ac confitetur doctrina orthodoxa.

Sed contra haec omnia est, quod cum de ratione credendi agitur, sermo esse potest, vel de ratione ipsius fidei secundum se, vel de ratione iudiciorum quae praecedunt fidem ut ad eam praeambula. Et si quidem sermo sit de fidei praeambulis, habemus profecto rationes necessitantes ad iudicandum certissime, quod rationabile, quod debitum, quod obligatorium sit credere divinam Ecclesiae institutionem tanquam a Deo de facto revelatam. Et rationes istae dicuntur motiva credibilitatis, alia absolute, alia relative sufficientia, pro diversa capacitate diversaque conditione intellectuum, omnibus autem modis a beneplacito voluntatis semper independentia. Quanquam utique consequens adhuc non est, nullas ibi partes habiturum esse liberum arbitrium, in cuius potestate semper erit, vel directe vel indirecte avertere mentem a consideratione praemissarum ex quibus necessaria haec oritur conclusio: ergo rationabiliter credibilis, ergo obligatorie credenda catholica revelatio. Nunc vero, si sermo sit de ipso assensu fidei secundum se, ratio eius nil minus est quam auctoritas Dei revelantis. Quae auctoritas omni homini delirio amentiae non abrepto, evidentissime innotescit tanquam dignissimum firmissimae adhaesionis fundamentum, utpote quae constituitur per infinitam sapientiam ac veracitatem illius qui est subsistens Veritas, et cuius attestationes, ex hoc ipso, ex hoc solo quod *eius* attestationes sunt, sunt quoque ab ordine veri absolute indefectibiles. Et tamen, cum cedere auctoritati in quantum huiusmodi, non sit in spontaneitate intellectus repositum, adhuc necessarius est interventus liberae voluntatis, non quidem ut addat rationi assensus, qua sufficientior omnino esse non potest, sed solum ut determinet exsecutionem seu exercitium actus, prout et in quantum rationabilem illum, et debitum, et obligatorium iudicat intellectus. Neque ergo in fidei praeambulis, neque a fortiori in ipso credendi actu voluntas pro ratione est, vel pro rationis complemento. Et ideo Vaticanum, inconcussam soliditatem rationis credendi assignans, ait: *Propter auctoritatem ipsius Dei revelantis qui nec falli nec fallere potest.* De rationibus vero per quas innotescit prius

divinae revelationis factum, subiungit: *Ut nihilominus fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa iungi revelationis suae argumenta, facta scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias, quae cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata.* Signa, inquit, certissima. Quibus proinde nullo opus est supplemento ex arbitrio voluntatis.

Nedum igitur dogmatismus moralis munimentum accipiat ex catholica doctrina de ratione et modo assensus fidei christianae, per hanc ipsam doctrinam evacuatur potius, et iam destruitur. Sed et destruitur adhuc magis in eo quod vult fidem sinceram et veram necessario dependere a voluntate moraliter perfecta perfectione amoris seu charitatis. Nam distinguunt inter fidem amoris et fidem timoris, et dicunt quod fides timoris non est fides sincera, quia continet in se desiderium non credendi; quod cum ea et per eam perambulatur in tenebris, quod est fides mortua, et ex consequenti coacta, etc. ([1]). In quo quidem, argumentum aliquod sumere sibi videbuntur ex testimonio Iacobi apostoli, ubi de fide daemonum qui credunt et contremiscunt, collata cum fide hominis, quae si opera non habeat, mortua est in semetipsa. Sed contra est primo, quod fides illa daemonum nequaquam a libera voluntate pendet, seu bona seu mala illa sit, sed a sola signorum evidentia, et ideo, nec timoris nec amoris fides dici ullo modo

([1]) « En plus de la foi d'amour il y a donc une foi de crainte. Toute« fois elles ne se ressemblent guère. Et quand la foi de crainte est le « commencement de la sagesse, c'est que dans la crainte même il y a « déjà autre chose. Mais croire uniquement par crainte, c'est croire en « niant. C'est ainsi qu'un ennemi croit à l'existence de son ennemi en « aspirant à le supprimer. La foi de crainte à elle toute seule n'est donc « pas une foi sincère, puisqu'elle contient le désir de ne pas croire. Avec « elle et par elle on s'enfonce dans les ténèbres. C'est une foi morte, « une foi subie dont on cherche à se débarrasser, et dont en fait il ar« rive qu'on se débarrasse. Tandis que la foi d'amour est une foi vi« vante et voulue dans laquelle on s'affermit sans cesse, et qui va tou« jours croissant. *Supercrescit fides vestra* ». Laberthonnière, *le dogmatisme moral*, § 4.

potest, nisi forte fidem timoris libeat vocare eam quae timorem habet pro consequente effectu: quo quidem sensu, consideratio non est amplius ad rem, ut evidenter constat. Sed contra est secundo, quod fides christiani sine operibus, nequaquam comparatur cum fide daemonum quantum ad speciem actus, sed solum quantum ad hoc, quod sicut daemonibus nihil ad salutem prodest omnis illa notitia quam de rebus divinis ex evidentia signorum habent, ita christiano, quamdiu non studet vitam suam conformare fidei suae, fides ipsa prodesse non poterit. Sed contra est tertio, quod fides mali christiani dicitur mortua, non quia coacta, non quia sinceritate carens, sed quia otiosa et in effectum boni operis non transiens. Sed contra est denique quarto, quod omnis doctrina quae facit veram fidem christianam a charitate et statu iustitiae inseparabilem, doctrina haeretica, doctrina protestantica est, iamdudum condemnata in Tridentino Sess. 6, can. 28, et novissime in Vaticano Sess. 3, cap. 3. In Tridentino enim sic habetur: *Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul et fidem semper amitti; aut fidem quae remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse christianum, anathema sit.* Et in Vaticano: *Quare fides ipsa in se, etiamsi per charitatem non operetur, donum Dei est, et actus eius est opus ad salutem pertinens, quo homo liberam praestat ipsi Deo obedientiam, gratiae eius, cui resistere posset, consentiendo et cooperando.* Iterum ergo frustra appellabunt ad doctrinam catholicam, in eo praecise puncto in quo dogmati solemniter definito diserte contradicunt.

A primo itaque ad ultimum, falso asseritur quod cognitio fidei suum emendicat valorem a voluntate bona. Falso dicitur quod defectus adaequationis cum veritate obiectiva compensatur in dogmatibus, per id quod de influxu bonae vitae est. Falso supponitur quod in rebus religionis, notiones nostrae tantum valent, nec plus, nec minus, quantum valet vita nostra moralis, quantum finis ad quem tendimus. Falso denique adstruitur nova illa ratio veritatis, quae iam non ostendit id quod est, sed quod influit moralitas. At nunc, operae pretium erit investigare an haec ipsa moralitas, quae toti systemati pro basi et fundamento est, salva in eo, integraque permaneat. De quo quidem sequens assertio sit.

§ 2.

Quod dogmatismus moralis non solum non instaurat collapsum veritatis aedificium, erigendo in principium ac fundamentum voluntatem boni, sed magis ruinam super ruinam accumulat, videlicet ruinam ordinis moralis super ruinam cognitionis intellectualis, faciendo notionem moralitatis independentem a notione Dei et legis eius, et construendo regulam honesti super solas immanentes animae vires sive aspirationes.

Hic de moralitate, praeviae quaedam notiones sunt omnino necessariae. Notio moralitatis includit duos conceptus. Includit primo conceptum bonitatis vel malitiae in actibus humanis; includit praeterea conceptum obligationis qua adstringimur ad bonum faciendum, et malum non faciendum. Et semper ac necessario fundatur super notitiam Dei, tum sub ratione ultimi finis nostrae voluntatis, tum sub ratione legislatoris iubentis ut ordo in finem servetur, prohibentis ne perturbetur.

Considera primo moralitatem in quantum includit conceptum bonitatis vel malitiae in actibus humanis. Haec bonitas, haec malitia, undenam accipitur? Generatim loquendo, bonitas vel defectus cuiuslibet operationis accipi debet per respectum ad finem qui activo operationis principio est praestitutus. Nam operatio se habet ut motus potentiae operativae in terminum attingendum. Est igitur bona, si recte dirigitur in illum, est mala et defectuosa si secus. Sicut in operationibus naturae, « quando actus procedit a « virtute naturali secundum naturalem inclinationem in finem, tunc « servatur rectitudo in actu, quia medium non exit ab extremis, « scilicet actus ab ordine activi principii ad finem » [1]. At quando vitium organi vel perturbatio aliqua undecumque proveniens facit deflectere actum ab ordine illo, tunc incidit ratio actus defectuosi et mali. Idem etiam est in operationibus artis, nam tunc servatur

[1] S. Thom. 1-2, Q. 21, a. 1.

rectitudo, quando operatio continetur in linea finis quem ars sibi attingendum praestituit; incidit ratio defectus, quando a dicto fine deviat, quicumque tandem ille sit. « Cum peccatum sit per « deviationem ab ordine ad finem, in actu artis contingit dupli- « citer esse peccatum. Uno modo per deviationem a fine particu- « lari intento ab artifice, et hoc peccatum erit proprium arti, puta « si artifex intendens facere bonum opus, faciat malum, vel inten- « dens facere malum, faciat bonum. Alio modo per deviationem « a fine communi humanae vitae, et hoc modo dicitur peccare, si « intendat facere malum opus, et faciat, per quod alius decipiatur. « Sed hoc peccatum non est proprium artificis in quantum artifex, « sed in quantum homo est. Unde ex primo peccato culpatur ar- « tifex in quantum artifex; sed ex secundo culpatur homo in « quantum homo (1) ». Et sic discurrendo per omnia operationum genera, semper invenietur bonitas vel defectus repeti ex habitudine actus ad finem seu terminum qui operativae potentiae praefigitur, secundum quod actus recte in eum finem dirigitur, vel e contra, a debito eiusdem finis ordine deflectit.

Iam igitur videndum est, quodnam sit in moralibus activum operationis principium, quisnam finis seu terminus eidem principio praefixus. Hinc enim, et hinc tantum, accipietur notio actus moralis, boni vel non boni, recti vel non recti. Porro principium actus moralis in quantum huiusmodi, est libera voluntas, ut omnes facile concedent, cum ibi evidenter incipiat genus moris, ubi primo dominium voluntatis invenitur. Voluntas autem est, ad quam manifeste pertinet directio totius humanae vitae, quia ipsa est quae movet omnes alias vires. Habet igitur pro fine et termino ultimo, ipsum humanae vitae finem supremum, qui nullus alius est nisi Deus, sub cuius ordine vita nostra tota quanta constituitur. Praeterea, voluntas natura sua, respicit bonum summum atque absolutum, et licet possit pro suo arbitrio summum bonum exercite collocare in variis rebus, puta in voluptate, in divitiis, in honoribus, etc., tamen unum solum est in quo summi boni ratio vere, et non apparenter tantum, salvatur; quod unum rursus, ipsa

(1) Ib. a. 2 ad 2um.

est per essentiam bonitas, Deus. Rectitudo igitur et bonitas actus voluntarii seu moralis in quantum huiusmodi, essentialiter consistet in servato ordine qui terminatur ad finem Deum; perversitas et malitia in recessu et deviatione ab ordine qui est in eumdem finem Deum; ibi norma, ibi regula, ibi ratio secundum quam concipitur quid bonum sit, quidve malum in moralibus. Secundum hoc namque intelligitur in primis, malum morale esse quidquid contra Deum ipsum immediate committitur, sicut est blasphemare Deum, discredere Deo, cultum denegare Deo, etc. Secundum hoc deinde intelligitur, malum morale esse quidquid est contra ordinatum amorem hominis ad seipsum: tum quia amor boni quod habemus a Deo, manuducit nos ad amandum plus quam nosmetipsos causam illam principem et supremam a qua omnia participamus, et in qua bonum proprium magis continetur quam in nobismetipsis; tum quia, corrupto eo quod praedispositive se habet, stare amplius nequit illud ad quod est necessaria praedispositio et manuductio. Propterea ergo, id quod repugnat ordinatae sui ipsius dilectioni, repugnat etiam subiectioni ad Deum finem ultimum, et ea de causa, inter ea quae moraliter mala sunt, accensetur. Secundum hoc denique intelligitur, malum morale esse quidquid laedit vel destruit bonum convictus seu societatis humanae, quia rursus, corrumpere foedus societatis humanae, nihil aliud est quam auferre necessariam conditionem, vel destruere necessarium medium tendendi in ultimum vitae humanae finem Deum, ac pro tanto vere dicitur esse contra finem ipsum, sin minus immediate, at certe mediate, quantum est ex natura sua.

Tale igitur est principium discernendi ea quae bona vel mala sunt in moralibus, et nullum aliud est aut esse potest. Si finem Deum removeas, vel ab eo solum praescindas, nihil iam ex omnibus ad quae libido humana se extendit, apparere poterit ut deordinatum deordinatione *morali*, id est, cadente supra actum voluntarium praecise in quantum est voluntarius. Nam secluso fine Deo, iam non remanet nisi finis qui esset vel in aliis creaturis, vel in homine ipso, et neuter aliquid valet in proposito. Non finis qui esset in aliis creaturis: quia sub aliis creaturis qua talibus, a quibus nihil participat, liberum arbitrium non constituitur;

quia ad nullam creaturam liberum arbitrium naturalem habet vel habitudinem vel dependentiam, ut ei illa terminus prosequendus cogitetur praestitutus; quia ex consequenti, impossibile est ut actus liberi arbitrii, eo praecise perversus, eo deordinatus exsistat, quo ab alius cuiusvis creaturae ordine, convenientia, exigentia, bono, utilitate exorbitans. Neque etiam finis qui esset in homine ipso, quia tunc, humana voluntas remanendo semper fixa in proprio bono, recte semper et ordinate ageret, ac per hoc, omnis distinctio inter bonum et malum in moralibus evaderet impossibilis, nullum amplius haberet sensum, et ne in cogitationem quidem posset obvenire.

Quod si nunc consideres moralitatem in quantum notioni boni et mali superaddit notionem obligationis faciendi bonum et declinandi a malo, dependentia ideae moralitatis a praesupposita Dei notitia adhuc tibi manifestior apparebit. Nihil enim magis evidens quam quod obligatio conscientiam ligans, hominemque (velit, nolit) insuperabiliter adstringens, importat in suo conceptu subiectionem ad regulam absolutae necessitatis, eamque a superiore aliquo, realiter seu a parte rei vere exsistente, impositam: siquidem subiectio libertatis restrictiva, respectu abstractionis quae nullum esse haberet extra proprii intellectus considerationem, chimaera et fabula est, lusus imaginationis est, vacuum phantasma est, quod eadem facilitate exsufflatur, qua construitur. Et propter hoc dico patere in terminis, quod moralitatis regula, in quantum apprehenditur ut obligatoria, apprehenditur ipso facto tanquam de lege alicuius dominantis descendens. Hunc autem, nullum alium esse posse nisi Deum, obviis plane rationibus manifestum fit, quae iam alias expositae sunt, ubi de notione peccati agebatur [1], quasque hic iterum in memoriam breviter revocare iuvabit. Etenim primo, cum regula morum homini dominetur, non in quantum est hic vel ille homo, sed in quantum est homo simpliciter, ab eo solo imposita esse potest, cui homo subest secundum quod est naturam humanam participans. Et iste non est nisi Deus, qui solus naturae humanae auctor est et dominus. Praeterea secundo, regula

[1] De natura et ratione peccati, Introd. § 3.

moralitatis non potest in defectibiles voluntates descendere, nisi ab eo cuius intentio nequeat omnino a moralitatis fine deviare, quique per essentiam absolute impeccabilis exsistat, utpote indeclinabiliter atque immobiliter inhaerens supremo bono quod totius ordinis moralis principium est et terminus. Sed rursus iste est Deus solus. Nam, ut dicitur in Compendio theologiae, c. 113: « Sicubi voluntas non potest a fine deficere, manifestum est quod « ibi defectus voluntariae actionis esse non potest. Voluntas autem « deficere non potest respectu boni quod est ipsius volentis na« tura. Quaelibet enim res suo modo appetit suum esse perfectum, « quod est bonum uniuscuiusque; respectu vero boni exterioris « deficere potest, bono sibi connaturali contenta. Cuius igitur vo« lentis natura est ultimus finis, in hoc defectus voluntariae actionis « contingere non potest; hoc autem solius Dei est, nam eius bo« nitas quae est ultimus finis rerum, est sua natura. Aliorum au« tem volentium natura non est ultimus finis; unde potest in eis « defectus voluntariae actionis contingere per hoc quod voluntas « remanet fixa in proprio bono, non tendendo ulterius in summum « bonum quod est ultimus finis ». Praeterea tertio, moralis obligatio non est nata descendere nisi ab eo summo superiore, qui non solum in seipso absolute sanctus est, verum etiam necessario vult omnes alias voluntates esse servandi ordinis debitrices. Hoc autem iterum atque iterum in solo Deo verificatur, cui idem est velle seipsum ut ultimum finem omnium rerum, et velle servari in universo ordinem iustitiae, quandoquidem ordo iustitiae et ordo ultimi finis adaequate convertuntur. Denique, si a Deo volumus praescindere, quid, quaeso, remanebit? Remanebit forte aliqua convenientia aesthetica, emolumentum individuale, utilitas socialis, et si quid aliud eiusmodi. Sed haec longe longeque sunt ab obligatione absoluta, quae debet esse superior voluntati hominis, superior cuicumque bono alias consequendo, superior cuicumque dolori eventualiter sustinendo, superior difficultati cuiuscumque conatus pro officii custodia requisiti. Plane autem repugnat ut in homine ipso in se considerato, sit necessitas homine maior. Repugnat ut creatura quaelibet sit indefinita et insuperabilis ratio regulae semper observandae et nunquam praetereundae. Repugnat

ut sit norma suprema et finis ultimus, sicut deberet esse ad imponendam talem ac tantam necessitatem.

Sic igitur, a primo ad ultimum, notio moralitatis est notio essentialiter fundata super notionem Dei finis ultimi, cui creatura rationalis se tota est subiecta, et a quo impositam habet legem, praeceptivam quidem eorum quae ad finem ducunt, et pro tanto rectitudinem ordinis servant; prohibitivam vero eorum quae a fine abducunt, et pro tanto ordinem perturbant. Quisquis proinde solvit notionem moralitatis a notione Dei, quisquis moralitati aliam praestituit basim, aliud fundamentum, aliud principium, iste destruit quantum in se est moralitatem, eamque reducit ad meram quamdam inclinationem humanam, in eadem linea eodemque gradu inventam ac inclinationes caeteras, quae procul dubio subsunt libero arbitrio, nedum ei legem recte agendi dictent, et irremovibilem normam ordinatae operationis praestituant.

Nunc autem dogmatismus moralis non fundat notionem moralitatis super notionem Dei, creatoris, domini, legislatoris, et ultimi finis nostri; sed magis e converso, vult notionem Dei esse foetum et procreationem moralitatis. Prior est voluntas moralitate instructa; posterior est notitia Dei, ad quam mens flectitur sub pressione cordis. Relinquitur ergo moralitas quoad nos a Deo independens, moralitas emergens e solis immanentibus animae viribus vel aspirationibus, moralitas denique interclusa et undequaque circumscripta Kantiano illo *imperativo categorico,* quod ad trutinam rationis revocatum, invenitur inane, insubsistens in se, contradictoriis constans notis, et pro tanto contemnendum.

Sentis equidem in temetipso inclinationes ad servandam iustitiam, temperantiam, castitatem, sed sentis etiam alias, et ex toto oppositas. Sentis inclinationes ad benefaciendum aliis, ad diligendum parentes, filios, fratres, proximos; sed in animalibus quoque similes observare est propensiones, et quandoque quidem valde teneri ac delicati affectus, sicut narrat Basilius l. 8 Hexaem., de ciconiis quae parentes suos aetate confectos fovent plumis, alimentis recreant, et in volatu supportant. Hucusque ergo nihil plus quam instinctus quidam, inter tot alios quibus complexa nostra natura abundat. Sed cum tibi videris audire vocem conscientiae

quae *categorice imperat,* ut has prae aliis inclinationes tanquam obligatorias regulas sequaris, ludibrium es vanae sentimentalitati. Dico autem vanae sentimentalitati, quamdiu tuum hominem immanentistam pro virili sustines; quamdiu hominem illum realem quem expulisti furca, quique confuse saltem sese conscit sub lege Dei constitutum, eadem semper furca longius semper pellis, et redire non sinis. Imperat conscientia? Sed nullus comparet, in cuius nomine imperet vel imperare possit. Categorice imperat? Sed nulla est assignabilis necessitas cui categorica illa iniunctio proportionetur. Nam si honorem et dignitatem propriae personae in medium adducas, quaero de qua personae dignitate, de quo honore loquaris. An de honore quo gaudeas apud alios? Sed in hoc potest esse ratio cohibens manum, aut verius, actionem quae in caeterorum hominum notitiam veniat; quoad forum vero et praescriptum conscientiae, nihil praetereaque nihil. An de honore quo gaudeas apud temetipsum? Sed contra primo, quia eiusmodi honor proprio uniuscuiusque beneplacito subiacet. Quomodo ergo non iustos limites excedens, iniunctio illa, etiam adversus ea quae ardentius concupiscis, tam insolenter insurgens? Sed contra secundo, quia adeo larga et varia esse solet apud homines aestimatio honoris et dignitatis, ut de eo quod tuus requirit honor, praesertim in solis oculis tuae conscientiae individualis, iure meritoque independentem iudicem et arbitrum te constituas. Sed contra tertio, quia praescindendo semper a fine superiore et ordine quo ad illum religaris, honorem et dignitatem in nullo alio melius et rectius collocabis, quam in non abdicando libertatem qua te natura donavit, teque tuarum determinationum dominum fecit. Si quid autem in contrarium occurrerit, terriculamentum erit, praeiudicium erit, subiectiva impressio erit, quam frigida ratio ad criticum examen revocans, vanam atque inanem pronuntiabit.

Sic igitur, moralitas ad quam recurrit dogmatismus moralis, moralitas revera non est, sed radicalis negatio omnis moralitatis. Nec obstat quod intendant forte moralitatem qualem vulgo, plus minusve confuse, omnes eam concipiunt. Haec enim est perpetua contradictio in quam infallibiliter incidunt quicumque pervertunt primas illas notiones, quae in ratione nostra tanquam incorru-

ptibilis fundus reponuntur. Semper consociant notionem veram cum notione sophisticata, et sophisticatam vestiunt attributis ac proprietatibus quas inveniunt in vera. Sed de moralitate nunc loquimur, qualem illam systema adstruit. Systema scilicet, in quo homo debet omnia haurire ex intimo suo fundo vitalique potentialitate, ne indebitus limes apponatur legitimae eius autonomiae, proprioque autochtonae expansionis modo. Systema praestituens voluntatem bonam, cui caecus instinctus pro criterio boni est, et imaginaria lex pro regula dirigente. Systema demum non modo dissolvens vinculum dependentiae moralitatis a Deo, sed imo ipsam Dei notitiam et omne aliud dogma religiosum pullulare faciens sub incubatione cordis, cuius suggestioni obedit intellectus, ut in ultima analysi sit pure ac simpliciter, pro ratione voluntas. Et non vides ibi accumulatam ruinam ordinis moralis super ruinam cognitionis intellectualis, ut sit plena destructio? Est tamen et aliud quo adhuc evidentius destructionis consummatio ostenditur, de quo, ultimo loco, nonnihil iam dicendum est.

§ 3.

Quod dogmatismus moralis consummat irreparabilem veritatis fidei destructionem, proclamando valorem pure practicum dogmatum religionis, id est, asserendo, nullum in eis esse posse valorem obiectivum, utpote nobis penitus incognoscibilem, sed esse tantummodo normas vel excitamenta actionis, quatenus sic nos in agendo habere debeamus, ac si vera ea essent, quae per fidem nostro praesentantur intellectui.

Equidem nihil magis apertum obviumque est, quam valor practicus dogmatum christianae religionis. Nihil usitatius apud SS. Patres, quam ut dicant fidem rectam esse initium bonae vitae; christianos ab infidelibus distingui debere operibus et moribus, eodem modo quo ab eisdem distinguuntur fide; opera

super fidem construi, sicut construitur fabrica supra fundamentum. Ait Augustinus, de fide et symbolo, n. 25: « Haec est fides « quae paucis verbis tenenda in symbolo novellis christianis « datur..., ut credendo subiugentur Deo, subiugati recte vivant, recte « vivendo cor mundent, corde mundato quod credunt intelligant ». Ait Leo Magnus, Serm. 37, n. 1: « Memoria rerum ab humani ge« neris Salvatore gestarum magnam nobis confert utilitatem, si « quae veneramur credita, suscipiamus imitanda. In dispensatio« nibus enim mysteriorum Christi, et virtutes sunt gratiae, et « incitamenta doctrinae, ut quem confitemur fidei spiritu, operum « quoque sequamur exemplo ». Ait Gregorius, hom. 26 in Evangelia, n. 9: « Ille etenim vere credit, qui exercet operando quod « credit. Quo contra de his qui fidem nomine tenus retinent, « Paulus dicit: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* ». Et ideo, de fidelibus qui male vivunt, idem Gregorius l. 25 Moral. c. 10 ait: « Insequuntur moribus quod credulitate vene« rantur. Quibus divino iudicio saepe contingit, ut per hoc quod « nequiter vivunt, et illud perdant quod salubriter credunt ». Et infra, l. 28, c. 7: « Sunt qui aeterna quae audiunt, veraciter « credunt, et tamen eidem quam tenent fidei, male vivendo « contradicunt. » Sed et si omnia eiusdem sensus, eiusdemque doctrinae testimonia oporteret singillatim referre, ne integra quidem arbitror sufficere posse volumina. De Scripturae autem sensu quis dubitare posset? Docet Scriptura, fidem sine operibus mortuam esse in semetipsa; apparuisse gratiam Dei Salvatoris nostri erudientem nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivamus in hoc saeculo; eos qui christianam fidem profitentur, debere esse in vi professionis suae, pudicos, prudentes, sobrios, in omni conversatione sanctos, ut non blasphemetur verbum Dei; et alia sexcenta huiusmodi. Et ne his generalioribus contenti esse videamur, ecce tibi quaedam magis determinata. Quid relationis ex. gr. sit inter speciale dogma incarnationis et regulam morum, Scriptura paucis comprehendit dicens: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset..., semetipsum exinanivit formam servi accipiens... Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem*

autem crucis [1]. Et de speciali dogmate resurrectionis Christi eadem Scriptura dicit: *Si Christus praedicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit,... vana est fides vestra... Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci: corrumpunt bonos mores colloquia mala* [2]. Et de speciali dogmate Eucharistiae dicit: *Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem,* etc... *Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans corpus Domini* [3]. Et sic discurrendo per singula, a veritate dogmatis descenditur ad conclusiones quae spectant vitae puritatem, correctionem malae voluntatis, et omnis generis virtutum exercitium. Neque ab ea conditione oportebit eximere ea etiam dogmata quae pure speculativa esse viderentur, utputa altissimum illud mysterium Trinitatis, in quo utique incitamentum habemus ad subiiciendum nos Deo per plenissimum intellectus et voluntatis obsequium, ad inchoandum vitam quae nos manet cum angelis in coelo, ad tendendum totis animae viribus in eam visionem in qua sola aenigma revelabitur, testante apostolo ubi ait: Videmus nunc per speculum et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem; nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum [4].

(1) Philipp. II, 5-8.
(2) I Cor. XV, 12-33.
(3) I Cor. XI, 23-29.
(4) « S'il existe un autre monde invisible, où Dieu déploie d'autres « merveilles, où il habite lui-même dans sa gloire, et se montre sans « voile à ses élus ; si nous sommes faits pour ce monde meilleur, pour « y voir, y posséder Dieu, et jouir dans son sein des délices éternelles : « ne faut-il pas que nous soyons avertis de notre sublime destinée, pour « nous efforcer de l'accomplir? ne faut-il pas qu'il nous soit donné au « moins quelques notions de cette patrie vers laquelle nous devons « tendre, de cet immortel bonheur que nous devons mériter, de ce Dieu « auquel nous devons être unis à jamais par l'amour?... Longtemps

Itaque non est ullatenus diffitendum quin dogmata nostra ad dirigendam rectam actionem plurimum valeant, et si nihil aliud sibi vellet novum illud systema quod *pragmatismi* nomine vocant, veritatem enuntiaret quae de ipsis primis doctrinae christianae elementis est.

Sed istud quoque de primis elementis est, videlicet: eatenus dogmata illa aliquid valere in ordine ad regulam morum, quatenus absolute vera sunt, et ut talia a nobis certissime tenentur, indubitanterque creduntur. Prior esse debet veritas *quae ostendit id quod est:* veritas de Deo prima causa et fine ultimo, de Deo legislatore, de Deo iudice, de Deo remuneratore: veritas de Filio Dei propter nos homines et propter nostram salutem incarnato, passo, mortuo, et a mortuis redivivo: veritas de Ecclesia ab unico illo humani generis salvatore instituta, et habente in se media ad consecutionem beatitudinis quam sanguis I. C. nobis promeruit,

« avant l'âge de raison, l'enfant est éclairé d'une faible lumière intellec-« tuelle, qui en est comme l'aurore; ses idées, d'abord confuses et enve-« loppées, s'éclaircissent peu à peu; il bégaie longtemps un langage « qu'il n'entend pas, avant d'attacher un sens net et distinct aux mots « qu'il prononce, et ne parvient qu'à travers une longue étude d'élé-« ments arides et presque inintelligibles pour lui, à cette mesure de « science dont l'esprit humain est capable ici-bas. Voilà ce qu'une « expérience journalière nous découvre; étendons maintenant nos vues « et élevons nos pensées. L'homme étant un être immortel, dont l'exi-« stence, commencée dans le temps, doit durer au delà des siècles, nous « pouvons bien dire que la vie présente n'est tout entière que son en-« fance, et que son âge mûr est l'éternité. Enfant donc en ce monde, « il y est comme l'ébauche de ce qu'il sera un jour; il n'a pas encore « la pleine intelligence des choses de Dieu, mais il en a de premières « vues incomplètes, qui se développeront dans un autre état; il apprend « à bégayer sur la terre la langue des bienheureux et des anges qu'il « doit parler éternellement dans le ciel; il étudie les éléments encore « obscurs d'une science divine, qu'il ne possédera dans toute son étendue, « que lorsqu'il aura atteint, selon l'expression de S. Paul, la plenitude « de l'homme parfait en J. C. Toute cette doctrine est de ce grand « apôtre, entendez le lui-même: *Tant que nous sommes enfants*, dit-il, *nous* « *parlons en enfants, nous pensons, nous raisonnons èn enfants. Mais quand* « *la maturité sera venue, tout ce qui tient de l'enfance disparaîtra. Ce que*

conducentia: veritas de sacramentis, veritas de remissione peccatorum, veritas de aeterna vita iis repromissa qui bona egerint, de aeterna damnatione iis praestituta, qui secus. Et hoc absolutae veritatis fundamento semel praesupposito, regulam actionis ex dogmatibus rationabiliter utique accipio. Hoc fundamento sublato, nonne stultitia est, nonne vesania? « Ad sanctorum martyrum « corpora consistimus, aiebat Gregorius [1]. Numquid isti carnem « suam in mortem darent nisi eis certissime constitisset, esse « vitam pro qua mori debuissent? » Et universaliter loquendo, quid, quaeso, stultius quam regulam actionis sumere ex ignoto, ex nihilo, ex vacuis formulis de quibus nescitur, scirique non potest, quid eis in realitate respondeat, imo vero, hoc unum scitur, quod realitati consonae non sunt? Atqui hoc facit dogmatismus moralis, proclamando valorem *pure* practicum dogmatum religionis. Ideo, hunc ipsum valorem practicum destruit simul cum obiectivo, et ruina absoluta, ruina totalis est.

Putant se aliquid dicere cum aiunt, sensum nostrorum dogmatum esse, quod sic in agendo nos habere debemus, ac si vera

« *nous voyons maintenant comme en un miroir et en énigme, nons le ver-* « *rons alors face á face*; *ce que nous ne connaissons encore qu'obscurément* « *et en partie, nous le connaîtrons aussi pleinement que nous serons nous-* « *mêmes connus.* A quoi servent donc les mystères? Vous le voyez, ils « forment un degré nécessaire, dans ce grand et magnifique développe- « ment de l'homme, croissant ici-bas pour l'éternité, et se préparant, « parmi les ombres de la cité terrestre, pour la lumière et la gloire de « l'immortelle patrie. A quoi servent les mystères? Ils sont le lien qui « unit la terre au ciel, par une admirable communauté de sentiments, « de pensées et de langage. Tout ce que les bienheureux voient, nous « le croyons; tout ce qu'ils possèdent, nous l'espérons; ce qu'ils aiment « et adorent, est aussi l'objet de notre adoration et de notre amour; « nos cantiques répondent aux leurs; ils rendent grâce, dans des trans- « ports perpétuels d'allégresse, pour les biens ineffables dont ils jouissent; « nous soupirons, dans l'ardeur de continuels désirs, vers ces mêmes « biens, que les mystères nous montrent à travers des voiles, et qu'ils « nous promettent comme la récompense assurée de notre foi ». (Maccarty, Sermon sur la divinité de la religion chrétienne prouvée par ses mystères, pour la fête de la très Sainte Trinité).

[1] Greg. M. Homil. 32 in Ev. n. 6.

essent ea quae per fidem praesentantur nostro intellectui: « *Deus* « *personalis est*, vult dicere: Te habeas erga Deum, sicut te habes « erga personam humanam. Similiter: *Iesus est resuscitatus*, vult « dicere: Sis erga Iesum, sicut fuisses erga eum antequam more- « retur, sicut erga coaevum te habes. Et similiter etiam, dogma « praesentiae realis vult dicere quod oportet te esse respectu « hostiae consecratae, in eadem habitudine in qua esses respectu « Iesu facti visibilis » ([1]). Revera, versamur in pleno somnambulismo. Nam, ut opinor, pro omni eo qui parumper e somno evigilat, haec proposito, *Deus est personalis*, sibi vult quod Deus est personalis, id est, subsistens in se, distinctus a mundo et omnibus rebus finitis quae esse participant. Haec propositio, *Iesus est resuscitatus*, sibi vult quod Iesus resurrexit, id est, e morte rediit ad vitam. Haec propositio, *Iesus est realiter praesens in sacramento*, sibi vult quod est realiter praesens, id est, quod sub speciebus sacramenti, loco substantiae panis latet ipse Christus, vere et substantialiter. Alioquin, quae logomachia! quae mendax verborum acceptio! praesertim vero, dii immortales, quae absurda religio! Panem video, panem mihi sensus renuntiant, nullum nisi de pane idoneum, imo possibile testimonium est, et tu me cogis ut circa id quod in mea notitia panis est, praetereaque nihil, in ea sim habitudine cultus, adorationis, reverentiae, in qua esse deberem erga Iesum factum visibilem? Iesus est aut fuit homo; id mihi historia testatur. Caeterum, divinitas eius ne sensum quidem habet pro meo intellectu, et tu me cogis ut erga hunc hominem de quo, an supra hominem aliquid sit, non solum nihil scio, sed nec scire possum, me habeam ac si esset Deus? Iesus mortuus est; de hoc rursus nulla possibilis dubitatio. Aliunde vero resurrectio mortuorum, ad intelligibilitatem quod

([1]) « *Dieu est personnel* veut dire: Comportez vous dans vos relations « avec Dieu comme dans vos relations avec une personne humaine. Pa- « reillement, *Jésus est ressuscité* veut dire: Soyez par rapport à lui comme « vous auriez été avant sa mort, comme vous êtes vis-à-vis d'un con- « temporain. De même encore, le dogme de la présence réelle veut dire « qu'il faut avoir en face de l'hostie consacrée une attitude identique à « celle qu'on aurait en face de Jésus devenu visible ». Le Roy, Qu'est-ce qu'un dogme. (Quinzaine, 16 Avril 1905).

spectat, aequivalet quadraturae circuli, et tu me cogis ut cum hoc mortuo, qui quoad me saltem remansit inter mortuos, tanquam cum vivente converser? Amara est vita praesens, et multis plena doloribus; habet tamen quasdam dulcedines a quibus prohibet austera quaedam, quam vulgo dicunt, legis praescriptio. Ex alia vero parte, vita futura, an sit et qualis sit, in eadem semper agnosticismi sphaera invenitur. Quid igitur faciam miser, qui nollem abdicare praesentia ob vanam spem vel formidinem futurorum? Sed ecce tibi solutionem providet philosophia actionis. Sic age, sic vive, *ac si* esset vita futura, in qua et bonis praemia, et malis poenae sunt constitutae.

Vides ergo *nihilismum* ad ultimum limitem in dogmatismo morali perductum. Re enim vera, regulam agendi tam rationabiliter acciperem ex aliqua fabula romanensi, quam ex evangelio. Nec iuvat si dicas quod etsi in dogmate prout in intellectu nostro, nulla sit ratio praxim legitimans, adhuc tamen esse poterit in *realitate subiacente*, nobis quidem ignota, sed cognita Deo revelanti. Nam, missis nunc aliis considerationibus, de Deo, et praesertim de revelatione Dei dogmatismus moralis nihil plus scit ac de caeteris. « Solet dici quod Deus locutus est. Sed quid in casu si- « gnificat vocabulum *loqui?* Certo certius metaphora est, et quae- « nam est realitas quae sub hac metaphora tegitur? » Nemo scit ([1]). Unde nihil remanet nisi vitalis conatus mentis humanae. Aiunt enim quod nisi velimus religionem absurde transmutare in entitatem logicam seu abstractionem metaphysicam, oportet in ea introducere notionem motus et vitae, ita ut dogma concipiatur tanquam aliquid vivens, cuius omnia principia homini sunt immanentia.

Superest itaque ut ostendamus quale tandem animal sit fides illa vivens. Et hoc praestare curabimus, referendo verba et sententias auctoris qui sibi munus adscivit *vulgarizandi* quidquid de singularis animantis originibus, incrementis, progressibus, praeteritis futurisque metamorphosibus apud rationalistas saeculi proxime elapsi adinvenit. Id quidem in capitulo quod sequitur.

([1]) « Dieu a parlé, dit-on. Que signifie le mot *parler* dans ce cas? « A coup sûr, c'est une métaphore. Quelle réalité cache-t-elle? Toute la « difficulté est là ». Le Roy, ubi supra.

CAPUT SEXTUM

DE CUMULO ERRORUM IN SYSTEMATE FIDEI VIVENTIS

« Nomen habes quod vivas, et mortuus es ».
(Apoc. III-1).

Haec doctrina de fide vivente colligit in se omnes rationalismi errores hactenus exortos, et sub ementito nomine revelationis dissimulat quantum potest, radicalem negationem omnium dogmatum fidei christianae, *ne uno quidem excepto.* Quod si de hoc dubites, habebis iam unde convincaris. Ipsam doctrinam interroga, aetatem habet, ipsa de se loquatur.

§ I.

Id quod revelationem vocant, nihil aliud esse potuit quam conscientia ab homine acquisita de sua ad Deum relatione (1).

Initium revelationis fuit perceptio, quantumcumque rudimen-

(1) « Tout le monde croit savoir ce que c'est qu'une vérité. Tout « théologien croit savoir ce que c'est que la révélation... Que sera maintenant la révélation? Même la théologie savante en retient une idée « extrêmement anthropomorphique, tout à fait déconcertante pour la « science et la philosophie contemporaine... Pour peu qu'on y réfléchisse, « et quelles que soient les circonstances extérieures auxquelles se sont « rattachés l'éveil et les progrès de la connaissance religieuse dans « l'homme, ce qu'on appelle révélation n'a pu être que la conscience « acquise par l'homme de son rapport avec Dieu ». *Autour d'un petit livre*, p. 188, 192, 195.

talis, illius relationis quae debet exsistere inter hominem sui conscium, et Deum praesentem sub mundo phaenomenorum. Speciatim vero, revelatio christiana in suo principio suaque origine, non fuit nisi perceptio in anima Christi, tum relationis qua Christus ipse cum Deo uniebatur, tum relationis quae omnes homines religat ad Patrem coelestem (1).

Similiter, revelationis progressus fuit perceptio novarum relationum, aut potius, magis praecisa, magisque distincta determinatio relationis essentialis confuse ab origine perceptae, dum homo informabatur ad cognoscendum semper melius, et magnitudinem Dei, et rationem proprii officii (2).

Caeterum, id distat inter perceptiones ordinis scientifici et perceptiones veritatum religiosarum quae revelatae dicuntur, quod hae posteriores non sunt sicut illae priores, fructus solius rationis, sed elaboratio quaedam intellectus sub pressione cordis, et directione sensus moralis seu voluntatis boni (3).

Haec porro elaboratio quae effectum habet semper magis ac magis perfectum in religione Israelitica, ac deinde in religione christiana, est primo et principaliter operatio Dei in homine, sive operatio hominis cum Deo: pro quanto scilicet involvit actionem

(1) « Ce qui fut à un moment donné le commencement de la révé-« lation, a été la perception, si rudimentaire qu'on la suppose, du rap-« port qui doit exister entre l'homme conscient de lui-même, et Dieu pré-« sent derrière le monde phénoménal... Qu'est-ce que la révélation chré-« tienne dans son principe et son point de départ, sinon la perception, « dans l'âme du Christ, du rapport qui unissait à Dieu le Christ lui-même, « et de celui qui relie tous les hommes à leur Père céleste? » Ibid., p. 196.

(2) « Le développement de la religion révélée s'est effectué par la « perception de nouveaux rapports, ou plutôt par une détermination plus « précise et plus distincte du rapport essentiel, entrevu dès l'origine, « l'homme apprenant ainsi à connaître de mieux en mieux et la gran-« deur de Dieu et le caractère de son propre devoir ». Ibid., p. 196-197.

(3) « A la différence des perceptions d'ordre rationnel et scientifique, « la perception des vérités religieuses n'est pas un fruit de la seule rai-« son. C'est un travail de l'intelligence exécuté, pour ainsi dire, sous la « pression du cœur, du sentiment religieux et moral, de la volonte réelle « du bien ». Ibid.

Dei excitantis hominem ad quaerendum, et adiuvantis eum in suo continuo atque indefinito conatu ad melius [1]. Quanquam ratio quoque habenda sit occurrentium historiae eventuum a quibus revelata religio sumebat occasiones, incitamenta, adiumenta, materiam suae propriae evolutionis, et tanto quidem magis, quanto maiori vitalitate erat praedita. Unde etiam nil mirum est si religio Israel et religio christiana, praecise propter intensissimam vitalem energiam, fuerunt plus quam caeterae religiones omnes, mutationi obnoxiae [2].

Itaque, duo sunt in praesenti minime confundenda, imo adaequate condivisa. Hinc quidem *ideae* religiosae quae solae constituunt obiectum fidei, et in dies evolvuntur. Inde vero *facta* historica quae evolutioni idearum causam suppeditant, vel determinantem, vel certe occasionalem.

§ 2.

Et incipiendo a Christo a quo religio nostra nomen habet et originem, oportet distinguere veluti Christos duos. Unum historicum, qui solus est quoad nos in reali ordine factorum. Alterum

[1] « Tout ce travail qui aboutit à un résultat de plus en plus par« fait dans la religion israélite, puis dans la religion chrétienne, n'est pas « proprement un travail de l'homme sur Dieu; c'est d'abord et principa« lement le travail de Dieu dans l'homme, ou de l'homme avec Dieu. « Car est-il possible de comprendre cet effort perpétuel vers le mieux « dans l'ordre de la connaissance religieuse et de la vie morale, effort « toujours couronné de succès, bien qu'il soit toujours combattu et sem« ble même vaincu, si l'on n'implique l'action de Dieu même et dans « l'effort et dans le succès? C'est l'homme qui cherche, mais c'est Dieu « qui l'excite; c'est l'homme qui voit, mais c'est Dieu qui l'éclaire ». Ibid.

[2] « Puisque la religion d'Israël, depuis ses origines jusqu'à l'ap« parition du christianisme, et le christianisme depuis sa fondation, ont « été plus vivants qu'aucune autre religion, on ne devra pas s'étonner « qu'ils aient changé davantage, non par la simple combinaison d'élé« ments nouveaux et même étrangers, avec leurs éléments primitifs, mais « par l'intensité même d'une puissance vitale, d'un dynamisme qui a « trouvé dans les rencontres de l'histoire, les occasions, les excitants, les « adjuvants, la matière de son propre développement » Ibid., p. 47.

non historicum, qui est Christus fidei, Christus idea, Christus spiritus, seu Christus mysticus (1).

Porro Christus historicus imprimis non est Christus a mortuis redivivus. Primo quia Christus resuscitatus iam non pertinebat ad ordinem praesentis vitae, qui est ordo sensibilis experientiae (2). Secundo quia si consideretur testimonium novi testamenti independenter a fide apostolorum, non praebet nisi limitatam probabilitatem, quae nemini non videbitur improportionata gravitati rei attestatae (3). Tertio quia necesse est ut omne naturale argumentum facti supernaturalis, incompletum ac deficiens semper inveniatur (4).

Rursus, a veritate historiae penitus excluditur Christus Iohannicus. Nam quartum evangelium nullo modo haberi potest tanquam historicum testimonium de vita et doctrina Salvatoris. Si Iesus egit et locutus est ut apud synopticos, non potuit agere et loqui ut apud Ioannem, et vice versa, si relatio Ioannis est historica, relatio synopticorum non est nisi relatio artificialis

(1) « Saint Paul dit dans l'épitre aux Philippiens, que le Sauveur « qui existait au ciel en forme de Dieu, s'est pour ainsi dire vidé lui-« même en prenant la forme de serviteur et devenant semblable aux « hommes. L'apôtre conçoit ainsi comme deux Christs : celui de la foi, « qui était de toute éternité en forme divine, et celui de l'histoire qui a « paru en forme humaine ». Ibid., p. 111. Et supra, p. 93 : « Ce Christ « de la foi, tout spirituel et mystique, c'est le Christ immortel qui échappe « aux conditions du temps et de l'existence terrestre ».

(2) « Le Christ resuscité n'appartenait plus à l'ordre de la vie pré-« sente, qui est celui de l'expérience sensible, et par conséquent la ré-« surrection n'est pas un fait qui ait pu être constaté directement et « formellement. On peut vérifier la guérison d'un malade, et l'on pour-« rait, le cas échéant, contrôler le retour d'un mort à la vie naturelle; « mais l'entrée d'un mort dans la vie immortelle se dérobe à l'obser-« vation, etc. ». *L'Evangile et l'Eglise*, p. 74.

(3) « Si on le regarde indépendamment de la foi des apôtres, le « témoignage du Nouveau Testament ne fournit qu'une probabilité li-« mitée, et qui ne semblera pas proportionnée à l'importance extraor-« dinaire de l'objet attesté ». Ibid., p. 75.

(4) « Mais n'est-il pas inévitable que toute preuve naturelle d'un « fait surnaturel soit incomplète et défaillante ? » Ibid., p. 76.

defigurans Christum. Sed Christus Iohannicus est Christus fidei, spiritualis et mysticus, qui omnes transcendit conditiones temporis et terrestris exsistentiae. Unde narrationes apud Ioannem non sunt historiae, sed mystica evangelii contemplatio; sermones vero sunt meditationes theologicae de mysterio salutis (1).

Adhuc, ab eadem historiae veritate excluditur magna ex parte Christus synopticorum, quia synoptici, prae scopo quem habebant producendi fidem, de fidelitate historica non admodum curabant, et narrando evangelium, evangelium interpretabantur. Libri eorum sunt libri ad aedificationem scripti, et necessitatibus nascentium ecclesiarum passim adaptati. Quo fit ut critico onus incumbat selectionem facere in factis evangelicis et praedicatione Salvatoris, inter id quod primitivae memoriae est, et id quod pertinet ad solas appretiationes fidei, posterioremve mentis christianae evolutionem (2).

(1) « Si Jésus a parlé et agi comme on le voit parler et agir dans « les Synoptiques, il n'a point agi et parlé comme on le voit faire en « saint Jean. Réciproquement, si Jean est une relation historique de « l'Evangile, les Synoptiques, en seront une relation artificielle, et où le « Christ aura été défiguré... Je me contenterai de montrer que la suite « des récits, la physionomie du Sauveur et la forme de son enseigne- « ment dans les Synoptiques offrent des conditions d'historicité qu'ils « n'ont pas dans saint Jean... Le Christ johannique se présente comme « un être transcendant, qui n'est pas de la terre, mais du ciel; qui sem- « ble ne parler et n'agir jamais que pour satisfaire aux termes de sa dé- « finition, pour prouver qu'il est de Dieu, qu'il est un avec Dieu... La « vie qui se dégage de tout cet ensemble, est celle de la foi chrétienne « vers la fin du premier siècle chrétien. Les récits de Jean ne sont pas « une histoire; ses discours sont des méditations théologiques sur le « mystère du salut ». *Autour d'un petit livre*, p. 88-93.

(2) « L'historien ne peut les utiliser (les Synoptiques) que selon « la consistance qu'il présentent au point de vue de l'histoire. Si l'on « a tourné peu à peu les paraboles en allégories, si l'on a constamment « adapté l'enseignement du Sauveur au besoin des églises naissantes, si « un travail d'idéalisation progressive, d'interprétation symbolique et « dogmatique, s'est opéré sur les faits mêmes, l'historien doit s'en rendre « compte; faute de quoi il ne percevra dans les évangiles qu'un ensem- « ble confus d'idées parfois incohérentes, et de faits dont la réalité se « confondra avec la leçon que les évangélistes ont voulu en déduire...

Hinc historicam veritatem in Evangelio non habet: Nec primo attestatio Christi de sua divinitate; nec secundo, affirmatio eius de sua missione ad redemptionem mundi per mortem crucis; nec tertio fundatio Ecclesiae, praesertim ut a Synagoga distinctae; nec quarto institutio ullius sacramenti.

Non primo attestatio Christi de sua divinitate. Nam attestatio ista pertineret ad praedicationem Iesu, et deberet ut talis ab historico agnosci, si quartum evangelium esset directa doctrinae Iesu resonantia, aut si verba synopticorum: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*, forent aliquid aliud quam foetus posterioris traditionis. Sed quartum evangelium est liber theologiae mysticae in quo non auditur nisi vox conscientiae christianae. Locus vero Matthaei (XI, 25-27), et Lucae (X, 21-22), quaedam est imitatio orationis Iesu filii Sirach (Eccli. LI), et videtur esse opus cuiusdam prophetae christiani. Cum enim vix credi possit quod Christus voluerit imitari Ecclesiasticum, satis probabile est quod praecitata verba nunquam dicta sunt a Christo, sed fuerunt fructus evolutionis christologicae in primo Ecclesiae aevo (1).

Neque secundo, attestatio Christi de sua missione ad redemptionem mundi per mortem crucis. Nam fides mortis ex-

« Les évangélistes n'avaient souci de l'exactitude historique; ils visaient « à produire la foi. et ils interprétaient l'Evangile en le racontant... La « préoccupation de démontrer le Christ par son œuvre, en un mot « l'évolution didactique et littéraire qui aboutit aux Synoptiques n'a rien « de surprenant ». Ibid., p. 83-85. — Cf. p. 44-45.

(1) « La divinité de Jésus n'est pas un fait de l'histoire évangélique « dont on puisse vérifier critiquement la réalité... Cette croyance appar- « tiendrait à l'enseignement de Jésus, et l'histoire devrait le reconnaître, « si le quatrième évangile était un écho direct de la prédication du Sau- « veur, et si la parole des Synoptiques sur *le Père qui seul connait le Fils, « et le Fils qui seul connait le Père,* n'était pas un produit de la tradition. Mais « le quatrième évangile est un livre de théologie mystique, où l'on en- « tend la voix de la conscience chrétienne, non le Christ de l'histoire, « et j'ai expliqué dans *L'Evangile et l'Eglise*, pourquoi le passage de Mat- « thieu et de Luc a chance d'être un fruit de la spéculation théologique, « l'œuvre d'un prophète chrétien, comme le quatrième évangile ». *Autour d'un petit livre*, p. 130-131. Cf. *L'Ev. et l'Egl.* p. 45.

piatoriae non exstitit ab origine, sed a Paulo fuit invecta. Et locus Marci (X, 45), ubi legitur quod Filius hominis venit ut daret animam suam redemptionem pro multis, confictus fuit sub influxu theologiae Paulinae, non secus ac narrationes ultimae coenae ([1]).

Neque tertio, fundatio Ecclesiae, praesertim ut a Synagoga distinctae. Nam institutio Ecclesiae non est factum quod possit historice demonstrari, et traditio apostolica rite intellecta supponit Ecclesiam *super Iesum*, potius quam *a Iesu* fundatam; aut certe, si a Iesu, non a Iesu praedicante evangelium regni, sed a Iesu resuscitato a mortuis, adeoque extra omnes historiae et demonstrationis conditiones iam posito. Proinde omnia de Ecclesiae institutione testimonia non sunt nisi testimonia fidei quae fidei praesentant Christum mysticum, et voluntatem eius supra Ecclesiam ([2]).

Neque quarto, institutio ullius sacramenti. Nam Iesus, durante suo ministerio, nullam praescripsit formam ritualem cultus exterioris, characteristicam religionis: siquidem in evangelio ab eo praedicato christianismus nondum erat religio distincta et

([1]) « La première communauté n'ignorait pas que le Christ était « mort sur la croix, et elle a cru, avant Paul, qu'il était résuscité; mais « cette mort et cette résurrection pouvaient donner lieu à des considé- « rations differentes, qu'il ne faut pas attribuer indistinctement aux pre- « miers croyants ou à Jésus lui-même, et à l'apôtre des gentils... Le pas- « sage de Marc où on lit que Jésus est venu *donner sa vie en rançon pour* « *beaucoup*, a toute chance d'avoir été influencé par la théologie de Paul, « et l'on peut en dire autant des récits de la dernière cène ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 69-71.

([2]) « On ne semble pas s'apercevoir que l'institution divine de l'É- « glise est un objet de foi, non un fait historiquement démontrable, et « que la tradition apostolique bien entendue, suppose l'Église fondée sur « Jésus, plutôt que par lui, ou bien, si elle lui en attribue l'institution, « la rapporte au Christ résuscité, non au Sauveur prêchant l'Évangile du « royaume... En tous ces témoignages, l'institution divine de l'Eglise est « signifiée par la foi à la foi, beaucoup plus que l'origine de l'Eglise n'y « est décrite par l'histoire, et pour elle. La foi à l'institution divine de « l'Eglise se manifeste dans les documents qui attestent la foi au Christ résu- « scité: c'est un témoignage de foi qui présente à la foi le Christ immortel et « la volonté du Christ sur l'Eglise ». *Autour d'un petit livre*, p. 161-169.

per se exsistens, sed simplex quaedam renovatio religiosa in sinu Iudaismi (1).

Itaque historica evangelii veritas nihil aliud habet a primo ad ultimum, nisi quod Christus per orationem, confidentiam, et amorem, ad maximam unionem cum Deo, et consequenter, ad conscientiam vocationis messianicae sese paulatim elevavit; quod incepit praedicare regnum caelorum mox cum fine mundi venturum; quod sese in hoc regno asseruit vicarium Dei ac ministrum; quod denique ad supremum eventum imminentis iam consummationis saeculi accommodavit praedicationem suam, quae tota fuit de contemptu mundi et abdicatione rerum temporalium (2).

(1) « On peut dire que Jésus au cours de son ministère n'a ni prescrit à ses apôtres, ni pratiqué lui-même aucun règlement de culte extérieur qui aurait caractérisé l'Evangile comme religion. Jésus n'a pas plus règlé d'avance le culte chrétien, qu'il n'a règlé formellement la constitution et les dogmes de l'Eglise. C'est que dans l'Évangile, le christianisme n'était pas encore une religion existant par elle-même... l'Evangile comme tel, n'était qu'un mouvement religieux qui se produisait au sein du judaïsme, pour en réaliser parfaitement les principes et les espérances. Ce serait donc chose inconcevable que Jésus, avant sa dernière heure, eût formulé des prescriptions rituelles. Il n'a pu y songer qu'à ce moment supréme, lorsque l'accomplissement immédiat du règne messianique apparut comme impossible en Israël, et qu'un autre accomplissement, mystérieux dans sa perspective, obtenu par la mort du Messie, resta la dernière chance du royaume de Dieu sur la terre. La cène eucharistique se montre alors comme le symbole du royaume que doit amener le sacrifice de Jésus. Encore est-il que l'eucharistie, au jour de sa célébration première, signifie plutôt l'abrogation du culte ancien et l'avènement prochain du royaume, que l'institution d'un nouveau culte, le regard de Jésus n'embrassant pas directement l'idée d'une religion nouvelle, d'une église à fonder... Ce fut l'Eglise qui vint au monde, et qui se constitua de plus en plus, par la force des choses, en dehors du judaïsme » *L'Ev. et l'Egl.*, p. 180-182.

(2) « Quant à l'origine de la conscience messianique dans l'âme de Jésus, on ne peut la déduire sûrement des textes... Le critique peut conjecturer que le sentiment filial a précédé et préparé la conscience messianique, l'âme de Jésus s'étant élevée par la prière, la confiance et l'amour, au plus haut degré d'union avec Dieu, en sorte que l'idée de la vocation messianique a couronné comme naturellement ce travail intérieur ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 55-56.

Talis est igitur Christus historiae, post quem incepit evolutio dogmatis christiani, et prae primis evolutio dogmatis christologici, de Christo mystico, de Christo spiritu, de Christo immortali, de Christo Deo, qui ad ordinem factorum amplius non pertinet, sed in sola fide habet subsistentiam, quia a sola fide habet et originem.

§ 3.

I. — Porro dogma christologicum in conscientia christiana paulatim crevit et adolevit, quasi quodam continuo conatu fidei versus suum transcendens obiectum, et nondum pervenit ad ultimum terminum, quamvis eamdem semper sequatur viam, in altiori semper loco proponens Iesum, et de eius missione ideam exhibens semper magis comprehensivam, secundum quod illuminatae fidei largior in dies de mundo et humanitate conceptio aperitur ([1]).

« Les évangélistes ont résumé la prédication de Jésus au début de « son ministère, dans les mots: *Faites pénitence, parceque le royaume des « cieux est proche.* Ces paroles pourraient aussi bien représenter en abrégé « tout l'enseignement du Sauveur en Galilée et à Jérusalem. Elles expri« ment la nécessité d'une conversion morale, mais en vue du royaume « prêt à venir, c'est-à-dire en vue de la perspective eschatologique... La « perspective du grand avènement explique pourquoi Jésus ne promulgue « aucune prescription proprement disciplinaire... Mais la même perspe« ctive aide à comprendre aussi pourquoi il exige de tous ceux qui aspi« rent au royaume, non la disposition à sacrifier éventuellement leurs biens « et leurs affections de famille à l'intérêt supérieur du salut, mais à tout « quitter immédiatement pour le suivre, etc. ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 5-24.

([1]) « La divinité du Christ est un dogme qui a grandi dans la con« science chrétienne, mais qui n'avait pas été expressément formulé dans « l'Evangile... Pour l'historien, le travail de la tradition fait suite à celui « des écrivains du N. T. Le tout représente comme un effort continu « de la foi pour saisir plus parfaitement un objet qui la dépasse. Cet ef« fort ne va pas sans tâtonnements; il n'atteint pas du premier coup son « terme définitif; on peut même dire, en un sens, qu'il ne l'a pas encore « atteint aujourd'hui; mais il suit toujours la même ligne, mettant tou« jours Jésus plus haut, et donnant de sa mission une idée plus compré« hensive, à mesure que s'ouvre devant la foi intelligente une vue plus « large sur le monde et sur l'humanité ». *Autour d'un petit livre*, p. 117-120.

Et primus evolutionis gradus fuit post mortem ignominiosam Iesu, cum incepit fides in Iesum viventem, assidentemque dexterae Dei usque ad tempus parousiae, seu ultimi adventus regni coelorum. Secundus gradus fuit in accessu gentilium ad christianismum, qui dedit occasionem theoriae Paulinae de Iesu omnium hominum salvatore, et novo Adam qui sanguine suo universum genus humanum expiavit, duosque populos de circumcisione et praeputio reconciliavit Deo in uno corpore per crucem. Tertius gradus fuit post contactum fidei christianae cum philosophia hellenica, quando in eo loco, inter Deum et mundum intermedio quem Philo assignaverat Λόγῳ, repositus est a Paulo Christus immortalis et mysticus, ut esset iam imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, per quem omnia in mundo physico creata sunt, omnia in mundo morali pacificata, tam quae in coelis quam quae in terris sunt. Quartus gradus fuit in apparitione quarti evangelii, quando Iesus filius Dei et hominis, praedestinatus salvator, transformatus est in Verbum carnem factum, quod sese hominibus manifestavit tanquam aeterni luminis aeternaeque vitae fontem. Quintus postmodum gradus fuit, quando fides debuit invenire medium conciliandi inter se realitatem historiae evangelicae, theoriam Pauli, et theoriam Ioannis, ut exinde prodiret systema coordinatum (1).

(1) « Chaque étape de la foi est comme une épreuve et un obstacle « qu'elle surmonte par la force divine de son principe intérieur. La pre« mière de ces épreuves fut la mort ignominieuse de Jésus. Elle fut sur« montée par la foi à la resurrection, qui dès l'abord fut la foi à la vie « immortelle du crucifié, bien plus qu'au fait initial qui est suggéré à « notre esprit par le mot de résurrection . . . La seconde épreuve fut « l'entrée de la foi nouvelle dans le monde païen. On avait dit aux Juifs: « Jésus est le Messie prédit par les prophètes. Que dirait-on aux païens? « Si Jésus n'est venu que pour les Juifs, sa mission ne signifie rien pour « les Gentils. S'inspirant de l'esprit bien plus que de la lettre, Paul « trouve à l'Evangile un rôle, et à la personne de Jésus une significa« tion universelle. Ce n'est pas seulement aux Juifs que Jésus apporte « le salut par la rémission des péchés, sa mort est l'expiation qui récon« cilie avec Dieu l'humanité entière . . . Une nouvelle épreuve de la foi « se présentait: quel était le rapport du Christ sauveur avec le Dieu « éternel et l'économie de l'univers? La spéculation judéo-alexandrine

In hoc autem systemate construendo, sensus christianus post multas haesitationes affirmavit primo, Verbum et Spiritum esse personalitates a Patre creatore distinctas. Athanasius deinde cum concilio Nicaeno adseruit Verbum Dei, etsi personaliter a Patre distinctum, esse nihilominus Deum eidem Patri consubstantialem. Exhinc damnata est opinio Apollinaris dicentis Verbum fuisse in humanitate Iesu loco animae intellectivae. Tum opinio Nestorii qui ponebat personam Iesu distinctam a persona Verbi. Tum opinio Eutychetis qui naturam humanam naturae divinae volebat incorporatam. Ultimo additum est in Concilio quinto quod humanitas Iesu unita est Verbo substantialiter, et in Concilio sexto, quod unitas personae non trahit secum unitatem voluntatis. Et sic absolutum fuit dogma christologicum, pro quanto id possibile erat secundum notiones traditionales et principia antiquae philosophiae [1].

« avait identifié le Dieu des Juifs au Dieu des philosophes grecs. Philon « identifia le Logos, suprême raison et idées éternelles, á la Sagesse de « l'Ancien Testament qui assistait le Créateur dans toutes ses œuvres. « Paul assigne hardiment cette place au Christ éternel, image du Dieu « invisible, par qui et pour qui tout a été fait, en qui tout subsiste, etc. « L'auteur de l'épître aux Hébreux complète l'idée de Paul. Pour lui « aussi, le Fils est la splendeur de la gloire divine, mais dans sa mission terrestre, il est le grand prêtre qui s'est fait semblable aux hommes ses frères, accomplissant finalement par une seule immolation, qui « était sa propre mort, l'expiation de tous les péchés . . . Mais la vie de « Jésus n'a-t-elle que cette importance morale? L'auteur du quatrième « évangile y découvre la révélation même du Logos, du Verbe divin. « Le Logos incarné en Jésus s'est manifesté aux hommes comme une « source de vie et de lumière éternelles . . . Tout n'était pas dit cependant, et la foi avait encore à trouver le moyen de concilier entre elles « la réalité de l'histoire évangélique, la théorie de Paul et celle de Jean, « pour en faire un système coordonné » *Autour d'un petit livre*, p. 120-127.

[1] « Le Verbe et l'Esprit, qui sont de Dieu, sont-ils des personnalités « distinctes du Père créateur? Ce problème était assez ardu : le sens « chrétien finit par le trancher dans le sens de l'affirmative. Mais aussitôt « se posa la question du rapport entre le Père et les autres personnes « divines, surtout celle du Verbe-Christ. Le Verbe est de Dieu et personnellement distinct du Père : est il Dieu absolument, et s'il est le « premier-né de la création, comme l'a dit S. Paul, ne serait-il que la

At nunc problema de integro resurgit, et mysterium unionis hypostaticae indiget nova determinatione, quia formula traditionalis non amplius respondet statui scientiae modernae. Nam iuxta theologiam notio personae est notio metaphysica, sed in moderna philosophia facta est notio psychologica ad conscientiae ordinem pertinens. Nisi ergo velimus dicere Ecclesiam amisisse dona fidei et intellectus quibus construxit fidem temporis anteacti, credere licet quod iisdem mediis fidem futuri temporis poterit aedificare, explicando suum fundamentale principium de duplici revelatione Dei in mundo, seu notionem religiosam de Deo vivente et Christo Deo (1).

« première des créatures? Arius dit oui. Athanase et le concile de Ni« cée répondirent non. Le Verbe devait être consubstantiel au Père. « Restait à définir son rapport avec l'humanité du Christ. Pouvait-on « dire que Jésus était personnellement éternel et consubstantiel à Dieu? « Apollinaire crut trouver la solution de la difficulté en admettant que « le Verbe avait tenu à l'égard de l'humanité et dans l'humanité de « Jésus la place de l'âme spirituelle. L'Église le condamna: Jésus avait « été homme parfait. Donc, conclut Nestorius, il était une personne « humaine indissolublement unie par un lien moral à la personne divine « du Verbe. Nestorius est condamné: il ne faut pas diviser le Christ « qui est un. S'il est un, la nature humaine est incorporée à la divinité, « dit Eutychès, et l'unité de nature est impliquée dans l'unité de personne. « Le Christ ne serait pas homme si la nature humaine ne subsistait en « lui à côté de la nature divine, déclare le concile de Chalcédoine. Le « cinquième concile œcuménique ajoute qu'elle est unie substantielle« ment au Verbe... Le sixième concile maintient deux volontés et deux « opérations pour faire droit aux deux natures. Le dogme christologi« que était désormais fixé, autant du moins qu'il pouvait l'être en par« tant des données traditionnelles et de la philosophie antique ». *Autour d'un petit livre*, p. 127-128.

(1) « Le problème qui a passionné durant des siècles les penseurs « chrétiens, se pose maintenant de nouveau. C'est beaucoup moins parce « que l'histoire en est mieux connue, que par suite du renouvellement « intégral qui s'est produit et qui se continue dans la philosophie mo« derne . . . N'est-il pas vrai que la notion théologique de la personne « est métaphysique et abstraite, tandis que cette notion est devenue, « dans la philosophie contemporaine, réelle et psychologique? Ce qu'on « a dit d'aprés la définition de l'ancienne philosophie, n'a-t-il pas besoin

II. — Eodem modo quo dogma christologicum, evolutum quoque est dogma theologicum, usquedum desineret in fidem Dei triplicis sine Dei multiplicatione. Et licet hoc dogma contradictoriis notionibus constare videatur, non ideo existimandum est fuisse minus accommodatum sensui religioso a quo habuit originem. Defectus enim logicae et rationalis consistentiae qui est principium ruinae in systematibus philosophicis, est in theologia principium potius soliditatis et durationis, eo quod orthodoxia, quando non percipit amplius connexionem et concordantiam assertionum suarum, proclamat mysterium. Et sic de facto accidit quoad incarnationem, cum definita fuit dualitas naturarum in unitate suppositi; sic etiam quoad trinitatem, cum definitive praevaluit consubstantialitas trium personarum [1].

« d'être expliqué par rapport à la philosophie d'aujourd'hui? . . . A moins « de supposer que l'Eglise catholique ait perdu les dons de foi et d'in« telligence qui lui ont permis de construire la religion des siècles pas« sés, l'on est autorisé à croire qu'elle réussira par les mêmes moyens á « édifier la religion de l'avenir etc. ». *Autour d'un petit livre*, p. 128-154.

[1] « On adapte (au monothéisme israélite) la métaphysique de Pla« ton et de Philon . . . Dieu ne cesse pas d'être un, et Jésus reste Christ; « mais Dieu est triple sans se multiplier; Jésus est Dieu sans cesser « d'être homme, le Verbe devient homme sans se dédoubler . . . Les « représentants officiels de l'Eglise affectent de ne pas connaître autre « chose que la tradition, et ils ne conviennent pas, n'en ayant pas con« science, des emprunts que le christianisme a faits avant eux, qu'il fait mê« me encore par eux à la sagesse hellénique . . . On peut soutenir au « point de vue de l'histoire, que la Trinité, l'Incarnation sont des dogmes « grecs . . . Il n'est pas étonnant que le résultat d'un travail si particulier « semble manquer de logique et de consistance rationnelle. Cependant « il se trouve que ce défaut, qui serait mortel à un système philosophi« que, est, en théologie, un principe de durée et de stabilité . . . L'or« thodoxie parait suivre une sorte de ligne politique, moyenne et obsti« nément conciliante, entre les conclusions extrêmes que l'on peut tirer « des données qu'elle a en dépôt. Quand elle cesse de percevoir l'ac« cord logique des assertions qu'elle semble opposer l'une à l'autre, elle « proclame le mystère, et n'achète pas l'unité de sa théorie par le sa« crifice d'un élément important de sa tradition. Ainsi a-t-elle fait pour « la Trinité, quand la consubstantialité des trois personnes divines eut « triomphé définitivement. etc. » *L'Ev. et l'Egl.*, p. 140-143.

III. — Idem evolutionis modus cernitur in dogmate gratiae et in dogmate Ecclesiae. Sed haec duo dogmata progerminaverunt in Occidente conformiter ad proprium ingenium Latinorum; dum e contra, dogma theologicum terram culturae mollem ac facilem habuerat in Oriente, ubi mens graeca ad speculationes metaphysicas magis propendebat ([1]).

In altero autem horum dogmatum specialiter observabis quod determinationes principii auctoritatis in Ecclesia, non nituntur interpretationi litterali et logicae textuum, (Matth. XVI-18, XVIII-18, Ioan. XXI-15, etc.), quia non super textus, sed super fidem viventem fundata est Ecclesia, et per hanc fidem, non per textus subsistit, nisi in quantum textibus fides utitur, eos interpretando, et in eis considerando expressam voluntatem Christi sui, qui non est Christus historicus, sed Christus idea, sive Christus mysticus ([2]).

Certum enim est quod Iesus, cui persuasum erat imminere iam consummationem saeculi, nihil prorsus cogitaverat de ecclesiastico gubernio super terram instituendo. Sed post eum, pro nata exigentia supremae illius legis quae est socialis conservatio, sensim sine sensu introducta fuit organizatio hierarchica sub pri-

([1]) « Le développement du dogme de la grâce et celui du dogme « de l'Eglise se sont effectués dans les mêmes conditions que celui du « dogme théologique. L'Occident n'eut jamais beaucoup de goût pour « les spéculations où le génie de l'ancienne Eglise orientale s'est tou- « jours complu et souvent égaré... A Rome et dans les pays latins, on « conçoit volontiers la religion comme une discipline et un devoir de « la société . . . L'esprit de gouvernement inné à Rome, a contribué au « développement ecclésiastique, et il a préparé pour les temps moder- « nes le développement du dogme de l'Eglise. L'esprit de piété n'a « manqué á aucune fraction de la chrétienté ancienne ; cependant il n'a « donné lieu á un développement spécial, propre à l'Eglise latine, que « par S. Augustin, etc. ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 148.

([2]) « Les déterminations particulières du principe d'autorité dans « l'Eglise ne reposent pas sur une interprétation purement littérale et « logique des textes, parce que ce n'est point sur des textes, mais sur « des faits, ou plutôt sur une foi vivante que l'Eglise a été fondée, et « c'est par cette foi qu'elle subsiste, non par les textes, si ce n'est en « tant que la foi les utilise en les interprétant. Il est trop évident que « les arguments théologiques ne s'édifient pas sur la précision du sens

matu Romani episcopi, et accommodata sunt ad conditiones mundi perdurantis, ea quae a Iesu dicta non fuerant nisi pro mundo mox desituro [1].

Proinde praesens regimen Ecclesiae Romanae, regimini militari simillimum, sub influxu contingentium duntaxat circumstantiarum suam accepit determinationem. Et cum aliunde gravissimis incommodis facilem ansam praebeat, (cuiusmodi sunt oppressio individuorum, et obstructio impediens motum scientificum, omnesque generatim formas liberi examinis), iure meritoque quaeri potest utrum eadem Ecclesia, quae usque ad extremos limites principium auctoritatis exaggeravit, non in ea necessitate mox ponenda sit, attenuandi formas quasi despoticas sui gubernii; idque instar humanorum guberniorum quae eas in dies coguntur abolere. Imo coniectura est, eaque valde optabilis, quod in futura democratia quae iam praeparatur, episcopi non ita magni erunt apud homines, sed nihil interim amittendo de iuribus sui mini-

« historique, mais sur une interprétation qui est suggérée par le déve-
« loppement même de l'Eglise. L'argument biblique est au fond, une
« assertion de foi. La primauté du Pape est voulue du Christ comme
« l'institution de l'Eglise . . . Elle grandit et se transforme avec l'Eglise.
« Au point de vue de la foi, le Christ a voulu son développement. Au
« point de vue de l'histoire, ce développement a été coordonné á celui
« de l'Eglise elle-même ». *Autour*, p. 176.

(1) « Il est certain que Jésus n'avait pas réglé d'avance la constitu-
« tion de l'Eglise comme celle d'un gouvernement établi sur la terre,
« et destiné à s'y perpétuer pendant une longue série de siècles ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 111. — « Si l'Eglise Romaine a pris des airs d'impératrice
« qu'elle n'avait pas aux premiers temps, si elle a voulu donner des for-
« mes juridiques. on pourrait dire constitutionnelles, á sa prééminence
« et à son action . . . , c'est par l'effet d'un mouvement général qui, de-
« puis les origines, poussait l'Eglise à s'organiser en gouvernement, etc.
« etc. ». Ibid., p. 104, seq. — « Il n'était ni possible ni utile que l'a-
« venir de l'Eglise fût révélé par Jésus à ses disciples. La pensée que
« leur léguait le Sauveur était qu'il fallait continuer à vouloir, à prépa-
« rer, à attendre, á réaliser le royaume de Dieu. La perspective du ro-
« yaume s'est élargie et modifiée, celle de son avènement définitif a re-
« culé, mais le but de l'Evangile est resté le but l'Eglise, etc. etc. ».
Ibid., p. 113 seq.

sterii, (quae tunc tandem reassument primitivam et essentialem officiorum rationem), habebunt modum agendi cum fidelibus magis conformem fundamentali aequalitati et personali dignitati omnium christianorum ([1]).

IV. — Systema quoque sacramentale, totum quantum est, generalem evolutionis conditionem servat, et luculenter ostendit perseverantem christianismi conatum ad hoc ut suo spiritu pervaderet ac veluti imbueret totam hominis vitam, a nativitate usque ad mortem ([2]).

([1]) « Des esprits curieux de pénétrer le secret des temps futurs pour« raient se demander si l'Eglise catholique, après avoir poussé jusqu'aux « dernières limites l'expansion du principe d'autorité, ne devra pas bien« tôt, en donnant à son action un caractère de moins en moins po« litique et de plus en plus chrétien, suivre les progrès généraux de l'hu« manité civilisée, atténuer les formes quasi despotiques dont son gou« vernement s'est entouré, à l'instar des gouvernements humains qui main« tenant sont contraints de les abandonner peu à peu... Sous l'influence « de nécessités relatives, l'Eglise romaine s'est organisée comme un em« pire, presque comme une armée qui reçoit de ses chefs une consigne, « et qui doit l'observer sans discuter. Le développement d'un tel régime « a pu se justifier par le besoin d'une barrière contre l'anarchie théolo« gique et l'émiettement individualiste du christianisme protestant. Il n'en « prête pas moins facilement à de graves inconvénients: oppression des « individus, obstacle au mouvement scientifique et à toutes les formes « du travail libre qui est le principal agent de progrès humain «. *Autour d'un petit livre,* p. 180-183. — « Il est permis de conjecturer que l'Eglise, « dans sa façon de traiter les personnes qui reconnaissent son autorité, « trouvera des procédés plus conformes à l'égalité fondamentale et à la « dignité personnelle de tous les chrétiens. Dans le nivellement univer« sel qui se prépare, les membres de la hiérarchie ecclésiastique pourront « être de moins grands personnages selon le monde, sans rien perdre « des droits de leur ministère, qui reprendront plus visiblement leur forme « essentielle de devoirs ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 121.

([2]) « Il ne faut pas s'exagérer l'importance de l'œuvre accomplie par « les théologiens scolastiques qui ont fixé avant le concile de Trente le « nombre des sacrements, et qui ont réuni sous la même rubrique, en « retrouvant en chacun, selon la formule aristotélicienne, une matiére et « une forme, des actes aussi disparates que le baptême et le contrat ma« trimonial, l'absolution des péchés et l'extrême-onction. Toutes ces cho« ses existaient, plus vivantes en elles-mêmes que dans la description

Et ecclesia quidem primitiva nondum habebat nisi sacramenta duo, baptismum scilicet et eucharistiam, quae quo sensu dici possint a Christo instituta, necesse est considerare (1).

Certe institutio baptismi referenda est ad Christum fidei, non historiae. Nam de baptismo quaedam habentur in quarto evangelio, velut est illud Ioan. III-5: *Nisi quis renatus fuerit, etc.*, cum iis locis ubi legitur quod Iesus baptizabat, Ioan. III 22, IV-1. Sed saepe iam dictum est quod in quarto evangelio non auditur nisi vox conscientiae et fidei christianae. De aliis vero quae habentur apud Synopticos, velut est illud Matth. XXVIII-19: *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, observandum quod feruntur dicta a Christo resuscitato, qui extra omnem ordinem concretae realitatis quoad nos est. Insuper, tam categorica ac distincta trium personarum enumeratio, quae vix esset possibilis in quarto Evangelio, non potest inveniri in primo, nisi ut glossa inserta sub influxu usus christiani. Unde historicus iure meritoque asserit quod primum sacramentorum christianorum natum est cum christiana communitate per imitationem consuetudinum iudaicarum. Item, quod ipsa communitas est, quae determinavit conditiones in quibus debet baptismus administrari, communitas etiam quae baptismum fecit necessarium, eique annexuit omnes obligationes professionis christianae. Adhuc tamen e conspectu fidei baptismus dici potest a Christo institutus, quia quod ordinavit communitas, id volitum est a Spiritu qui gubernat communitatem, et per consequens a Christo immortali qui dat Spiritum (2).

« étudiée que l'on essayait d'en faire, et elles n'ont pas cessé de déborder cette description, qui est, par rapport à elles, ce que serait une formule anatomique incomplète, relativement á un organisme réel. Envisagé historiquement, le développement de cet organisme accuse un effort persévérant du christianisme pour pénétrer de son esprit toute l'existence de l'homme ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 203-204.

(1) « C'est seulement à partir du XIIe siècle que la tradition occidentale est fixée sur le nombre des sacrements. L'Eglise primitive n'en connaissait que deux principaux, le baptême auquel était associée la confirmation, et l'eucharistie ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 194-204.

(2) « Toujours est-il que le rite baptismal nous apparaît comme une coutume née dans la communauté apostolique, d'après certains anté-

Idem a fortiori applicatur confirmationi, quae in christianismo primitivo nondum formaliter distinguebatur a baptismo. Quanquam liberum sit theologiae admittere distinctionem virtualem quae in actum reducta est secundum indigentiam communitatis, auctoritate Ecclesiae in qua vivit Christus (1).

De alio vero sacramento quod habebat Ecclesia primitiva, id est de eucharistia, sentiendum est sicut de baptismo. Etenim in Paulina narratione ultimae coenae (1 Cor. XI), quae omnium est completissima, difficile est distinguere id quod forte est ex primitiva traditione, ab eo quod pertinet ad commentarium theologico-moralem apostoli. Nam Paulus est theologus mortis redemptoriae, et manifestum est quod interpretatur secundum suam propriam theoriam de expiatione universali, coenam mortis commemorativam. Praeterea, videtur sat clarum quod verba illa: *Hic est sanguis meus novi testamenti qui pro multis effundetur,* a redactore secundi evangelii superaddita sunt simpliciori narrationi quae prius sic habebat: *Et manducantibus illis, accepit Iesus*

« cédents, comme le baptême des prosélytes juifs et celui de Jean que « Jésus lui-même avait reçu. Ni Paul, ni l'auteur des Actes ne rattachent « cette coutume à une volonté formelle du Christ; mais ils ne la con« çoivent pas autrement que voulue par l'Esprit qui gouverne l'Eglise, « c. à. d. par le Christ qui donne l'Esprit . . . Que l'adoption du rite « ait été suggérée par l'Esprit aux apôtres, ou dans une vision du Christ « réssuscité, l'institution se rattache au Christ de la foi, non au Christ « de l'histoire; et l'historien est autorisé à dire que le premier des sa« crements chrétiens est né seulement avec la communauté chrétienne. « C'est donc la communauté qui a règlé les conditions dans lesquelles « il devait être administré, qui l'a rendu nécessaire en l'adoptant comme « tel, et qui y a impliqué en même temps toutes les obligations de la « profession chrétienne. Pour la foi, ce qu'a réglé la communauté, le « Christ immortel et l'Esprit l'ont voulu ». *Autour*, p. 232-234.

(1) « Bien que le rite (de la Confirmation) soit fort ancien, rien ne « prouve qu'il ait été pratiqué par les apôtres . . . C'est évidemment « l'Eglise qui a développé ainsi le rite baptismal, et la distinction des « deux sacrements n'appartient pas à l'histoire du christianisme primitif. « Mais la théologie est libre d'admettre une distinction virtuelle, qui se « réalise selon le besoin de la communauté, par l'autorité de l'Eglise « en qui vit le Christ ». *Autour*, p. 234-235.

panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. Et haec narratio concordat cum narratione Lucae, absque additionibus quae ex prima ad Corinthios fuerunt postmodum importatae. In qua quidem breviori narratione insinuatur idea mortis proximae, sed non idea expiationis, et nihil est quod innuat renovationem coenae extra convivium messianicum in adventu regni coelestis. Proinde origo eucharistiae praesentatur historico in iisdem conditionibus ac origo baptismi, salva tantum duplici differentia. Prima est quod connectitur cum memoria circumstantiae determinatae ac praecisae ultimi convivii Iesu cum discipulis suis. Altera est quod melius perspiciuntur adiuncta in quibus memoria coenae ultimae sese quodammodo incarnavit in coena communitatis apostolicae, hoc est in eucharistiae sacramento ([1]).

Caeterum fides praesentiae realis evoluta est simul cum fide in Christum resuscitatum, in Christum immortalem, in Christum-Spiritum, et radicem suam magna ex parte habuit in visionibus illis in quibus apparebat Iesus redivivus frangens et dans panem amicis suis ([2]).

[1]) « Je ne puis faire ici la critique des récits de la dernière cène. « Le plus complet est celui de S. Paul. mais quand on l'examine de « près, il est assez malaisé de distinguer rigoureusement ce qui peut « venir de la tradition primitive, du commentaire théologique et moral « que l'apôtre en a fait. S. Paul est le théologien de la mort redemptrice, « et il interprète visiblement, d'après sa théorie de l'expiation universelle, la cène commémorative de la mort. Je crois et j'ai dit que la « rédaction de Paul avait influencé celle du second évangile, et. par « l'intermédiaire de Marc, celle du premier, etc. etc.... L'origine de la « cène eucharistique se présente ainsi à l'historien dans des conditions « analogues à celles du baptême, mais avec cette double difference, « qu'elle se rattache à un souvenir précis de la vie de Jésus, à un incident significatif et très déterminé du dernier repas, et que l'on saisit « mieux aussi les circonstances dans lesquelles le souvenir de la dernière cène s'incarna en quelque façon, dans la cène de la communauté « apostolique, dans le sacrement de l'eucharistie ». *Autour*, p. 237-239.

([2]) « Les récits de la résurrection me semblent témoigner assez « clairement que la foi au Christ ressuscité, au Christ immortel, au Christ-

Nunc vero, verbum Christi iohannici de remissione peccatorum (Ioann. XX-23), non respicit directe sacramentum poenitentiae. Theoria quae ponit in tribus actibus poenitentis materiam, et in absolutione formam sacramenti, non habet originem apostolicam. Confessio peccatorum post baptismum commissorum non fuit formaliter a Christo praescripta. Prima aetas christiana non agnovit ut sacramentum confessionem privatam soli sacerdoti factam. Absolutio ecclesiastica non fuit primitus habita ut sententia iudiciaria ([1]).

Re enim vera, ecclesia prioris aevi non habuit ideam christiani peccatoris et reconciliati, sed paulatim tantum haec notio fuit introducta, simulque cum illa, notio secundae post naufragium tabulae. Verumtamen, etsi textus evangelici de potestate clavium principaliter baptismum respiciant, adhuc supponunt in Ecclesia conscientiam potestatis illimitatae ad remittendum, quae cum processu temporis originem dedit duplicationi baptismi in poe-

« Esprit, et la foi au Christ présent pour les siens dans le repas de com- « munauté, dans la cène eucharistique, ont grandi en même temps et « sont inséparables l'une de l'autre... La foi au Christ toujours vivant « et la foi au Christ présent aux siens dans la fraction du pain, sont « une seule et même foi, qui a sa racine, pour une bonne part, dans les « visions où Jésus paraissait rompant et donnant le pain à ses amis ». *Autour*, p. 240-241.

([1]) « Ce sujet de la pénitence a été traité dernièrement par des « savants autorisés, qui sont en même temps des personnes fort ortho- « doxes.. Si donc vous ne vous fiez pas à mes renseignements, et je « vous engage moi-même à les contrôler sévèrement, vous pouvez de- « mander à quelque docteur bien sûr et immaculé, si l'idée du chrétien « pécheur et absous par jugement ecclésiastique remonte à la prédica- « tion du Sauveur; si la parole du Christ johannique sur la rémission « des péchés vise directement le sacrement de la pénitence; si la théorie « qui voit dans les trois actes du pénitent la matière, et dans l'absolu- « tion la forme du sacrement, peut se prévaloir d'une origine aposto- « lique; si la confession des péchés commis après le baptême a été « formellement prescrite par le Christ: si le premier âge chrétien a con- « nu la confession privée, au prêtre, seul, et comme un sacrement; si « l'absolution ecclésiastique a été regardée d'abord comme une sen- « tence judiciaire » *Autour*, p. 206-217.

nitentiae sacramento, Et haec origo legitima est e conspectu fidei, quia quemdam praesentat aspectum Christi qui vivit, et Spiritus qui agit in Ecclesia ab initio. Quare, in hoc sensu historicus admittere potest, nihil esse in praesenti disciplina poenitentiae, quod sit peregrinum ab institutione Christi (1).

Item, cum Iesus videatur praescripsisse, aut certe permisisse ut infirmis fierent unctiones olei coniunctae cum quibusdam precibus pro eorum sublevatione vel sanatione, iste usus post Iesum perseverans, tandem desiit in extremae unctionis sacramentum (2).

Nec dissimilis origo sacramenti Ordinis, quia secundum quod coena paulatim assumebat characterem actus liturgici, illi qui ei praesidere solebant, characterem acquisiverunt sacerdotum. Praeterea, seniores (unde nomen *presbyteri*), qui in coetibus christianis fungebantur munere invigilandi (unde nomen *episcopi*), ab apostolis instituti sunt ut satisfieret necessitati organizationis in

(1) « J'ai exposé dans le dangerenx petit livre (*l'Ev. et l'Egl.*, p. 195, « seq.), les traits généraux du développement de la discipline péniten« tielle . . . Les textes qui concernent la rémission des péchés sont ce « que j'ai appelé déjà des paroles du Christ glorifié, soit qu'elles se trou« vent dans des discours attribués à Jésus résuscité, soit qu'elles affectent « le caractère d'additions rédactionnelles, comme c'est le cas pour celles « qui concernent, dans Matthieu, la correction fraternelle et le pouvoir « de lier et de délier . . . Ces textes montrent que la communauté chré« tienne s'est, dès l'origine, attribué un tel pouvoir, et qu'elle croyait « le tenir du Sauveur résuscité, comme la mission de prêcher l'évan« gile . . . Pour la foi, (son origine et son évolution) sont légitimes, puis« qu'elles représentent un aspect du Christ qui vit, et de l'Esprit qui « agit dans l'Eglise depuis le commencement. Vous voyez en quel sens l'hi« storien peut admettre que rien dans le régime actuel de la pénitence ec« clésiastique, n'est étranger à l'inst tution du Christ ». *Autour*, p. 247-250.

(2) « Jésus paraît avoir enjoint, ou permis, ou donné à ses disciples « l'exemple de faire aux malades des onctions d'huile accompagnées de « prières, pour les soulager ou même les guérir; c'est dans l'Evangile, « tout le sacrement de l'extrême onction... Au point de vue historique, « c'est ce qui lui valut (à l'onction des malades d'être comptée parmi « les sacrements, lorsqu'on s'occupa d'en dresser le catalogue, limité au « nombre sept ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 201.

christianis communitatibus, minime vero ad perpetuitatem missionis et potestatis apostolicae. Eorum ministerium coexsistebat ministerio apostolatus, et loco eius fuit postea, prout necessitas ferebat, de facto subrogatum. Distinctio autem inter episcopum et presbyterum advenit tardius. Et haec omnia sunt opus Spiritus in Ecclesia; institutio vero Christi, pro eo qui credit in Christum (1).

A primo igitur ad ultimum, nihil evidentius est quam quod generalis idea institutionis sacramentalis, prout in decretis Tridentinis enuntiatur, non est historica repraesentatio eius quod fecit Iesus et sensit ecclesia apostolica, sed mera interpretatio facti traditionalis quae pro sola fide auctoritatem habet et valorem (2).

Hinc etiam constat quod epocha in qua Ecclesia determinavit septenarium numerum sacramentorum, (saeculo circiter XII), fuit tantum particularis quaedam phasis evolutionis sacramentariae,

(1) « A mesure que la cène prit le caractère d'un acte liturgique, « ceux qui y présidaient d'ordinaire acquirent le caractère de prêtres. « L'institution des diacres, comme elle est racontée dans les Actes, peut « bien être rapportée à une suggestion de l'Esprit. mais il est visible « qu'on ne croit pas remplir, en l'établissant, un article du programme « constitutionnel que Jésus aurait prescrit à ses apôtres, et qui paraît « être dans la pensée des Pères de Trente. Les anciens (*presbytres*, d'où « le nom de prêtre), qui exerçaient dans les assemblées chrétiennes les « fonctions de surveillants (*épiscopes*, d'où le nom d'évêque), ont été in« stitués de même par les apôtres, pour satisfaire à la nécessité d'une « organisation dans les communautés, non précisément pour perpétuer « la mission et les pouvoirs apostoliques. Leur ministère coexistait à « celui de l'apostolat et le remplaça en fait, autant que besoin était. La « distinction entre l'évêque et le prêtre s'accentua plus tard. Tout cela « est œuvre de l'Esprit dans l'Eglise, institution du Christ, pour celui qui « croit au Christ ». *Autour*, p. 252-253.

(2) « Si donc il est une chose évidente, c'est que l'idée générale de « l'institution sacramentelle. comme elle est énoncée dans les décrets du « concile de Trente, n'est pas une représentation historique de ce qu'a « fait Jésus ni de ce qu'a pensé l'Eglise apostolique, mais une interpré« tation authentique, je veux dire autorisée pour la foi, du fait tradition« nel ». *Autour*, p. 235-256.

et quod evolutio ista minime pervenit ad suum ultimum terminum, quia finem accipere non poterit nisi cum Ecclesia ipsa (1).

Porro, symbola sacramentalia eatenus in posterum haberi poterunt ut non indigna maiestate Dei, quatenus bene intelligetur, non interponi illa inter Deum et hominem ut sanctificationis instrumenta, sed solum ut revocantia in mentem hominis praesentiam perpetuo beneficam Creatoris sui (2).

§ 4.

I. — Concludes ergo quod fides non habet in terris mansionem permanentem, quanquam semper indigeat transitoriis tabernaculis. Concludes praesertim quod frustra conarentur retinere eam in formis iam antiquatis, quae alii mentalitati accommodatae, nihil plus nunc esse possunt quam veneranda monumenta temporis acti (3).

Nunc enim novus status culturae spiritus humani undique appellat evolutionem novam. In qua quidem evolutione nova, Ecclesia nihil aliud agendum habebit quam quod egit ab initio. Nam semper sese mira flexibilitate adaptavit progressui, abii-

(1) « Le temps où l'Eglise à fixé le nombre des sacrements n'est « qu'un point particulier de ce développement, et n'en marque ni le « commencement ni le terme... Le terme est encore à venir, le déve- « loppement sacramentel, tout en suivant les mêmes lignes générales, ne « pouvant prendre fin qu'avec l'Eglise elle-même ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 203.

(2) « Ces symboles (des sacrements) ne portent pas la moindre at- « teinte à la majesté divine, s'il est bien entendu qu'au lieu de s'inter- « poser entre Dieu et l'homme, ils ne font que rappeler à celui-ci la pré- « sence perpétuellement bienfaisante de son Créateur ». *L'Ev. et l'Egl.*, p. 220.

(3) « La foi n'a point ici-bas de demeures permanentes, mais elle a « constamment besoin d'abris. En vain essaierait-on de la retenir dans ce « qui fut un palais, si ce palais n'est plus logeable, et si, aménagé pour « d'autres occupants, il n'est plus qu'un monument du passé, respectable « encore et toujours admirable, mais comme témoin d'un temps à jamais « disparu ». *Autour*, p. 49.

ciendo veterem sensum dogmatum, et substituendo novum qui novis temporibus congruebat [1].

Nec valet si dicas quod Ecclesia catholica videtur non agnoscere exsistentiam huius suae mutationis in saeculis praeteritis, imo vero sub anathemate in Concilio Vaticano condemnavit opiniones quae adstruunt eam. Hoc enim ideo est, quia nondum pervenit ad conscientiam suae evolutionis, et nondum habet theoriam fixam circa philosophiam suae propriae historiae. Quapropter nihil aliud sequitur nisi quod unum adhuc restat in Ecclesia evolvendum, et hoc est ipsa idea seu notio evolutionis [2].

II. — Concludes praeterea, quod res omnino disparatae sunt, fides et historia. Nam historia est de factis, fides vero nonnisi de ideis quae occasione factorum evolvuntur, et motu continuo progrediuntur versus summum ideale. Disparatae quoque partes theologiae, et partes criticae. Ad theologum enim pertinet definire formam veritatis christianae quae nunc est; ad criticum vero,

[1] « L'Eglise corrige ses formules dogmatiques au moyen de dis« tinctions parfois subtiles. Mais, en agissant ainsi, elle continue ce « qu'elle a fait depuis le commencement, elle adapte l'Evangile à la « condition perpétuellement changeante de l'intelligence et de la vie « humaines... L'évolution incessante de la doctrine se fait par le travail « des individus, selon que leur activité réagit sur l'activité générale, et « ce sont les individus qui, pensant avec l'Eglise, pensent aussi pour « elle ». *L'Ev. et l'Egl.* p. 165-175.

[2] « On dit volontiers que l'Eglise catholique ne reconnaît pas « même l'existence de ce développement, et qu'elle en condamne jus« qu'à l'idée. Peut-être serait-il plus vrai de dire qu'elle n'en a pas pris « conscience, et qu'elle n'a pas de théorie officielle touchant la philo« sophie de sa propre histoire. Ce que Vincent de Lérins, les théolo« giens modernes, et le Concile du Vatican enseignent touchant le « développement du dogme, s'applique en réalité à la phase proprement « intellectuelle et théologique du développement, non à l'éclosion et à « la formation des croyances, ou bien figure sous une définition abstraite, « tout un travail dont cette définition est bien loin d'être l'expression « adéquate. C'est la notion même du développement qui a maintenant « besoin de se développer... L'acquisition de ce dogme nouveau ne se « fera pas autrement que celle des anciens, etc. » L' *Ev. et* l' *Egl.* p. 161-162.

investigare formam aliam quae in origine erat. Nam sine para doxo dici potest quod ne unum quidem Scripturae capitulum est, ab initio Geneseos usque ad finem Apocalypsis, in quo doctrina contineatur omnino identica praesenti doctrinae Ecclesiae circa idem obiectum. Et ideo etiam, ne unum quidem capitulum est, quod eumdem sensum habeat pro critico et pro theologo ([1]).

Unde sequitur, impossibile esse ut criticus unquam contradicat theologo, et vice versa, modo uterque intra propriam sphaeram sese contineat; impossibile quoque, et eadem de causa, ut critica sit aliquando in oppositione cum fide. Et ratio est, quia nulla est possibilis oppositio, ubi nullum est possibile punctum iunctionis, prout revera contingit in praesenti, suppositis supponendis. Si enim fides non est de factis, sed solum de conceptionibus, et quidem secundum coaevam evolutionis formam, quae penitus diversa est a forma quam habebant conceptiones temporum praecedentium; si insuper critica non iudicat nisi de factis vel de formis quas habebat fides in saeculis anteactis: clarum est quod fidelis nunquam in eodem campo concurrit cum critico. Criticus poterit in eodem homine coexsistere simul cum fideli, et quidquid opinetur ille, semper remanebit iste in pacifica possessione fidei suae.

Et tanto quidem facilius id accidet, quod fidelis pro sua parte, nunquam adhaeret ex corde alicui formulae determinatae, sed

[1]. « On n'a pas suffisamment distingué jusqu'à présent les rôles et « les droits respectifs du théologien et du critique. Que celui-ci reste « sur son terrain; qu'il n'empiète pas sur le domaine de la foi et de « son interprétation dogmatique... Que le théologien de son côté, cesse « d'identifier l'histoire avec la théologie, et de considérer ses spéculations « comme la forme unique, adéquate et immuable, de la connaissance « religieuse et de la science de la religion. Qu'il comprenne enfin que « l'histoire des origines chrétiennes est autre chose que la définition « actuelle de la vérité chrétienne... On peut dire sans paradoxe, que pas « un chapitre de l'Ecriture, depuis le commencement de la Genèse jus- « qu'à la fin de l'Apocalypse, ne contient un enseignement tout à fait « identique à celui de l'Eglise sur le même objet; conséquemment, pas « un seul chapitre n'a le même sens pour le critique et pour le théolo- « gien ». *Autour*, p. 52-54.

semper intentione sua adhaeret veritati absolutae et ignotae quam *figurat* formula imperfecta et relativa ab Ecclesia proposita. Adhaerere enim formulae ut tali, assensu fidei divinae, idem esset ac adhaerere inevitabilibus imperfectionibus eius; idem ac proclamare formulam imperfectibilem et adaequatam, licet absolute vera nec sit nec esse possit. Catholicus ergo credere potest auctoritati Ecclesiae et iis quae Ecclesia docet, sed non ideo existimat quod formularium ecclesiasticum significet suum obiectum cum tanta perfectione, ut nihil in eo sit unquam corrigendum per viam interpretationis ([1]).

§ 5.

Hucusque igitur existimaveras, o bone, quod totum obiectum fidei nostrae aliquid est solide consistens in ordine realitatis obiectivae, notificatum nobis, sive attestatum a Deo revelante. Sed in hoc fallebaris, et tempus est ut scias, obiectum hoc non aliud esse quam certum complexum idearum quas humana mens procreavit, et usque nunc elaborat. Idea, Christus Deus. Idea, Christus a mortuis redivivus. Idea, mysterium Trinitatis. Idea, praesentia realis sub speciebus sacramenti. Idea, beatitudo aeterna cum omnibus promissionibus vitae futurae, ut non iam in firma terra viventium, sed in conceptionibus indefinitae evolutioni obnoxiis figenda sit ancora illa spei tuae, quam prius, nimia simplicitate deceptus putabas incedere *usque in interiora velaminis ubi praecursor pro nobis introivit Iesus*, id est realis et historicus Christus.

([1]) « Le fidèle adhère d'intention à la vérité pleine et absolue que « figure la formule imparfaite et relative. Adhérer à la formule comme « telle, d'un assentiment de foi divine, serait adhérer à ses imperfections « inévitables, la proclamer imperfectible et adéquate, bien qu'elle soit « inadéquate et imparfaite. Le catholique peut donc croire à l'autorité « de l'Eglise et à ce que l'Eglise enseigne. Il ne pense pas pour cela « que le formulaire ecclésiastique signifie son objet avec une telle per- « fection que rien n'y sera jamais changé par voie d'interpretation ». *Autour*, p. 206.

Hucusque existimaveras quod in praedicto fidei nostrae obiecto multa continentur facta qua talia. Facta, inquam, simpliciter quidem historica secundum quod humano historiae testimonio attestata, sed ad fidem divinam omnino pertinentia secundum quod simul investita altiori et firmiori testimonio Dei. Et rursus fallebaris, quia facta ut facta, de fidei obiecto nec sunt, nec unquam esse possunt. Quod si passio, crucifixio, et mors Iesu, ex. gr., inter caeteros fidei articulos recensentur in symbolo, eatenus tantum fidei ordinem ingrediuntur, quatenus sunt per sensum religiosum affirmata, et in constructione idealis systematis introducta. Verumtamen horum factorum obiectiva materialitas solius historicae cognitionis obiectum est; sub solius historiae iudicio exclusive reponitur (1).

Hucusque existimaveras, Evangelium esse librum absolutae inerrantiae, ubi sincera est figura Iesu Christi Domini nostri, cuius benignitas et humanitas omnibus hominibus apparuit erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivamus in hoc saeculo. Sed haec rursus veteris et antiquati styli sunt (2). Ioannes cum suis mysticis fictionibus realem Christum penitus defigurat. Synoptici vero, tot supposititia habent admixta, ut difficillimum criticae sit, genuinas relationes a non genuinis distinguere. Quin imo, in ipsis indubiis et maxime authenticis verbis Salvatoris, non erit quod quaeras in posterum certam regulam veritatis et sanctitatis. Putabas forte bonam esse orationem quam Dominus Iesus te in evangelio docuit. At nunc oportet ut scias quod Oratio dominica in qui-

(1) « Le principe du critique ne lui permet pas de formuler des « conclusions de foi. Nul principe du théologien ne l'autorise à formuler des conclusions d'histoire .. Il est de foi par exemple, que le Christ « est mort sur la croix. Cet article est de foi, en tant qu'il appartient « à l'enseignement de l'Eglise touchant le Christ. Mais le crucifiement « de Jésus, en tant que fait et matière d'histoire, est simplement certain ». *Autour*, p. 55.

(2) « Il y a beau temps que l'on sait à quoi s'en tenir sur l'*inerrance* de l'Ecriture, comme nous disons dans notre patois théologique ». *Autour*, p. 68.

busdam suis partibus non minus ansam criticae praebet quam oratio ad S. Antonium de Padua pro recuperando obiecto deperdito, et quod in rigore suae historicae ac primitivae significationis accepta, subversiva est oeconomiae socialis ([1]).

Hucusque existimaveras quod religio nostra, quod Ecclesiae constitutio, quod sacrificium et sacramenta christiana sunt de iure divino, id est de institutione Dei. Sed rursus necesse est ut huic quoque piae credulitati renunties, aut certe mutes omnino notionem iuris divini quam tibi prius efformaveras. Re enim vera, omnia ista sunt a communitate inventa, a communitate volita, a communitate praescripta, a communitate imposita. Cum tamen nihil certe prohibeat quominus communitatem consideres, ut in qua agit et vivit spiritus Christi mystici, si in hoc sensu institutionem humana maiorem invenire lubet, liberum tibi sit, et consolare te in verbis istis.

Hucusque credideras sinceritati catholicorum. Putabas catholicum non aliud corde sentire quam quod ore profitetur, iuxta illud apostoli: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Et errabas! Quia dum catholicam fidem sponte profiteris, dum illam veraciter tenere dicis, dum spondes, voves, ac iuras eamdem integram et immaculatam usque ad extremum vitae spiritum retinere et confiteri, in re ipsa non adhaeres formulae quam ore pronuntias. Nam audi iterum: « Fidelis inten- « tentione sua adhaeret veritati plenae et absolutae, quam *figurat* « formula ecclesiastica. Adhaerere autem formulae ut tali, assensu « fidei divinae, idem esset ac adhaerere inevitabilibus imperfe- « ctionibus eius, idem ac proclamare eam imperfectibilem et adae- « quatam, licet inadaequata sit et imperfecta » ([2]). Quid ergo?

([1]) « A la prendre selon sa signification naturelle et primitive, l'o- « raison dominicale ne prêterait guère moins à la critique, en certaines « parties, que la prière à saint Antoine de Padoue pour retrouver un « objet perdu. La demande: *Donne nous aujourd'hui notre pain de cha- « que jour,* entendue selon la rigueur de sa signification historique, ne « serait-elle pas subversive de l'économie sociale? ». *L'Ev. et l'Egl.* p. 229-230.

([2]) *Autour d'un petit livre*, p. 206.

mendax es? periurus es? hypocrita es? Et quidem, quod ad praeteritum attinet, pro excusatione sine dubio habebis quod nondum perveneras ad conscientiam huius hypocrisis tuae. Sed de futuro sollicitum nunc te ostendis. Nihil est tamen quod timeas. Non enim frustra iam edocti fuimus, ubi de formis litterariis Scripturae Sacrae, quod in Oriente mendacium non est mendacium. Extende ergo paulisper doctrinam ab Oriente in Occidentem, saltem quoad specialem materiam fidei, et ab omni scrupulo securus eris.

Hucusque habuisses pro piaculo, consentire doctrinis haereticorum, seu eorum qui in veteri stylo tales dicebantur. Sed nunc vide quo absurdo praeiudicio tenebaris. Nonne eodem iure eodemque titulo quo formula Ecclesiae Romanae Catholicae, formula quoque Lutherana, aut Sociniana, aut Ariana, aut Mahumetana, figurare poterit absolutam illam et ignotam veritatem, cui soli per intentionem semper adhaeres? Ergo parvi admodum refert, cui confessioni nomen dederis. Catholicus es? Protestans fias, si lubet. Quin imo nihil obstabit quominus catholicus sis simul et protestans, quia professioni catholicae in nullo praeiudicabit simultanea professio Lutheranismi, Anglicanismi, Calvinismi, atque ita porro. Et quis demum esse potest, qui intentione sua non adhaerebit soli ignotae veritati quae in futuro est forte revelanda? Ergo communione fidei iam consociamur cum omnibus quae in mundo sunt confessionibus, iamque illucescit aurora illius aevi in quo una erit religio totius humanitatis, abolitis in perpetuum omnibus divisionibus quas invexerat antiqua superstitio.

INDEX

Approbatio operis.

Cum opusculum cui titulus: *De immutabilitate traditionis contra modernam haeresim evolutionismi*, *(Secunda editio, aucta et emenduta)*, auctore Ludovico Billot S. I. aliqui eiusdem societatis theologi recognoverint, et probaverint, facultatem concedimus, ut typis edatur.

Romae, die 7 Iunii 1907.

Aloisius M. Caterini S. I.
Praepositus Provinciae Romanae.

IMPRIMATUR

Fr. Albertus Lepidi O. P. S. P. A. Magister

IMPRIMATUR

Iosephus Ceppetelli Patr. Const. Vicesg.